

Exploring the New Testament

Shepherds Global Classroom

Christ-Centered. Training. Everywhere.

Prepared by

Dr. Randall McElwain

Copyright © 2015 Shepherds Global Classroom

ISBN: 978-1-943953-03-5

À bédé cée-dèè kpé séin kōin. Nyo dō se kpé bédé bé ɔ ké cée-dè nìà ke mú zain dé hwìè séin dō mú, ɔ hwòin kà pépà-mì bēè mú-zain-zain mɔɔ ɔ neè-kpà kō nyùn-nyùn mɔɔ ɔ pícè dyí-dú-dú mɔɔ ɔ wudu kpō-kpō ɔ sèin ké SGC nyí dye nyoò kpé dyìn dé ɔ cée-dè gbo-tò-tò mú hwè. Cée-dè-mì bē kō kō dε-cé-nyò bēè sō-kōún-dyi-po-po bēè cée kà keε dōùn déè nyo dō bēin mú zain. Ti séin bé wa mu à cée-dè-kpò bēè nyo bē nìà xwí-wùdù múe dō dōùn wēε ní, nìí, ɔ nyue ké à bēin kpé bé à ké cée-dè bēè wudu kà kò dō bē mú po ɔ kè bé à ké cée-dè bēè bódó-kpàà dà díé bē dyi toin dekè. M̄ dyi à jè dyuòè mó mɔɔ m̄ dyi gbo-kpá-kpá dō bédé bó à bì ní, nìí, à dyí-dyuòin-bēè m̄: ShepherdsGlobalClassroom.org.

Vósi séin bé à cèèà nō cée-dè nìà ke múεε sò dé à Bāsòò-Bàbòò mú. Wa nyu cée-dè nìà ke zō màà 2001 ke. M̄ dyi cée-dè nìà ke kùà mú nyùèn mó ní, m̄ me diè à dyi hwè. À bédé cée-dèè kpé séin kōn.

Nyo nyu cée-dèè kpààò keε m̄ Síàin Múò

Cée-dèè mú-zain-nyò m̄
Kótèdè Páin, Inc.
11013 Kótèdè Páin Hwìèè Xwínín
Súòò, IN 47581

Dè de dọ-dọ bẹ̀ bẹ̀dẹ̀in dyíe

Dèè-wùdù Dìèò nìin Tiò Cḗḗ-dḗ 1

Ká kṙáá-dḗ sùà bḗ bá Dèè-wùdù Dìèò kè ɔ nyɔ bḗò jè dyíe nyu de kṙaa ke
Dè Dèè-wùdù Dìèò jè dèin gbo ke
Dè de bḗ kḗ jè Dèè-wùdù Dìèò cḗà kee kṙáin nyɛ
Nyɔ bḗ kḗ mú Gèdèpṙò tòin Dèè-wùdù Dìèò ke
Dèè-wùdù Dìèò tiò nìin kṙede bḗ

Mùà-bḗ-cèè-dḗ bḗ kḗ wuḍu muìn gbo ke: De bá Kédḗiè fḗèò jè dyíe Cḗḗ-dḗ 2

Mùà-bḗ-cèè-dḗ bḗ kḗ wuḍu muìn kà gbo ke
Máfìò: Mùà-bḗ-cèè-dḗ bá Kááò jè dyíe
Máà: Mùà-bḗ-cèè-dḗ bá Gbo-nì-nyòò jè dyíe
Dúú: Mùà-bḗ-cèè-dḗ bá Nyɔñ-dyùè Dyú-gààò jè dyíe

Jṙó: Mùà-bḗ-cèè-dḗ 'Bá Jǎà-po-po jè Dyíe Cḗḗ-dḗ 3

Jṙó-cèè-dḗò jè Kṙin-zain-zain
De bḗ cèè-dḗ Jṙó-cèè-dḗò múe
De Jṙòè Mùà-bḗ-cèè-dḗò nì cóci-nyò bḗò bìi nyueñ bó zḗè ke

Àpṙsò-cèè-dḗò kè Cóci-nyò kíin-kíin bḗò jè Cḗḗ-dḗ 4

Cóci-nyò bḗ nì zḗò kíin nyee jè
Àpṙsò-cèè-dḗò jè kṙin-zain-zain
De bḗ cèè-dḗ Àpṙsò-cèè-dḗò múe
De Àpṙsò-cèè-dḗò nì cóci-nyò bḗò bìi nyueñ bó zḗè ke

Wódómà-cèè-dḗ: Gèdèpṙò Mú-hwè-hwèò Cḗḗ-dḗ 5

Wódómà-cèè-dḗò jè kṙin-zain-zain
De bḗ cèè-dḗ Wódómà-cèè-dḗò múe
De Wódómà-cèè-dḗò nì cóci-nyò bḗò bìi nyueñ bó zḗè ke

Kíin kè Sṙ Kòdḗintṙò ɔ kè Gàdḗzià: Cèè-dḗ bḗ bḗ Pṙò tò ma Cóci-nyò bḗ nì ma fùà-fúá múee gbo ke Cḗḗ-dḗ 6

1 Kòdḗintṙò
2 Kòdḗintṙò
Gàdḗzià
De Kòdḗintṙò-cèè-dḗ bḗò kè Gàdḗzià-cèè-dḗò nì cóci-nyò bḗò bìi nyueñ bó zḗè ke

Ífísìṣò, Fèdópíṣò, Kòdósìṣà kè Fàdíímò:

Céè-dè bě bé Pṣò céè ti ɔ̀ nì ma kpɔɔ ɔ́eín nyɛ CÉÉ-dè 7

Ífísìṣò

Fèdópíṣò

Kòdósìṣà

Fàdíímò

Ɖɛ kpɔɔ-ɔ́eín-nì-cèè-dè běṣò nì còcì-nyò běṣò bìì nyuɛ́n bó zě̀ɛ̀ kɛ

1 kè 2 Tèsàdónià: Kédèi ɔ́e-dyi-dyiṣò jè CÉÉ-dè 8

1 kè 2 Tèsàdónià-cèè-dèṣò jè kōin-zain-zain

1 Tèsàdónià: Kédèi mu ɔ́e dyiin

2 Tèsàdónià: Se wuɔuún dyi wóin bá Kédèi ɔ́e dyi-dyiṣò jè dyí kɛ

Ɖɛ 1 kè 2 Tèsàdónià-cèè-dèṣò nì còcì-nyò běṣò bìì nyuɛ́n bó zě̀ɛ̀ kɛ

Tímétè kè Tátò: Céè-dè bě bé Pṣò tò ma Pásòdò bě gbo kɛ CÉÉ-dè 9

Nyo céè Pásòdò Gbo-tò-cèè-dè běṣò kɛ kè ti ɔ̀ céè wa kɛ

1 Tímétè

2 Tímétè

Tátò

Ɖɛ Pásòdò Gbo-tò-cèè-dè běṣò nì còcì-nyò běṣò bìì nyuɛ́n bó zě̀ɛ̀ kɛ

Hìibúdíúú kè Jíin

Gbo-tò-cèè-dè bě se nyo jéé dò gbo mu kɛ Wáká 1 CÉÉ-dè 10

Céè-dè běṣò nyo bé Hìibúdíúú-nyò běṣò dyé ma kɛ: Hwièò nyo kpa ɔ́e mìɔ̀ kɛ

Jíin: Hwiɔ́i-taba-taba bé ɔ̀ bédé nyuu-dè kɛ

Pídè kè Jṣó ɔ̀ kè Júdè

Gbo-tò-cèè-dè bě se nyo jéé dò gbo mu kɛ Wáká 2 CÉÉ-dè 11

Pídè nìin Gbo-tò-cèè-dè běṣò: Hwiɔ́i-taba-taba ɔ́e Ti Kàmàün-kàmàün bě mú

Jṣó nìin Gbo-tò-cèè-dè běṣò: Gbo-kpōin-kpōin nì bó à kè Gèdèpòò púa kɛ

Júdè-cèè-dèṣò: Se-dè Tèmèin-nyò běṣò Náún-po-po

Wèdèbèdésìṣò: Jízè mò Bounboṣò CÉÉ-dè 12

Wèdèbèdésìṣò-cèè-dèṣò jè kōin-zain-zain

Wèdèbèdésìṣò-cèè-dèṣò wuɔuún-zà-zà

Ɖɛ Wèdèbèdésìṣò-cèè-dèṣò nì còcì-nyò běṣò bìì nyuɛ́n bó zě̀ɛ̀ kɛ

Ɖε-έ-nyò bɛ̀ò Nàin-nyò bɛ̀ò Hwiè-da-zàin-zàin

(1) Ɖε-έ-nyò bɛ̀ò me zà céè-dè sàà dé Bábòò mú, bé wa muà céin dé céé-dèò múεε wuquún hwè bé wa ké dyí poin, bé wa ké Ɖε-έ-έò gbo dè. Ɖé céé-dè dò-dò mánáin nyεε, m̄ me c̄εε Ɖε-έ-nyò bɛ̀ò gbo bé wa ké céè-dèò nyo bɛ̀ mu wuquún zàñn dé céé-dèò nyo mu bó dyí koun w̄ε múεε wuquún zà dé wa bídí taún. Ɖ mu wa gbo kpáun bé wa ké Ɖε bɛ̀ nì céé-dèò múεε dyí dyuò, hwè bé wa kée gbo dè.

(2) Céé-dè bɛ̀ò dò-dò dèin hwiq̄i-p̄èin-vòsi dò gbo. Ɖ mò vòsi bɛ̀ sòin dé céè-dè bé wa kèà c̄εε mú ke.

(3) Ɖ j̄ú ké wa dyi kpoo mú nì, ké wa dyi Ɖε c̄éin̄ n̄in̄, m̄ me nyue bé wa dò-dò ké céé-dèò wuquún zà. Ké m̄ me po wa bóí ti díé bɛ̀, bé bɛ̀ ké Ɖε-έ-έò jè dóó múin dèin. Mò mòà Ɖε-έ-έò nàin-nyòò keε, Ɖ mò nì kpé bé m̄ ké céé-dèò nyo bɛ̀ n̄ià k̄ōεε jè wa gbo k̄ōin zain̄ nì dé hwiè kò-kò bɛ̀ mú. Ɖ mu dyiin̄ nòmòun bé m̄ ké ti dò páun po, bé m̄ ké wa céé-dèò jè gbo k̄ōin zain̄.

(4) Ti séin bé bɛ̀ mu b̄ɛ̀ nì kàà gbo nyiniin nyεε, m̄ me diè Ɖεò dyi, bé m̄ ké Ɖε-έ-nyò bɛ̀ò ti nyí, bé wa kée ḡó j̄ú wùq̄ùò jè dóó k̄ōin dèin.

(5) Ɖε bɛ̀ céèà dé céè-dè-mi bɛ̀ò bídííεε pàq̄ã tò vòsi bɛ̀ j̄iì. M̄ me nyí vòsi bɛ̀ò dò-dò Ɖε-έ-nyò bɛ̀ò dò, bé Ɖ kée wuquún zà dé Ɖ m̄b̄è bɛ̀ò gbo.

(6) Céé-dè séin bédé Ɖ n̄in̄ taún-k̄ùà. Ɖ j̄ú ké wa q̄ã waà taún-k̄ùà bɛ̀ò nyu ní, n̄ií, m̄ me nyí wa ti bé wa ké wa jè k̄ōin zain̄, Ɖ hwòin kà, hwè bé Ɖε-έ-έò nyo mu bó dyí koun w̄εε ké gbo dèε.

(7) Céé-dè dò-dò séin bédé dyi-diè-dè bɛ̀ bó s̄ō-k̄ōún-dyi-po-poò jè. Ɖé Ɖε-έ-ti séin mánáin nyεε, nàin-nyòò me zain̄ dyi-diè-dè bɛ̀ n̄ià ke jè Ɖε-έ-nyò bɛ̀ò gbo k̄ōin. Hwè bé Ɖε-έ-tiò nyo mu bó dyí koun w̄εε ké gbo dèεε, nàin-nyòò me nyí wa s̄ō-k̄ōún-dyi-po-po xwáún-xwáún dò sòin dé dyi-diè-dè bɛ̀ò mú. Ɖ béin wa s̄ō k̄ōún dyi poε dé w̄ín dyi p̄ū m̄oɔ wa béin Ɖεò céèè.

Cĕĕ-dĕ 1 Dĕè-wùdù Dìèò nìin Tiò

Cĕĕ-dĕò Hwòdǒ-kpàin-dĕ bĕ

Dĕ cĕĕ-dĕ nìà ke mánáin nyee, dĕ-cĕ-nyòò me béin kpé:

- (1) Bĕ ɔ ké kà Fédésìà-bòdòò nyu nìè ke kè kà ɔ nyu dĕ kpaa dé Dĕè-wùdù Dìèò múee dyí dyuò.
- (2) Bĕ ɔ ké dè bé Dĕè-wùdù Dìèò jè dèin gbɔee múin wó.
- (3) Bĕ ɔ ké kpé bé Wódòùn-nyò bĕò kè Gídĩi-nyò bĕò ɔ kè Júù-nyò bĕò bédé Dĕè-wùdù Dìèò kōin nyee dyí dyuò.
- (4) Bĕ ɔ ké gma bĕ kè kpeḍe bĕ bá zǒò Dĕè-wùdù Dìèò dyí kíin nyee dĕ-kpa-kpa dyí dyuò.

Cĕĕ-dĕò Sò-náin

Zà Máfìò 1:1-7 kè Dúù 1:1-5; 2:1-5 Wuḍuún.

Pĕin Gàḍézià 4:4-5 hwiḍĩi bé m kĕe wĩin dyi nyu.

Kà kpáá-dĕ sùà bĕ bá Dĕè-wùdù Dìèò kè ɔ nyo bĕò jè dyíee nyu dĕ kpaa ke

◆ *Kà bé Dĕè-wùdù Dìèò séḍĕin dyí ti séin, kĕ ɔ se kee dò bédéee jè mò dĕ kpa dĕ dé Kédĕi-dĕin-nà-nyò bĕò gboò? Dĕ kǒ jè ɔ kpaa dĕ dé wa gbo kĕ?*

Kédĕi-dĕin-nà-nyò bĕò taba Gèḍèpòò hwiḍĩi dyiin dé kà Jízè Kédĕi nyu ma cíe kee mú. ɔ mò nyo bé ɔ “zĕin ma nyòun-dyù mú, kĕ ɔ cí ma dé à hwiè ke...”¹ Xwíníin nìà ke jĕee, dè bé Kédĕi-dĕin-nà jè sòin nyee kpá à gbo kĕ à wó Dĕè-wùdù Dìèò múin. Dĕ cĕĕ-dĕ nìà ke gbò-dè-dè múee, Máfìò kè Dúù cĕ dè bé Jízèè fĕèò dèin gbò kee jè.

Kédĕi-dĕin-nà-nà mò jǎà-po-dĕ bé ɔ kò bó jǎà-po-dĕ pàḍǎ bĕ nì bóḍó-kpàà kōee gbò ke. Dyù bĕ nì dĕ cĕin dé bóḍó-kpàà wáká hwoà dé dyóḍó-xwáḍáún-wóḍòin-náinò dyíe kōee cĕe kà bé jǎà-po-dĕò nyo mòà Búdézìin nyee, nyo bĕ tabaa hwiḍĩiee béin náa nyue pū, kebì wa me se ɔ da-dyé-nyò mòà Búdà kee dyí dyuòe. Ké jǎà-po-dĕò nyo mòà Híindù kee, nyòun bĕ tabaa hwiḍĩi pū, kebì wa me se ɔ niin gèḍèpòò bĕò pàḍǎ dyí dyuò ke. Kee wĕé kee, Kédĕi-dĕin-nà-nà seó má dĕ kpaa mu ɔ jǔ ké Jízè sàà Názèḍè-hwòḍòò múee se ma cí, bé ɔ ké ma mé, bé ɔ ké ma gĩo wóḍó ní. “ɔ jǔ ké Kédĕi se ma gĩo wóḍòin, nií, dĕ kǒ jè à poà zio kee mò dĕ fódòún. Ké bĕ niin hwiḍĩi-taba-tabàò mò dĕ fódòún ḍekè.”²

Kédĕi-dĕin-nà-nà mò jǎà-po-dĕ sòin dé bóḍó-kpàà gbò-dè-tiin nyee, ké Bábòò mò cĕè-dĕ kǒ jè bé xwéḍé-dù séin dyuò dyí ke. ɔ se cĕè-dĕ kǒ mú bé dyuàũnkadyù kè sǎà-nòò bĕ cĕè ke. ɔ mò cĕè-dĕ bé ɔ cĕ kpáá-dĕ sùà bĕ kè dĕ bĕ mu kpáun wĕe jè ke. Cĕè-dĕ-dyuò-nyò vènè ḍíé bĕ ḍá dĕ bĕ cĕèà dé Bábòò múee mò tēmèin-dĕ bĕ bé nyo bĕ cĕ bóḍó-kpàà kè dĕ bĕ nìà dé dyòò dyíe jè miò kee cĕè zǒò ke. Kee wĕé kee, Bábòò se à dĕ nì náa gbò cĕ bá ɔ miòun jè dyí. Dĕ bĕ bé Bábòò cĕ bá ɔ miòun jè dyíee mò kpáá-dĕ bĕ kǒ jè mò jǎà ke.

Dĕè-wùdù Dìèò mò cĕè-dĕ bé ɔ cĕ dĕ jéé bĕ jè ke, ɔ hwoin kà ti ḍeò kpá ke kè dè ɔ kpáin nyee ɔ kè kpeḍe bé nyo bĕ nì dé pàò múee bédé ke. Ti wa cĕè Dĕè-wùdù Dìèò kee mò dé zǒ hōḍèḍè kíin-kíinò xwíníin, ti

¹ Jós 1:14.

² 1 Kòḍéintò 15:14.

bé Kédèi dā mé, ké ɔ dā gɔ wódó ke. Ké pá kǒ mú wa céèèn nyee mò dé Fédésìà-bòdòò kè dé Wódòùn-bòdòò kǒ, dé Júù-nyò bǎò kè Gídí-nyò bǎò ɔ kè Wódòùn-nyò bǎò hwè. Sepóedé kpáá-dè sùà nià ke kè dè bé ɔ kpáìn kà kee jè kpa de miò jèee, à mu à de-cě-cěò gbo dèin dyiìn dé dè bǎ bé Jízè zǐìn ma dyie kè de bǎ bé cóci-nyò kíìn-kíìn bǎò nyu zǒò kee jè cě-cě mú.

Dè Dèè-wùdù Dìèò jè dèin gbo ke

De bǎ bé Éézùdùè-nyò bǎò nyu ma ke kè kǔà bǎ bé Jízè nyu ma dà bódó-kpàà kǒee pàdǎ kpáìn dé Fédésìà-bòdòò kǒ. Nyéné màà “Jízè sàà Náázèdè-hwòdòò múe” tèmèin nyoùn dyí kà Jízè jè nyu ma de kpaà dé pá jéé dò mú ke.

Fédésìà-bòdòò dyiìn-búá-búá bèin ma máa kpáá-nyo sǒ sè hǎmǎ jǔe, ké ɔ tò-mò-tò-mò bèin ma máa hǒdèdè dò kè kpáá-nyo sǒ sè hǎmǎ jǔe.³ Bódóò bíe ma dyí dyeo, kee ɔ mò dè bé kpáá-dè sùà séin bǎè kpáìn ma ke. Fédésìà-bòdòò ni bó Íjè-bòdòò kè Síwídíà-bòdòò kè Àsíwídíà-bòdòò ɔ kè Bábèdǔùn-bòdòò pǔa. Dè bódóò nià ke nyue ké nyo báún-báún mu ma dé bó de dǒ jè kè de pepe jè, ké dé mò ma dà nòmò dyiìn bó sójà bǎ bìi deké.

Kà bódóò nyu niè sò dyódó-dyi-kpáìn-naìò ké dée xwáqáún-wódóìn-naìin mus

M dyi dé dyódó-dyi-kpáìn-naìò sòin ké m dyi dée xwáqáún-wódóìn-naìin mué niìn, ɔ hwoìn kà (m dyi dé Médètòwédénìà-dyòòò wíin sò bé m ké dé Jóni-niò wíin mu ní), m bédé bé m ké dé Fédésìà-bòdòò kǒ zǐìn, bé m ké gbèè kò-kò tā bǎ mú zi hwè. M bédé bé m ké dé Médètòwédénìà-dyòòò wíin zǐìn. Ké dé bódóò hwòdǔùn wée, todo venè-venè bǎ, bé dòè dya-tò-mò-tò-mò bèin bo-pìǒ táázǐìn sǒ kè hǒdèdè mènèin-dò jǔe kee ni ma dé.⁴ Jùdúsèdèin-hwòdòò mò ma Éézùdùè-bòdòò niìn todo-bòdò. Hwòdòò tò-mò ma dya, hwè ké ɔ tò-mò ma dya dé zùùn deké.

Ké hwo dé Fédésìà-bòdòò dyódó-xwáqáún-wódóìn-naìin dyí dée Júdà gbàùn-fúqúáò ni ma. ɔ mò pá kǒ mú bé todo kúqúú ni ma, ké nà-nà kàmà ma dé mú miò ke. Páò ni ma díqí miò dé nyo bǎ zǐìn ma déee gbo, ké ɔ kàmà mú bé nyo dò ké dé cí.

Sò Jóni-niò boo-kpàò kǒ bé ké dé todo-bòdòò nià ke mú muée, bèin ma bo-pìǒ táázǐìn dyúáqò, hǒdèdè tā kè kpáá-nyo tā baqa-bùè dyí dúe. Páò ni boo mú miò, ké ɔ zi pá séin ni bódó-kpàà kǒee dyí. Jóni-niò tò-mò-tò-mò mò máa kpáá-nyo tā sè hǎmǎ sòin dé Gáqáqí-dyòòò xwía kéà dé tǒ-dòùn-biǎò gbo mu hwo dé zǐìn dyí ke.

Jízè mu ma gbèè bǎ ni ma dé Jóni-niò deiee mú miò ké ɔ zi pá tòò bǎ kǒ mú ɔ wáqá ma Gèdèpòò-wùdùee dyí. Kee ti díe bǎ ní ɔ péde ma Gáqáqí-dyòòò, ké ɔ mu dé Júdà-bòdòò kǒ. Jízè kpa ma Gèdèpòò-wùdù wáqáa tee ké ɔ nyini ma dé Jóni-niò wíin. Kee wéé kee, ti díe bǎ ní, ɔ bédé bé ɔ ké ma Gáqáqí-dyòòò péde, bé ɔ ké dé Júdà-bòdòò kǒ mu (“dé Jóni-niò dein,” hwo dé Jóni-niò dyódó-xwáqáún-wódóìn-naìin dyí). *Dikápòdè gbèèò* ni ma dé pá nià ke mú deké (ɔ mò “hwòdò baqa-bùè bǎ bé Gídí-nyò bǎò kǒ ma wuqí ke) ɔ kè Pèwídíà. ɔ fòndìn ma Jízèè dein-nà-nyò bǎò wǒ ti bé ɔ kpǒ ma Bódó-dù kà kò dò bǎè nyo bǎò jè dyi dé gbèè niàò wée mú ke. Dé *Dikápòdè* kè Pèwídíà-pàò mú déè Jízèè dein-nà-nyò bǎò dyé ma kǔà bé wa kǒ wa ké ma kà dúí sè dé dyúa kee gǎ-màà wè. Kǔàò mò, bé

³ ɔ dyiìn-búá-búá bèin ma máa kpáá-nyo sǒ sè hǎmǎ jǔe, ké ɔ tò-mò-tò-mò bèin ma máa hǒdèdè dò kè kpáá-nyo sǒ sè hǎmǎ jǔe.

⁴ bo-pìǒ táázǐìn sǒ kè hǒdèdè mènèin-dò.

wa ké Gèdèpòò-wùdù wáqá “dé Jùdúsèdèin-hwòdòò mú kè dé Júdà-bòdòò kǒ kè dé Sèmédjìà-bòdòò kǒ dà séin ɔ kè déé dé bódó-kpàà sèin-naín dèkè.”⁵

Sòin dé bódóò xwíá kée dé zǐin muε

Nyo dò dyi dé Fédésìà-bòdòò xwíá sò bé ɔ ké déé zǐin mu ní, níí, ɔ bédé bé ɔ ké Gádàdǐi-bòdòò mú nama, bé ɔ ké dé Sèmédjìà-bòdòò kǒ zǐin, hwè bé ɔ ké dé Júdà-bòdòò kǒ mu, dè bé Fédésìà-bòdòò Gèdèpòò-biè-nyò bě kè jǎa-po-nyò tòò bě vò ma dyí miò ke. Gádàdǐi-bòdòò mò dè bé nyo bě dyi ma bé wa ké dε peđe kè bé wa ké dε dǒ, ɔ kè bé wa ké dε tòò bě nyu ke. ɔ mò pá bé ɔ bǐ Gádàdǐi-dyòòò dεi ke. Názèdè-hwòdòò mò ma hwòdɔ dyù kúdúú bě nì ma dé pá nòmò dyiin nià ke múεε dò. Gádàdǐi-nyò běò dǎbá ma zimii báún-báún sòin dé Gádàdǐi-dyòòò mú, ké wa bǎin ma báá-dè miò dé zǒ séin xwíníin sòin dé Gènésèwèdè-hwòdòò mú. Gènésèwèdè-hwòdòò nì ma dé Gádàdǐi-dyòòò xwíá ke.

Sèmédjìà-hwòdòò po ma Júù-nyò bě nià dé xwíá ke kè Gèdèpòò Gbǒ nià dé Jùdúsèdèin-hwòdòò múεε bǎà. Sàmédjìà-nyò běò mò ma Júù-nyò bě bé wa kpǒ ma Àsíwíqíà-nyò běò niin dyú-màà bě dyi, ké Àsíwíqíà-nyò běò kpǒ ma wa niin dyú-màà bě dyi, ti bé Àsíwíqíà-nyò běò poà wa to kǒ zǒ mòà 722 B.C. ke múεε xwíníin-dyù bě. Sèmédjìà-nyò běò kpǒ ma Dèè-wùdù Sùàò niin gma běò dyi, ké wa mé ma sàà, ké wa pa ma hwo kò-kò běò, ké wa gmò ma hwií bó Mèsádyàò dyi jè. Kεε wéé kεε, Sèmédjìà-nyò běò bédé ma wa miòun niin bièin-naín dé Gèwádǎzǐin-tòdòò dya, ké Júù-nyò běò dǎin ma wa nyo bě se mú hwè ke. Júù-nyò pàdǎ pédè ma Jóni-niò bé wa ké dé Jóni-niò kpóòò kǒ zǐin, sepóedé wa se mó bé wa ké ma dé Sèmédjìà-bòdòò kǒ zǐin jè. Kεε Jízè mòun zǐin ma dé Sèmédjìà-bòdòò kǒ bé ɔ ké ma màa nì ma kà bó Ní-biò wíin nyεε Gèdèpòò-wudù gbo wáqá. Sèmédjìà-màà nià ke mò nyo kíin-kíin bé ɔ wǒó ma Jízè miòun wíin kà bé ɔ mò Mèsádyàò ke.⁶

Júdà-bòdòò kè ɔ dǐbà-hwòdòò mòà Jùdúsèdèin nyεε hwo ma dé Éézùdùè-bòdòò zǐin dyí. Sò Jùdúsèdèin-hwòdòò mú ké dé Zádycún-tòdòò gbo muεε béin ma nà-nàà máa gbèí-gbèí jǔε, ké dé mò ma Júù-nyò běò bièin-naín. Zǒ séin xwíníin, bó Zǐin-kǒin-hwòò tíin ní, Júù-nyò běò kpa ma waà gbǒ-xwíníin-nyò bě dé Gèdèpòò Gbǒò mú. Ti bé Jízè mò ma gàa-dyù gmò kεε, ɔ gbǒ-xwíníin-nyò běò mu ma dé, ké Jízè dyá ma dé ɔ “Bǎ bídǐ-gbòǔn”, ké ɔ kò ma dé nyo-dε-tèmèin-nyò běò hwiè dyi.⁷

Dè dε bě kǒ jè Dèè-wùdù Dìèò cǎa kεε kpáin nyε

Sòin Jùdúsèdèin-hwòdòò wáqá-wáqáò gbo kéà Bábèdǎun-bòdòò niin wáqá-wáqáò gbo dyi dé zǒ mòà 586 B.C. ke múεε, Fédésìà-bòdòò nì ma fǔà-fúá mú cá, ké ɔ se ma dúi ku dε. Ké Júdà-bòdòò dǐin-dǐinò sò ma ɔ xwa.

Fédésìà-nyò běò nì ma Bábèdǎun-bòdòò kpé xwíqíi tee, hwè ké Sávàqà mòà Pósià-bòdòò kǎáò kεε du ma kà Bábèdǎun-bòdòò tòun dé zǒ mòà 539 B.C. kεε xwíníin nyè. Sávàqà nyue ké Júù-nyò běò kǒin ma dé Jùdúsèdèin-hwòdòò mú dε. Zǒ baqà-bùù kíin-kíin kɔ ma bó dyíe xwíníin nyεε, wa po ma Jùdúsèdèin hwòdòò dε dje, ti bé Ézùdùà kè Zèwádǎbèbò ɔ kè Níòmádyà, wa dò-dò nì ma bódóò nǎin nyε. Kεε wéé kεε, Jùdúsèdèin-hwòdòò nì ma Pósià-kǎáò kpé xwíqíi ke. Sepóedé wa nì ma Pósià-kǎáò kpé xwíqíi jεεε,

⁵ Àpòsò 1:8.

⁶ Jǒó 4:26.

⁷ Dúù 2:41-52.

nyo bɛ bɛ wa ni ma ciɛn dɛ Jizɛ niin tiin nyɛ po ma Awádámè-wùdù, mò wuɖu bɛ Pósià-nyò bɛò po ma ke.

Zõ mòà 334 B.C. ke xwíniín nyɛ, Èɖizánà mòà Káá vènéò keɛ ɖu ma Pósià-bòdòò tòun. Ké Fédésià-bòdòò kpá ma Gíɖíi-bòdòò xwíɖíi bó tia bɔa. Ti bɛ Èɖizánà ɖǎ ma mé dɛ zõ mòà 323 B.C. ke múɛ, púɛ, gǔmàná-nyò hĩnyɛ gein ma ɔ bóɖóò wa miòun múin. Ké gǔmàná-nyò bɛè sǎ kè waà kíɖíi-sí-nyò bɛò nyu ma Fédésià-bòdòò to-võ-bòdòò mú gáná cá. Wa ɖáin ma wa miòun Tòmísi-nyò bɛ kè Sòɖésè-nyò bɛ. Ti nià ke mò ma ti nyiniin dyiin ɖò dɛ Júù-nyò bɛò fèè mú. Tia baɖaa, Átiókò Èpífiin, bɛ ɔ mò ma (Gíɖíi-kpòòò nyo mòà Sòɖésè keɛ nàin-nyò ɖòɛɛ) zàin ma Gèɖèpòò gbòò zùun, ti bɛ ɔ po ma sáa-kõ-zàin-gbàà ɖò bó Gíɖíi-nyò bɛò gèɖèpòò bɛ wa ɖáin Zúí keɛ biì dɛ Gèɖèpòò gbòò mú ke.

Átiókò Èpífiin poin ma kpeɖeè-dyiin-nyiniin-nyò bɛ sò ma dɛ Júù-nyò bɛò xwéɖé-dùò mú, bɛ wa ɖáin Mákábíi keɛ dyí bó to vǔ jè. Mákábíi-xwéɖé-dùò ɖu ma Júɖà-bòdòò tòun, ké wa dè ma wa miòun niin gǔmàná bɛ wa ɖáin Hásimónià-gǔmàná keɛ dyi. Zõ mòà 166-63 B.C. ke múɛ, Mákábíi-xwéɖé-dùò mò nyo nàin ma Fédésià-bòdòò. Tia baɖaa, ɖe se ma dyiin nòmò dɛ bóɖóò mú. Gbo-kpõin-kpõin ɖò se ma bó gbõ-xwíniín-nyò bɛ púa ni fɔ, sepóɛɖé nyo bɛò se ma wuɖuun dyi wǎin bá waà biè-dɛ bɛò jè dyi. Zõ mòà 67 B.C. ke múɛ, púɛ nyo bɛò ɖú ma to vǔ kpáì cá.

Ti bɛ Wóɖòun-nyò bɛò dyɛɛ ma kà bɛ Júù-nyò bɛò nàin-nyò bɛò ɖǎ ma gbo zàin nyɛ, púɛ, wa poɛ ma gbo bɛ wa ké Fédésià-bòdòò dyí ɖú wàɖà. Zõ mòà 63 B.C. ke múɛ, Wóɖòun-bòdòò gǔmàná-nyò vènéò mò Pǔúnpe keɛ ɖu ma Jùɖúsèɖèin-hwòɖòò tòun. Pǔúnpe kpõ ma gàa mò Hàkínà keɛ dyi bɛ ɔ ké ɔ sǔ-xwíɖíi-dè-nyò kè ɔ sáa-zà-nyò vènéò jü, ké ɔ nyí ma Hàkínà nyo-nàin-kpèò nyo bɛ wa ɖáin *dii fátò-kpè* ke bó Júɖà-nyò bɛò kǔin.⁸ Dé Kéɖéi niin tiin nyɛ, Fédésià-bòdòò ni ma Wóɖòun-bòdòò xwíɖíi.

Zõ mòà 37 B.C. ke múɛ, Wóɖòun-gǔmàná Gma-po-nyò bɛò gǎ ma Héwòɖò mòà Káá vènéò ke bɛ ɔ ké Júɖà-bòdòò nàin. Héwòɖò nià ke sò ma dɛ Íɖòun-xwéɖé-dùò mú. Íɖòun-nyò bɛò mò ma Éézùɖùè-nyò bɛò mú-nyé-nyò bɛ bó zõ báún-báún xwíniín. Wa kè Éézùɖùè-nyò bɛò se ma gbo kpõin, sepóɛɖé Íɖòun-kǎàò nóò ma bɛ Éézùɖùè-nyò bɛò ké ma dɛ waà bóɖóò mú zǎin, ti wa sàà dɛ Íjè-bòdòò kǔ ké wa nià dɛ Kénà-bòdòò kǔ muɛn nyɛ. Ké ɖeɛ, Íɖòun-nyò bɛò ni ma Bábeɖòun-nyò bɛò wáká kǔ ti wa gbòà Jùɖúsèɖèin-hwòɖòò mú ke.⁹ Héwòɖò mòà Káá vènéò keɛ mò ma Íɖòun-nyò jèɛɛ, Júù-nyò bɛò se ma ɔ hwòɖò kǔ dè dɛ ɖe séin ɖò mú.

Zõ mòà 30 B.C. ke múɛ, púɛ, Héwòɖò ɖu ma ɔ mú-nyé-nyò bɛò tòun, ké ɔ ɖòun ɖú ma Júɖà-bòdòò nàin kpáì dɛ Wóɖòun-gǔmànáò kpé xwíɖíi. Tia baɖaa, Héwòɖò jè kàmà ma múin wǎun, sepóɛɖé ɔ nòmò ma kpeɖéin, ké ɔ nyiniin ma kpeɖéin. Dé wáká ɖò kǔɛɛ, ɔ dyé ma ma Júù-nyò bɛò kpéin, ké ɔ po ma wa biì Gèɖèpòò gbòò, ké ɔ dyé ma waà gma bɛ bá ɖii-dɛ kò-kò bɛ jè dyíɛɛ kpéin. Keɛ dɛ wáká tòò kǔɛɛ, ɔ dyèin ma wa hwènɛ. Ɔ ɖábá ma ɔ miòun niin dyú-gàà bɛò nyo bɛ mó ma káá jüɛ dyi bó ɔ bɛin nyɛ.

Ti bɛ Héwòɖò mòà Káá vènéò keɛ ɖǎ ma mé dɛ zõ mòà 4 B.C. ke múɛ, Wóɖòun-nyò bɛò gein ma ɔ káá-bòdòò ɔ dyú-gàà tǎ bɛò múin. Nàin-nyò bɛ nià ke jè céè dɛ Dèè-wùdù Ìièò mú, ké wa bédé nyuu-dɛ bɛ dɛ Jízèè kǔà bɛ ɔ nyu ma dà bóɖó-kpàà kǔɛɛ mú.

⁸ Nyo bɛ ɔ bédé kpé mòà *dii fátò-kpè* keɛ mò nyo bɛ ɔ bédé nàin-kpè dɛ bóɖó ɖò mú bó bóɖóò nàin-nyò jééò wáun wɛ. Pǔúnpe mò ma bóɖóò nàin-nyòò, keɛ Hàkínà II bédé ma gǔmàná-kpè bó ɔ wáun.

⁹ Nòbà 20:14-21; Òbòɖáɖá 1:1-21.

Héwòdò Àkédási mò ma Júdà-bòdò nàin-nyò. Àkédási nyiniin ma kpeḍeín miò jèee, Jòsé kè Meḍé se ma dé Bèfèdèhèè-hwòdò mù sè, kee wa kóin ma dé Názèdè-hwòdò mù de.¹⁰ Àkédási nyiniin ma kpeḍeín miò jèee, Júù-nyò bèò dobo ma nyo dé Wódòùn-gòmànàò gbo bé wa ké ma ɔ sɔ̃ kɔ̃ pèin. ɔ jèee, wa kúmú ma Àkédási bóqòò kɔ̃ dyi, ké Wódòùn-gòmànàò tò ma gòmànà-nyò vènè dò, ké ɔ dú ma Júdà-bòdò nàin kpáí.

Ti wa nià Jízè zaaò múin gmoïn nyee, Pǎcà Pádè mò ma Wódòùn-bòdò nàin-nyò bó tia baḍa. Pádè cí ma dé Wódòùn-hwòdò mù, kee ɔ dyi ma dé Jùdúsèdèin-hwòdò mù ti séin bó hwo kpa de bé jè.¹¹ Pádè kùàò ku ma wɔ̃ miò, sepóedé ɔ ni ma bó Wódòùn-gòmànàò kè Júù-nyò bèò púa bó de wɔ̃ po jè. Pádè nyu ma de bé Wódòùn-gòmànàò mó bé ɔ ké ma nyue, ké ɔ se wɔ̃ béin bé Júù-nyò bèò wuḍu ké ma de dò kóin sè fɔɔ. ɔ jèee, ɔ nyue ké Júù-nyò bèò tòò-biò bèò kè sáa-zà-nyò bèò ɔ kè Gèdèpòò-cèè-dè-dyuò-nyò bèò zi ma dé ɔ wáká kɔ̃. Nyo bé nià ke poin ma dyí tee bé wa ké zóin bé bá bóqòò dyíee jè páun po, ɔ hwoïn kà, kà wa ké Gèdèpòò bièè nyue kè waà kpeḍe bé ɔ kè gòmànà-dòò bé. Kádyáfa, bé ɔ mò ma sáa-zà-nyò vènèò bó zɔ̃a xwíniín nyee, se mó bé Jízè jè kèe nyu bé Wódòùn-gòmànàò dyoḍo ké ma wa kɔ̃ dyi.¹²

Héwòdò Fédò mò nyo bé ɔ nòmò ma kpeḍeín miò dé Héwòdòè dyú bèò hwiè ke. ɔ mò ma Gáḍàḍíi-bòdòò gbèè hwoà dé xwía dyíee nàin-nyò. Jízè nyu ma ti gown wè dé pá nià ke mú, sepóedé ɔ se mó bé Júù-nyò bèò nàin-nyò bé ni ma kà dé Jùdúsèdèin-hwòdòò múee ké ma ɔ kpɔ̃ jè. Héwòdò Fédò po ma Pèniá-hwòdòò de dje, ké ɔ jùèn ma Sèsèwíḍiá-Fédópà-nyènè. Hwoḍo nià ke mú dé Pídè cèà Jízè gbo, ké ɔ dá, “M mò Kédéiò. M mò ni-ni Gèdèpòò dyú-gààò” kè.¹³

Héwòdò Átípà nàin ma Gáḍàḍíi-bòdòò kè Pèwíḍiá-pàò sòin 4 B.C. muà A.D. 39 gboe. Átípà po ma Jǔó Nyo-níɔ-po-nyòò kpɔḍo deín, ké ɔ dábá ma ɔ.¹⁴ Sepóedé Héwòdò Átípà ni ma Gáḍàḍíi-bòdòò nàin, ké Pádè se mó bé ɔ ké de mu ma Jízè gbo kpáun wèe kpa dyí dú jèee, ɔ tò ma Jízè dé Héwòdò gbo, bé Hwéwòdò ké ɔ zaaò wɔ̃ po.¹⁵ Kee Héwòdò nóò ma bé ɔ ké Jízè zaaò wɔ̃ po, ké ɔ tò ma Jízè dé Pádè gbo de, bé Pádè ké ɔ zaa kpòin.

Nyo bé kɔ̃ mú Gèdèpòò tòin Dèè-wùdù Ìièò ke

Nyo bé kɔ̃ mú Gèdèpòò tòin Dèè-wùdù Ìièò kee jè kpa de miò, kà dyúáḍò kà kpáá-dè sùà tòò bé bá ɔ dyíee kpaà de ke. Gèdèpòò tò ma Jízè dà bóqò-kpàà kɔ̃ dé nyo-dù kò-kò tā bé bé wa bédé kpeḍe kò-kò béee hwiè. Kpeḍe bé nià ke dò-dò bédé Dèè-wùdù Ìièò kpé kóin.

Kà Gíḍíi-nyò bèò nyu ma Dèè-wùdù Ìièò jè dyi kpɔ̃ ke

Èḍizánà mòà Káá vènèò kee nàin ma Gíḍíi-bòdòò tee, hwè ké ɔ mé ma bó zɔ̃ mòà 323 B.C. ke. Ti ɔ ḍá ma mée, gma bé bé ɔ nyu ma dé ɔ niin bóqò-nàin-tiò múee nàin ma nyo bèò tee bó ti tòmòün-tòmòün

¹⁰ Máfiò. 2:22-23. Bèfèdèhèè-hwòdòò ni ma Àkédási kpé xwínií; ké Názèdè-hwòdò nià dé Gáḍàḍíi-bòdòò kèee ni ma Héwòdò Átípàà kpé xwíḍi.

¹¹ Pádè nàin ma bóqòò sòin A.D. 26-36.

¹² Jǔó 11:49.

¹³ Máfiò 16:16.

¹⁴ Maa 6:17-29.

¹⁵ Đúù 23:6-12.

xwíníín. Ɔ mó bé nyo séín nì ma dé bódóò múεε ké ma Gídíí-wùdù po. Xwíníín nià ke jèεε, wa cèè ma Dèè-wùdù dīèò dé Gídíí-wùdù mú. Kεε Júù-nyò báún-báún po ma Àwáqámè-wùdù kè Gídíí-wùdù.

Wa cèè ma Dèè-wùdù Dīèò dé Gídíí-wùdù nyo wa dāín *Kóni Gídíí-wùdù* kεε mú. Ɔ xwíníín mò “Gídíí-wùdù se múín wóúñ kàmà” ke. Wuđu nià ke déè nyo séín bē nì ma pá bē nì ma dé Médètòwédénìà-dyòòò wīín nyεε po ma dé zō hōdèdè kíín-kíín nīnò mú ke. Ɔ jèεε, Àwáqámè-wùdù (mòà Fédésìà-nyò bēò bídí-wùdùε) kè Hīíbúdíú-wùdù (mòà wuđu kō mú bé wa cèè ma Dèè-wùdù Sùàò kεε) po-nyò se ma dyí vò dé Júù-nyò bēò hwīε, sepóεdé nyo séín nì ma dé Wódóùn-bòdòò kōεε po ma Gídíí-wùdù. Ɔ jèεε, dè séín bé àpósò bēò wáqá ma Gèdèpòò-wùdùεε, nyo bēò wó ma wa wuđuò múín.

Gídíí-wùdùò fēín ma xwa, ké Ɔ nyuε ké nyo bēò wó ma dε séín bē bé Póò cèèà dé Ɔ cèè-dè bēò múεε múín nòmò dyíín. Hīíbúdíú-wùdù mò wuđu bé Ɔ nòmò ma dyíín mīò bó nóó bē po jè Ɔ kè dε bē dēí pòin jè ke. Hīíbúdíú-wùdùò nyuε ké nyo bēò bēín ma nóó bē cèèà dé Dèè-wùdù Sùàò múεε cèèè, ké kpáá-dè-cē-nyò bēò bēín ma wa nīn Gèdèpòò-wùdù bēò wáqáa. Kεε Gídíí-wùdùò mò wuđu bé Póò nyùin ma kùà mú bé Ɔ ké nyo bē bé Ɔ dyà ma kà Kédéí gboεε dyí sédēín jè kè mú hwè jè tēmèin nyε, sepóεdé wuđuò se múín wóúñ kàmà jè.

Wa cèè ma Dèè-wùdù Sùàò Gídíí-wùdùò nyo wa dāín *Sētúájē* kεε mú dεkè. Sòin zō hōdèdè tā nīnò gbo ké dyúa muεε, púεε, wuđu nià ke nyuε ké Júù-nyò bē bé wa po ma Gídíí-wùdùεε bēín ma Gèdèpòò-cèè-dè bēò wuđuún zàà. Bó kōin dεεε, Bábòò Sētúájē-wùdùò mú po-poò nyuε ké Ɔ fēín xwa bé Dèè-wùdù sùà, (bé Ɔ mòà còcì-nyò bē nì zōò kíín nyεε nīn Bábòò kεε) ké ma Bódó-dù kà kò dò bēè nyo bē bé wa taba ma Gèdèpòò hwídīīεε gbo nyini.

Kà Wódóùn-nyò bēò nyu ma Dèè-wùdù Dīèò jè dyi kpōo ke

➔ Múà-bō-cèè-dè bēò jè

Dε Wódóùn-nyò bēò nyu ma dé Jízèè fèè múεε, wa tēmèin nyoún dyí ti bé Ɔ wódóà nyènèè ke. Gèdèpòò nyùin ma bódó-nàin-nyò bé Ɔ se ma jàà-po-nyò kεε kùà mú bé Ɔ kée nyu bé kpáá-dè bé Mákà cē zōò kεε ké jàà kpá. Mákà cēε zōò kà bé Mèsádyàò mu ma dé Béfèdèhēè-hwòdòò mú wódóin nyε.¹⁶ Kà Gèdèpòò nyùàin Sàwàdà, bé Ɔ mòà Pósià-kāāò kεε kùà mú bé Ɔ dyià Ɔ nyo bēò to-xwàdāün zà kεε, kà dyúádòò, kàà Ɔ nyùin Síízè Àgósòdò kùà mú bé, bó Ɔ jèεε Gèdèpòò ké ma Jòsé kè Medé dé Názèdè-hwòdòò mú zà, bé Ɔ ké wa dé Béfèdèhēè-hwòdòò mú kpa.

Nyéé bídí-po-po bé nyo bēò nyu ma bó tia baqaa bédé ma hwīε sō. Wódóùn-nyò bēò dèbè bé wa ké ma hwoqo dò-dò séín mú mu bé wa ké nyo bēò nyéé bídíi po. Kεε Júù-nyò bēò mòùn dèbè bé nyoún séín ké ma wa mīcùn nīn wódóin-hwòdòò bēò mú mu, bé wa ké dé nyéé bídíi po, dyiín dé kà waà gbō-xwíníínò nyu dōin mú niè kεε mú. Ɔ Jèεε, Wódóùn-gòmànà gā ma Júdà-nyò bēò bé wa ma nyéé-bídíi-po-poò dyúa nì, bé wa ké ma nyo bēò nyéé bídíi po dé waà wódóin-hwòdòò bēò mú. Ɔ jèεε, Jòsé kè Medé kpá ma hwīε xwíníín sòin dé Názèdè-hwòdòò mú, ké wa jaqá ma hwīε-kpà mò ma máa hōdèdè dò ke¹⁷, hwè ké wa nyini ma dé nyéé-bídíi-pòin-naínò.

Dε nyuε bé gbo-kpōin-kpōin se ma kà bó Jízè kè Wódóùn-bòdòò nàin-nyò bēò púa nì kεε, múà-bō-cèè-dè bēò zàin à da. Wa cēε kà bé Jízè po wa sónó, sepóεdé Ɔ cē káá-bòdò dīè dò jè ke. Jízè se ma dε paqá

¹⁶ Mákà 5:2; Dúú 2:1-5.

¹⁷ Maa kpáqá-nyò tā sè hñmñ.

cē bá Wódòùn-nyò bẹ̀ò kẹ̀ waà nàìn-nyò bẹ̀ò jẹ̀ dyí dyeo, kee wa kpá ma hwèněin, sepóedé Jízè cēe ma kà bé Gèdèpòò káá-bòdòò bédé kpé ké ọ̀ zi káá-bòdòò séin nià bódó-kpàà kōee dyí ke.

➔ Àpósò-cèè-dẹ̀ò

Àpósò-cèè-dẹ̀ò tèmèin à niin dyí kà bé Jízè nyùin Wódòùn-bòdòò kùà mú bé ọ̀ ké múà-bòò dyi bein nye. Nyéné màà páà Wòdòmànià kee xwíniín m̀ “gìdì” bé Wódòùn-nyò bẹ̀ò nyià wa miòùn gana-kà ke.¹⁸ Wódòùn-nyò bẹ̀ò se ma waà kpéò kùà mú nyùin dé jǎà mú, (ọ̀ hwoin kà ti wa kòin ma kà Jízè kódsiò kòin nye). Kee wéé kee, dyiin dé waà kpéò múee, wa gm̀ ma déè bẹ̀ dyí, ké wa nyue ké nyo bẹ̀ cí ma dé bódóò múee kpòin ma gbo, ké wa nyue ké àpósò bẹ̀ò béin ma Gèdèpòò-wùdùò bódó t̀ò bẹ̀ kō kpa. Wódòùn-nyò bẹ̀ò nyu ma hwiè d̀ò, ké hwièò t̀òm̀-òòm̀ m̀ò ma máa táázìin kpáqá-nyo s̀ó baqá-bùè sè tǎ (53,000). Hwiè s̀òin dé Dyùfédétì-niò dyódó-xwáqáún-wódòin-naínò, ké ọ̀ nyini dé bódó màà Sikódèin nyee kō, hwo dé dyódó-dyi-kpáin-naínò dyí. Ké wa nyue ké mée béin Médètòwédénìà-dyòòò wáká d̀ò kō s̀òò bé ọ̀ ké dé wáká t̀òò kō mu. Hwiè bẹ̀ kẹ̀ mée mùin-naín bẹ̀ bé Wódòùn-nyò bẹ̀ò nyu ma kà kee nyue ké Pòò Gèdèpòò-wùdù-wáqá-wáqáò fèin ma xwa dé bódó séin kō.

Júù-nyò bẹ̀ò bédé ma hwoqo-dyù bẹ̀ kẹ̀ cuà-kpáǎ bẹ̀ kō mú bé wa nyùin ma waà nyaá-nya-dè bẹ̀ xwai, sepóedé ọ̀ m̀ò ma waà kpeqe jèe dyeo, kee Wódòùn-bòdòò bédé ma hwoqo vènè-vènè bẹ̀ miò. Hwoqo bẹ̀ nià ke kpa ma de miò dé múà-bòò dyi-bein-bein mú. M̀ dyi Pòò Gèdèpòò-wùdù dyi-bein-bièinò bẹ̀ nàin ní, ni mue dyéin kà bé Wódòùn-bòdòò hwoqo vènè-vènè bẹ̀ò mú dée ọ̀ mu ma ke. Gbèè séin bé Pòò mu ma múee, hwoqo vènè bẹ̀ ni déee mú dée ọ̀ wáqá ma Gèdèpòò-wùdù, bé ọ̀ ké ma nyo báún-báún Kédèi gbo dyà jè. Pòò po ma múà-bòò jè zio dé Wódòùn-bòdòò hwoqo vènè-vènè bẹ̀ò mú, ké ọ̀ poe ma gbo bé ọ̀ ké de dyúádòò nyu dé Wódòùn-hwòdòò miòùn mú deke. Ọ̀ m̀ò hwoqo bé ọ̀ baqáà bódó-kpà niò z̀òò kíin dé z̀ò hòdèdè kíin-kíinò múee ké ke.¹⁹

Pòò Wódòùn-bòdòò dyù jù-jùò kpá ọ̀ gbo miò dé múà-bòò dyi-bein-bein mú. S̀òin ti bé Pòò cèà dée Fédópà-hwòdòò mú kà wa se bédé bé wa ké ma ọ̀ zaa kpòin nyee gbo²⁰ kéà ti ọ̀ dá ọ̀ muà ọ̀ zaaò Sífízè gbo kpáún wè gbo dyíee,²¹ à dyée kà bé ọ̀ bódó-dyù jù-jùò kpá ọ̀ gbo bé ọ̀ ké Kédèi biì kùà nyu ke.

➔ Pòòè Cèè-dè bẹ̀ò

Bá bódó-dyù jù jè dyíee, Fédópà-nyò bẹ̀ò cēe kà bé wa niin “bídí ni dé dycún” wè.²² Pòò cèè ma cèè-dè bá nyo kòin z̀ìin jè dyíee Fàqímò gbo bó Ònésímò, bé ọ̀ m̀ò ma kà g̀iì kpá xwáqáún, hwè ké ọ̀ màà Pòò dyù dé Kédèi mú kee jè. Sepóedé Pòò dyúòè ma dyí kà de Ònésímò nyu ma kà kee béin ma ọ̀ g̀iò dyàà dé Wódòùn-nyò bẹ̀ò gmaò xwíqí ke. Dé Wódómà-cèè-dèò kè Gàdézìà-cèè-dèò ọ̀ kè Ìfisiò-cèè-dèò múee, Pòò po wuqo bé Wódòùn-nyò bẹ̀ò poe, ké ọ̀ zain de bá dyí sédèin jè kè Gèdèpòò wiìò jè dyíee nyo bẹ̀ò gbo kòin.

Đe bá dyù gbò d̀ò xwíniín dyà-dyà, bé m̀ kẹ̀ ọ̀ m̀ miòùn niin dyù mú nyue jè dyíee, Wódòùn-nyò bẹ̀ò ẁò ma múin miò ké ọ̀ zi Júù-nyò bẹ̀ò dyí.²³ Đe nià ke m̀ò ma Wódòùn-nyò bẹ̀ò nyuu-dè gáná cá. Wódòùn-

¹⁸ “Wódòùn-bòdòò g̀ìdì.”

¹⁹ Ródómà. 1:-15.

²⁰ Àpósò 16.

²¹ Àpósò 25:11.

²² Fàqímò 3:20.

²³ Gàdézìà 4:5; Eph. 1:5.

nyò bẹ̀ò wó ma múin kà ɔ jǔ ké ìn dyi dyú dọ̀ dǔ bé ɔ ké ìn miòun niin dyú jǔ ní, níí, mò mò nyo dúá ɔ kpa sùà séin dýí, ké ɔ bédé kpe bé ɔ ké ìn dúí-sè-dé bẹ̀ò dýí dú, ké ɔ dǎ fèè dǎ dọ̀ gbo dè dèkèè. Póò nyùin ma fònò-hwòdò nià ke kǔà mú ké ɔ zain gbo-zǎin-zǎin bé jǎà-po-nyò dọ̀ nyu ɔ jǔ ké ɔ dǎ dé Gèdèpòò xwédé-dùò mú dyi níèe jè kǔin zain.

➔ Wèdèbèdésìò-cèè-dè

Wódòun-nyò bẹ̀ò gbèdèin ma Gèdèpòò-biè-kpòò kò-kò bẹ̀ hwòdò, kee wéé kee, wa né ma nyoùn séin kǔ bé wa kée cè kà bé Wódòun-kǎàò mò ma mú-hwè-nyò ke. Èe Wódòun-nyò bẹ̀ò mó bé Júù-nyò bẹ̀ò ké ma nyu, níí, bé wa ké ma waà jǎà-po-dé bẹ̀ò tèmèin-tèmèin dyúá kpa kee mò, bé wa kée cè kà bé “Sízè mò bounbo” ke.” ɔ jèee, Wódòun-gòmànàò se ma Kédéi-déin-nà-nyò bẹ̀ò cuò-wùdù mòà “Jízè Kédéi mò Bounboò” kee dyi kpǔ fǔ. ²⁴ Púee, ɔ se hwèdèin ké zà-déin kpáà cóci-nyò bẹ̀ò kè Wódòun-gòmànàò púa kè.

Kee wéé kee, nyoùn-dyù mòun po ma dè gbà gbo dyeo, kee Gèdèpòò zèin ma waà dè gbàò déin-dé mú. Sòin bóe gboee, wa dú ma cóci-nyò bẹ̀ò gǎ dyèin kpáí hwòdò-dé-hwè-kà. Ké dyiin dé wa gǎ-dyéin-dyéinò mú déè Gèdèpòò nyùin ma wa kǔà mú bé wa ké ma múà-bǔò dyi bein. Gǎ-dyé-dyé nià ke nyue ké “Kédéi-déin-nà-nyò bẹ̀ò bein ma dyi dé bóqò tòò bẹ̀ kǔ. Díé bẹ̀ mu ma dé Júqià-bòqòò kǔ, ké díé bẹ̀ mòun mu ma dé Sèméqià-bòqòò kǔ.” “Nyo bẹ̀ bé wa mu ma kà bóqò-dù kà kò dọ̀ bẹ̀ò kǔee, wa kpa ma Gèdèpòò-wùdù wáqáa, dé gbèè séin mú”, kà Gèdèpòò nyue ma dýí sóo ke.” ²⁵

Gǎ bé Wódòun-nyò bẹ̀ò dyèin ma kà Kédéi-déin-nà-nyò bẹ̀ò kee déè Jǔó dyéà, ké ɔ cèà jè dé ɔ Wèdèbèdésìò-cèè-dèò mú kè. Jǔóè dýi-tèmèin-dèò niè Kédéi-déin-nà-nyò séin gbo cèin kà bé Wódòun-bòqòò (moo kpe kǎin séin bé wa vǔ Gèdèpòò gboee), Gèdèpòò mu wa toún duun wè. Gèdèpòò mò nyo kǔ séin wuqúí, ké ɔ se Sízè.

Kà Júù-nyò bẹ̀ò nyu ma Dèè-wùdù Dìèò jè dyi kpǔo ke

➔ Mèsádyàò jè Hwǐ-gmò-gmò

Wuqu mòà “Kédéi” kee mò Gíqí-wùdù, ké dé Hílbúqúù-wùdù múee, wa dǎin “Mèsádyà.” Nyo kúqúú bẹ̀ sí ma kà Jízè kídííee ni ma Mèsádyà dyi móun. Póò cèe ma, ké ɔ dǎ, “Jízè kǔ jè bé ìn nià bẹ̀ gbo cèin nyee, ɔ mò Kédéiò.” ²⁶ Nyo bẹ̀ò hwòdò ni ma síee xwéé bé wa ké ma Mèsádyàò dyé. ɔ jèee, wa tò ma Jízèè wuqu bẹ̀ò gbo dǔ òmò dýin.

➔ Júù-nyò bẹ̀ò cóci-gbò bẹ̀ò

Ti bé Gèdèpòò gbòò dǎ wáqá dé zǔ mòà 586 B.C. ke múee, púee Júù-nyò bẹ̀ò dúá ma wa miòun niin cóci-gbò bẹ̀ mú bièin kpáí. Gbèè séin bé ɔ bédé ma biè-nyò baqá-bùè moo zi kǔee, wa bédé ma wa miòun niin cóci-gbò. Júù-nyò bẹ̀ò cóci-gbò bẹ̀ò mú mò ma Gèdèpòò bièin-naín kè dè-cè-naín kè cóci-zàà bẹ̀ kè zaa tòò bẹ̀ wǔ-pòin-naín, ké wa nyùin ma dé dè kpa dè tòò bẹ̀ dèkè. Jízè wáqáin ɔ Gèdèpòò-wùdù kíin-kíin kǔ

²⁴ Fèdópìò 2:11.

²⁵ Àpósò 8:1,4.

²⁶ Àpósò 17:3.

jè cèè bídííe dé Júù-nyò bẹ̀ò còcì-gbò bẹ̀ò dọ̀ mú. Ǫ kánáìn ma nyoũn bẹ̀ dyi, ké ǫ tẹ̀mẹ̀ìn ma nyoũn dẹ̀ dé Júù-nyò bẹ̀ò còcì-gbò bẹ̀ò mú dẹ̀kẹ̀.²⁷

Ti bé Sàwàdà táà Júù-nyò bẹ̀ò dyi, bé wa kéà wa bídí dẹ̀ kòìn nyee, Júù-nyò bẹ̀ò pàdǎ sè ma dé Bábèdǫ̀ùn-bòdòò kò kẹ̀ dé Èdìzànià-hwòdòò mú kẹ̀ dé Íjẹ̀-bòdòò kò ǫ kẹ̀ dé hwòdò tòò bẹ̀ kò mú bé wa kpáìn ma xwáǫ́ún ti bé Jùdùsèdèìin-hwòdòò wáǫ́àà kee mú. Èe wa nyu ma kà ná kee nòmò ma dyíìn miò, sepóedé ǫ nyue ké múà-bòò beìn ma dyi. Hwòdò báún-báún bẹ̀ kò mú bé àpòsò bẹ̀ò wáǫ́a ma Gèdèpòò-wùdùe, wa mó ma dé bièìn-naín dọ̀ dyi wéé bó Júù-nyò bẹ̀ cí ma déee bìì.

Ti bé Pòò mu ma hwòdò dẹ̀ dọ̀ múee, ǫ mu ma dé Júù-nyò bẹ̀ò còcì-gbò nì ma déee mú, ké ǫ dú ma dé Gèdèpòò-wùdù wáǫ́a kpáì dẹ̀ Júù-nyò bẹ̀ò kẹ̀ nyo bẹ̀ bé wa “fẹ̀ìn à Gèdèpòò dyie” ǫ kẹ̀ Bódó-dù kà kò dọ̀ bẹ̀e nyo bẹ̀ bé wa nì ma jáàò dyi móuh wée gbo.²⁸ Bódó-dù kà kò dọ̀ bẹ̀e nyo bẹ̀ò tò ma múà-bòò gbo dũ̀ nòmò dyíìn.

➔ Júù-nyò bẹ̀ò nyo bẹ̀ biè ma Gèdèpòò ke

Dé Jízè niìn tiín nyee, Fádòsìi-nyò bẹ̀ò mò ma *Júù-nyò bẹ̀* bé wa biè ma Gèdèpòò ke. Wa se ma dyí vò, ké wa (bèìn ma nyo-kpò táázììn mènèìn-dò jũe) dyeo, kee wa dyà ma wa miòùn bídíí dé gǎ-dyé-nyò bẹ̀ò gbo. Nyéné mòà “Fádòsìi” kee xwíniín mò “nyo bẹ̀ bé wa kẹ̀ nyo tòò bẹ̀ zain gbo” ke. Wa kpò ma Mózèè gma bẹ̀ò dyi nòmò dyíìn, ké ǫ nyue ké wa kẹ̀ nyo bẹ̀ mòùn se ma Mózèè gma bẹ̀ò dyi kpòee zain ma gbo. Fádòsìi-nyò bẹ̀ò kpò ma Kédèi-dèìn-nà-nyò bẹ̀è hwiǫ̀ií-taba-dè bẹ̀ò pàdǎ dyi, ǫ hwòìn kà: gĩo-wódó-wódó kẹ̀ ínjà bẹ̀ jẹ̀ kẹ̀ baà-baà ǫ kẹ̀ Dèè-wùdù Èlèè kpéìn-dyé-dyé. Kee wéé kee, bó Mózèè niì gma bẹ̀ò wáún wée, wa kpò ma bó waà bídíí-kpèdè pàdǎ bẹ̀ kò jẹ̀ se céèee dyi dẹ̀kẹ̀. Dé mánáìn nyee, Fádòsìi-nyò pàdǎ doèn ma mú kà bé Jízè mò Mèsádyàò ke.

Kee bó *Sádyùsìi-nyò bẹ̀ò* mòùn bììee, dé Jízè niìn tiín nyee, wa pàdǎ bédé ma gòmà-nà-kpè. Wódòùn-gòmà-nàò nyu ma Sádyùsìi-nyò bẹ̀ò sáa-zà-nyò vènè bẹ̀ kẹ̀ tòò-biò bẹ̀ mú bó tia baǫ́a. Tia baǫ́aa, *Gma-cèè-dè bẹ̀ò* dọ̀ùn dé Sádyùsìi-nyò bẹ̀ò dyé ma kpéìn, ké wa kpò ma dyi.²⁹ Wa se ma kpáá-dè-cè-nyò bẹ̀ò céè-dè bẹ̀ò kẹ̀ wa miòùn niìn kpede bẹ̀ kò jẹ̀ seà céèee dọ̀ kpéìn dyé fòò. Ǫ jèee, wa se ma ínjà bẹ̀ kẹ̀ zùù bẹ̀ ǫ kẹ̀ gĩo-wódó-wódóò jẹ̀ dyi kpò fòò. Kpé bé Sádyùsìi-nyò bẹ̀ò bédé ma kà kee sòìn ma kùà bé wa bédé ma kà dé Gèdèpòò gbòò múe mú. Ǫ jèee, ti bé Gèdèpòò gbòò wáǫ́àà zò mòà A.D. 70 ke múee, púee, wa beìn dyi cá.

Dèè-wùdù Èlèè tiò niìn kpede bẹ̀

À dyi kpede bẹ̀ bé à kò à ké bédé dé Dèè-wùdù Èlèè niìn tiò múee jẹ̀ múìn wó ní, nií, ǫ béìn à gbo kpáa bé à ké dẹ̀ Dèè-wùdù Èlèè cèe múìn wó. Dyí-tẹ̀mẹ̀ìn-dè só muè à gbo kòìn zain kà bé ǫ mu dyíìn nòmòùn bé à ké kpede bẹ̀ bé Dèè-wùdù Èlèè tẹ̀mẹ̀ìn nyee cè ke.

- Júù-nyò báún-báún kẹ̀ waà gbò-xwíniín-nyò bẹ̀ cí ma bí-dyù dyúáǫ̀ò mú. Ké waà nyúá-dè bẹ̀ò pè ma dé wa gbò-wáún-bì-dyù bẹ̀ò mú, hwè ké wa bédé ma bí-dyùò nyo bẹ̀ kò mú wa nyíìn nyúá-dè bẹ̀ò dji-dè ke. Ti Medé kẹ̀ Jòsé dyaà dé Béfèdèhèè-hwòdòò múee, gbò-wáún-bì-dyù nià ke dọ̀ déé wa béìn ma kà wa nyíe kẹ̀. Sepóedé déè-gbòò dǎ ma dyí bó nyéné-bídíí-po-poò jẹ̀. Déè-gbòò dyí-

²⁷ Đúù 4:16-30; Maa 3:1-5; Jjó 18:20.

²⁸ ǫ hwòìn kà, Àpòsò 13:5.

²⁹ *Wudu mòà Tòwàdà kee xwíniín mò* “Gmaò.” Kàà Híibúǫ̀ù-nyò bẹ̀ò nyu ma Mózèè céè-dè-kpò hnn̄ bẹ̀ò ǫ́aa.

gmò-nyòò nòmò ma kpeḍeín miò jèεε, ɔ̀ nì ma pḗ-naín-kpa ḍe bḗò nyoũn séín mu dyiín kíín nyεε nyíεn pũ.³⁰

- Bádáá-dyí-gmò-nyò bḗ nì ma kà ḍé Júḍà-bòḍòò kḗε ḍèbè bḗ wa ké ma waà bádáá bḗò dyí poiín. Ké ɔ̀ dyiá ti jũ bḗ wa ké ma bádáá bḗò gboi zaiín ní, níí, bádáá-dyí-gmò-nyò ḍò-ḍò séín ḍá ma ɔ̀ niín bádáá bḗò ní. Bádáá bḗò dyuò ma waà dyí-gmò-nyò bḗò dyí ḍò-ḍò séín. Jízè ḍá ɔ̀ bádáá bḗò “sí ɔ̀ kíḍíí, sepóεḍé wa dyuò ɔ̀ wuḍu dyí. Wa se ḍéè ḍò kíḍíí síε mu. Kεε wa mu ɔ̀ dyúa gbũn, sepóεḍé wa se ɔ̀ wuḍu dyí dyuò.”³¹

Ì dyi mó bḗ òn ké ḍe paḍá múiín wḗ bá Dèè-wùḍù Ìièò niín tiò kpeḍe bḗ jè dyí ní, níí, òn me zà céè-ḍè mòà *Hwiè bḗ kè Kpeḍe bḗ bá Bábòò Dyíε* wuḍuín. ɔ̀ nì íntònèè kḗ.³²

Kpé bḗ Dèè-wùḍù Ìièò bḗḍé ke

À béiín kpé bḗ Dèè-wùḍù Ìièò bḗḍéεε hwòḍḗ kḗ dèèè? Tè̀mèiín-ḍé se jãà bḗ bḗ nyo bḗ tè̀mèiín kà keε paḍá sòin ḍé nyo bḗ bḗ wa doin Bábòò kpéò jè múεε gbo. Wa mò nyo bḗ cḗà kà bḗ wa béiín ḍe ḍiè ḍò dyéε ḍé pié bḗ ɔ̀ ké wa gbo kpá, keε Bábòò se wa gbo kpáa béiín nyε. Ḍε kpa ḍe sḗ béiín à gbo kpáa bḗ à ké kpé bḗ Dèè-wùḍù Ìièò bḗḍéεε dyí dyuò.

- 1) Céè-ḍèò nyo bḗ à ké dyi kpḗ ke (kánà): Céè-ḍè bḗò nyé mò Gèḍèpḗòò wuḍu jééò ké?
- 2) Céè-ḍè bḗò hwòḍḗ-kḗ-dè-dè: Ḍε bḗ bḗ nyo bḗò céèà keε mò Gèḍèpḗòò wuḍu jéé bḗò?

Bábòò céè-ḍè séḍéiín dyí bḗò: Céè-ḍè bḗò nyé mò Gèḍèpḗòò wuḍu jééò jé?

Céè-ḍè bḗ séḍéiín dyí, bḗ wa ké ḍé Bábòò mú niεε jè mò ḍe kpa ḍe miò ḍé Kéḍéi-ḍeín-nà-nyò bḗò gbo. ɔ̀ jũ dyi-diè-ḍè mòà “Céè-ḍè bḗò nyé mò Gèḍèpḗòò Wuḍuò bó Gèḍèpḗòò nyo bḗò bìi ké?” keε me. Xwḗ à béiín dyi dyuòè kà céè-ḍè bḗ nià ḍé Dèè-wùḍù Ìièò múεε mò Gèḍèpḗòò Wuḍu jééò ké?

Wuḍu mòà *kánà* keε mò Gíḍíi-wùḍù, ké ɔ̀ xwíniín mò “gbo-mùn-ḍè” mɔ̀ “dyí-séḍéiín-ḍè.” Céè-ḍè bḗ nià ḍé Dèè-wùḍù Ìièò múεε mò céè-ḍè bḗ bḗ cóci-nyò bḗ nì zḗò kíín nyεε kpḗ dyi, ké wa kpain wa céè-ḍè tòò bḗ gboi, ké wa dyéε kà bḗ céè-ḍè bḗ nià ke mò Gèḍèpḗòò wuḍu jééò ke. Hwiè sḗ mú ḍéε nyo bḗò dyuò ma céè-ḍèò nyo bḗ sòin ḍé Gèḍèpḗòò gboεε dyí.

- *Tè̀mèiín-ḍé se jãà ke.* Se-ḍè-tè̀mèiín-nyò bḗ nì ma cóci bḗ nì zḗò kíín nyεε mú, ké wa doin ma ḍe bḗ céèà ḍé Bábòò múεε ḍíé bḗ jè mú, kà ɔ̀ nyuà niè bó zḗè ke. ɔ̀ hwoiín kà ḍé zḗ hḗḍèḍé sḗ niínò múεε, gàa ḍò mò ma Màsḗò keε tè̀mèiín ma cóci-nyò bḗò kà bḗ bḗ Dèè-wùḍù Sùàò niín Gèḍèpḗòò mò ma nàmàũn-nyò ke. ɔ̀ jèεε, Màsḗò bó ma céè-ḍè séiín bḗ nià ḍé Bábòò múεε, ɔ̀ sèiín céè-ḍè bḗ bḗ Pḗò céèà ke kè Ḍúù-cèè-ḍèò dà ḍíé bḗ. Tia baḍaa, ɔ̀ kpa ma ḍe miò bḗ nyoũn ké Bábòò céè-ḍè bḗ bḗ Kéḍéi-ḍeín-nà-nyò séiín kpḗà dyi bóḍó-kpàà dà séiín nyεε jè dyi kpḗ, bḗ wa ké tè̀mèiín-ḍé jééò dyí dyuò ke. Ḍε-tè̀mèiín-nyò bḗò mòùn dèè ma hwòḍḗ kḗ kà tè̀mèiín-ḍè bḗ bḗ wa nì ma kà tè̀mèiín nyεε mò ma Gèḍèpḗòò Wuḍuò jéé ke.

³⁰ www.ancientsandals.com.

³¹ Jḗò 10:4, 5.

³² Fεḍé H. Wági *Ḍε bḗ Bábòò cḗε kè gma bḗ bá ɔ̀ dyíε*, 1953. ɔ̀ nì íntònèè kḗ ḍé <http://www.baptistbiblebelievers.com/OTStudies/MannersandCustomsInBibleLands1953/tabid/232/Default.aspx>.

- *Gèdèpòḡ nyo bḗḡ gǎ-dyéin-dyéin.* Ti wa nià Kédèi-déin-nà-nyò bḗḡ gǎ dyéén nyee, wa dǎbá ma nyo bḗ bé wa kpḡin ma Gèdèpòḡ-cèè-dè bḗ xwaún wḗe ní. De bé Kédèi-déin-nà-nyò bḗḡ dḡ-dò bédé bé ḡ ké ma dyí dyuòee mò, “Cèè-dèḡ nyé kḡ jè wa nià m dǎbáúw wḗ?”

Đé zḡ hḡdèdè hīinye niinò múee, Kédèi-déin-nà-nyò bḗḡ wḡin ma céè-dè hwèin-hwèin bḗ bé wa mòà Gèdèpòḡ Wuḡu jééḡ kee jè gbo. Nyo bḗḡ bédé ma hwiè tā kḡ mú wa dḡ ma céè-dè séin mú, bé wa ké ḡ nyo mò ma Gèdèpòḡ Wuḡu jééḡ kee dyí dyuò ke. ḡ jèee, céè-dè bḗ nià dé Dèè-wùḡu Đìèḡ múee, wa bédé bé wa ké ma wa mú dḡ dé hwiè tā bḗḡ mú.

- *Cèè-dèḡ céè-nyò.* Nyo céèà céè-dèḡ kee bédé bé ḡ ké ma àpòsò jḡ, mḡḡ ḡ bédé bé ḡ kè àpòsò dḡ ké ma bḡin xwḗin miò hwè. Đé Dèè-wùḡu Đìèḡ múee, Máfiò kè Jḡḡ mò ma Àpòsò bḗ. Máà kè Píḡè nain ma mú, ké Đúù mòùn kè Pḡḡ nain ma mú.
- *Bḡ bḗ nyoḡ céè kà ke.* Bḡ bḗ nyoḡ céèà dé ḡ céè-dèḡ múee me bó kòè bó de bḗ céèà dé Dèè-wùḡu Sùàḡ múee gbo. Céè-dèḡ me cḗ múà-bḡ bá Jízè Kédèi jè dyíe jéé cá. Céè-dèḡ me mò céè-dèḡ kḡ wuḡu béin nyo zùù kpéi poe ke.
- *Cèè-dèḡ jè dyi-kpḡ-kpḡ.* Bé céè-dèḡ ké Gèdèpòḡ-cèè-dè bḗḡ wáká dḡ jḡee, cóci-nyò séin bḗḡ me wḡin céè-dèḡ jè gbo hwè. Cóci-nyò vèḡ bḗ ni zḡḡ kíin nyee zà ma Dèè-wùḡu Đìèḡ wuḡuún miò ti séin.

Nyo bḗ bé wa mò Gèdèpòḡ-wùḡuḡ gbo-vḡ-nyò bḗ bó zḗḗ kee cḗe kà bé céè-dè bḗ nià dé Bábòḡ múee, cóci-nyò vèḡ bḗ mò nyo poiḡ wa xwaún pḡ, sepóedé wa ni kpé móúún jè ke. Kee ḡ sò nyo-cá-nyò bḗ nià ke hwiḡi kà céè-dè bḗ nià ke mò de bé cóci-nyò séin ni bóḡḡ-kpàà dà séin nyee wḡin jè gbo, ké ḡ se de bé bísiḡ gbḗi-gbḗi wè ké céè pḡ, sepóedé wa mó nyéḡ nyue dyi jè ke. Cóci-nyò bḗḡ pòin Dèè-wùḡu Đìèḡ hèè kḡin bó Tòḡ-biḡ bḗ ni ma dé Kátè-hwòḡḡ múee dyúa dé zḡ mòà A.D. 397 kee xwíniin. Kee wḗé kee, Gèdèpòḡ-cèè-dè-dyuò-nyò bḗ po céè-dè bḗ nià dé Dèè-wùḡu Đìèḡ múee dḡin mú, ké ḡ zḡin zḡ hḡdèdè sḡ hwè ké tòḡ-biḡ bḗḡ dyi ma.

Gèdèpòḡ-cèè-dè-dyuò-gàà dḡ mò J.I. Pákò kee céèè, ké ḡ dá, “Kà cóci-nyò bḗḡ nyuà à Dèè-wùḡu Đìèḡ gbo dyàà kee se kò bé kà Bǎ Áázè Níútḡ nyuà à kpé nià dé dyòḡ dyí, bé ḡ dyàà de séin m po dyíe bíḡiiee gbo dyàà kee ké kò.”³³ Níútḡ mò nyo se kpé nià ke nyu, kee Gèdèpòḡ mò nyo nyu kpèḡ, hwè ké ḡ mòùn dyéà da kè. Kà dyúáḡḡ, kǎà cóci-nyò bḗḡ se céè-dè bḗ nià dé Bábòḡ múee nyu, kee wa dyé céè-dè bḗḡ da pḡ.

Cèè-dè bḗ bé nyo bḗ bédé hwiḡi-taba-taba kee kpḡ ma dyiee dḡùn déè Tòḡ-biḡ bḗ ni ma dé Kátè-hwòḡḡ múee pòin ma hèè kḡin. Céè-dè bḗ kḡ jè à nià cḗiḡ nyee mò céè-dè bḗ bé Kédèi-déin-nà-nyò séin, dyú kè vèḡ dǎ jè gbo wḡin, kà bé wa mò Gèdèpòḡ Wuḡu jééḡ ke.

Sòin Dèè-wùḡu Đìèḡ niin tiḡ gboee, cóci-nyò bḗ ni zḡḡ kíin nyee bó ma céè-dè bé bé wa dǎin Ápòkédéfà-cèè-dè bḗ, bé nyo ḡíe bḗ mòùn dǎin ma mú-hwè-cèè-dè bḗ kee ní. Đé zḡ táázḡin sḡ niinò múee, gàa bḗ

³³ J.I. Pákò, *Gèdèpòḡ wùḡu Nyḡn gbo.* Wèèminísà Céè-dè-nyuùin-naín, 1965, 81.

mò Tètúdíà kè Àwídínà kee po ma tèmèin-dè bẽ se jãà kee sóqó. Nyo bẽ céèà céè-dè bẽ nià kee dain ma wa mú-hwè-cèè-dè bẽ, kee wa se wa mò. Tià baqaa, púee, cóci-nyò bẽò dǎ ma kùà bẽ ni náa díé bẽ bẽ kó po nõò sòin dé Dèè-wùdù Dìèò céè-dè bẽ bé wa céèà zõ táázìin sǎ niinò múee hwiè. Wa nyue ma náa sepóedé céè-dè bẽ nià ke se ma Gèdèpòò-cèè-dè bẽ. Àpósò Júdè tèmèin à niin dyí dye mòun kà dé zõ táázìin kíin-kíinò múee, o nõmò ma dyiin bé nyo bẽò ké ma “hwidjii-taba-dè bẽ bé Gèdèpòò nyiin ma o nyo bẽò dyúádò kee jè vǎ.” Sepóedé se-dè-tèmèin-nyò bẽ “dǎ à hwiè pa nyàà.”³⁴

Cóci-nyò bẽ ni zǎò kíin nyee béin ma Àpòkédfà-cèè-dè bẽò kùà mú nyùen, kee céè-dè bẽ bé wa se jãàò tèmèin nyee ni ma céè-dè tòò bẽò múin dekè. Céè-dè bẽ sédèin ma dyí dé Àpòkédfà-cèè-dè bẽò hwiè kee mò, Kénémè-cèè-dèò kè Bànábà-cèè-dèò kè Dádési-cèè-dèò o kè Héwédémà Bádáá-dyí-gmò-cèè-dèò. Céè-dè bẽ nià ke bédé jãà-tèmèin-dè bẽò ní, kee cóci-nyò bẽ ni zǎò kíin nyee se ma wa dyi kpõ bé wa ké Bábòò céè-dè bẽò dò jǔ.

Céè-dè bẽ se ma jãà-tèmèin-dèò bédé dé Àpòkédfà-cèè-dè bẽò hwiè kee mò, *Tòmósiè Múà-bǎ-cèè-dèò* kè céè-dè bé ginási-nyò bẽò céèà bé wa dyiàà àpósò Tòmósi nyéné kó po dé zõ hǒdèdè sǎ niinò mú ke kè *Céè-dè bé Pǎò tò ma Déòdúsià-nyò bẽò gbo ke* o kè *Pídèè Wèdèbédésìò-cèè-dèò*. Cóci-nyò bẽò bó ma céè-dè bẽè ní fòo cá, sepóedé wa zàin ma de mò jãàò dé Kédèi deín-nà-nà múee hwií jè. Tòò-biò bẽò se ma céè-dè bẽ nià ke bó dòn pū, kee cóci séin ni bódó-kpàà dà séin nyee se ma wa dyi kpõ bé wa ké Bábòò céè-dè bẽò dò jǔ dekè.

De bẽ céè dé Àpòkédfà-cèè-dè bẽò múee kè de bé Kédèi-deín-nà-nyò bẽ tabaà hwiqíie se gbo muin fòo cá. Hwiqíi-taba-taba bé Kédèi-deín-nà-nyò bẽò bédéà kee hidj-kpà mò “hwidjii-taba-dè bẽ bé Gèdèpòò nyiin ma o nyo bẽò dyúádò ke.”³⁵ Hwiqíi-taba-taba-dè nià ke seè gbo zǎin ke, ké o se gbo zǎin mu. Gèdèpòò wuduò mò hidj-kpà kui-kui bé à hwiqíi-taba-tabaò dè kǎe.

Dèè-wùdù Dìèò céè-dè bẽò hwòdǒ-kǎ-dè-dè: À béin à céè-dè bẽò hwòdǒ kǎ dèè kà bé wa mò Gèdèpòò wudu jééd keè?

Nyo bẽ se hwiqíi-taba-taba bédéee cǎe kà bé céè-dè bẽ nià dé Dèè-wùdù Dìèò múee se céè-dè bẽ bé nyoũn ké hwòdǒ kǎ dè ke. Wa cǎe kà bé nyo bẽò bí ma de díé bẽ xwa ti wa nià céè-dè bẽò céèen de die ke. Dòin-zà-nyò bẽ nià ke dá kebì céè-dè kíin-kíin bẽò me mò ma Gèdèpòò Wudu jééd kee, wéé kee, à me bóo hwòdǒ kǎ dèè kà bé Bábò bé à bédéà kàun wéé sédèin dyí ke.

À béin céè-dè bẽ nià dé à Bábòò múee hwòdǒ kǎ dèè kà bé wa sédèi dyí keè? Dyi-diè-dè nià ke gǎ-jǔ-wùdù mò “Ndye!” O mò jãà kà bé wa céèin ma céè-dè bẽ nià dé Dèè-wùdù Dìèò múee sǎ, ké dé céè-dè sǎ céèin-céèin múee de-xwa-bí-bí béin dé niè ke. Kee wéé kee, sepóedé Gèdèpòò wùdùn ma nyo bẽ céè ma kà céè-dè bẽò kee mú jèee, nyo bẽ céèin ma kà céè-dè bẽò sǎ kee ma ma mú miò ké wa nyu ma kùàò. Céè-dè-dyuò-nyò vènè-vènè bẽ tò ma wa miòun gáná cá ké wa céè ma Dèè-wùdù Dìèò, ké o sédèin dyí.

Céè-dè kúdíúú bẽ bé nyoũn bẽ céèà, bé wa zia táázìin hǎm kǎ, bé wa séin, moo wa báun-báun dyia Dèè-wùdù Dìèò jè cǎe hwiè kee, à dèè hwòdǒ kǎ kà bé à céè-dèò kè céè-dè bẽ bé wa céè zǎò kà kíin nyee muin

³⁴ Júdè 1:3-4.

³⁵ Júdè 1:3.

gbo ke. Kà nyoŋ nyuà Dèè-wùdù Ìièò kùà mú nyùèn nyee, wa sèè ná zǝò-kíín-cèè-dè dò kùà mú nyùìn dò.

Cèè-dè Sùà bèò sǝ gboi-kpaìn-kpaìn	
Dèè-wùdù Ìièò	Ɖe Húmò <i>cèè ma ke</i>
Cèè-dè bè zi táázǝìn hǝmǝ kǝ ke	Cèè-dè hǝdèdè mènǝìn-dò kè kpáqá-nyo sǝ sè tǝ
Cèè-dè bè bé wa <i>cèè zǝò kíín nyee</i> , ti wa <i>cèè ma wa kee sèè zǝ hǝdèdè dyúáqò nyu ke</i>	Cèè-dè bè bé wa <i>cèè zǝò kíín nyee</i> , ti wa <i>hwo wa cèèè kee qǝ zǝ hǝdèdè hǝmǝ nyu</i>
Wuqu gbèi-gbèi wèè kǝ jè kpèìn nyoŋ hwiǝ ³⁶	Wuqu bèò pàqǝ se dyí sédèìn
Cèè-dè bèè nyé ò kpǝ dyi ké?	

Kee ti bé ti jéèò nyini ma kee,

Kee ti bé ti jéèò nyini ma kee, Gèdèpòò tò ma ɔ Dyú-gààò. Maa dò wódòìn ma ɔ, ké ɔ ni ma gmaò xwíqíi.... (Gàdèzià 4:4)

Ɖe bé Póòè wuqu nià ke tò jìee mò màa ni zùù kǝ, bé ɔ ni ɔ pó-tì dya gmòŋn wè. Ti bé ti jéèò nyini ma kee, Gèdèpòò tò ma ɔ Dyú-gààò qé bódó-kpà bé ɔ miòùn qǝ ma ti dyèìn nyee kǝ. Bódó-kpàò qǝ ma ti dyè nòò...

Kà bódòò nyu niè ke. Fédesià-bòdòò mò bódó bé wa cè bódó kà kò dò bè ni zǝò kíín nyee niìn kpeqe ke. ɔ jèee, qé mò ma dà nòmò dyíìn bé bǝ-nòmò-dyíìn-kpa-nyò bèò ké ma ni, bé wa ké múà-bǝ bá Jízè Kédèi dyíee bódó-kpàà dà séìn dyi beìn nyee.

Kà ɔ nyu cèèè qé kpáá-dè-sùà-cèè-dè bèò mú ke. Wódòùn-bòdòò wǝ ma bé nyo bèò ké ma múà-bǝò dyi beìn.

Kpeqe wa nyu ma ke. Kédèi-qeín-nà-cóciò wódó ma bódóùn qé nyo bè po ma Gíqíi-wùdùe kè nyo bè sí ma Wódòùn-nyò bèò niìn kpeqe kíqííe ɔ kè Júù-nyò bèò nyo bè biè ma Gèdèpòò kee hwiè.

Sòìn bóe gboee, Gèdèpòò se ma ti dò zǝìn, ké ɔ dyèìn ma bódó-kpàà nyo bèò ti bó múà-bǝò jè qé zǝ hǝdèdè kíín-kíínò mú. Zèè nià kee, Gèdèpòò ni nyoŋ bè ti dyèñ ke bé wa ké múà-bǝò dyi beìn. M qǝ cèè-dè nià ke gbo hwè ní, ò me baà, bé ò ké nííñ, “Gèdèpòò, qé ò ni nyueñ bé ò ké *m bìi bódó-kpàà nyo bèò* ti dyèìn bó kùà bé ò qǝà ò nyíee jè ké?”

³⁶ ɔ se qé bé wuqu gbèi-gbèi wè kǝ jè à nià cèíñ nyee ké tèmèìn-dè dò maa jààò hwiì zàiìn nyee. ɔ mò jàà kà bé vósi bè bédé kòèñ nyee, ké à dyéee qéee Ɖúù 10:1 mú. Cèè-dè díe bè qá nyo-kpò kpáqá-nyo tǝ baqá-bùè, ké díe bè mòùn qá nyo-kpò kpáqá-nyo tǝ baqá-bùè sè sǝ. Ɖe nià ke se gbo-zǝàìn-zǝàìn dò dya fòò qé Kédèi-qeín-nyà-nyò bèè tèmèìn-dèò mú.

Sõ-kõún-dyi-po-po sòin dé cǎé-dǎ mù ke

Đú sǎ-kõún-dyi-po-po dǎ dǎ sòin dé cǎé-dǎ nǎ ke mù. Nì Hwìdǎi-pǎin-vòsì bá cǎé-dǎ nǎ ke dǎyǎe mu sǎ-kõún-dyi-po-po dǎ jǔn dǎkè.

Cǎé-dǎ tòò bǎ bǎin ò gbo kpáa ke

Ì dǎ dǎ pàdǎ cǎe mó dǎ bá Dǎè-wùdǎ Đìèò nyo bǎò jè dǎ ní, nì, ò me zà cǎé-dǎ bǎ nǎ dà bídíǎe wudǎn dǎkè.

Cǎé-dǎ bǎ wa dǎ píe po ke

Báázè, Báwèdè. *Bábòò cǎé-dǎ bá bóqó bǎ jè dǎyǎe*. Édǎnòò: Múúqè Cǎé-dǎ-nyùn-naín, 2009.

Éwè, Wótò A. kè Wadǎbó W. Dyábódǎò. *Dǎè-wùdǎ Đìèò cǎé-cǎé*. Gánáà Wadǎpè, Mícígè: Békò Àkédémè, 2013.

Fákósin, Évòwèdè. *Dè Kédǎi-dǎin-nà-nyò kíin-kíin bǎò sòin nyo*. Mícígè: Éémò, 2003.

Jéésin, Áávìn. *Jéésin'è cǎé-dǎ bá Dǎè-wùdǎ Đìèò múin gmoìn jè dǎyǎe*. Édǎnòò: Múúqè Cǎé-dǎ-nyùn-naín, 1981.

Màdówè, Jóási. *Zàse dǎ bédé bǎ o ké gma bédé ke*. Tòmósi Néósìn, 1999.

Ténè, Mèwèdè C. *Dǎè-wùdǎ Đìèò Múin-gmoìn-gmoìn*. Mícígè: Éémò, 1994.

Cǎé-dǎ bǎ nì Íntónèè kǎ ke

Màdówè, Jóási. *Bábò: Jáà-dǎ bǎ kè Đe bǎ se jáà ke mǎo Nyo-hwì-zàin-dǎ bǎ*. Wa nì kpa-dyéqè-dǎn kǎ dǎ íntónèè kǎ dǎ.

<http://www.josh.org/video-2/bible-fact-fiction-or-fallacy/>

Símèè, Dátèdè. Wánánò. “Wa mòùn dǎin ò dyuòè ma dǎyǎe” gmò dǎ <http://www.youtube.com>

“Xwínín kǎ jè à cǎà Bábòò Sò-naín jè ke” gmò dǎ <http://www.seedbed.com/seven-minute-seminary/>

Wáà, Fèdǎé H. *Kpede bǎ kè Gma bǎ bá Bábòò dǎyǎe ke*. Múúqè Bábò Sùkúù, 1953. gmò dǎ <http://www.baptistbiblebelievers.com/OTStudies/MannersandCustomsInBibleLands1953/tabid/232/Default.aspx>

Hwìè mu dǎ Dǎè-wùdǎ Đìèò gbo ke. gmò dǎ <http://www.ntgateway.com/tools-and-resources/maps/>

Jòsífòè Kùà bǎò. gmò dǎ <http://www.ccel.org/j/josephus/works/JOSEPHUS.HTM>

Cĕĕ-dĕ 1 Dyi-diĕ-dĕ bĕ ñ kĕ gĕ jĕ dĕ ñ sĕ-kĕún-dyi-po-poò mú kĕ

1. Sòin dĕ dyódó-dyi-kpáin-naínò kĕ dĕe xwádáún-wódóin-naínò muĕe, zedĕ gbĕĕ tĕ bĕ bĕ nyo zi mú hwĕ nyo dyi dĕ Fédésìà-bòdòò kĕ nyini kĕ..
2. Xwĕ Sèméqìà-bòdòò nyu dĕ kpaà dĕ Jízèè kùàò mú kĕ?
3. Zedĕ dĕ tĕ bĕ bĕ Gídĭi-wùdùò nyu ma bó cócì-nyò bĕ ñ zĕò kíin nyĕe bìi kĕ.
4. . Dè gidĭi bĕ Wódòùn-bòdòò nyuĕ kĕ bóó-dù bĕ bédĕ ma kĕe mĕ.
5. Zedĕ dĕ hĭinye bĕ bĕ Júù-nyò bĕò nyu ma dĕ waà cócì-gbò bĕò mú kĕ.
6. Tè mèin-dĕ bĕò nyĕ Fádòsĭi-nyò bĕò kĕ Kédĕi-dĕin-nà-nyò bĕò pedĕin ma mú kĕ?
7. Đé mò zain gbo jĕé ñ ma bó Fádòsĭi-nyò bĕò kĕ Sádýùsĭi-nyò bĕò púa bá waà tè mèin-dĕ bĕò jĕ dyi kĕ?
8. Zedĕ xwíníin sĕ bĕ kĕ jĕ wa poà Dèè-dùdù Đìèò céè-dĕ bĕò páún wĕ.
9. Zedĕ bo-bĕ tĕ bĕ nyo bĕò nyùn kùà mú bĕ wa dyià céè-dĕ bĕ ñà dĕ Dèè-dùdù Đìèò múĕe gĕ dĕ céè-dĕ tòò bĕò hwìè kĕ.
10. Wuqu mòà “céè-dĕ bĕò dyi-sédĕin-sédĕin” nyĕe, dĕ o zain kĕin bá Dèè-wùdù Đìèò jĕ dyi kĕ?

Cĕĕ-dĕ 2

Mùà-bĕ-cĕ-dĕ bĕ kĕ wuqu muin gbo ke: Ðe bá Kĕdĕiè fĕèò jè dyi ke

Cĕĕ-dĕò Hwòdĕ-kpàin-dĕ bĕ

Ðe cĕĕ-dĕ nià ke mánáin nyee, de-cĕ-nyòò me béin kpé:

(1) Bĕ ɔ ké xwíín kĕ jè wa céèà mùà-bĕ-cĕ-dĕ hīinye bĕò kee múin wĕ.

(2) Bĕ ɔ ké Mùà-bĕ-cĕ-dĕ bĕ kĕ wuqu muin kà gboee céè-nyò bĕ kè ti wa céè wa ke ɔ kè dè wa céèin wa dò-dò kee dyi dyuò.

(3) Bĕ ɔ ké hiqì-kpà tíin-tíin bĕ ni dé muà-bĕ-cĕ-dĕ bĕ kĕ wuqu muin kà gboe dò-dò múee dyi dyuò.

(4) Bĕ ɔ ké de bé mùà-bĕ-cĕ-dĕ bĕ kĕ wuqu muin kà gboee cĕà kee bóqó-kpàà nyo bĕè mós-dĕ bĕ gboi kpa bó zĕĕ.

Cĕĕ-dĕò

Zà sò Máfìò gbo muà Ðúù gboe wuquún.

Pĕin vósi bĕè hwiqĕi bĕ m ké wa wĕin dyi nyu: Máfìò 5:48 kè Mára 10:45 ɔ kè Ðúù 19:10

Mùà-bĕ-cĕ-dĕ bĕ kĕ wuqu muin kà gbo ke

◆ Ðé kĕ jè nyo bĕ céèà de kò-kò bĕ bá Jízèè fĕèò jè dyi ké?

Ti bé Jízè dā ma dycún de muue, àpósò bĕò céè ma de bĕ bá Jízèè fĕèò jè dyie, bé wa ké ma jàà-po-nyò qĕ bĕò de tĕmĕin kè bé wa ké ma de se jàà kúqúú bĕ bé nyo bĕ mu ma cĕin bá Jízè jè dyiee dyi sédĕin. Ti bé cóciò dā ma dyi bein miò dé Wódóùn-hwòdĕ múee, púee, pásòdĕ bĕ kè de-tĕmĕin-nyò bĕ qúá ma tĕmĕin-dĕ bĕ bá Jízèè fĕèò kè kùà bĕ bé ɔ nyu ma ke jè dyiee dyi mó kpāi. Xwíín kpa de bĕ kĕ jè àpósò bĕò céè ma kà mùà-bĕ-cĕ-dĕ bĕò kee nià bóè.

Mùà-bĕ-cĕ-dĕ kíin-kíin tā bĕò, wa dāin wa céè-dĕ bĕ kĕ wuqu muin gbo ke, sepóedé wa cĕ de pàqā bĕ bé wa mò de dyúáqòò ke dé hwìè kò-kò bĕ mú.³⁷ Jós-cĕ-dĕò cĕ de kpa de pàqā bĕ kĕ jè se céè dé Mùà-bĕ-cĕ-dĕ tòò bĕò mú ke. Kee céè-dĕ bĕ mǎà Máfìò, Mára, kè Ðúù kee mò Mùà-bĕ-cĕ-dĕ bĕ bé wa wuqu muin gbo dé de báún-báún mú ke.

Nyo bĕ mǎà Gèdèpósò-wùdù-kpa-nyò bĕ, bé wa céèà mùà-bĕ-cĕ-dĕ bĕò kee, wa se ma céè pū, kee Zùù Hwĕin-hwĕinò mò nyo nàin ma wa, ké wa céè ma cuò-wùdù sòin dé Gèdèpósò gboe, ké wa se ma de dò xwa bĕ fò.

³⁷ Wuqu mǎà mùà-bĕ-cĕ-dĕ bĕ kĕ wuqu muin gboee xwíín mò mùà-bĕ-cĕ-dĕ bĕ “cĕ de dyúáqòò jè ke”.

Dyí-tèmèìn-dè dyúádò mu zain gbo bẽ ni bó múà-bǝ-cèè-dè bẽò púa kee nyo dyí tèmèìn. Máfiò-cèè-dèò cẽ zàse-bǝ bé Pídè cẽà bá nyo Jízè jũe jè dyíee jè, ké ɔ cẽ mana bé Jízè po ma kà Pídè kǝee jè, hwè ké ɔ cẽ poe bé Pídè po ma kà Jízè bóíee jè.³⁸ Mára kè Đúù cẽ de dyúádò bẽò jè dekè, kee wa see seín cẽe hwo.³⁹ Mára se mana bé Jízè poà Pídè kǝee jè cẽ, ké Đúù m̀ùn se Pídè mana kǝ po-poò kè ɔ Jízè bóí-po-poò jè cẽ. Kee de bẽ bé wa d̀-̀ cẽà kee seín muin gbo nyènèè. ɔ mò nóy dyúádò bé nyo kò-kò tā cèe ke.

Máfiò 16:13-23	Mára 8:27-33	Đúù 9:18-22
Ké Sábò Pídè zà ma dé wuɖu, ké ɔ dá, “M̀ mò Kédéìò. M̀ mò nì-nì Gèdèpòò dyú-gààò.”	“Ké Pídè zà ma dé wuɖu, ké ɔ dá, “M̀ mò Kédéìò.”	“Ké Pídè zà ma dé wuɖu, ké ɔ dá, “M̀ mò Kédéì bé Gèdèpòò d̀oboà ke.”
“Hwè ké Jízè cẽe ma, ké ɔ dá, “Sábò, mò màà Jónàà dyú-gààò kee, mana nì m̀ kǝ!”	ɔ se dé Mára mú cèè.	ɔ se dé Đúù mú cèè.
“Ké Pídè zà ma Jízè bó deín-nà-nyò tòò bẽò hwiè, ké ɔ dú ma ɔ gbo wùdù kpàì, ké ɔ dá, “Bounbo, bó kà bó wùdùè. Gèdèpòò me bó wǝó bé de nì náa ké m̀ gbo kpá fɔ.”	“Ké Pídè zà ma Jízè bó deín-nà-nyò tòò bẽò hwiè, ké ɔ po ma ɔ bóí.	ɔ se dé Đúù mú cèè

Múà-bǝ-cèè-dè bẽò d̀ se dyi nyàna cá bé ɔ d̀ùn ké de seín bá Jízè fèèò dyíee jè cẽ. J́ó dá ɔ jũ ké de seín bẽ bé Jízè nyu ma kà kee dyíó má cèè ní, nìí, cèè-dè bẽò muó má bóqó-kpàà kǝ dyi dyiin.⁴⁰ Nyo bẽ cèèà múà-bǝ-cèè-dè bẽò kee seín se de seín bẽ bé Jízè nyu ma kee cèè bé ɔ ké gbo hwè gáná cá. Kee Zùù Hwèin-hwèinò nàin ma nyo bẽò ké wa cèè ma de kò-kò bẽ bé Jízè nyu ma ke. ɔ jũ ké à dyi nyo bẽ cèè kà múà-bǝ-cèè-dè bẽò kee d̀-̀ sò-nàin dyuò ní, nìí, à muè dyí dyuòùn xwíníin kǝ jè ɔ m̀ùn cèèà de bẽ bé ɔ cèè kà ke. Cèè-nyò bẽò d̀-̀ cẽ ma de bẽ bé ɔ cèè ma kà kee nyo kà kò d̀ bẽ gbo, ké ɔ niin hwòd̀-kpàin-dèò kò ma ní.

³⁸ Máfiò 16:13-23.

³⁹ Mára 8:27-33; Đúù 9:18-22.

⁴⁰ J́ó 21:25.

Máfíò: Mùà-bǝ-cèè-dè bá Kǎáò jè dyíe

Máfíòè Mùà-bǝ-cèè-dè Da-zà-zà

Máfíò cèè ma ɔ cèè-dè zǝ mǎ A.D. 50 kè A.D. 70 ke bó púa. Cǎé-dè tíín-tíín nì dé Máfíò-cèè-dè múe mǎ kpáá-dè-cǎ-nyòè wuɖu jáà kpá jè. ɔ mǎ jáà kà bé Máfíò cèè ɔ mùà-bǝ-cèè-dè hwè ké ɔ nyu zǝ mǎ A.D. 70 ke.⁴¹, sepóedé ɔ se kpáá-dè bé Jízè cǎà bá Gèdèpǝò gbǝò wáqá jè dyíe jè cèè dé ɔ cèè-dè mú.

Nyo pǎqǎ cǎe kà bé Máfíòè cèè-dè bá ma Júù-nyò bèò jè dyí gǎná cá ke.

- Máfíò se Júù-nyò bèò kpede bèò jè kǝin zain dé ɔ cèè-dè mú.
- Máfíò cǎ Dèè-wùdù Sùàò jè mìo ké ɔ zi Gèdèpǝò-wùdù-kpa-nyò séín dyí.
- Máfíò cǎ kà de bè bé kpáá-dè-cǎ-nyò bèò cǎà dé Dèè-wùdù Sùàò mú bá Jízè jè dyíe nyu jáà kpáa ke jè mìo.
- Dè bé Máà kè Đúù cǎà, bé wa dyi níín “Gèdèpǝò Kǎá-bòdǝò,” ke, Máfíò mǎn cǎ bó de dyúáqǝò deké, ké ɔ qǎ “Kǎá-bòdǝò nià dé dyún wǎ.” De nià ke xwíníín mǎ Júù-nyò bèò se mó bé wa ké Gèdèpǝò nyénéd qǎ.

De qǝ-qǝ bé bá Máfíò-cèè-dè dyíe

◆ Xwǎ Máfíò nyue nyǝn dyí tǝmǝin kà bé Jízè mǎ Kǎáò keé?

➔ Jízè mǎ Kǎáò

Wa qǎin Máfíò-cèè-dè mùà-bǝ-cèè-dè bá Kǎáò jè dyíe. Máfíò cèèè dée ɔ cèè-dè mú dà séín kà bé Jízè mǎ Kǎá, ké ɔ mǎ Kǎá bó bóqǝ-dù séín biì ke. Hwòdǝ-fǝnǝ-nyò bé sǝin dé dyóqǝ-xwáqǎún-wóqǝin-nainǝ ké wa dyi bé wa ké kǎá qǝèò dyé. Héwòdǝ dyéin ma kǎá nià ke hwènǎ, ké ɔ vǝ bé ɔ ké ma ɔ qǎbá. Đé Máfíò-cèè-dè múe, à dyé kà bé Jízè mǎ Kǎáò ke.

Máfíò cèè wuɖu mǎà “Dèbéè Dyú-gàà” ke mìo ké ɔ zi Mùà-bǝ-cèè-nyò tòò bèò dyí. Nyéné nià ke mǎ kǎáè dya-dè-nyènè, ké ɔ tǝmǝin nyǝn dyí kà bé Jízè sǝ dé Dèbéè gbǝ-xwíníín mú ke. Wa qǎ ma nyéné nià ke ti bé Jízè kǝà jákasi gmòò kǝún ké ɔ dyáà Jùdúsèdèin-hwòdǝò ke, ké ɔ tǝmǝin nyǝn dyí kà bé Jízè mǎ nyo kǝ jè kpáá-dè-cǎ-nyò Zékòwáqǎdyà cǎò zǝò kà kè (Zékòwáqǎdyà 9:9).⁴²

Ti Jízè wáqǎà nyo bèò Gèdèpǝò-wùdù gbo dé toqǝò dya ke, ɔ tǝmǝin ma wa gma bá Gèdèpǝò Kǎá-bòdǝò jè dyíe. ɔ tǝmǝin ma wa de bá Gèdèpǝò kǎá-bòdǝò jè dyíe dé nóó kúqúú mú. Đé ɔ kóqǝsǝ dú-hwíè ke, wa cèèè ma dée, ké wa qǎ, “Nyo nià ke mǎ Júù-nyò bèò kǎáò.” Máfíò-cèè-dè mǎ mùà-bǝ-cèè-dè bá Kǎáò dyíe jáà.

⁴¹ Kpáá-dè bé Jízè cǎà dé (Máfíò 24:2) kpá jáà zǝ mǎ A.D. 70 ti bé Wóqǝún-nyò bèò gǝmǎnà-gàà vènè mǎ Tátò kee qǎ Jùdúsèdèin-hwòdǝò toún wǎ. “Tátòè Faà-wǝ” bé wa po ma dé Wóqǝún-hwòdǝò mú bó ɔ to-qu-quò mùà nyu jèe nyànà dé dyi ke bó zǎè.

⁴² Máfíò 21:4.

➔ **Kà de bɛ bɛ Dèè-wùdù Sùàò cɛ zǝò bá Jízè jè dyíe nyu jǎà kpáa ke**

Máfíò cèin kpáá-dɛ bɛ kpá jǎà dé Jízè fèè múe jè kpa baqa-bùè sè dyúáqò. Kpáá-dɛ bɛ kǝ jè Máfíò céè dé ɔ céè-dɛò múe dɛ bɛ keà kè:

- Neë-dyù gmò se toqò kǝ jè dyuò wóqòin ma kà Jízè kee jè (1:22)
- Dyúò dé Íjè-bòqòò kǝ kpa-kpa (2:15)
- Dyú bɛ bɛ Héwòqò dábá ma kà kee jè (2:17)
- Jízè nyò dyi-kánáin-kánáinò jè (8:17)
- Jízè Jùdúsèdèin-hwòò dyá-dyá to-qu-kà (21:4)
- Wídí-pǝà kpáqá-nyò baba-bùè bɛ wa pèdèin ma kà Jízè kee jè (27:9)

➔ **Gèdèpòò-wùdù bɛ bɛ Jízè wáqá ma ke**

Máfíò céè Gèdèpòò-wùdù bɛ bɛ Jízè wáqá ma kee pàqǎ ké ɔ zi múà-bǝ-cèè-dɛ céè-nyò tòò bɛò dyí. De kpǝ ma Máà m̀ùn hwòqǝ miò kee mò de bɛ bɛ Jízè nyu ma ke, kee wuqu bɛ bɛ Jízè cɛ ma kee déè Máfíò m̀ùn kǝ ma jè gbo miò. Máfíò-cèè-dɛò cɛ Gèdèpòò-wùdù bɛ bɛ Jízè wáqá ma kee vènè-vènè hm̃ jè, ké wa tèmèin nyòun de bɛ céè-dɛ gánáò bá dyíe dyí. Hwòqǝ-f̀onò-nyò bɛ nì zǝò kíin nyee dá kà céè-dɛ-kpò h̃inye bɛ Móze céè kà kee mòà Éézùdùè-nyò bɛò hìqì-kpà kee, kà dyúáqòò, kǎà Gèdèpòò-wùdù vènè-vènè hm̃ bɛ bɛ Jízè wáqáà kee mò cóciò hìqì-kpà ke. Gèdèpòò-wùdù vènè-vènè hm̃ bɛ céèà dé Máfíò-cèè-dɛò múe keà kè:

- Gèdèpòò-wùdù Jízè wáqáà dé toqòò dyaa (5-7)
- Ti bɛ Jízè qáà ɔ qeín-nà-nyò bɛò bɛ ɔ kéà wa kpé nyí ke (10)
- Nóò bɛ bá Gèdèpòò Kǎá-bòqòò jè dyíe (13)
- Jízè tèmèin-dɛ bá nyò mò nyò bèin dé Gèdèpòò Kǎá-bòqòò kǝ mue kee jè dyíe (18)
- Jízè tèmèin-dɛ bá wé hwèin gbo bɛò jè dyíe (24-25)

Kà Máfíòè Múà-bǝ-cèè-dɛò nyu Cóci-nyò bɛò gbo kpáa bó zǝè ke

Gèdèpòò-wùdù bɛ bɛ wa céèà dé Máfíò-cèè-dɛò múe nì cóci-nyò bɛò gbo wùdùen kǎun dé kpé mú. ɔ nì pū kà ti bɛ Jízè wáqáà wa dje dé Gáqàqíi-bòqòò kè Júqìà-bòqòò kǝ ke.

Bɛ me zi dyí sédèin, kà bɛ bɛ Bǎ nià dé dyóun wɛe sédèin kà dyí ke.

Gèdèpòò-wùdù bɛ Jízè wáqáà dé toqòò dyaa cɛ nyò bɛ kpa de bɛ wa ké dé Gèdèpòò Kǎá-bòqòò kǝ cíe jè. Jízè mó bɛ à ké zain gbo nì bó Fádòsìi-nyò bɛò niin gma bɛò kè “gma bá dèbèin-dèbèin,” jè dyíe púa kee dyí dyuò. ɔ jèe, ɔ tèmèin ma nyò bɛò kà bɛ à me cí kà Gèdèpòò Kǎá-bòqòò nyò bɛ nyu cíe ke. ɔ Gèdèpòò-wùdù nyò nià ke hìqì-kpà mò “Bɛ me zi dyí sédèin kà bɛ bɛ Bǎ nià dé dyóun wɛe sédèin kà dyí

“Bɛ me zi dyí sédèin, kà bɛ bɛ Bǎ nià dé dyóun wɛe sédèin kà dyí ke. ...” Gèdèpòò dyuòè kà à dyíe cɛ, ké à dyi níin de nià ke se xwa fèino ní, ní, à se ɔ hwidjǝ taba ke! Ké ɔ dyi ná níin, ní, Gèdèpòò kpéd kè ɔ jǎàò ɔ kè ɔ hwidjǝ-taba-tabà se dé à mú niè bèin f̀oo.

Jóò Wésèdè
De bɛ bɛ Dèè-wùdù Dièò cɛ ke

ke.”⁴³ Wuḍu nià ke tèmèin nyoŭn dyí kà bé à Bǎò mò Gèḍèpòḍò bé ɔ dèbè nyo séin mú, ké ɔ nyue“ ké ɔ dyóḍóḍò fàin ḍe-gbà-nyu-nyò běḍ kè ḍeín-ḍe-nyu-nyò běḍ, ké ɔ nyí nyo bě nyu dyí-séḍéin-ḍe ke kè nyo bě se dyí séḍéin nyee ní ke”⁴⁴ À dyi mó bé à ké “dyí séḍéin”, bé à ké ḍe Gèḍèpòḍò Kǎá-bòḍòḍò kō mú ní, nií à bédé bé à kè à Bǎ nià ḍe dyoún wēe ké hwòḍòŭn hwòin, ké à me bó à miòun mú ḍèbèè ḍòun pū, kee à me ḍèbè à ḍíí bě mú ḍekè. À se ḍèbèin-ḍèbèin-hwòḍò-dyùà hwè ḍe gáná cáa bédé ḍe à nyoŭn-dyù-kpòḍò-dyùàḍò mú dyeo, kee à Bǎ nià ḍe dyoún, bé ɔ cēà à gbo bé à kéà dyí-séḍéin-hwòḍò-dyùà bédéee mò nyo mu à hwòḍò-dyùà ni náa nyiin *dyiin ḍé ɔ jíjèḍò mú.*

Jízèè tèmèin-ḍe bá Gèḍèpòḍò Kǎá-bòḍòḍò nyo jū jè dyìḍ de gbo-kpōin-kpōin kò bé ɔ ké bó cóci-nyò běḍ púa ni bó zēè kee me.⁴⁵ Máfiò 18:15-20 cē hwìè bé cóci-nyò běḍ ké kpa ḍe nyoŭn kpeḍe-zà-zà múee jè. ɔ ḍá ɔ jū ké nyo ḍò dyi nàmàŭn ḍò nyu ḍe cóciò mú ní, nií, cóci-nyò běḍ me poe wō, ké wa ní ḍá bé wa ké nyoḍò nyéné zedee kpa ḍe píe pū ke. ɔ jū ké nyoḍò ḍá ɔ ḍe-xwa-bī-bīḍ dyi dyuò ní, nií, à me zīin ɔ kōin, bé à kèò kè ké gbo kpōin ḍe. À me nyue kà Jízè nyuà nyo kōin zīin jè cēe ti bé Píḍè dièà ɔ dyi ke.⁴⁶

À Kùà Vènèḍò mò bé à ké ḍeín-nà-nyò bě dyi mó bó Jízè bìi ḍe bóḍó-kpàà dà séin. Sepóedé Jízè ḍá à me séḍéin dyi jèee, à se kùà nià ke nyue béin ḍe à miòun niin kpé mú, kee à muē nyuun ḍe nyo bé ɔ nyià à kùà kee kpé mú. Nyo bé ɔ ḍáà à bé à kéà kùà nià ke nyuee nyí à nyénéin-ḍáin-ḍe ḍò, ké ɔ ḍá, “Ní mu bě gbo niin tee bé ḍe séin ké mánáin hwè.”⁴⁷

Máà: Múà-bḍ-cèè-ḍe bá Gbo-ni-nyòḍò jè dyie

Máà Múà-bḍ-cèè-ḍèḍò Jè Kōin-zain-zain

Jḵó Máà mò ma Bànábàà ḍíí, bé ɔ kè Pḵó kè Bànábà nain ma mú ti kíin-kíin bé wa kpaà Gèḍèpòḍò-wùḍù wáḍáa ḍe hwòḍo ḍò-ḍò běḍ mú ke.⁴⁸ Tia baḍaa, Jḵó Máà sò ma bó wa gbo, ké ḍe nià ke dyà ma ḍeín-zà-zà vènè bó Pḵó kè Bànábà púa. Kee sòin bóe gboee Pḵòḍè wuḍu běḍ po ma Jḵó Máà kpéí, ké ɔ nyu ma kùà nòmḍò dyiin bó Bounboò bìi.⁴⁹

Cóci-nyò vènè bě ni zḵò kíin nyee poe ma jǎà kà bé dyiin ḍe Sábò Píḍè múee, ḍèè Máà ḍú ma ɔ àpòsò kùà nyu-nyuò dyi ke. Jḵó Máà kè Píḍè xwéin ma būin miò ḍe kùà nyu-nyu mú, ké ɔ nyue ké Píḍè ḍáin ma ɔ “ní dyú.”⁵⁰ Máà cèè ḍe jéé bě bé Píḍè nyu ma ti ɔ kè Jízè nià mú nain nyee jè ḍe ɔ Múà-bḍ-cèè-ḍèḍò mú.

Ti bé Píḍè wáḍá ma Gèḍèpòḍò-wùḍù bó nyoŭn séin dyúa ḍe Wóḍòun-hwòḍò múee, nyo báún-báún cēe ma kà bé ɔ kè Máà ḍá ma mú nain hwèḍéin, ké Máà dyuò ma ɔ wuḍu běḍ dyi jèee, ɔ me cèè ma wa ke.
 Kénémdé Èḍizána-bòḍòḍò kḵe
 mò nyo cē
 wuḍu nià ke
 Ḍe bě bá
 Ìkíḍisiási dyie
 6.14.5-7

⁴³Máfiò 5:48.
⁴⁴ Máfiò 5:45.
⁴⁵ Máfiò 18.
⁴⁶ Máfiò 18:21-35.
⁴⁷ Máfiò 28:18-20.
⁴⁸ Kòḍòsìà. 4:10; Àpòsò 12:25.
⁴⁹ Àpòsò 15:36-40; 2 Tímètè 4:11.
⁵⁰ 1 Píḍè 5:13.

Ɖe bɛ bɛ Mǎǎ-cɛ̀-ɔ̀-ɔ̀ cɛ se dɔ́n mú nì kǎ ɔ nyuǎ niè ɔ́ Mǎfíò-cɛ̀-ɔ̀-ɔ̀ kè Ɖúú-cɛ̀-ɔ̀-ɔ̀ mú ke. Ɔ jèe, ɔ́ bɛ Bísìò-gǎǎ ɔ̀ m̀ Pápìǎ, bɛ ɔ̀ m̀ c̀c̀c̀-nyò vè nè kíín-kíín bɛ̀ ɔ̀e cɛ z̀ò ke me nì à hwíqí. Ɔ ɔ́ ǎp̀s̀ò J́s̀ cɛ kǎ bɛ Mǎǎ "m̀ ma Pídèè wuɔ̀úún-zǎ-nyò jèe, ɔ́ bɛ bɛ ɔ̀ cèè kǎ ke m̀ ɔ́ bɛ bɛ ɔ̀ p̀èin ma hwíqí s̀òin ɔ́ Pídè gboe, ke ɔ se ɔ́ bɛ bɛ Bounboò nyu ma kè ɔ́ bɛ bɛ ɔ̀ cɛ ma ke cèè kǎ wa nyu ma kpáa ke."⁵¹ Ɖe bɛ bɛ Mǎǎ cèè kǎ ke s̀d̀èin dyí, ke ɔ se ɔ́ bɛ̀ pǎún po bɛ wa kè dɔ́n mú nì gǎnǎ cá.

Mǎǎ nì ma ɔ́ Wódòún-hwòɔ̀ò mú ti bɛ ɔ̀ cèè ɔ̀ cèè-ɔ̀-ɔ̀ ke, kè ɔ̀ tòè ma bóɔ̀-ɔ̀ kǎ kò ɔ̀ bɛ̀ nyò bɛ̀ gbo. Mǎǎ zǎin ma ǎwǎɔ̀mè-wùɔ̀ bɛ bɛ Jízè po ma ke jè k̀oin tee.⁵² Kè ɔ́e, Mǎǎ zǎin ma wuɔ̀ bɛ bɛ Júú-nyò bɛ̀ po ma ke jè Wódòún-nyò bɛ̀ gbo k̀oin. Ɔ hwòin kǎ, ɔ̀ cɛ ma kǎ bɛ "jè-p̀ǎ s̀" (Júú-wíqí-p̀ǎ bɛ) "bèin kǎpǎ dyúǎɔ̀" (Wódòún-wíqí-p̀ǎ) ke.⁵³

Mǎǎ m̀ cèè-ɔ̀ xwǎún-xwǎún wè bɛ ɔ̀ cɛ ɔ́ gbèí-gbèí wè niè-niè ɔ́ múǎ-b̀-ɔ̀-ɔ̀-ɔ̀ tòò bɛ̀ hwíè ke. Mǎǎ m̀ cèè-ɔ̀ bɛ ɔ̀ cɛ ɔ́ bɛ bɛ nyò bɛ nyue jè ke. Ɔ cɛ ɔ́ bɛ bɛ Sábò Pídè nyu ma ke jè. Kè ɔ̀ cɛ Jízè fèè kè k̀ǎ bɛ bɛ ɔ̀ nyu ma ke jè jéé cá, kè ɔ̀ cɛ kǎ bɛ "Jízè Kédèi m̀ Gèdèp̀ò Dyú-gǎǎ" ke⁵⁴

Dè ɔ́ bɛ cèè Mǎǎ-cɛ̀-ɔ̀-ɔ̀ múe b̀èd̀èin dyíe

◆ *Xwè nyu Mǎǎ dyíe cɛ kǎ bɛ Jízè m̀ gbo-nì-nyò kèé?*

➔ *Jízè m̀ǎ Gbo-nì-nyò ke*

Wa ɔ́ǎin Mǎǎ-cɛ̀-ɔ̀-ɔ̀ Múǎ-b̀-ɔ̀-ɔ̀-ɔ̀ bá Gbo-nì-nyò jè dyíe. Ɖe bɛ bɛ Jízè nyu ma ke jè kp̀ ma Mǎfíò hwòɔ̀ m̀ kè ɔ̀ zi wuɔ̀ bɛ bɛ ɔ̀ cɛ ma ke dyí. Bó Gèdèp̀ò-wùɔ̀ kpa ɔ́ h̀m̀ bɛ bɛ Jízè wǎǎǎ k̀ jè Mǎfíò cèè ke wǎún wè, Mǎǎ m̀ùn cɛ bó Gèdèp̀ò-wùɔ̀ dyúǎɔ̀ jè (Mǎǎ 13). Mǎǎ-cɛ̀-ɔ̀-ɔ̀ cɛ z̀èin-ɔ̀ bɛ bɛ Jízè nyu ma ke jè m̀. Mǎǎ-cɛ̀-ɔ̀ wè, bɛ ɔ̀ bédèǎ wuɔ̀-kpǎ baɔ̀-bùè sè m̀èñin-ɔ̀ nyè nè ke, cɛ z̀èin-ɔ̀ baɔ̀-bùè sè m̀èñin h̀inye jè.

Mǎǎ cèè kǎ bɛ Jízè m̀ gbo-nì-nyò bɛ ɔ̀ dyǎ ɔ̀ m̀òún bíqíe, ke ɔ se Jízè gb̀-ɔ̀wíínò jè cèè, m̀ kè ɔ se kǎ ɔ̀ nyu wódòe ke jè cɛ. Ɔ ɔ́ Jízè jè cèè kpǎ ti bɛ Jízè ɔ́ ma búǎ, kè ɔ̀ ɔ́ ma ɔ̀ k̀ǎ gbo dè ke.

Vóci tíín-tíín ɔ̀ nì ɔ́ Mǎǎ-cɛ̀-ɔ̀-ɔ̀ múe cɛ xwíín s̀ bɛ bá Jízè k̀ǎ jè dyí dà bóɔ̀-kpǎ k̀e jè. "Sepòeɔ́ m̀ Nyòún-dyùè Dyú-gǎǎ se dyí, bɛ nyò bɛ kè m̀ bì k̀ǎ nyu, ke m̀ dyí, bɛ m̀ kè wa bì k̀ǎ nyu, bɛ m̀ kè ní fèè tò, bɛ ɔ̀ kè nyò pǎǎ mú-gbǎǎin-ɔ̀ jú."⁵⁵ Jízè dyí ma bɛ ɔ̀ kè bóɔ̀-kpǎ nyò bɛ̀ bì k̀ǎ nyu kè bɛ ɔ̀ kè ɔ̀ fèè tò bɛ ɔ̀ kè sǎa-zǎin-ɔ̀ jú.

⁵¹ Wuɔ̀ nǎ ke cèè ɔ́ Éésibíòè *Kpǎǎ-ɔ̀-sùè-cèè-ɔ̀-ɔ̀ bá c̀c̀c̀ jè dyíe mú*, 3.39.14-17.

⁵² ǎwǎɔ̀mè-wùɔ̀ m̀ wuɔ̀ bɛ nyò bɛ̀ po ma ɔ́ z̀ h̀d̀eɔ́ kíín-kíín mú bó Híúbúɔ̀-wùɔ̀ b̀in nye. Kǎ Mǎǎ nyu ǎwǎɔ̀mè-wùɔ̀ jè k̀oin zǎin nyè dyí-tè m̀in-ɔ̀ cèè ɔ́ vósi bɛ nǎ ke mú: Mǎǎ 5:41, 7:11, kè 14:36.

⁵³ Mǎǎ 12:42.

⁵⁴ Mǎǎ 1:1.

⁵⁵ Mǎǎ 10:45.

➔ Jízè mòà Gèdèpòò Dyú-gààò ke

Dé Máà céè-dè-dè múεε, ɔ cē nyo bé Jízè jũ keε jè. ɔ dá, “Bǝ̀ nòmò dyiin bá Jízè Kédèi mòà Gèdèpòò Dyú-gààò ke jè dyiεε gbo-dè-dè keà kè.”⁵⁶ Bó kóqósiò dyédé-zǝεε sójà-bǝ̀ dò nyànà ma bó dyiεε dá, “Gàa nià ke mò Gèdèpòò Dyú-gààò jǝ̀.”⁵⁷

Máà tèmèin nyoũn dyí kà bé Jízè mò ma gbo-ni-nyò ke, keε ɔ cēε ma qe kà bé Jízèè kpéò tèmèin nyoũn dyí kà ɔ mò Gèdèpòò Dyú-gààò ke. Wóqóun-nyò bèò céè-qè-wuquún-zà-nyò dò dá nyo dò dyiε cē kà bé ɔ bédé kpé sòin qé dycún wēε ní, níí, ɔ me bédé bódó-kpàa nyo bèò kpé kòin qekè. Máà tèmèin nyoũn kpé nià bóε jè dyí qé hwìè pàqǝ̀ mú. Máà cē nyo bé Jízè jũ keε jè qé ɔ múà-bǝ̀-cèè-qèò mú dà séin. ɔ hwoin kà:

- Ti Jǝ̀ó nià Jízè níɔ poεní nyεε, Bǝ̀ò dá, “Mò mò ní hwòqǝ̀-kǝ̀-dè-dyù. Ní hwòqǝ̀ dèin m̀ múin.”⁵⁸
- Zùù gbà bē dyuò ma Jízè dyí, ké wa dá “M̀ mò Gèdèpòò mú-hwè-nyòò.”⁵⁹
- Jízè nyùin ma Gèdèpòò kpéò kùà mú ti bé ɔ zǝ̀àn nàmàũn bē kòin⁶⁰ ké ɔ cēà kà bé ɔ mò nyo kǝ̀ fò-wèò wuquí ke.⁶¹
- Jízèè zèin-qè bèò tèmèin nyoũn dyí kà bé ɔ bédé qe séin kpé kòin nyε.⁶² ɔ bédé wé,⁶³ hwè rí po nííh, gǝ̀⁶⁴ kpé kòin.

➔ Vǝ̀è-qè bá Mèsadyàò jè dyiε

Kà Máà nyuà nyo bé Jízè jũε jè cēε keε kpèin nyo qíé bē bé wa zà ɔ céè-qèò wuquún wēε hwìqǝ̀. Sepóεqé céè-qèò dà pàqǝ̀ kpa wuqu dyúáqòò kòin bá qe bē, mɔɔ nyo bē bóí po jè dyí. Ké qεεε, nyo bē bé wa poε jǝ̀à kà bé Jízè mò Mèsadyàò keε, wa fèin bé wa kée jè cē. Wa dáin ma qe nià ke “Vǝ̀è-qè bá Mèsadyàò jè dyiε.” Hwìè bē kǝ̀ mú bé Jízè cēε ma qe bē mɔɔ nyo bē gbo bé wa ké gǝ̀qǝ̀ níεε nì tǝ̀.

- Jízè se ma wǝ̀ó béin bé Zùù gbà bèò ké ma ɔ díin-dǝ̀inò jè cē. ⁶⁵Jízè se ma wǝ̀ó béin bé ɔ kè zùù gbà bē ké búin xwéin, kebì wa me cē ma jǝ̀à bá ɔ jè dyiε.
- Nyo bē bé Jízè kánáin ma dyiεε, ti qíé bē ní, ɔ cēε ma wa gbo bé wa ní kǝ̀ò qà jè nyo dò gbo cē. ⁶⁶Ti qíé bē ní, Jízè nyuε ma náa bé nyo kúqúú bē ní kǝ̀ qà qe hwè bó dè bé ɔ kánáin kà nyoò dyi ke. Ti bé caà-wè-nyò dò bé Jízè kánáin ma dyiεε nóò bé ɔ ké gma nià ke dyi kpǝ̀, ké ɔ cē ma Jízèè kpéò jè nyo bèò gboεε, nyo kúqúú bē poin ma bó ɔ gbo dyí cá. “ɔ jèεε, Jízè se ma hwòqǝ̀ dò dyáa béin bó nyoũn dyédé waí, ké ɔ nì ma hwòqǝ̀ bèò pǝ̀a dyi.”⁶⁷ Nyoũn-dyùè kpódó-dyùàò dyi-kánáin-kánáin se kùà kǝ̀ nyu jè Jízè dyi ma kà bódó-kpàa kōεε *tǝ̀in-tǝ̀inò*. ɔ seε nyu bé nyoũn dyi-kánáin-

⁵⁶ Máà 1:1.

⁵⁷ Máà 15:39.

⁵⁸ Máà 1:11 ɔ kè ti bē Jízè zǝ̀àn ma kà gbo qé Máà 9:7 mú ke.

⁵⁹ Máà 1:24, 3:11, 5:7.

⁶⁰ Máà 2:5.

⁶¹ Máà 2:28.

⁶² Máà 4:39 kè 6:47-48.

⁶³ Máà 5:27-30, ɔ hwoin kà 7:32-37

⁶⁴ Máà 5:38-42.

⁶⁵ Máà 1:34; 3:11-12.

⁶⁶ Máà 1:44; 5:43; kè 7:36.

⁶⁷ Máà 1:45

kánàin ké ma kùà kúqúú bĕ kǒ jè ɔ dyi ma kà kee kōin báin. Ɔ tēmèin ma ɔ deín-nà-nyò bĕò de bé wa ké ma múà-bǒò dyi bein, ké ɔ po ma cóciò.

- Ti bé deín-nà-nyò bĕò dyuòè ma dyí nyo bé Jízè jǔe, ɔ cĕe ma wa gbo bé wa ní kǒò dā nyo dò gbo cĕ. ⁶⁸ Xwíníin kǒ jè ɔ cĕe ma kà náa kee mò, ɔ se mó bé nyoŭn bĕ ké ma dōin zà bá ɔ jè dyí. Hwè m̄ po níin, ti bé Pídĕ cĕà kà bé Jízè mò Mèsádyàò kee, deín-nà-nyò bĕò se ma de kǒ nyo jè Jízè dyi ma kà kee múin wǒ gáná cá. ⁶⁹ Wa se ma ɔ káá-bòdòò jè zio poe béin tee ké ɔ wódó ma gǒ, ké ɔ mu ma dyóun hwè. Sepóedé ɔ jǔ ké deín-nà-nyò bĕò dyi ma Jízè jè nyo bĕò gbo cĕ ti bé ɔ séèà dyóun mu kee ní, níí, wa se ma waà wuquò jǎà poé mu.

De bé Máàè Múà-bǒ-cèè-dĕò ni Cóci-nyò bĕò bìi nyueñ bó zĕĕ ke

Kà bé à nià Jízè bo-bĕ kídíí síeñ bé à kéà kùà bĕ bé ɔ nyo ma kee dyúa kraa, ɔ mu dyíin nòmòun bé à ké nyoŭn bĕ gbo kpá dé bóqó-kpàà de bĕ bé wa móe kè fònò-hwòqǒ bĕ mú. À dyie náa nyuín, níí, à mu kpé béin bé à ké de bĕ bé wa mó dé zùŭn wĕe wa nyí dekè. Kédĕi-deín-nà-nyò bĕ ni ma dé Wódóun-bòdòò kōe zà ma wa fĕèò hwòqǒ gbo bé wa ké ma nyo bĕ ni méiín dé hwòqǒ bĕ kǒ mú fùà-fúá ni ma kee gbo kpá. Nyo gmò bĕ bé wa mò ma Kédĕi-deín-nà-nyò bĕe, wa dè ma nyo-gbo-kpá-kpòò bĕ dyi bé wa ké ma caà-nyò bĕò kè gǎ-dyé-nyò bĕò gbo kpá. Zĕĕ kee, kpoo bĕ mò Kédĕi-deín-nà-kpòò bĕe, wa ni xwiè-dyù bĕ dŭun poeñ, ké wa ni kpòqǒ-deín-ni-nyò bĕ gboi téeñ, ké wa ni nyo bĕ bé mó nyuee dji-dĕ nyíeñ, ké wa kǒ dé wé-nyò bĕ jè gbo. Gǎ-dyé-nyò bĕò gbo-kpá-kpá me mò kùà bé cóci-nyò bĕò nià Kédĕi bìi nyueñ nyee wáká dò. “Sepóedé mō Nyoŭn-dyùè Dyú-gààò se dyi, bé nyo bĕ ké m̄ bìi kùà nyo, kee m̄ dyi, bé m̄ ké wa bìi kùà nyo...”⁷⁰

Đúù: Múà-bǒ-cèè-dĕé bá Nyoŭn-dyùè Dyú-gààò jè dyie

Đúù-cèè-dĕè Da-zà-zà

Gbo-kpōin-kpōin ni ma bó Đúù kè Póò púa kee mò nyo poà Đúù kpéi ké ɔ mòà Dèè-wùqù Đìèò dò céè-nyò kè. Đúù mò ma bóqó-dù kà kò dòè nyo, kee ɔ dyuò ma céè-dĕé m̄. Ɔ mò ma xwí-hwĩò, ké ɔ kè Póò nain ma mú tee. Wa hwèdèin ma mú nain m̄. Àpósò-cèè-dĕè dà jíé bĕ tēmèin nyo dyí kà bé Póò kè Đúù ni ma mú nain ti ɔ céèà céè-dĕè ke, sepóedé Đúù ní nyo ma “wa” de, kee ɔ nyuá ma “à” kánáá pū, ti bé ɔ ni ma de bĕ ni ma kpáun wĕe céèeñ, ti ɔ kè Póò nià mú nain nyé.⁷¹

À dyi ti bé Đúù céè Àpósò-cèè-dĕè kee dya gmò ní, níí, à béin ti ɔ céè ɔ múà-bǒ-cèè-dĕè kee dyí dyuòè. Spóedé de bĕ bé ɔ céèà dé ɔ Múà-bǒ-cèè-dĕè múe, ɔ jaqá wa dúí dé Àpósò-cèè-dĕè mú. Kà Àpósò-cèè-dĕè nyuà dúí jèdĕè kee tēmèin nyo dyí kà bé Đúù céè Àpósò-cèè-dĕè hwè ké wa dè Níwòqǒ gbo-vō-vō gbo dé zǒ mòà A.D. 64 kee mú.⁷² Ɔ xwíníin mò wa céè ma dyè Đúù-cèè-dĕè dé zǒ bĕ mòà 50’s kee mánáin m̄o dé zǒ bĕ mòà 60 kee gbo-dè-dè mú.

⁶⁸ Máà 8:29-30.

⁶⁹ Máà 9:9-10, 31-32.

⁷⁰ Máà 10:45

⁷¹ Àpósò-cèè-dĕè dè bĕ tēmèin nyoŭn dyí kà bé Đúù ni ma bó Póò kè nyo tòò bĕò gboe keà kà: 16:10-17; 20:5-21:18; 27:1-28:16.

⁷² Dé Àpósò 28:30 múe, Póò dòun ni ma gbò dò mú dyeo, kee ɔ fĕèò se ma nàdĩ mú ni.

Ì bèin nyo bē bé Đúú cée kà ɔ múà-bǎ-cèè-dèò gboe kè xwíníín kǎ jè ɔ céeà wa gboe dyí dyuòè dé ɔ céeè-dèò da-zà-zàò mú.⁷³ Đúú cée ma céeè-dèò Tíófédè, bé ɔ bèin ma dyè Wódòùn-bòdòò gǎmàna-nyò vènè dò jūe kee gbo. Àpòsò 1:4 tòè jìi kà bé Tíófédè mò ma Kédéi-déin-nà-nyò dīè “bé wa tèmèin ma dè bē” bá Jízèè fèèò jè dyíe. Wa tèmèin ma jǎa-po-nyò dīè bēò kè bódó-dù kà kò dò bēè nyo bēò dè bó dènè báún-báún xwíníín. Wa tèmèin ma wa dè bē bá Jízèè fèèò kè fèè dīè bé Kédéi-déin-nà-nyò bédé bé ɔ kéà cíe ɔ kè tèmèin-dè bē bá Kédéi-déin-nà-còcìò jè dyíe. Đúú cée ma céeè-dè nìà ke bé ɔ ké nyaá-nya-dè bē nì tèmèin-dè bé wa zàin ma kà Tíófédè xwáqáún wē múe jè nyoŭn dyí tèmèin.

Dè dè bē cée Đúú-cèè-dèò múe bédèin dyíe

❖ *Đé jéé bē Đúú nèin jìi kǎ, bé wa tèmèin à nìin dyí kà bé Jízè mò nyoŭn-dyùe ké?*

➔ *Jízè mò Gèdèpòò Dyú-gààò*

Cásèdònià-nyò bēò Jǎa-po-dèò wa céeè zǎ mòà A.D. 451 ke, bé ɔ ké còcìò tèmèin-dè bá nyo Kédéi jūe jè dyíe kōin zain. Waà Jǎa-po-dèò dá Kédéi nì nyo sǎ mú (ɔ nì dé Zùŭn, hwè ké ɔ mò nyoŭn-dyù), ké wa sǎò kpòin gbo ké wa mòà nyo dyúáqò kè: “ɔ hwè gbo dé Gèdèpòò jǔ-jǔ mú, hwè ké ɔ hwè gbo dé nyoŭn-dyù jǔ-jǔ mú. Jǎa jéé, Jízè mò Gèdèpòò, hwè ké ɔ mò nyoŭn-dyù.”⁷⁴ Đúú cèe jéé kà bé Jízè mò nyoŭn-dyù ke. ɔ dá Jízè mò “gàa gáná cá.”

Đúú tèmèin à nìin dyí kà bé Jízè mò ma nyoŭn-dyù gáná cá ke. ɔ cē kà Jízè nyu ma wódóe kee jè niě-niě cá.⁷⁵ Zùù Hwèin-hwèinò mò nyo nyue ké Jízè dè nì ma ɔ zùù kǎ dyeo, kee ɔ wódó ma kà dyú tòò bē nyuà wódóe ke. ɔ mò ma nyoŭn-dyù gáná cá.

Máfíò cée Jízè bǎ nìin bǎ bēò jè Júù-nyò bēò gbo, ké ɔ cèe kà bé Jízè mò Éébòdòhèè xwíníín-dyù ke. Kee Đúú mòun cée Jízè bǎ nìin bǎ bēò jè Gídíi-nyò bēò gbo, ké ɔ cèe kà bé Jízè mò Áqòùn xwíníín-dyù ke.⁷⁶

Kà Đúú nyuà ɔ céeè-dèò wuqu-kpà kíin-kíin bēò dǎin mú poe kee tòè jìi kà bé ɔ nì ma Jízè xwáqáún zǎŭn kà bé ɔ mò ma “Áqòùn sǎ nìinò ke.” Đúú se Jízè bǎ nìin bǎ bēò jè cée kíin, (kà Máfíò nyuà ke), kee ɔ céeè ti bé ɔ dǎ Jízè nío kpá jèò cée ke. Jízè bǎ nìin bǎ bēò dúí-jèdèin-naínò dá “Áqòùn wódóin Séé, ké Gèdèpòò me Áqòùn.” Sòin bóe gboe, hwè ké ɔ cée ma Jízè mú-dǎ-dǎ jè. Áqòùn kíin-kíinò (cí ma dé báá-dè-gbǎ nòmò dyíin dò mú), ké ɔ nyu ma nàmàŭn ti bé ɔ dyé ma mú-dǎ-dǎ ke; kee Áqòùn sǎ nìinò (se ma dè dò dī bó wé kpáqá-nyo sǎ xwíníín, ké ɔ dòun nì ma dé gbǎun-fúqúáò kǎ, ké mó nyu ma ɔ), ké ɔ zi ma mú-dǎ-dǎ mú. Jízè mò nyoŭn-dyù jèe, ɔ dè ma bo-bè nìà ke, bé jǎa-po-nyò séin kée kídíí sí ti bé mú-dǎ-dǎ mu wa kǎ dyiin nye. Jízè tèmèin ma nyoŭn dyí kà bé Nòó-nàmàŭn dyi à gbo vǎò nìin, nìí, à me vǎ ɔ gbo dyiin dé Zùù Hwèin-hwèinò kpé, (bé à bédéà dyiin dé baà-baà múe) mú, ɔ kè kà ɔ mìòun nyuà Nòó-nàmàŭn gbo vǎo dé Bábòò múe mú.⁷⁷

⁷³ Đúú 1:1-4.

⁷⁴<http://carm.org/christianity/creeds-and-confessions/chalcedonian-creed-451-ad>.

⁷⁵ Đúú 2.

⁷⁶ Đúú 3:23-38.

⁷⁷ Đúú 4:1-13.

Ɖe bɛ bɛ Jízè nyu ma dà bódó-kpàà kǒ kà nyoŭn-dyù tòò bɛ nìà kee, Ɖúù cɛ wa jè dé ɔ múà-bǔ-cèè-dèò mú, ɔ hwoìn kà: Mó nyu ma Jízè. Jízè pɛ ma dyi, ké ɔ mó, hwè m po nííh, gǎ bɛ ɔ dyé ma kà dé Gèsémèní-bàǎ-dè-gbǎò mú ke. ⁷⁸Jízè mò ma nyoŭn-dyù, ké ɔ hwè de.

➔ Jízè mò bódó-kpàà nyo bɛò Póìn-nyò

Ɖúù-cèè-dèò tèmèìn nyo dyi kà bɛ Jízè dyi ma bɛ ɔ ké nyoŭn séín póìn nye. Símiò cɛ ma Jízè jè kà bɛ “ɔ mò ce bɛ ɔ ké ni hwièò bódó-dù kà kò dò bɛè nyo bɛò da zàìn nye.”⁷⁹

Ɖúù mó bɛ nyoŭn séín kée ma dyi dyuò kà bɛ Jízè mò bódó-kpàà nyo séín bɛò Póìn-nyò ke jèee, nyo bɛ kǒ jè ɔ néin jii kǒ mìò dé ɔ cèè-dèò múee mò nyo bɛ bɛ wa se ma kpé vènè dò bédé ke. Máfiò cɛ gàa bɛ sòìn ma kà dé dyódó-xwáqáún-wódóìn-naínò, bɛ wa dyià Jízèè dyú-pèdèò bièèn dyiee jè. Wa mò ma gàa bɛ bɛ nyoŭn dyé ma kpéin mìò ke. Kee Ɖúù m̀ùn cɛ ma báqáá-dyí-gmò-nyò bɛ jè.⁸⁰ Báqáá-dyí-gmò-nyò bɛò mò nyo bɛ bɛ wa se ma ná de kpa ke. Ɖ jèee, wa ní kpǒ ma wa niìn fǒnò-hwòdǒ dyi dé Júù-nyò bɛò kóti-gbò bɛò mú dye m̀ùn. Ké Ɖúù cɛ ma ínjà wódóìn ma kà báqáá-dyí-gmò-nyò bɛò dyi, bɛ ɔ dyià wa gbo cɛ kà bɛ Jízè dyi ma nyoŭn séín biiee jè deke.

Ɖé Jízè niìn tíín nyee, màa bɛò se ma de kpa dé nyo bɛò hwiè, kee wa nyu de kpa de bɛ dé Ɖúù-cèè-dèò mú mìò. Bó tia baqaa, kpáá-dè-cɛ-màà dò kǒ nyéné mò ma Aná kee nyànà ma bó Símiò wáún dyi ti bɛ Meqé nìà Jízèè dyú-pèdèò Símiò xwáqáún zàìn dé Gèdèpòò gbòò mú ke.⁸¹ Jízè wǒ ké Meqé “kò ma bó ɔ bo zǔ dyi” dé ɔ deín-nà-nyò bɛ mò ma kà gàa bɛee hwiè.⁸² Màa bɛò kpáìn ma Jízè kè ɔ deín-nà-nyò bɛò de bɛ bɛ wa bédé ma kee gbo, bɛ Gèdèpòò kǔàà ké ma dyúa mu.⁸³

Ɖúù-cèè-dèò cɛ nyo báún-báún bɛ bɛ wa se ma de kpa dé nyoŭn dyédéín nyee jè. Jízè té ma Zákiò mò ma kà táci-kpǒ-nyòò kee gboi. Ɖé Zákiò bɛ niìn tíín nyee, wa ní dyé ma táci-kpǒ-nyò bɛ kpéin fɔɔ dé Fédésìà-bòdòò kǒ.⁸⁴ Jízè po ma nódò, ké dé nódó múee, Sèmédìà-gàà dò mò nyo du toò.⁸⁵ Bó kóqósiò kǒee, Jízè zǐìn ma dyíqíí-nyò dò bɛ zaa bédé bɛ ɔ ké ma kpǒ kee kǒin.⁸⁶

➔ Baà-wùdùè Ɖe-kpa-kpa

Ɖúù tèmèìn nyo dyi kà bɛ baà-wùdù kpa ma de mìò dé Jízèè fèè mú ke. Baà-wùdù jéé bɛ bɛ Jízè nyu ma, bɛ wa cèè dé Múà-bǔ-cèè-dè bɛò múee ni baqa-bùè sè hñm, ké Ɖúù-cèè-dèò dòn cɛ baà-wùdù bɛò baqa-bùè sè dyúáqò jè. Ti bɛ Jízè ni ma de kàmàŭn-kàmàŭn dò nyue móúh wèe, ɔ baà ma bó máaún-hwùdù gánà dò mú.⁸⁷ Nódó kpa de bɛ bɛ Jízè po ma kee sǒ cèè dé Ɖúù-cèè-dèò mú. Nódó bɛ nìà ke cɛ

⁷⁸ Ɖúù 22:44.

⁷⁹ Ɖúù 2:32

⁸⁰ Ɖúù 2:15-20.

⁸¹ Ɖúù 2:36-38.

⁸² Ɖúù 10:39.

⁸³ Ɖúù 8:1-3.

⁸⁴ Ɖúù 19:1-10.

⁸⁵ Ɖúù 10:25-37.

⁸⁶ Ɖúù 23:39-43.

⁸⁷ Ɖúù 6:12.

hwòdǒ-ku-ku kè nyo miòùn bíqíi-dyà-dyà nì dé baà-baà múεε jè.⁸⁸ Baà-wùdù mò hiqì-kpà kpa de dò nì dé Đúù-cèè-dèò mú κε.

➔ Zùù Hwèin-hwèinò Kùà

Đúù-cèè-dèò néin kùà bé Zùù Hwèin-hwèinò nyo dé Jízèè fèè múεε jè jìi kǒ miò. Đúù cè kùà bé Zùù Hwèin-hwèinò nyùin ma cóci-nyò bǐ nì zǒò kíin nye múεε jè, ké ɔ muε dyúa kpaùn dé Àpósò-cèè-dèò mú.

Đúù-cèè-dèò dà pàqǎ cè de mò Zùù Hwèin-hwèinò kùà κεε jè:

- Zùù Hwèin-hwèinò dyíin ma Jǒó Nyo-níò-po-nyòò kè Ìdésèbè ɔ kè Zékòwáqǎdyà múin.⁸⁹
- Zùù Hwèin-hwèinò dyi ma Medé kǒ ti bé ɔ nì ma zùù kǒ bó Jízè jè κε.⁹⁰
- Zùù Hwèin-hwèinò nì ma Símiò kǒ.⁹¹
- Zùù Hwèin-hwèinò dyi ma dè bé Jǒó nì ma kà Jízè níò poéí nye.⁹²
- Zùù Hwèin-hwèinò kpa ma Jízè dé gbǎùn-fúqǎá kǒ bé Nǒó-nàmǎün ké ma ɔ mú dǒ.⁹³
- Zùù nì ma Jízè kǒ ti ɔ muà dé Gáqǎqǎi-bòdòò kǒ de bé ɔ kéà ɔ kùàò nyo κε.⁹⁴
- Jízè dá Gèdèpòò mu nyo bǐ bé wa zò Zùù Hwèin-hwèinò κεε wa nyíin.⁹⁵

Kà Đúùè Múà-bǒ-cèè-dèò nì cóci-nyò bǐò gbo kpáa nyuén bó zǐé κε

Đúù dè hwòdǒ xwíiníin dyi ké ɔ cèè zàse-bǒ tíin-tíin bǐ bá jǎà-dè bǐ céèà dé Bábòò múεε jè dyíε, bé wa ké bóqǒ-kpàà nyo bǐ nià kǎün, bé wa kàmǎà de múin wǒün wǐε gbo kpá. —Kà Jízè nyo ma ɔ kùàò gbo dèε κεε, Đúù cèε jè miò, ké ɔ tèmèin nyoün dyi kà bé ɔ dyuò ma Jízè jè dyí miò κε:

Đé Síízè Tàbíqǎ Wódòùn-bòdòò wuqǎi-kǒ-zǒ baqǎ-bùè sè hmǎn niinò múεε, Pǒcǎ Páqè kǒ ma Júqǎ-bòdòò wuqǎi. Ké Héwòdǒ mò ma Gáqǎqǎi-bòdòò nàin-nyò, ké ɔ qíi-gǎà Féqò mò ma pá bǐ bé wa mò ma Étòwíqǎ kèTàqǎkònatà κεε nàin-nyò. Ké Đàsánìà mò ma Àbíqǎni-bòdòò nàin-nyò. Ké Ànàsì kè Káyǎfà mò ma sáa-zà-nyò vènè bǐ....⁹⁶

Kà bé à nià Kédéi xwáqǎün zǎün dé bóqǒ-kpàà nyo bǐ bé wa seà hwíqǎi-taba-taba bédéε gboεε, à béin ɔ jè zio poε bé à ké se fèin-kà-wùdù. À se “dyéqéin dyi kpè dé à hwíqǎi-taba-tabaò mú”. À se nì kà nyo bǐ bé hwòdǒ kpèin kǒin bá waà biè-dèò jè dyíεε nià κε. À hwíqǎi-taba-tabaò nì dé nyo mò nyo kǒà bóqǒ-kpà gànǎà wuqǎiεε mú. ɔ mò Gèdèpòò Dyú-gǎà bé ɔ cí ma kà nǒ à hwíè, ké ɔ mé ma kà bó à nàmǎün bǐò jè, ké Gèdèpòò zà ma kà ɔ gǐo bó wéò tā niinò xwíiníin, ké ɔ mu ma kà dyóün, dè bé ɔ dèqǎà dya kǎün dé Bǎò qǎiùn-sǒ kǒ κε.

Baà-baà bé Jízè nyo ma kà tee ti ɔ nià dà bóqǒ-kpàà kǒεε, ɔ tèmèin à mòà Kédéi-qéin-nà-nyò bǐεε dyi kà bé à mòùn bédé bé à ké baà dekéε. ɔ jǔ ké Jízè, bé ɔ se ma kà nàmǎün qò nyo fɔɔ, ké ɔ kè ɔ Bǎ xwéin ma kà búin miò κεε dyi ma baà-baà de kpa-kpa dyí dyuò ní, níí, dé kǒ jè à mòùn me dyéà baà-baà pǔ kà

⁸⁸ Đúù 18:1-8; Đúù 18:9-14.

⁸⁹ Đúù 1:15, 41, 67.

⁹⁰ Đúù 1:35.

⁹¹ Đúù 2:25-27.

⁹² Đúù 3:22.

⁹³ Đúù 4:1.

⁹⁴ Đúù 4:14.

⁹⁵ Đúù 11:13.

⁹⁶ Đúù 3:1-2.

deò mòò kà gbě vèné dé à fèè múee ké? Bǝ-nòmò-dyíin-kpa-gàà dò kǝ nyéné mò Díónà Wáqávèhèè kee céèè, ké ɔ dá, “Nyo dò se dyí búá bé ɔ ké cí-cí bé ɔ nyu dé baà-baà múee dyí zi. M̄ dyi pásòdò jǔ ké m̄ se baàün niin, nií, m̄ ni péé nyueñ....”⁹⁷

De hwèin gboò mò, kà bé Zùù Hwèin-hwèinò kpa ma kà de miò dé Jízèè kǔàò múee, kà dyúáqòò, kǎa Zùù Hwèin-hwèinò kpa de dé cóci-nyò bǝò fèè mú bó zǝè. Bá nyo bé Zùù Hwèin-hwèinò jǔe jè dyíee, cóci-nyò bǝò poin de sǝ bé wa se dyíin nòmò kee hwiqǝi. De gbà bǝò dò mò, wa cǝe kà bé Zùù Hwèiun-hwèinò se Gèdèpòò bédé dú tǎò dò ke.

De gbàò sǝ niin bé cóci-nyò díe bǝ po jǎà bá Zùù Hwèin-hwèinò jè dyíee mò, kà bé Gèdèpòò bédé dú tǎò dú tòò bǝò kpé búá dyí ké ɔ zi Zùù Hwèin-hwèinò niin kpéò dyí ke. Gàa dò mò A.W. Tózóò kee tò cóci-nyò bǝò náun-po-wùdù nià ke gbo, ké ɔ dá, hwiqǝi-poin-dè nyiniin dyíin bǝ bé cóci-nyò bǝò bédéà kà bó bá Zùù Hwèin-hwèinò jè dyíee béin nyue bé wa ké “zùù gbà bǝè kpé se de kpa dò dyí dǔ, bé wa kée Zùù Hwèin-hwèinò bǝin po.”⁹⁸ Gàa mò Fanasé Cǝin nyee mòun tò ma náun-po-wùdùò nyo nià ke wéùñ, ké ɔ dá: “O jǔ ké nyoñ-dyùè hwiqǝi-poin-dè dyíá cóciò nǎin niin, nií, ɔ xwíniin mò cóci-nyò bǝò doin hwiqǝi-taba-dèò jè mú. O jǔ ké à dyi Zùù Hwèin-hwèinò wáká po dé à fèè mú, m̄ò ké à dyi ɔ kǝin pòin dé de bǝ bá à cóci bǝò dyíee mú ní, nií, à se nyo à jǔà, kǝ jè Gèdèpòò meà à kee de.”⁹⁹

Ápòsò-cèè-dèò cǝ kà Zùù Hwèin-hwèinò nyu de kpaa dé cóci-nyò bǝò fèè múee jè; Ké Dúù-cèè-dèò mòun cǝ kà Zùù Hwèin-hwèinò nyu de kpaa dé nyo dò-dò séiné fèè múee jè. Jízè de ma Zùù Hwèin-hwèinò nyo nàin-nàinò kè ɔ kpéò hwòdǝ kǝ dé ɔ kǔàò mú dà bóqó-kpàà kǝ. O jèee, à se bédé bé à ké “zùù gbà bǝè kpé se de kpa dò dyí dǔ, bé à kée Zùù Hwèin-hwèinò bǝin po” dé cóciò mú bó zǝè.

CǝÉ-DEÒ DÚI-JAÐA-JAÐA

Gàa dò mò Tòmòsi Dínákò, bé ɔ ni ma dé Ófò-hwòdòò múee mò ma nyo-de-tèmèin-nyò vèné, hwè ké ɔ mò ma xwí-hwíò bó Kǎá Hèné VIII bìi. Ti kíin-kíin bé ɔ zà ma múà-bǝ-cèè-dè bǝò wuquún wǝe, ɔ céè de dò bíqǝi dé ɔ de-múin-dèin-cèè-dèò mú, ké ɔ dá, “O jǔ ké de m̄ zàà wuquún wǝe se múà-bǝò ní, nií, à se dye Kédèi-dein-nà-nyò bǝ.” Dínákò poe jǎà kà nyo bé ɔ mò Kédèi-dein-nà-nyò jéé kee, ɔ fèè dǎ gbo zǝin dyiin dé Jízè Kédèi mú ke. Fèè bé Dínákò cí ma múe kè fèè bé nyo bǝ ni ma bó ɔ deiee mòun cí ma múee, ti bé ɔ kpain ma wa kè de bé ɔ zàà wuquún dé múà-bǝ-cèè-dè bǝò múe gboiee, púee, hwòdǝ dyi ma ɔ gbo cá, ké ɔ dá, “À cǝe kà bé à mò Kédèi-dein-nà-nyò bǝe, kee Jízè Kédèiè dyí-dyuòin-bǝ dò se à bú ni.”

À dyi Gèdèpòò-wùdù bé Máfiò wáqáà bá Kǎá-bòdòò jè dyíe dya gmò, ké à dyi de Máà cǝ bá kà Jízè nyo ma gǎ-dyé-nyò bǝò gbo kpáa kee dya gmò, hwè ké à dyi kà Dúù mòun nyo Zùù Hwèin-hwèinò jè cǝe kee dya gmò ní, nií, à hwòin Jízèè kǔà bé ɔ nyu ma dà bóqó-kpàà kǝee dyédèi pùdùéé cá. Dyiin dé de nià ke múee, múà-bǝ-cèè-dè bǝò tèmèin de bé Kédèi-dein-nà-nyò jǔ-jǔ kpa kee jè nyoñ dyí. Kà bé à mu múà-bǝ-cèè-dè bǝò wuquún zǎün niin nyee, à me diè à miòun dyi, bé à ké níin, “Fèè bé m̄ nià cíeñ nyee kè fèè bé Jízè Kédèi zǝin kà gbo bó nyo bìiee hwòin ní?”

⁹⁷ M̄ béin ɔ dyéé dé www.ravenhill.org.

⁹⁸ A.W. Tózóò. *Bá Gèdèpòò kè Nyoñ-dyù jè dyí.*

⁹⁹ Fanasé Cǝin. *Gèdèpòò jè nyo Hwiqǝi-sò-sò: Á Zùù-hwèin-hwèinò bó-hwòdò-dyùàò Gbo-zǝin-zǝin.*

Taún-kùà bĕ sòin dĕ Cĕé-dĕò mú ke

Nyu taún-kùà bĕ nià ke, bé ɔ kĕe nyoũn dyí tĕmĕin kà bé m̄ w̄ cĕé-dĕò múin nye:

1) Zà bó taún-kùà bĕ nià dà bíqíie s̄_bé m̄ ké wa nyu:

n. Po Gèdèpòò-wùdù dò m̄w̄ tĕmĕin-dĕ dò sòin dĕ Bábòò múie páún sòin dĕ Jízèè n̄ó bĕò dò mú. Gèdèpòò-wùdù m̄w̄ Bábòò tĕmĕin-dĕ bé m̄ muà céèin nye me dŭ pépà-miè wáká 5-6 dyí, m̄w̄ m̄ béin wuquò kp̄ɔ.

k. Po Gèdèpòò-wùdù m̄w̄ tĕmĕin-dĕ dò páún bá kà Jízèè mé-méò m̄w̄ ɔ ḡɔ-wódó-wódóò nyu dĕ kraa dĕ Kédĕi-dĕin-nà-nyò bĕè fĕè múie jè dyí. ɔ me mò dĕ béin pépà-miè dòè wáká hm̄ m̄w̄ mĕnĕin-dò dyí dŭie ke, m̄w̄ ké m̄ béin wuquò kp̄ɔ.

s. Céè dĕ dò bá kà Z̄in-k̄oin-wikiò nyu d̄in mú kpáa kee jè dyí, ké ɔ me mò dĕ bé wa béin nyo tòò bĕ tĕmĕin nye. M̄ béin dĕ nià ke bíqíi céèè m̄w̄ m̄ béin jè k̄oin zain bó k̄pítò k̄. Ni tĕmĕin-dĕò me cĕ dĕ kra dĕ bé kpáa dĕ Z̄in-k̄oin-wikiò múie jè dekè.

f. Me Fédésia-bòdòò hwoin-dĕ bó céè-dĕ dò k̄, bé m̄ ké bó gbĕè bĕ kè hwoɔ bĕ nià ke da zà: Júd̄ià, Gáq̄d̄fi, Sĕméq̄ià, Dikápòdĕ, Jùq̄úsèdĕin, Názèdĕ, Jédĕkòò ɔ kè Sĕsèwíd̄ià Fédópà.

2) M̄ me dŭ s̄-k̄oun-dyi-po-po dò dyí sòin dĕ cĕé-dĕ nià ke mú. Ni hwiq̄i-pĕin-vòsiò mu s̄-k̄oun-dyi-po-poò dò j̄un dekè.

Cĕé-dĕ-dĕ tòò bĕ béin m̄ gbo kpáa ke

M̄ dyi dĕ pàq̄á cĕé mó dĕ bá Múà-b̄-cĕè-dĕ bĕ k̄ wuqu muin kà gboe jè dyí ní, níí, m̄ me zà céè-dĕ bĕ nià dà bíqíie wuquún dekè.

Cĕé-dĕ bĕ wa d̄á píe po ke

Bòò, Dáwèdĕ L. céè-dĕ mòà *Békò B̄-n̄m̄-dyiin-kpa-cĕè-dĕ bá Dèè-wùdù d̄ièò jè dyie: D̄úù-cĕè-dĕò. Békò, 1996.*

Gáq̄in, Dĕbé E. Céè-dĕ mòà *Dĕ-múin-dĕ-cĕè-dĕ sòin dĕ Bábò mòà NIV ke múie: M̄à-cĕè-dĕò. Z̄óunq̄v̄à, 1996.*

Fánásà, R.T. céè-dĕ mòà *Dĕ-múin-dĕ-cĕè-dĕ d̄ièò bá Dèè-wùdù D̄ièò jè dyie: M̄fiò-cĕè-dĕò. Ém̄ási, 2007.*

Wáq̄ábòs̄in, A.T. céè-dĕò mò *Kà Múà-b̄-cĕè-dĕ bĕò nyu gbo muèn nye. Hápò, 1932.*

M̄ béin céè-dĕ nià ke ínt̄onéè k̄ dyé dĕ <http://www.gutenberg.org/files/36264/36264-h/36264-h.htm>

Cĕé-dĕ bĕ ni Ínt̄onéè k̄ ke

“Múà-b̄-cĕè-dĕ bá M̄à dyie” dĕ <http://www.seedbed.com/seven-minute-seminary/>

“Máfíò-cèè-dèè kè Kǔà Vènèè” dé <http://www.seedbed.com/seven-minute-seminary/>

Síméè, Dátèdè. Wánáqò. “Múà-bǒ-cèè-dè bǐè Jè Kǒin-zàin-zàin” dé <http://www.youtube.com>

Jǒó Wésèqè. *Wésèqèè Dèè-wùqù Dìèè Jè Kǒin-zàin-zàin.*

<http://www.biblestudytools.com/commentaries/wesleys-explanatory-notes/>

Céé-dè 2 Dyi-diè-dè bĕ ò ké gǔ jǔ dé ò sǒ-kǒún-dyi-po-poò mú ke

1. Dé kǒ jè à dǎin múà-bǒ-cèè-dè kíín-kíín tā bĕò cèè-dè bĕ kǒ wuǒu muìn gboεε ké?
2. Céé dε tā bĕ nyue zàse kà bé Máfìò céè ma ɔ céè-dèò Júù-nyò bĕò gbo ke.
3. Zεdε hìqì-kpà kpà dε tā bĕ ò dé Máfìò-cèè-dèò mú ke.
4. Zεdε hìqì-kpà kpà dε tā bĕ ò dé Máà-cèè-dèò mú ke.
5. Zεdε viè-dè tā bĕ kǒ jè Máà cĕà bá Mèsádyàò jè dyíε, bĕ ò ké wa dò-dò jè kǒin zàin.
6. Dé à dyuò dyí bá Tìófèdè jè dyí ké? Ké dé à dyuò dyí bá Đúù jè dyí ké?
7. Dé Cásèdónià-nyò bĕè Jǎà-po-dèò tèmèin bá nyo bé Jízè jǔεε jè dyí ké?
8. Zεdε hìqì-kpà kpà dε hĩinyε ò dé Đúù-cèè-dèò mú ke.
9. Tòè dyí-tèmèin-dè tā jìl sòin dé Đúù-cèè-dèò mú kà bé Jízè kpà ma gǎ-dyé-nyò bĕ gbo ke.
10. Tò kǔà bé Zùù Hwěin-hwěinò nyu ma ti bé Jízè nià dà bóqó-kpàà kǒεε dyí-tèmèin-dè tā jìl.

Cĕĕ-dĕ 3

Jĕĕ: Mĕà-bĕ-cĕĕ-dĕ Bĕ Jĕà-po-po jĕ Dyĕ

Cĕĕ-dĕ Hwĕdĕ-kpĕin-dĕ bĕ

Đĕ cĕĕ-dĕ niĕ ke mĕnĕin nyĕĕ, đĕ-cĕ-nyĕĕ me bĕin kpĕ:

- (1) Bĕ ĩ ke zĕin gbo ni bĕ Jĕĕ-cĕĕ-dĕ kĕ Mĕà-bĕ-cĕĕ-dĕ bĕ kĕ wuđu muĕn kĕ gboĕ pĕa keĕ cĕ.
- (2) Bĕ ĩ ke nyĕ cĕĕ Jĕĕ-cĕĕ-dĕ ke kĕ ti ĩ cĕĕĕ ke ĩ kĕ đĕ ĩ cĕĕĕn nyĕĕ dyĕ dyuĕ.
- (3) Bĕ ĩ ke đĕ mĕ Jĕĕ-cĕĕ-dĕ hiđi-kpĕ ke kĕ xwĕnĕin kĕ jĕ wa cĕĕĕ cĕĕ-dĕ keĕ dyĕ dyuĕ.
- (4) Bĕ ĩ ke kĕ Jĕzĕ nyu nyuĕn-dyĕ jĕ ke kĕ kĕ ĩ nyu Gĕđĕpĕĕ jĕ keĕ dyĕ dyuĕ.
- (5) Bĕ ĩ ke Jĕĕĕ cuĕ-wuđu kĕ bĕđĕ-kpĕĕ nyĕ bĕ niĕ kĕin wĕĕ niĕn mĕĕ-dĕ bĕĕ gboi kpĕin.
- (6) Bĕ ĩ ke đĕ đĕ-dĕ bĕ bĕ cĕĕ-dĕ bĕ dyĕĕ kĕ gbo po.

Cĕĕ-dĕĕ

Zĕ Mĕà-bĕ-cĕĕ-dĕ bĕ Jĕĕ cĕĕĕ keĕ wuđuĕn.

Pĕĕn Jĕĕ 20:30-31 hwĕđĕ bĕ mĕ kĕĕ wĕĕn dyĕ nyu:

◆ *Wa đĕin Kĕđĕi-đĕin-nĕ-nyĕ bĕĕ “jĕà-po-nyĕ bĕ.” Đĕ mĕ wuđu mĕĕ “jĕà-po-po” keĕ xwĕnĕin nyĕ? Xwĕ jĕà-po-nyĕ jĕĕ bĕ bĕin ĕ gbo kpĕĕ nyuĕ đĕ ĕ fĕĕ mĕ kĕ?*

Sepĕđĕ Gĕđĕpĕĕ zi bĕđĕ-kpĕĕ mĕ đĕbĕin mĕ jĕ, ĩ tĕ ma ĩ Dyĕ-gĕĕ dyĕĕđĕĕ, bĕ nyuĕn sĕin mu ĩ hwĕđĕ tabaĕn wĕĕ kĕ se mĕ, keĕ wa kĕ sĕ-nĕ-sĕĕ fĕĕ bĕđĕ. Sepĕđĕ Gĕđĕpĕĕ se ma ĩ Dyĕ-gĕĕĕ bĕđĕ-kpĕĕ kĕ tĕ, bĕ ĩ Dyĕ-gĕĕĕ kĕ ma bĕđĕ-kpĕĕ nyĕ bĕ zĕĕ kpĕĕn, keĕ ĩ tĕ ma ĩ, bĕ bĕđĕ-kpĕĕ nyĕ bĕ kĕ ma pĕ dyĕin đĕ ĩ Dyĕ-gĕĕĕ mĕ. “Gĕđĕpĕĕ ni kpĕĕn nyĕ bĕ bĕ wa taba ĩ Dyĕ-gĕĕĕ hwĕđĕĕ zĕĕ. Nyĕ bĕ bĕ wa se ĩ hwĕđĕ taba keĕ, zĕĕ đĕ wa kpĕĕ nĕĕ, sepĕđĕ wa se Gĕđĕpĕĕ Dyĕ-gĕĕĕ dyĕĕđĕĕ hwĕđĕ taba.¹⁰⁰”

Wuđu bĕ niĕ ke mĕ wuđu bĕ bĕ nyĕ pĕđĕ dyuĕ dyĕ đĕ Bĕbĕĕ mĕ ke. ĩ mĕ nyĕnĕin-đĕin-dĕ kĕ bĕ nyuĕn sĕin bĕ bĕ wa taba Jĕzĕ hwĕđĕĕĕ, wa mu sĕ-nĕ-sĕĕ fĕĕ bĕđĕin nyĕ. Wuđu bĕ niĕ ke mĕ wuđu bĕ bĕ nyĕ bĕĕn-bĕĕn se kĕ mĕ nyĕn dyuĕ đĕ Bĕbĕĕ mĕ đĕkĕĕ. Wuđu mĕĕ “M me bĕđĕ hwĕđĕ-taba-taba pĕ” keĕ, ĕ pĕĕn hwĕđĕ kĕ bĕ ĩ mĕ hwĕđĕ-taba-taba đĕ ĕ hwĕdĕ-dyĕĕĕ mĕ pĕ, keĕ ĩ se đĕ đĕ gbo zĕĕin bĕin đĕ ĕ fĕĕ mĕ ke. Jĕĕ đĕ hwĕđĕ-taba-taba kpĕ đĕ vĕin kĕ ĩ zi đĕ jĕà-po-po dyĕ. Wuđu bĕ mĕĕ “M pĕĕ jĕĕ,” keĕ, mĕ dyĕĕ cĕ sĕin đĕ mĕ hwĕdĕ bĕ ni, niĕ, ĩ muĕ nyuĕn bĕ ni fĕĕ kĕ gbo zĕĕin. Hwĕđĕ-taba-taba jĕĕ zĕĕin nyĕ mĕĕ-dĕ kĕ nyĕ kpĕđĕ gbo.

¹⁰⁰ Jĕĕ 3:16-18.

Jǎ́-è-è-dè jè Kǎin-zàin-zàin

Cè-è-dè Cè-nyò kè Ti ɔ cèè cè-è-dè ke ɔ kè Dè ɔ ni bé ɔ dyi cè-è-dè cèè ke

Jǎ́ mǎ Zébidíiè dyú-gààd kèe mǎ nyo cèè múà-bǎ-cè-è-dè hīnye niinò. Inátìò sǎà dé Átià-hwòdǎò múe kè Jǎ́siniin Mǎtǎà kè Pǎdékà ɔ kè Àwídínà, wa séin nyue zàse kà bé Jǎ́ mǎ nyo cèè cè-è-dè ke.

Jǎ́ kè ɔ dí-gàà Jǎ́in ɔ kè Sǎbò Pídè dǎun mǎ ma dèin-nà-nyò bǎ bé wa kè Jízè “xwéin ma búin miò” ke. Wa dǎun mǎ dèin-nà-nyò bǎ ni ma bó Jízè gbo dé bí-dyùò mú ti bé Jízè zà ma neè-dyù gmò dǎ gǎ ke.¹⁰¹ Wa ni ma bó Jízè gbo ti bé ɔ zǎin gbo dé todǎ dya ke, kè wa ni ma bó ɔ gbo dé Gèsémení-bǎ-dè-gbǎò mú dèkè.¹⁰²

Jǎ́ mǎ ma nyo bé ɔ bédé ma kpé miò dé cóciò mú ke. Nyo bé ɔ cèè cè-è-dè pǎdǎ dé Dè-wùdǎ Dìò mú kè ɔ zi Jǎ́ dyíe mǎ Pǎò dǎun. Jǎ́ cèè Múà-bǎ-cè-è-dè mǎ Jǎ́ ke, kè ɔ cèè Gbo-tò-cè-è-dè tǎ, hwè kè ɔ cèè Wèdèbédésǎ-cè-è-dè.

Jǎ́ cí ma dé Éfésà-hwòdǎò mú. Dé Dòmítǎ niin tiin nyee, wa kpǎ ma Jǎ́, kè wa kpa ɔ dé Pámò-tòd-kpòò kǎ, dè bé ɔ nià kè ɔ dyià Wèdèbédésǎ-cè-è-dè cèè ke. Sǎin bóe gboe ɔ dyi ma dé Éfésà-hwòdǎò mú dè, kè déé ɔ méin ma, ti bé ɔ dǎ ma zǎ hǎdèdè dǎ nyu ke. Jǎ́ ni ma dé Éfésà-hwòdǎò mú ti bé ɔ cèèà ɔ múà-bǎ-cè-è-dè ke. Ti ɔ cèè múà-bǎ-cè-è-dè kèe mǎ A.D. 85-95, kè ɔ cè-è-dè mǎ múà-bǎ-cè-è-dè hwèin gboò.

Xwiniin kǎ jè Jǎ́ Cèè kà ɔ cè-è-dè ke

Jǎ́ niin Múà-bǎ-cè-è-dè kò bó múà-bǎ-cè-è-dè bǎ kǎ wuqu muin kà gboe gbo. Jǎ́ see cèè kà bé Jízè zà nyo dǎ zùò gbà mú ke, kè ɔ se nǎò bǎ Jízè wùdǎin ma kà múe jè cèè; kè dè bé Mǎà-cè-è-dè cǎà kà bé Jízè cǎe ma ɔ dèin-nà-nyò bǎò gbo bé wa ní kǎò dǎ nyo dǎ gbo cǎ kà ɔ mǎ “Mèsadyàò” kèe, Jǎ́ see cèè.

Cè-è-dè cè-nyò pǎdǎ dyuò zàin gbo ni bó Jǎ́-è-è-dè kè múà-bǎ-cè-è-dè tǎò bǎò púa kèe dyí dyeo, kèe ɔ kpa dè bé à kèe dyí dyuò kà dè díé bǎ bé ɔ cǎ ma kèe kè cè-è-dè tǎò bǎò wuqu muin gbo ke. Kà Jǎ́ nyu Jízè fèè jè cǎe kèe kò bó kà múà-bǎ-cè-è-dè tǎò bǎò nyue cǎe kèe gbo, kèe wéé kèe, wa séin cǎ dè bá Jízè fèè jè dyíe. Jǎ́ cǎe kà bé Jízè mǎ Gèdèpǎò Dyú-gààò, kè ɔ cí ma nǎ à hwè, kè wa kǎin ma ɔ kǎdǎsi kǎin bó à nǎmǎun bǎò jè, kè ɔ wódǎ ma gǎ bó wèò tǎ niinò xwiniin nyee. Jǎ́ dǎ dè kpǎ ma ɔ hwòdǎ miò kèe mǎ bé ɔ kè ma nyo bé Jízè jǎ kèe jè cèè.

Tia baqaa, nyo-dù sǎ bǎ zà ma dǎin bá Jízè jè dyí. Nyo kíin-kíin bǎò dǎ Jízè hwǎin ma nyoñ-dyù pǎ, kèe ɔ se ma nyoñ-dyù gǎnǎ cá. Dǎù sédèin ma waà hwiqǎ-poin-dèò dyí, ti bé ɔ cǎà kà bé Jízè mǎ nyoñ-dyù gǎnǎ cá ke. Nyo tǎò bǎò dǎ Jízè mǎ ma nyo-dè-tè-mèin-nyò vènè pǎ, kèe ɔ se Gèdèpǎò Dyú-gààò. Jǎ́ néin ma nyo bé Jízè jǎ kèe jè jii kǎ miò. Jǎ́ cèè ma zèin-dè kúqúú bǎ bé Jízè nyu ma kèe jè, bé ɔ kèe nyoñ dyí tè-mèin kà bé ɔ mǎ ma Gèdèpǎò Dyú-gààò ke, kè ɔ cèè ma wuqu bǎ tè-mèin nyoñ dyí kà bé Jízè mǎ ma Wuquò, kè ɔ zèin ma nyoñ-dyù mú ke. Dè kpǎ ma Jǎ́ hwòdǎ miò kèe mǎ, “bé bǎ kèe jǎà po kà bé Jízè mǎ Kédèi mǎ Gèdèpǎò Dyú-gààò ke, bé hwiqǎ-tabataba nià ke kèe nyu bé bǎ kè fèè bédé dé ɔ nyénèò mú.”¹⁰³

¹⁰¹ Mǎà 5:37-42.

¹⁰² Mǎfìò. 17:1-9; Mǎà 14:32-36.

¹⁰³ Jǎ́ 20:31.

De bɛ cɛ̀e dɛ́ Jǐ́-cɛ̀e-dɛ̀ò mú ke

Cɛ̀e-dɛ̀ò Da-zà-zà (Jǐ́ 1:1-18)

Máfíò zàin ma Jízè m̀à Kááò kee Júù-nyò bɛ̀ò xwáqáún d̀yìn dɛ́ q̀í po-po mú, s̀òin Dèbé gbo kéá Éébòqòhɛ̀é d̀yèin nye. Máà zàin ma Jízè m̀à Gbo-nì-nyòò kee Wóqòún-nyò bɛ̀ò xwáqáún, ké ɔ se q̀í q̀ò po. Ìúú zàin ma Jízè m̀à Nyòún-d̀yùè D̀yù-gààò kee Gíd̀í-nyò bɛ̀ò xwáqáún d̀yìn dɛ́ q̀í po-po mú tee ké ɔ d̀yèin Áq̀òún m̀à Gàa kíín-kíínò ke. Jǐ́ zà ma Jízè m̀à Gèdèp̀òò D̀yù-gààò kee da d̀yìn dɛ́ “Zùún-q̀í po-po mú.” Ɔ q̀á, “Hwè bé dɛ́ séin ké ma niɛɛ, Wuquò nì ma. Wuquò nì ma bó Gèdèp̀òò gbo, ké ɔ kè Gèdèp̀òò m̀ò ma nyo d̀yúáq̀ò. Ìé dɛ́ dè gbòò múɛɛ, Wuquò nì ma bó Gèdèp̀òò gbo. Ké d̀yìn dɛ́ ɔ múɛɛ, Gèdèp̀òò nyo ma dɛ́ séin. Ɔ se ma mú niín, Gèdèp̀òò se ma dɛ́ bɛ́ bé ɔ nyo ma kà kee d̀yúáq̀ò nyue béin.”¹⁰⁴

Ìé Jǐ́òé múà-b̀-ɛ̀e-dɛ̀ò cɛ̀e gbo-dè-dè múɛɛ ɔ c̀e wáqáá kà bé Jízè m̀ò ma “Wuquò” ké “Wuquò m̀ò ma Gèdèp̀òò” ke. Ɔ cɛ̀e, ké ɔ q̀á, “Wuquò z̀èin ma nyòún-d̀yù mú, ké ɔ cí ma dɛ́ à hwiè. Mana nì ma ɔ kò miò, ké ɔ m̀ò ma jàà-nyò. À d̀yè ma ɔ d̀íin-d̀íinò. Ɔ m̀ò d̀íin-d̀íin bé ɔ Bǎ nyí ma ɔ, sepòédé ɔ m̀ò ma D̀yù-gàà d̀yúáq̀òò jèɛ.”¹⁰⁵ Múà-b̀-ɛ̀e-dɛ̀ò t̀òò bɛ̀ò taba Jǐ́òé wuquò bɛ́ nìà ke bá bo q̀éin.

Cɛ̀e-dɛ́ bá D̀àbàin-dɛ́ bɛ́ Jè d̀yíɛ (Jǐ́ 1-12)

Wa q̀áin Jǐ́-ɛ̀e-dɛ̀ò wáká kíín-kíínò “D̀àbàin-dɛ́-ɛ̀e-dɛ́.” Ìé cɛ̀e-dɛ̀ò wáká nià ke múɛɛ, Jǐ́ cɛ̀e z̀èin-dɛ́ m̀enɛ̀in-s̀ó bɛ́ bé wa t̀emèin Jízè k̀pé d̀íin-d̀íinò jè nyòún d̀yí ke. Jízè t̀emèin ma ɔ miòún ɔ q̀éin-nà-nyò bɛ̀ò d̀yí ti ɔ z̀èin ní-pèè wáin mú dɛ́ Kéénà-hwòq̀òò mú ke. “Ìé nià ke m̀ò ma Jízè z̀èin-dɛ́ bɛ́ bé ɔ nyo ma kee kíín-kíínò. Ɔ nyue ma dɛ́ Kéénà-hwòq̀òò mú, dɛ́ Gáq̀àq̀í-bòq̀òò kò. Ìé ɔ t̀emèin ma ɔ d̀íin-d̀íinò nyòún bɛ́ d̀yí, ké ɔ q̀éin-nà-nyò bɛ̀ò taba ma ɔ hwiq̀í.”¹⁰⁶

Z̀èin-dɛ́ bé Jízè nyo ma kà dɛ́ Kéénà-hwòq̀òò múɛɛ m̀ò ma ɔ z̀èin-dɛ́ m̀enɛ̀in-s̀ó bɛ́ kò jè cɛ̀eà dɛ́ Jǐ́ wuquò-k̀pà 1-12 múɛɛ kíín-kíínò. Z̀èin-dɛ́ m̀enɛ̀in-q̀ò t̀òò bɛ̀ò keà kè:

- Ɔ kánáin ma bóq̀ò-nyò vènè q̀òè d̀yú d̀yí dɛ́ Kòpánìà-hwòq̀òò mú (4:46-54)
- Ɔ kánáin ma gàa wáká mé-mé q̀ò d̀yí dɛ́ Bèzátá dòunbiàò wíin (5:1-18)
- Ɔ nyí ma nyo-k̀pò tááz̀íin hm̃ d̀ii-dɛ́ (6:5-14)¹⁰⁷
- Ɔ nà ma ní kòin (6:16-24)
- Ɔ kánáin ma gàa q̀ò bé ɔ k̀pè ma d̀yédéin d̀yí ké ɔ wóq̀ò ma kee d̀yí (9:1-7)
- Ɔ zà ma D̀ázèdɛ́ g̀io (11:1-45)

Z̀èin-dɛ́ búá d̀yí miò, ké nyo seɛ jè c̀e béin kà nyo c̀eà dɛ́ t̀òò bɛ́ bé wa k̀páa jè ke. Z̀èin-dɛ́ m̀ò “zùún-dɛ́ bé Gèdèp̀òò nyùn dɛ́ nyòún-d̀yù mú m̀ò bé ɔ nyo bó dɛ́ jéé bɛ́ k̀pá-tiín nye. Ìé cóci-nyò bɛ̀ò f̀è múɛɛ, wa se z̀èin-dɛ́ d̀yí d̀yí bé ɔ ké dɛ́ bé Gèdèp̀òò nyùn wa mú d̀yìn dɛ́ ɔ k̀péò múɛɛ jù q̀òún p̀u, kee wa d̀íé bɛ́ d̀yí dɛ́ ɔ ké k̀uà bé wa q̀á nyue m̀ò dɛ́ bé wa q̀áa nyo bɛ̀ò t̀emèin nyee gbo-wóq̀ò-dɛ́ jù.” Xwíniín nià ke jè Jǐ́ q̀áin kà Jízè z̀èin-dɛ́ bɛ̀ò “q̀àbàin-dɛ́” kè. (Wuquò nià ke xwíniín ni dɛ́ S̀íinkàq̀à B. Fákòs̀iín kè J.I. Pákòè, *Bábòò wuquò-xwíniín-zà-ɛ̀e-dɛ́ d̀ìèò mú,*

¹⁰⁴ Jǐ́ 1:1-3.

¹⁰⁵ Jǐ́ 1:14.

¹⁰⁶ Jǐ́ 2:11

¹⁰⁷ Z̀èin-dɛ́ nià ke q̀òún kò jè cɛ̀e dɛ́ múà-b̀-ɛ̀e-dɛ̀ò h̀iinye bɛ̀ò mú.

Zèin-dè séin bé Jízè nyu ma kee tèmèin nyo dyí kà bé ɔ mò Gèdèpòó Dyú-gààò ke. J́óó nyùin wuqu mòà “dàbàin-dè” kee kùà mú ké ɔ dè Jízèè zèin-dè bèò me. Zèin-dè bèò mò ma dàbàin-dè bè bé wa tòè jìl kà bé Jízè mò Gèdèpòó Dyú-gààò ke. Kà bé à síà dàbàin-dè bè kíqíí ké à dyià hwiè bè mɔɔ dycún-dō-dúú dyi-kpáin-naín bè da dyéee, kà dyúáqòò, kàà J́óó dá à me sí dàbàin-dè bè bá Jízèè zèin-dè bèò dyíee kíqíí bé à ké nyo ɔ jù jée kee dyí dyuò.¹⁰⁸ Jízèè zèin-dèò nyo mòà Đázèdè gíɔ zà-zà kee jè céè dé J́óó-cèè-dèò mú dòn, ké dè ɔ jè céè kà kee mò dé céè-dèò wáká kíín-kíínò dúí-jèdèin-naín. Zèin-dèò nyo nià ke nyue ké Gèdèpòó-cèè-dè-dyuò-nyò bèò se ma Jízè dyéee mó de fɔɔ. Zèin-dèò nyue ké Júú-nyò bèò pàqǎ ni ma Jízè hwiqǐ tabauñ jèee, waà nàin-nyò bèò mó bé wa ké ma Jízè kè Đázèdè dábá.¹⁰⁹

...Nyo díé bē dǎ: “M̄ dǎ ti dyé bé m̄ ké Jízè jè dyi kp̄ɔ sepóedé ɔ tèmèin nyoŋ de bē mò jǎà ke, kee cēe bé ɔ cēà kà bé ɔ mò Gèdèpòó kee, m̄ see gbo w̄in.” À se bédé bé à kée náa cē. De kúqúú bē bé Jízè cē ma kà kee, nyo-dè-tèmèin-nyò vènè dò se ma wa cēe bēin. Sǎa-nyò dò mɔɔ Zùù-gbò dò bé ɔ sòin dé Héè kee mò nyo bēin ma náa wùdùè. M̄ bédé bé m̄ ké de m̄ móee gǎ.... M̄ bēin ɔ nyo-cá-nyò dǎin, ké m̄ bēin ... ɔ dábáa sepóedé m̄ dá zùù-gbà ni ɔ mú jè; mɔɔ m̄ bēin bó ɔ bo z̄ b̀d̀d̀n, bé m̄ ké ɔ ni Bounbo kè ni Gèdèpòó dǎin. Kee à me bó à miòun cáa kà bé ɔ mò ma nyoŋ-dyú fódqún, ké ɔ mò ma nyo-dè-tèmèin-nyò vènè dò p̄ ke. ɔ see náa à gbo cē gáná cá. C.S. *Dòwési Kédèi-dein-nà-nà*

Bó zèin-dè mènèin-s̄ bē bé Jízè nyu ma kà ke wáún w̄ee, ɔ cē ma wuqu díé bē bé wa tèmèin-nyoŋ-dyí kà bé ɔ sò ma dé dycún w̄ee de, ké J́óó céè ma wa. Máà cēe kà bé Jízè po ma ɔ deín-nà-nyò bèò bóí bé wa ní k̄òò dǎ cē kà bé ɔ mò Mèsádyàò ke, kee J́óó mòun cēe ma kà bé Jízè cē ma nyo bé ɔ j̄ee jè nyo tòò bē gbo ke. De bē céè dé J́óó-cèè-dèò mú bé wa tèmèin nyoŋ dyí kà bé Jízè mò Gèdèpòó Dyú-gààò kee keà kè:

- De Jízè cē ma Nikòdíma gboe (3:1-21)
- De Jízè cē ma Sèméqǐà-mààò gboe (4:1-41)¹¹⁰
- Gàa bé Jízè kánàin ma kà dyi dé Bèzátà-dòunbiǎò w̄ín nyee jè (5:17-18)
- Nyo táázǐin h̄m̄m̄ bé Jízè nyí ma kà q̄ii-dè kee jè (6:24-59)
- De Jízè nyu ma dé Bèè-dyù-hwòò k̄o ke (7:14-44)
- Wuqu Jízè cēà, bé ɔ dyi níin “M̄ ni ma hwè ké Éébòdòh̄éè ni ma” ke (8:52-59)
- De Jízè cē ma dé Hwo bá Gèdèpòó Gbòò Xwáqún Zà Jè Dyíee k̄o ke (10:22-38)

Nyo bē se ma hwiqǐ-taba-taba bédéee dá Jízè see ma cē kà ɔ sò dé dycún w̄e. J́óó tèmèin nyo dyí kà bé Jízè miòun cēe tee kà ɔ sò dé dycún w̄e. Nyo bē ni ma bó Jízè gboee dyuòè ma dyí cá de ɔ kpàin ma hwòq̄ò, bé ɔ dyi níin, “Hwè bé Éébòdòh̄éè ké ma nièe, m̄ ni ma” ke.¹¹¹ Wuqu dyúáqò nià ke déè Gèdèpòó cē ma ti ɔ ni ma ɔ miòun Mózè dyí tèmèin nyee. ɔ dá, “M̄ mò nyo m̄ j̄ee.”¹¹² Nyo bē w̄o ma Jízèè wuqu bèò kee dyuò de ɔ ni ma kà cēin nyee dyí, ké Júú-nyò bèò mó bé wa ké ma ɔ sóó-kpò dyi tabàin, sepóedé kàà wa nyu ma de-gbà-nyu-nyò gǎ k̄o tòè.¹¹³ Wa se ma Jízè dábáa mó sepóedé ɔ mò ma nyo-dè-tèmèin-nyò

¹⁰⁸http://www.probe.org/site/c.fdKEIMNsEoG/b.4222629/k.EE2A/What_is_a_Biblical_Definition_of_Miracle.htm.

¹⁰⁹ J́óó 11:45-53, 12:9-11.

¹¹⁰ Jée kee, zà J́óó 4:25-26 wuquún.

¹¹¹ J́óó 8:58.

¹¹² Éséqò 3:14.

¹¹³ J́óó 8:59.

kè nyo dyi-kánáin-nyò vènè jè, kee sepóedé ɔ cɛe ma kà bé ɔ mò Gèdèpòò Dyú-gàà kee jè. Nyo bɛ cɛà kà bé Jízè se ma ɔ miòun Gèdèpòò Dyú-gàà dǎin nyee, wa mò zuquu-nyò bɛ.

Céè-dɛ bá Gèdèpòò Dǎin-dǎinò jè dyíe (Jǎó 13-20)

Đé Jízè múee à dyé “dǎin-dǎin bé ɔ Bǎ nyí ma ɔ, sepóedé ɔ mò ma Dyú-gàà dyúáqòò jèe, sepóedé mana nì ma ɔ kǒ miò, ké ɔ mò ma jǎà-nyò.”¹¹⁴ Wíkì hwèin gbo bé Jízè nyu ma dà bóqó-kpàà kǒe múee, ɔ dǎin-dǎinò kíà ma dyí dé nyoŭn dyédéin miò, ké ɔ fòndòin ma ɔ dɛin-nà-nyò bèò wǒ. Đéin-nà-nyò bèò poin ma Jízèè dǎin-dǎinò jè hwiqǐi miò. ɔ nì ma dé wa gbo pū kà sójà bɛ kéó kà to due mɔɔ táá-jidi-kpòò qò kéó kà kpedeɔ qu ke, mɔɔ gǔmànà-kpòò qò ké kpé dyí dú ke. Kee Jízè tèmèin ma nyoŭn dyí kà bé ɔ dǎin-dǎinò mò bé wa ké ma ɔ kóqǒsì kǒin kòin kè bé ɔ ké ma ɔ miòun sáa-zàin-dɛ mú nyu ke.

Ti Jízè kè ɔ dɛin-nà-nyò bèò qǎ ma dyí poin bé wa ké ma Đii-dɛ Hwèin gboò dɛee, ɔ tèmèin ma ɔ dɛin-nà-nyò bèò dyí kà wa bédé bé wa ké wa mǔe bɛ bìi kǔà nyu ke.¹¹⁵ Đé Jízèè wuqu hwèin gbo bèò múee, ɔ cɛ ma Gbo-kpá-nyò qò jè ɔ dɛin-nà-nyò bèò gbo, ké ɔ qǎ, “ɔ mu bɛ gbo niin kánáá pū.”¹¹⁶ Đé Jízèè nóó bá gédèè-dúúò kè ɔ qǒ bèò jè dyíe múee, ɔ cɛe kà bé à me nì dé ɔ mú kánáá pū ke. ɔ qǎ, “Nyo bé ɔ se m mú nì kee, wa po ɔ xwáqáun kà wa poà dúúò qǒ xwáqáun wɛ, ké ɔ dye....”¹¹⁷ Kpé bé Jízè deà hwòqǒ kǒ kǒ jè ɔ dyi ma kà ná wuqu bèà cɛe se ma gǔmànà-kpè qò, kee ɔ cɛe ma náa sepóedé ɔ dyà ma ɔ miòun bíqǐi, ké ɔ mò ma dyí-sédéin-nyò jè.

Jízè nyu ma “Sáa-zà-nyò-vènè niin baà-wùqù” bɛ nià ke. ɔ baà ma dɛ bɛ nì ma ɔ hwòqǒ bú xwéee jè. Ti bé tiò qǎ ma dyi xwèin bé Jízè kéá ma gǎ-dyé-dyéò wǒ muue, ɔ nyu ma baà-wùqù bɛ nià ke:

- ɔ baà ma ɔ miòun bìi: bé Bǎò kée nyu bé ɔ ké ma dǎin-dǎin bédé (17:1-8)
- ɔ baà ma ɔ dɛin-nà-nyò bèò bìi: bé Bǎò ké wa dyí gmò kè bé ɔ ké wa mú hwo (17:9-19)
- ɔ baà ma jǎà-po-nyò séin bìi: bé bóqó-kpàà nyo bèò kée jǎà po kà bé Bǎò tò ma ɔ ke (17:20-26)

Jǎó céè ma Jízèè kpǒ-kpǒò kè ɔ zaa-wǒ-po-poò kè ɔ kóqǒsì kǒin kòin-kòinò ɔ kè ɔ gǐo-wóqó-wóqóò jè. Đé Jǎó-cèè-dèò múee, Jízè cɛe Nìkòdíma gbo, ké ɔ qǎ, “Kà Móze po zǒò kà seò cuò dyédéin, ké ɔ dúe ma kà dyíí dé gbǎun-fúqúáò kǒee, kǎà wa bédé bé wa ké mǒ mòà Nyoŭn-dyùè Dyú-gàà kee dyíí dú, bé nyoŭn séin bé wa mu m hwiqǐi tabaun wɛe ké sè-ná-sèè fèè bédé.”¹¹⁸ Sòin bóe gboee, Jízè cɛ ma kà ɔ mé-méò mu ma niè nyuun wɛe jè, ké ɔ qǎ, “Wa dyi m dyíí dú nǒ bóqó-kpàà kǒ ní, ní mu nyo séin bèò m miòun gbo dyàun.”¹¹⁹ Bó kóqǒsìò kǒee, wa “dú ma Nyoŭn-dyùè Dyú-gàà dyíí”, bé ɔ ké “nyo séin ɔ miòun gbo dyà”, bé wa ké “sè-ná-sèè fèè bédé.” Đe Jízè mó ma dé ɔ fèè múee niàò wè. Hwè m po nííí, wa dǎin ɔ kóqǒsì-kǒin-kòin-tiò ɔ “dǎin-dǎin-bédé-ti”¹²⁰ Dǎin-dǎin nià ke kǒ jè ɔ dyi ma kà bóqó-kpàà kǒ kè.

Đé Jǎóè céè-dèò wáká nià ke dúí-jaqá-jaqá múee, ɔ céè ma zà-se-bǒ bé Tòmósi tò ma ti bé Jízè wóqóá gǐo ke. Tòmósi qǎ, “Ní Bounbo kè ní Gèdèpòò.”¹²¹ Sòin bó tia gboee, kpé mò dɛ-gbo-zǎin-kpè, bé Jízè

¹¹⁴ Jǎó 1:14.

¹¹⁵ Jǎó 13.

¹¹⁶ Jǎó 14:16.

¹¹⁷ Jǎó 15:6.

¹¹⁸ Jǎó 3:14-15.

¹¹⁹ Jǎó 12:32.

¹²⁰ Jǎó 12:23.

¹²¹ Jǎó 20:28.

bédéà, bé ɔ dyià gĩo wódóεε, nyoũn béin ma dyée dé Tòmósìè fèè mú. Wa dábá ma ɔ bó jǎàò jè, ti ɔ ni ma Gèdèpòò-wùdù wáqáun dé Índià-bòdòò kǒ ke.

Cèè-dèè Wuɖu Hwèin Gbo Běò (Jǒó 21)

Jǒó-cèè-dèè wuɖu-kpà hwèin gboò cē kà Jízè nyu ma ɔ dèin-nà-nyò bēò dyí wódòèn dé Gáqàqíi-dyòòò wíin nyee jè.¹²² Dé Jǒóè Múà-bǒ-cèè-dèè mánáin nyee, ɔ taba ma de bē bé ɔ cē ma kà kee bá bo dèin, kà bé wa mò jǎà ke. “Ɔ mò dèin-nà-nyò bé ɔ cē ma kà de bē nià ke jè. Ɔ cèè ma wa bíqíi deké, ké à dyuò kà de ɔ cē ma kee mò ma jǎà ke.”¹²³

De Jǒóè Múà-bǒ-cèè-dèè ni Cócì-nyò bēò bìi nyueñ bó zǎè ke

Jǒó cēε jǎà-po-nyò dīè bēò gbo kà bé Jízè mò Gèdèpòò ke. Kà ɔ nyuà Jízè jè cēε kee ni wáqáá miò jèεε, pásòdò bē kùin waà jǎà-po-nyò dīè bēò hwòdǒũn bé wa ké Jǒó-cèè-dèè wuɖuún zà. Dé Jǒó-cèè-dèè múεε, à dyée kà bé Jízè mò “beqèè nyià nyoũn fèè” ke (6:35); kè “bódó-kpàà ce” (8:12); kè “báqáá-dyí-gmò-nyò nòmò dyíin” (10:11); kè “gĩo-wódó-wódó kè fèè” (11:25); ɔ kè hwìèò kè jǎàò ɔ kè fèèò (14:6).

Dé bódó-kpàà nyo bē kàmàà de múin wóun wē gboεε, Jǒó cēε ma kà bé Jízè mò Gèdèpòò Dyú-gààò ke. Zèin-dè bē kǒ jè cèèà dé Jǒó-cèè-dèè múεε mò bó nyo bē bé wa móà dyí-tèmèin-dè kui-kui bē dyée dyi hwè wa kéà nyo bé Jízè dá ɔ jǎà ke jè jǎà poεε bìi. Dé Jízè zèin-dè bēò múεε, ɔ kpé dǐin-dǐnò nyu wuɖu bé ɔ cēà, bé ɔ dyi níin, “M Ni Ma” kee zàse.¹²⁴

Cócì bē nià kǎun wēε dīé bē po “Gèdèpòò jíájèò jè zio dé wa miòun niin kpé mú”. Wa nyue náa, sepóεqé Gèdèpò se wa dá bé wa ké nyo bē Kédéi gbo dyà.¹²⁵ Ɔ jèεε, Jǒó-cèè-dèè tèmèin de mò hwìqíi-taba-taba jéé kee à dyí. Hwìqíi-taba-taba jéé zǐàin Kédéi-dèin-nà-nyòò fèè gbo. Ti bé Jízè zain ma “beqèè nyià nyoũn fèè” ke jè kóin nyee, púεε, “ɔ dèin-nà-nyò bēò pàqǎ kóin ma de, ké wa kèò kè se ma mú nain de.”¹²⁶ Dèin-nà-nyò bē nià ke mò nyo bē bé wa cēε ma kíin kà bé wa “taba Jízè hwìqíi” ke. Wa kèò kè nain ma mú, ké wa dī ma beqèèò kè zimii bēò ní dyeo, kee wa se ma ɔ hwìqíi taba jéé cá. Wa se ma hwìqíi-taba-taba bé wa dá wa bédé ma kà kee dyúa kpa vèin, bé wa ké ma de bē bé Jízè cē wa gboεε nyu tee. Jǒó-cèè-dèè tèmèin nyo de mò hwìqíi-taba-taba jéé kee dyí.

CÉÉ-DEÈ DÚÍ-JAĐA-JAĐA

Jǒó-cèè-dèè tèmèin nyoũn dyí kà bé hwìqíi-taba-taba jéé zǐàin jǎà-po-nyòò fèè gbo, ké jǎà-po-nyòò béin ɔ fèèò dyi pèin bóε jè ke. Gàa dò mò Dítidjè Bònófò kee zain jíájè se de kpa ke kè “jíájè bé ɔ kpa deε” gboi.” Ɔ cèèè, ké ɔ dá, “Kédéi dyi nyo dò dá ní, níi, de ɔ cēà bóεε mò dyi bé m ké mé.”¹²⁷ Jǎà hwìqíi-taba-taba nià kee, à dyée déε gàa dò mò Pódékà, bé ɔ bédé ma hwìqíi-taba-taba miò kee fèè mú.

¹²² Jǒó 21:1. Jǒó dǎin ma Gáqàqíi Dòunbiàò Tàbíwìqíi Dòunnbià. Tàbíwìqíi mò ma Gáqàqíi-bòdòò Dìbà-hwòdò.

¹²³ Jǒó 21:24.

¹²⁴ Jǒó 8:58.

¹²⁵ Wuɖu mòà “jíájè bé ɔ se de kpa” kee, gàa dò mò Dítidjè Bònófò kee mò nyo cēε. *Bá kà dèin-nà-nyò dyi-mó-mó nyu de kpa kee jè dyí.*

¹²⁶ Jǒó 6:66.

¹²⁷ Dítidjè Bònófò, *Dèin-nà-nyò dyi-mó-mó de-kpa-kpa*. Tánási R.H. Fódò. Tòdsúnúù, 1995, 89.

Pódékà mò ma Àpósò Jǒsè dèin-nà-nyò dò. O tò ma Jǒsè tèmèin-dè bèò gbo dũ, ké o wó ma dè bē bé Jǒs cèè ma kà bá Jízè jè dyíe ní. Ti Pódékà dǎ ma zǒ kpádá-nyo híinye sè mènèin-dò nyuεε, nyo bē se Gèdèpód dyí dyuòεε kpō ma o. Sójà bèò se mó bé wa ké ma o dábá, sepóedé o mò ma nyo sùà, hwè ké o mò ma nyo bé nyoũn dyé kpéin mìo ke. O jèεε, wa cēε ma o gbo bé o ké wuqu di, bé o kée mú wǒin kà bé “Sízè mò bounbo” ke, hwè bé wa ké o dyi táà. Gǒmànàò dǎ, “Èin gmaò wuqu dyédéin, ké ní mu m̀ buèin.” Kεε gǒ-jũ-wùdù bé Pódékà nyí ma wa kεε bein ma dyi dé bódòò dà séin, ké wuquò mò zàse bó hwiqĩi-taba-taba jéèò jè. O dǎ, “M̀ dǎ Bounboò hwiqĩi taba tee bó zǒ kpádá-nyo híinye sè mènèin-dò xwíin, ké o sèè m̀ dè gbà dò bú nyu dò. Kà o nià náa, níí, xwě m̀ béin ní Kǎá bé o pòin ma kà m̀ wēε jè mú doèn nyé?”¹²⁸ Pódékà dǎ ma tèmèin-dè bē bé o dè-tèmèin-nyò Jǒs tèmèin ma kà kεε wó. Ké o dyuòè ma dyí kà bé hwiqĩi-taba-taba jéé zǎin jǎà-po-nyòò fèè gbo, m̀ seé kǒ kebì m̀ me ni bó xwé-bìò wíin nyε.

Taún-kùà bē sòin dé Cǎé-dèò mú ke

Nyu taún-kùà bē nià ke, bé o kée nyoũn dyí tèmèin kà bé m̀ wó cǎé-dèò múin nyε:

- 1) M̀ me zà Jǒsè múà-bǒ-cèè-dèò wuquún, bé m̀ ké nyo bé cèè-dèò wuqu-kpà dò-dò dǎ Jízè jũ kεε jè cē. O hwoin kà dé cèè-dèò Wuqu-kpà 1 múεε, Jǒs cēε kà bé Jízè mò “Wuqu” bé o bédéà fèè ke. Mò mòà Kédéi-dèin-nà-nyò kεε, dé dè nià ke kpa dé m̀ gbo ké? Xwě sè-ná-sèè fèè bé Jízè bédéà kεε nyu ni hwiqĩi-taba-tabaò dyi kùèn, bé m̀ dyie hwòdǒ kǒ dè kà bé m̀ mò o dyúεε ké?
- 2) M̀ me dú sǒ-kǒún-dyi-po-po dò dyí sòin dé cǎé-dè nià ke mú. Ni hwiqĩi-péin-vòsi bèò mu sǒ-kǒún-dyi-po-poò dò jũn dèkè.

Cèè-dè tòò bē béin m̀ gbo kpáa ke

M̀ dyi dè pàdǎ cēε mó dè bá Jǒsè Múà-bǒ-cèè-dèò jè dyí ní, níí, m̀ me zà cèè-dè bē nià dà bíqíεε wuquún dèkè.

Cèè-dè bē wa dǎ pié po ke

Búdúsi, F.F. *Múà-bǒ-cèè-dè bá Jǒs dyí ke*. Íémè, 1994.

Módè, Èìòùn. *Dèè-wùdù Èièò jè kǒin-zain-cèè-dè: Jǒs*. Íémè, 1995.

Wádábósĩin, A.T. *A Múà-bǒ-cèè-dè bèò Gbo-muìn-muìn*. Hápò, 1932.

M̀ béin cèè-dè bèè dyéε dé Íntònèè kǒ dé: <http://www.gutenberg.org/files/36264/36264-h/36264-h.htm>

Cèè-dè bē ni Íntònèè kǒ ke

Wésèdè, Jǒs. *Dè bē bē Wésèdè zain kǒin bá Dèè-wùdù Èièò jè dyíε*.

<http://www.biblestudytools.com/commentaries/wesleys-explanatory-notes/>

¹²⁸ Nós bá kà Pódékà nyu méε ke jè dyíεε ni dé <http://www.ccel.org/ccel/richardson/fathers.vii.i.iii.html>.

Cěé-dě 3 Dyi-diè-dě bě m kė gǔ jǔ dđ nĩ sǎ-kǔn-dyi-po-poò mú ke

1. Xwínííno nyé kǒ jè dđ Pódékà cěà bá Jǒó-cěè-děò cěè jè dyíεε kpaá dđ kė?
2. Xwínííno nyé kǒ jè Jǒó cěè ma kà ɔ múà-bǒ-cěè-děò kė?
3. Xwě m nyu xwíníín kǒ jè Jǒó cěè kà keε dyéè dđ ɔ múà-bǒ-cěè-děò mú kė?
4. Đé Jǒóè cěè-děò da-zà-zàò tèmèìn nyo dyí bá Jízèè bǎ nìin bǎ běò jè dyí kė?
5. Zεdđ “dàbàìn-dě” mèněìn-sǒ bě kǒ jè cěèà dđ Jǒó-cěè-děò mú ke.
6. Jízè dá ɔ mò Gèdèpòò. Tò dđ tǎ bě bė wa nyue zàse keε jìì.
7. Đé Júù-nyò běò nàìn-nyò běò cě ma, ti bė Jízè cěà kà bė ɔ sò dđ dycún wěε kė?
8. Đé Jízèè baà-wùdù bó ɔ “Sáa-zà-nyò Vènè” jǔ jè dyíε múεε, dđ mò dđ tǎ bě kǒ jè ɔ baà ma kà kė?

Cĕĕ-dĕ 4
Àpòsò-cĕĕ-dĕ kĕ Còcì-nyò kĭín-kĭín bĕò jĕ

Cĕĕ-dĕ Hwòdġ-kpàin-dĕ bĕ

Đé cĕĕ-dĕ nià ke mánáin nyee, dĕ-cĕ-nyòò bĕin kpé:

(1) Bĕ ɔ kĕ dĕ wa dĕ ma còcì kĭín-kĭínò dyi kĕ dĕ bĕ kpá ma bó còcìò dyi-dĕ-tiĭn nyee jĕ múin wó.

(2) Bĕ ɔ kĕ nyò cĕĕ Àpòsò-cĕĕ-dĕ ke kĕ ti ɔ cĕĕ ma cĕĕ-dĕ ke dyí dyuò.

(3) Bĕ ɔ kĕ xwíniín kǒ jĕ wa cĕĕ kà Àpòsò-cĕĕ-dĕ ke kĕ dĕ kpa dĕ bĕ cĕĕ dĕ cĕĕ-dĕ múee dyí dyuò.

(4) Bĕ ɔ kĕ kà múà-bòò nyu dyi bein sòin dĕ Jùdúsèdĕin-hwòdġò mú kĕà dĕ Wódòun-hwòdġò mú múee dyí dyuò.

(5) Bĕ ɔ kĕ tĕmĕin-dĕò nyò zàin à dyí-sédĕin-hwièò da ke kĕ tĕmĕin-dĕò nyò bĕ ɔ dĕ dĕ mè pūee zain gbo dyí dyuò.

(6) Bĕ ɔ kĕ kà Pòò nyu ma Gèdĕpòò biì kùà nyue kee jĕ múin wó.

(7) Bĕ ɔ kĕ dĕ bĕ bĕ Àpòsò-cĕĕ-dĕ cĕà ke kĕ bóqò-kpàà nyò bĕ nià kàun wĕe mós-dĕ bĕò gboi kpàin.

Cĕĕ-dĕò

Zà Àpòsò-cĕĕ-dĕò Wuquún.

Pĕin Àpòsò 1:7-8 hwiqĭ bĕ m kĕe wĭin dyi nyu.

Đé Dĕè-wùdù Sùàò múee, Jasúe-cĕĕ-dĕò cĕ kà Éézùdùè-nyò bĕò nyu ma cíe sòin dĕ gbàun-fúqúáò kǒ kĕà dĕ Kéénà-hwòdġò mú múee jĕ, kĕ ɔ cĕe dĕ kà bĕ Jasúe sè ma Móze bĕin, kĕ ɔ nàin ma nyò bĕò ke. ɔ mò ma dĕ kpa dĕ miò dĕ Gèdĕpòò nyò bĕ mǎà Éézùdùè-nyò bĕee fĕè mú, bĕ Jasúá kĕ ma Móze dúi sè, bĕ ɔ kĕ ma wa nàin nyee.

Đé Dĕè-wùdù Đièò múee, à dyée dĕe Àpòsò-cĕĕ-dĕò mú kà bĕ Zùù Hwĕin-hwĕinò sè ma Jízèè kùà bĕ ɔ nyu ma dà bóqò-kpàà kōee dúi dyiĭn dĕ Zùun-kùà bĕ còcì-nyò bĕò nià nyueĭ nyee mú ke. Đé dĕ nià ke múee, Jízè sè ma ɔ kùàò àpòsò bĕò gbo. Àpòsò-cĕĕ-dĕò cĕe kà bĕ gbo-zĭàin-zĭàin vĕnè nià ke kpá ma dĕ Gèdĕpòò nyò bĕ mǎà còcì-nyò bĕò kee fĕè mú ke.

À dyée dĕe Jasúe-cĕĕ-dĕò mú kà bĕ Éézùdùè-nyò bĕò báun-báun se ma gbo-zĭàin-zĭàin nià ke jĕ múaun dyi kpáin nyee. Kee dĕ cĕĕ-dĕò mánáin-nyee, Éézùdùè-nyò bĕò gmòin ma dĕ Bounboò gbo.¹²⁹ Kà dyúáqòò kǎà Gèdĕpòò se ma Kéénà-nyò bĕò tóun qu gáná cá. Éézùdùè-nyò bĕò xwédĕ-dù ko ma bó Jasúe bĕ mǎun gbo dyíee dú ma Kéénà-nyò bĕò niin gèdĕpòò bĕò biè kpá.¹³⁰

À dyée kà bĕ gbo-zĭàin-zĭàinò nyò kǒ jĕ cĕĕà dĕ Àpòsò-cĕĕ-dĕò múee dyà to-qu-qu ke. Kùà kǒ nyu jĕ Àpòsò-cĕĕ-dĕò cĕà dĕ ɔ gbo-dĕ-dĕ múee hwè gbo dĕ cĕĕ-dĕò dúi-jĕdĕin-naín.¹³¹ Đé Àpòsò-cĕĕ-dĕò gbo-dĕ-dĕ múee, ɔ cĕ Jùù-nyò bĕ ni ma kà dĕ Jùdúsèdĕin-hwòdġò múee jĕ, kĕ dĕe mánáin nyee, ɔ cĕ còcì-nyò bĕ ni ma kà dĕ Átià-hwòdġò mú, bĕ wa se ma kà hwòdġ dyúáqò bédĕee jĕ. Àpòsò-cĕĕ-dĕò jĕ dĕin gbo

¹²⁹ Jasúe 24.31.

¹³⁰ Tòò-6iò 2:7-11.

¹³¹ Àpòsò 1:7-8; 28:30-31.

dé Jùdúsèdèin-hwòdòò mú, ké ɔ jaɗàin dúí dé Wóɗóùn-hwòdòò mú. Àpósò-cèè-dèò cē Pídè mò nyo bē nì ma kà bó Jízè gboe dò kee jè dé ɔ gbo-dè-dè mú, ké dé ɔ mánáin nyee, ɔ cē Pòò mò nyo dyéin ma kà cóci-nyò bēò gǎ kíín nyee jè.

Cóci-nyò bē nì zǎò kíín nyee jè

Céé-dè 1 cē de kpa de bē bá Dèè-wùdù Dìèò dyíee jè. M̄ dyi céé-dè nià bóee wuɗuún zà ní, ɔ mu m̄ fòndò-hwòdò dyiín bá Àpósò-cèè-dèò jè dyí, hwè bē m̄ ké céè-dèò cē. ɔ mu dyiín nòmòùn bē m̄ ké jǎà-dè tòò bē béin m̄ gbo kpaáa bē m̄ ké kà cóciò nyu ma dyi beèn dé Wóɗóùn-bòdòò kōee dyí dyuò deke.

❖ *Bóqó bē kǎ jè céè-dèò cē ke.* M̄ dyi Àpósò-cèè-dèò dya gmò ní, sòin dé Fédésia-bòdòò gbo kéá Wóɗóùn-bòdòò dyéin nyee, nì muie dyéin kà bē ɔ cē hwòdò séin nì bó púa kee jèe. Dú ti dyí bē m̄ ké dé nì Bábòò mú gmò, bē m̄ ké mee-dè bē zàà dè bóqó bē bédèin dyíe da kee dya gmò.¹³² Dà kpa de bē kǎ jè Àpósò-cèè-dèò cēee céèà dà bídíí kè:

- *Átià-hwòdòò:* ɔ mò hwòdò dò bē ɔ nì ma dé Júɗà-bòdòò deín, kǎ mú bē Kédèi-deín-nà-nyò bē vò ma dyí miò ke.
- *Fédópà-hwòdòò* nià dé Màsèdónià-bòdòò kō ke: wa dè ma cóci kíín-kíínò dyi dé Dyúwòdò-bòdòò kō.
- *Éfésà-hwòdòò* nià dé Ésià-bòdòò kō ke: ɔ mò bóqóò díbà-hwòdòò. Póòè hwòdò-krō-dè mò bē ɔ ké ma cóci dyi dèè kpa dé Wóɗóùn-bòdòò hwòdò kpa de bēò mú. ɔ mó bē ɔ ké ma cóci kíín-kíínò dyi dè dè bē Kédèi-deín-nà-nyò báún-báún nì ma ke, níí bē sòin bóee gboee, múà-bòò ké ma dyi bein dé bóqóò dà séin.
- *Kóqèin-hwòdòò:* Kóqèin-hwòdòò nì dé Mëndètòwédénia-dyòòò wíín. ɔ jèee, ɔ fèin ma xwa bē nyo bē ké dé Gèdèpòò-wùdùò kpa, sepóedé nyo bē sòin bóqó pàqǎ bē kōee mu ma dé.
- *Wóɗóùn-hwòdòò:* Pòò poe ma gbo bē ɔ ké dé Wóɗóùn-hwòò mú mu, bē ɔ ké bóqó gánáò nyo bē Gèdèpòò gbo dyà. ɔ poe ma gbo bē sòin dé Wóɗóùn-hwòdòò múee, ɔ ké ma dé Sèpéin-bòdòò kō mu dé ɔ Gèdèpòò-wùdù-wáqá-kùàò mánáin.

❖ *Kpáá-dè Sùà.* Àpósò-cèè-dèò kè Póòè céè-dè bēò cē Wóɗóùn-bòdòò nàin-nyò kpa de sǎ jè.

- *Níwòqò* nàin ma bóqóò sòin A.D. 54-68. Níwòqò krō ma Kédèi-deín-nà-nyò bēò sòin bó nye-bóò vèè dò bē ɔ gboò ma Wóɗóùn-bòdòò dà báún-báún múee jè. De kǎ jè Kédèi-deín-nà-nyò bēò se ma kà dyí dyuòe jèee, wa toin ma wuɗu dyi dé bóqóò dà séin, ké wa dyéin ma Kédèi-deín-nà-nyò bēò gǎ miò. Pídè kè Póò mò ma Kédèi-deín-nà-nyò pàqǎ bē Níwòqò qábá ma kà kee dò.
- *Dòmítìà* nàin ma bóqóò sòin A.D. 81-96. ɔ qáin ma ɔ miòùn “Bounbo kè Gèdèpòò” ké ɔ qábá ma Kédèi-deín-nà-nyò bē bē wa se ma ɔ wuɗu nyue mó ke. Tia baqá déè wa béàin dyè Wèdèbèdésìò-

¹³² Mee-dè bē zà bóqó bē nì Bábòò múe daa, m̄ béin wa dyée dé <http://www.openbible.info/geo/>.

cèè-dèè céèè kè.

Àpósò-cèè-dèè jè kǐn-zàin-zàin

Cèè-dèè Céè-nyò kè ti ɔ Céèè kè

Đé Àpósò-cèè-dèè múèè, Đúù kpa ɔe dyúáqò bé ɔ deà cèè gbo ɔe ɔ múà-bǔ-cèè-dèè múèè dyúa. ɔ mò, “Bǎ Tíófédè, ní céè ma céè-dè kǐn-kǐnò...”¹³³

Đé Àpósò-cèè-dèè dúí-jèdèin-naín-nyèè, wa po Póò dòn gbo dò mú ɔe Wódòùn-hwòdòò mú, ké sójà dò ní ɔ dyí gmòñ. ¹³⁴ Tia béin dyè zǔ bǐ mòà 50's kèè ɔe mánáin mɔ zǔ bǐ mòà 60's. kèè gbo-dè-dè jǔè.

Xwíniín kǔ jè Đúù Céèà Céè-dèè kè

Đúù-cèè-dèè cèè à nìin gbo kà bé Jízè tèmèin ɔ dèin-nà-nyò bǐè ɔe bé wa ké cóciò nàin nyè. Ké Àpósò-cèè-dèè mòùn cèè kà bé dèin-nà-nyò bǐè kpa ma múà-bǔ ɔe bóqó-kpàà nyò séin bǐè gbo kè. Àpósò-cèè-dèè cèè ɔe kà bé múà-bǔ béin ma dyi ɔe Jùdúsèdèin-hwòdòò mú kè ɔe Júdjà-bòdòò kǔ kè ɔe Sèmédjà-bòdòò kǔ dà séin ɔ kè déé ɔe bóqó-kpàà sèin-naín dèkèè.

Hìqì-kpà Kpa ɔe bǐ bǎ Àpósò-cèè-dèè dyíè

➔ Kpáá-dè sùà bǐ

Àpósò-cèè-dèè néin kpáá-dè sùà bǐ jè jì kǔ kà Đúù-cèè-dèè nyuà kè. Àpósò-cèè-dèè cǐ bóqó bǐ zi bóqó kpáqá-nyò baqá-bùè kǔèè jè, ké ɔ cǐ hwòqò bǐ zi hwòqò kpáqá-nyò sǔ baqá-bùè kǔèè jè, hwè ké ɔ cǐ nyò dò-dò bǐ zi nyò hǔdèdè kǔèè jè. ¹³⁵

➔ Bǔ Nòmò Dyíin kpa-kpa kè kǔà

Đé Àpósò-cèè-dèè gbo-dè-dè múèè, Jízè cèè ma ɔ dèin-nà-nyò bǐè gbo bé wa ké múà-bǔ dyi béin ɔe Jùdúsèdèin-hwòdòò mú kè ɔe Júdjà-bòdòò kǔ kè ɔe Sèmédjà-bòdòò kǔ dà séin ɔ kè déé ɔe “bóqó-kpàà sèin-naín dèkèè.” Đé Àpósò-cèè-dèè dúí-jèdèin-naín nyèè, Póò po ma múà-bǔ jè zio ɔe Wódòùn-hwòdòò mú.

➔ Zùù Hwèin-hwèinò kǔà

Đúùè Múà-bǔ-cèè-dèè néin kǔà bé Zùù Hwèin-hwèinò nyu ma ɔe Jízèè nyuu-dè bǐè mú ti ɔ nìà dà bóqó-kpàà kǔèè jè jì kǔ. Đúù-cèè-dèè cǐ kǔà bé Zùù Hwèin-hwèinò nyùin ma cóci-nyò bǐ ní zǔ kǐn nyè múèè jè. Đúù cǐ Zùù Hwèin-hwèinò jè ɔe Àpósò-cèè-dèè mú ké ɔ zi kà ɔ kéó nyò tòò bǐ jè cèè nyuèè dyí. Zùù Hwèin-hwèinò mò nyò nyí ma dèin-nà-nyò bǐè kpé hwè ké wa dú ma kà Gèdèpóò bìi kǔà nyu kpǎi kè.

¹³³ Àpósò 1:1.

¹³⁴ Àpósò 28:30.

¹³⁵ Wótò A. Èwèè kè Waqabó W. Dyábòqò. *Đe kàmàùn-kàmàùn bǐ ní ɔe Dèè-wùdù Đìèò mú kè.* Mii: Bákò ɔe-cèin-naín, 2005, 211.

➔ Cuò-wùdù sòin dé Đúùè Múa-bỗ-cề-dềò mú ke

Đúù cềè ma ɔ Múa-bỗ-cề-dềò bé ɔ ké de bẽ wa tèmèin zỗ Tíófédè, ti bé ɔ mò ma jãa-po-nyò dìè kee zàse nyu. Ké Àpósò-cề-dềò mòmùn cềe de kà bé ɔ sédèin dyí bé wa ké kà ná jãa-po-nyò dìè bẽ de tèmèin nye. Cềè-dềò wáká díé bẽ cẽ Gèdèpòò-wùdù bẽ bé nyo bẽ wáqá kee jè. Gèdèpòò-wùdù kpa de bẽ cềè dé Đúù-cề-dềò múe keà kè:

- Pídèè Gèdèpòò-wùdù bé ɔ wáqáá bó Pénèkò-wèò baqá ke (Àpósò 2)
- Đe Síqíbiin zain ma kōin bó tòò-bìò bẽò dyúa ke (Àpósò 7)
- Pídèè Gèdèpòò-wùdù bé ɔ wáqáá dé Kòníqìà bíqí-taún wẽ (Àpósò 10)
- Póòè Gèdèpòò-wùdù bá nyo bẽò se de dyuò jè dyí dé Átè-hwòdòò mú ke (Àpósò 17)

Gèdèpòò-wùdù bẽ nià ke mò Gèdèpòò-wùdù tíin-tíin bẽ bé àpósò bẽò wáqá ma ke:

- Kà bé Jízè mò Bounboò ke
- Kà de bẽ cềèà dé múa-bỗ-cề-dềò bẽò múe mò jãa ke
- Pó-pó bé Gèdèpòò jíájèò nyíà nyo dyiin dé hwiqíi-taba-taba mú ke¹³⁶

Đe bẽ cềè-dé Àpósò-cề-dềò mú ke

Àpósò-cề-dềò jè dèin gbo dé deín-nà-nyò bẽò gbo, ti bé hwòdò-kpèin ma wa kōin bá Jízè jè dyí ke. Sòin ti bé Jízè muà dé Jùdúsèdèin-hwòdòò múe gboe, ɔ deín-nà-nyò bẽò dèè ma hwòdò kō kà bé ɔ ni ma ɔ miòmùn bìl káá-bòdò dè dyi dèèn dyieín dà bóqó-kpàà kō ke. Kee waà hwòdò-kō-dè-dềò pé ma kó, sepóedé wa kpō ma Jízè ké wa po ma ɔ zaa wō, ké wa qábá ma ɔ. Ti ɔ wódó ma gĩo kee, wa poèn ma hwiqíi de kà bé ɔ mòã ma ti bé ɔ ké ɔ miòmùn niin káá-bòdòò dyi dè ke.

Đé Àpósò-cề-dềò gbo-dè-dè múe, Jízè cềe ma ɔ deín-nà-nyò bẽò gbo bé wa ké dé Jùdúsèdèin-hwòdòò mú ni tee, bé wa ké “de bé Bãò qáin ma kà wa nyéneín nye fòin.” Ké wa diè ma Jízè dyi, ké wa qá, “Bounbo, ɔ mòã ti bé m kè káá-kpèò Éézùdùè-nyò bẽò nyí deè?” Wa se ma bó sèin, bé wa ké gǒ-jũ-wùdù bé Jízè nyí ma wa kee múin wǒ wàqá, kee wa wǒó ma múin dé dyúa. Jízè jũ ma wa gǒ, ké ɔ qá:

Wé bẽ kè ti bẽ bé Bãò qá gbo po dé ɔ miòmùn niin kpé múe, bẽ se bédé bé bẽ kée dyuò. Kee ti Zùù Hwèin-hwèinò mu bẽ kō dyiin nye, bẽ mu kpé bédèin, ké bẽ mu ní zàse jũn dé Jùdúsèdèin-hwòdòò mú kè dé Júqìà-bòdòò kō kè dé Sèméqìà-bòdòò kō dà séin ɔ kè déé dé bóqó-kpàà sèin-naín deke.¹³⁷

Kùà bé Jízè qá ɔ deín-nà-nyò bẽò me nyu ma kà kee zàin à hwiè bẽ kǒ mú bé wa po àpósò-cề-dềò dǒin múe dò da. ɔ hwoin kà: múa-bỗ dé Jùdúsèdèin-hwòdòò mú cề-cẽ (1-7); múa-bỗ dé Júqìà-bòdòò kè dé Sèméqìà-bòdòò kō kpa-kpa (8-12) ɔ kè múa-bỗ dé bóqó-kpàà sèin-naínò kpa-kpa (13-28).

¹³⁶ Gèdèpòò-cề-dề-dyuò-nyò bẽ qáin bǒ kpa de nià ke *kèwédémà*, kǒ xwíniín mòà múa-bỗ bé wa cề ke.

¹³⁷ Àpósò 1:4-8.

Múa-bɔ̀ò dé Jùdúsèdèìn-hwòdòò mú cē-cē (Àpòsò 1-7)

Kpáá-dè séin bɛ̀ kò jè cèèà dé Àpòsò wuɖu-kpà 1-7 múeε kpáin dé Jùdúsèdèìn-hwòdòò mú. Ɔ hwoin kà, nòs bá Pénèkò-wèò jè dyíe kè kà cóci-nyò kíin-kíin bɛ̀ò nyu zɔ̀ò kùà nyue ke ɔ kè kà wa nyu ma Síqíbiin dábáa ke.

➔ Pénèkò-wèò: Cóciò Wóqó-wè

Ti bé Jízè dǎ ma dycún de muεε, deín-nà-nyò bɛ̀ò kóin ma dé Jùdúsèdèìn-hwòdòò mú de, “ké wa séin bédé ma hwòdò dyúáqò, ké wa ku ma dúún, ké wa baà ma.”¹³⁸ Wa ni ma dé bé wa ké hwo bá Pénèkò-wèò dyíεε pa. Hwo bá Pénèkò-wèò dyíεε mò “hwo bé wa pa ma bó wíki gbèi-gbèi” xwíníin nyε. Ɔ jù ké Zíin-kóin-hwòò dǎ ma dyi zi ní, níí, wa pa ma hwo nià ke bó wíki mènèin-só xwíníin.¹³⁹ Nyo bɛ̀ò pa ma hwo nià ke bó nyíí-dè bé gmaò nyí wa keε jè. Keε bó zɛ̀ε keε, nyíí-dè bé Zùù Hwèin-hwèinò nyí à niin nyεε kò hwo déè à mòun pa bó Pénèkò-wèò baqá. Ti Pídè ni ma Gèdèpòò-wùdù wáqáun bó Pénèkò-wèò baqá, ké ɔ ni ma zèin-dè bɛ̀ bé Gèdèpòò nyu ma bó wéa baqaa jè cèin nyεε, ɔ dyàà ma nyo bɛ̀ò hwiqíi kà bé Jòè mòà kpáá-cē-nyòò keε cēε zɔ̀ò kà bé wé qò ni ma dyieñ bé Gèdèpòò ké ma ɔ Zùùò nyo séin kò púe ke. Nyééin-dáin-dè nià ke kpá ma jáà bó Pénèkò-wèò baqá.¹⁴⁰

➔ Kà cóci-nyò kíin-kíin bɛ̀ò nyu ma cíe ke

◆ *Xwé à béin cēε kà bé cóci-nyò bɛ̀ nià zɛ̀ε keε sí cóci-nyò bɛ̀ ni zɔ̀ò kíin nyεε bo-bè kídíí ké? Dé mò de bɛ̀ à cē bá Pénèkò-wèò jè dyí, bé à bédé bé à ké dyí dyuò bó zɛ̀ε ké?*

Ɔ jù ké à dyi kà cóci-nyò kíin-kíin bɛ̀ò nyu zɔ̀ò cíe keε dya gmò ní, níí, à mu kpé béin bé à ké Àpòsò-cèè-dèò jè kóin zain. Àpòsò-cèè-dèò mò kpáá-dè-sùà-cèè-dè, ké ɔ se gbo-tò-cèè-dè pū, kà Wóqómà-cèè-dèò nyuà niè ke. Kpáá-dè-sùà-cèè-dè mò cèè-dè bé ɔ nyu de só ke. Ɔ de de me, ɔ hwoin kà, (“de nià ke déè wa nyu ma”) ké ɔ zàin nyo de dèò nyu-kà da, ɔ hwoin kà, (“de nià ke déè m me nyu”). Ɔ jù ké nyo dò dyi Àpòsò-cèè-dèò wuɖuún zàun ni bá kà cóci-nyò bɛ̀ ni zɔ̀ò kíin nyε nyu ma cíe keε jè dyí ní, níí, ɔ me diè dei, bé ɔ ké níí, “De Àpòsò-cèè-dèò nià à gbo cèin nyεε mò à me nyu de dyúáqò nià ke dé à cóci-fèèò mú bó zɛ̀ε?” mɔɔ “Àpòsò-cèè-dèò ni de sùà qò bé ɔ dǎ kpá, ké ɔ dǎ dyi zi dé cóci-nyò bɛ̀ò fèè múeε jè cèin pūù?” Hwè bé m ké dyi-diè-dè nià ke gǒ jūεε, m bédé bé m ké dei diè, bé m ké níí, “De m nià wuɖuún zàun wé kè tèmèin-dè tòò bɛ̀ sòin dé Bábòò múeε muin gboò? Ké de nià ke jè cèè dé Bábòò dà qò deè?”

Dyí-tèmèin-dè só zain de mò zain gbo ni bó de qò dèò nyu-kà da-zà-zà kè de qò me-dè-dè púa dé Àpòsò-cèè-dèò múeε jè kóin.

- Kà Àpòsò 2:42 nyuà cēε keε, Kédéi-deín-nà-nyò kíin-kíin bɛ̀ò tò ma àpòsò bɛ̀ò tèmèin-dè bɛ̀ò gbo qùù, ké wa kè wa mǔè bɛ̀ò kpòin ma gbo, ké wa baà ma. Pòò cēε ma nyo bɛ̀ò gbo dé ɔ cèè-dè bɛ̀ò mú dà séin kà bé wa me cē Bábòò, bé wa ké dyí poin, bé wa ké Gèdèpòò biè ɔ kè bé wa ké baà ke. Zɛ̀ε nià keε, à me dyuòè dyí kà bé Pòò cē ma wuɖu bɛ̀a bó à mòun bìi dekèε. Ɔ seε ma cē bó ti jéé qò jè dòn pū.

¹³⁸ Àpòsò 1:14.

¹³⁹ Dìtòwáqánámè 16:16.

¹⁴⁰ Jòè 2:28; Acts 2:16.

- Àpósò 2:45 cēe kà bé Kédèi-dèin-nà-nyò kíín-kíín bēò peḍe ma waà kòò-dè bē, ké wa “kpōin ma gbo dé waà nyuu-dè séin mú.” Kà bé kpeḍeò nyo nià ke jè seà céè dé Bábòò dà kà kò ḍò fòo kee, níí, à béin cēe kà bé Đúù nì ma kpeḍe bé nyo bēò nyu zḥò bó tia baḍaa me dèēn pū, ké ɔ se ḍe bé à kḥ à ké nyu wēé bó zēē ke.¹⁴¹

Hwè bé à ké céé-dè nià ke dyúa kpaà, à me gmò ḍe bē bé cóci-nyò kíín-kíín bēò nyu zḥò xwaiēe ḍíe bē dya. Bá ḍe bē nià ḍòin mú dà bíḍíe ḍò-ḍò jè dyíēe, m̄ me diē m̄ miòun dyi, bé m̄ ké níín, “Ḍe nià ke mò ḍe bé à bédé à ké nyu bó zēē kee, m̄ ɔ mò cóci-nyò bē nì zḥò kíín nyee niin kpeḍe bēò me-dè-dè pū?” Gḥ-jū-wùḍùò nyo m̄ mu bó zàun wēe, m̄ me zà céè-dèò dè ɔ sòēe wuḍuún séin hwè bé m̄ kēe gā, kee m̄ me bó m̄ miòun dyi diēē kíín, bé m̄ ké níín, “Ḍe bēē nyé m̄ ḍèbè bó mú ké?”

*Àpósò bēò tēmèin-dè bēò cé-cé

*À kè à mūè jàà-po-nyò bē gbo-kpōin-kpōin

*Biè-biè ḍé Gèḍèpḥòò gbḥò mú wé séin xwíínín *Dyí-tēmèin-dè bē kè zēin-dè bē bé wa ké kùà bé Zùùò nyuee nyoún dyi tēmèin nyē

*Nyo miòun niin kòò-dè bē peḍe-peḍe

*Gèḍèpḥòò bàin-bàin

*Gèḍèpḥòò-wùḍùò nyo bē gbo-kpa-kpa tee *Wuḍu kà kò ḍò mú-wùḍùin-wùḍùin

➔ Síḍíbiin mò Kédèi-dèin-nà-nyò Kíín-kíín bé wa ḍábá ma ke

Ti bé Pénèkò-wèò ḍá ma dyi zīēe, púēe, cóci-nyò bēò ḍú ma kḥ kpá kpāi wàḍà-wàḍà cá. Wa kpá ma kḥ kà dyéḍé-kpḥò kpáà ke. Tia baḍaa, nyo báún-báún taba ma Jízè hwíḍíí, dè “sáa-zà-nyò bēò báún-báún kḥ ḍekè.”¹⁴² Sáa-zà-nyò bē nià ke dyuò ma ḍe séin bē bé Júù-nyò bēò nàin-nyò bēò po ma kà táí bé wa kéà Jízèē gḥo wóḍó jèò gàin nyee jè dyi kḍi. Wa dyuòè ma dyi kà bé faà-ḍò bá ma kà ḍé Gèḍèpḥòò gbḥò mú dyíēe fá ma mú ke, ké wa dyuòè ma kà bé nyo ḍò se ma Jízèē xwèò dyíḍí, kà sójà bēò nyue ma kà cēe ke. Sáa-zà-nyò bēò dyuò ma ḍe séin bēē dyi, kee wa kè nyo bēò po ma wuḍu táin bé wa ké jààò ḍe kōin báin. Ké cóci-nyò kíín-kíín bēò sè ma àpósò bēò dúí, ké wa kpa ma kùà bá Jízè dyíēe dyúa, ké wa nì ma ḍàbàin-dè kè ḍe ḍíin-díin bē nyueñ ḍé dà séin.

Tia baḍaa, nyo ḍíe bē nì ma bó ké wa nì ma bḥ nòmò dyiínò gbo vḥuñ. Ti bé seè zàse-nyu-nyò bē ḍá ma síḍíbiin se wíin tómóin kà bé ɔ nì ma wa nyo bēò hwíí zàin nyee, wa tabain ma ɔ sóó-kpò dyi, ké ɔ mé ma. Hwè bé wa kéà Síḍíbiin ḍábáa, ɔ wáḍá ma Gèḍèpḥòò-wùḍùò kui-kui ḍò, ké ḍéē múēe, ɔ cē ma ḍe bē kpá ma sòin Éébòḍòhèē tíin kéà Jízè nì ntiò gbo dyíēe jè. Nyo céèà Àpósò-cèè-dèò kee zà Sóò da bó tia baḍa, ké ɔ ḍá, “Sóò hwòḍḍó wḥ ma, bé wa ké ma Síḍíbiin ḍábá.”¹⁴³ Pḥò, bé ɔ nì ma cóci-nyò vènè ḍò jūēñ dyieñ nyee mò ma Sóò kíín, “ké ɔ dyèin ma cóci-nyò bēò gā” dyiin ḍé jàà-po-nyò bēò kpḥḍo ḍéin po-po mú.¹⁴⁴

¹⁴¹ Céè-dè-dyuò-nyò vènè pàḍa poe jàà kà kpeḍe bé nyo bēò nyu ma kà náa bédé xwíínín sḥ ke. Xwíínín kíín-kíínò mò, wa nyue ma náa bé wa ké ma nyo bē táa ma waà kùà bē dyie kè nyo bē peḍe ma waà gbḥ bē bó waà hwíḍíí-taba-tabaò jèēe gbo kpá. Ké ɔ sḥ niinò mò, cóci-nyò bēò dèè ma hwòḍḍó kḥ kà bé Jízè nì ḍé dyieñ wàḍa ke.

¹⁴² Àpósò 6:7.

¹⁴³ Àpósò 8:1.

¹⁴⁴ Àpósò 8:3.

Ti wa ni ma de Pògà-hwòdò mú, de Páfídídyà-bòdò kōe, Jús Maa sò ma wa kífí, ké ɔ kòin ma de de Jùdúsèdèin-hwòdò mú.¹⁴⁵ Pò kè Bànábà mu ma tee, ké wa nyini ma de Dóbè-hwòdò mú. Sòin bóe gboe, wa kòin ma de, bé wa ké còci bē bé wa dā ma dyi dèe kòin té, hwè bé wa ké ma de Átià-hwòdò kò mú bé wa cí ma kà kee mu.

➔ Tòò-biò bē ni ma de Jùdúsèdèin-hwòdò mú ke (Àpòsò 15:1-35)

Bódó-dù kà kò dò bēe nyo bēò Gèdèpòò hwiqíí taba jè bé Pò kè Bànábà ni ma kà cēin teee po ma zà-déin dyi de còci-nyò bēò hwiè. De nià ke nyue ké Júù-nyò bē bé wa taba ma Gèdèpòò hwiqííe zain ma gbo. Wa díé bē dá bódó-dù kà kò dò bēe nyo bē bé wa dā ma kà Gèdèpòò hwiqíí tabaa bédé bé wa ké Mózèè gma bēò dyi kpō.¹⁴⁶ Kee Júù-nyò tòò bēò m̀̀n dā Bódó-dù kà kò dò bēe nyo bē bé wa taba ma Gèdèpòò hwiqííe se bédé bé wa ké ma Mózèè gma bēò dyi kpō wé-wé.

Zō m̀̀a A.D. 49 ke múe, còci-nyò vènè bēò poin ma dyi de Jùdúsèdèin-hwòdò mú bé wa ké zaa nià ke wō po. Nyo bē mó bé bódó-dù kà kò dò bēe nyo bēò ké ma kà sàà mée wùdù ma kíin. Púe, Píde wùdù ma, ké de kpá ma kà ɔ gbo de Kònídià bídí-taún wēe dyi ma ɔ hwiqíí. Deò mò, kà bé Gèdèpòò “se mú-ge-ge dò à m̀̀a (Júù-nyò bēe) kè wa m̀̀a (Bódó-dù kà kò dò bēe nyo bēe) púa dyà f̀̀o, sepóedé waà hwiqíí-taba-taba-tabaò nyue ké Gèdèpòò hwo ma waà hwòdò-dyùà bēò mú ke.”¹⁴⁷ Ké Pò kè Bànábà cē ma k̀̀a bé Gèdèpòò ni ma nyueñ de Bódó-dù kà kò dò bēe nyo bēò hwiè kee jè.

Ké Jíin m̀̀a còci ni ma kà de Jùdúsèdèin-hwòdò múe ǹ̀in-nyòò kee jaq̄a ma wuq̄u bó wa biì, ké ɔ cē ma de bé wa m̀̀a nyo vènè bēò kee ẁ̀in ma gboe. Deò mò, kà bé Bódó-dù kà kò dò bēe nyo bēò ní dá bé wa ké de híinye bēe nyu ke. De bēò mò:

- Bé wa ké dji-dè bé wa dā k̀̀un-kpò gbo sáa s̀̀in nyee di-di dyi táà
- Bé wa ké suaq̄è k̀̀o bunu bé wa paq̄a dyi, ké ɔ mé kee dié bó
- Bé wa ké suaq̄è-nyòm̀̀ò di-di dyi táà ɔ kè
- Bé wa ké gbàq̄àun-po-po dyi táà

Pó-pó d̄o se ma gma bē nià ke mú ni f̀̀o bó Bódó-dù kà kò dò bēe nyo bēò biì. Kee wa nyue ma náa bé gbo-kp̄in-kp̄in ké ma bó wa kè Kédéi-déin-nà-nyò séin ni bódó-kp̄àà dà séin nyee púa ni. Gmaò nyo bá dji-dè jè dyíe nyue ké Júù-nyò bēò kè Bódó-dù kà kò dò bēe nyo bēò d̄in ma de gbo, ké ɔ nyue ké còci-nyò bē ni z̀̀ò kíin nyee kp̄in ma gbo. Gmaò nyo báà gbàq̄àun po jè dyíe kpa ma de miò, sepóedé Bódó-dù kà kò dò bēe nyo bē bé wa taba ma Gèdèpòò hwiqíí diee se ma gbàq̄àun-po-po dyi peq̄e.

Nyo vènè bē ni ma de Jùdúsèdèin-hwòdò múe nyue bé nyo bēò ké ma jáà-dè s̀̀o bē nià ke múin ẁ̀. ɔ kíin niinò bá *pídyi kpá jè* dyí. Júù-nyò bēò nyo bē bé wa taba ma Gèdèpòò hwiqííe se bédé bé wa ké ma “gbē bé wa miòun se xwa béin nyee déin-nà-nyò bēò d̄o bá”.¹⁴⁸ Ké ɔ s̀̀o niinò bá *gbo kp̄in-kp̄in* jè dyí.

¹⁴⁵ Àpòsò 13:13.

¹⁴⁶ Kédéi-déin-nà-nyò bē nià ke s̀̀in ma de “Fáq̄òsù-nyò bēò” hwiè (Àpòsò 15:5). De nià ke se ma d̀̀in-zà-zà d̄o dyà bó “Júù-nyò bēò kè Bódó-dù kà kò dò bēe nyo bēò” púa f̀̀o. Ké Gèdèpòò nyue ké Jíin béin ma f̀̀à-f̀̀á-d̄èò dyi z̀̀en.

¹⁴⁷ Àpòsò 15:9.

¹⁴⁸ Àpòsò 15:10.

Ɖe tíín-tíín béin ma *gbo-kpõin-kpõin* dyàà kee mò bé Bódó-dù kà kò dò bèè nyo bèò ké ma kpeɖe bè bé Júù-nyò bèò se mú ɖèbè kee nyu-nyu dyi táà gáná cá.

◆ *Xwě à béin jáà-dè sǎ bé nià ke dyi kpõo nyue bó zěé ké? Xwě à béin jáà-dèò nyo báà pídyi kpá jè dyíe dyi kpõo nyue ɔ jũ ké Bábòò see à gbo cē bé à kée náa nyu níe? Ɖé à béin nyue bé à ké se nyo bé kǎ jáà-po-po kòà bó à niinò gboe dyoɖoun po ké?*

➔ Póò Gèdèpóò-wùdù dyi-bein-bein sǎ-niinò (Àpósò 15:36-22)

Zà-dèin bè kpá ma kà cóci-nyò bè ni zǎ kíin nye púa kee séin se ma gma bá Bábòò dyíe dyi kpõ jè dyí bá. Póò kè Bànábà zain ma gbo sepóeɖe wa se ma wuɖuún dyi wǎin bá Jǎó Máà jè dyí.¹⁴⁹ Waà gbo-zain-zainò tèmèin à niin dyí kà bé Gèdèpóò nyùin à kǎ mú ti séin, m seé kǎ kebi à mioun niin nyuu-dè bè me nyue bé gbo-kpõin-kpõin ké se bó à púa ni ke. Waà gbo-zain-zainò nyue ké Sádè moun jũ ma kǎ-nyu-nyò nòmò dyiin. Póò kè Bànábàà gbo-zain-zainò nyue ké wa nyu ma kǎ báún-báún miò. Ké sòin bóe gboe Póò kè Jǎó Máà kpõin ma gbo ɖe.¹⁵⁰

Bó Gèdèpóò-wùdù dyi-bein-bein sǎ niin nià ke tíin nyee, Póò kè Sádè té ma cóci bè bé Póò kè Bànábà dè ma dyi ɖe waà Gèdèpóò-wùdù dyi-bein-bein kíin-kíinò mú kee kǎin. Hwɔɔ bè kǎ mú Póò kè Sádè wáɖá ma Gèdèpóò-wùdù ɖekèe mò ɖe Fédópà-hwòdòò kè Tèsàdónákà-hwòdòò kè Bèwíɖià-hwòdòò kè Átè-hwòdòò ɔ kè ɖe Kóɖèin-hwòdòò mú. Gèdèpóò-wùdù dyi-bein-bein sǎ niin nià ke tíin ɖé Póò dyéà Màsèdónià-gààò ɖe dyí-tèmèin-dè dò mú, ké gaaò zà gbo-kpá-kpá kè.¹⁵¹ Tímétè dyèin ma Póò kè Sádè ɖe Ɖísàɖà-hwòdòò mú dyi, ké Ɖúú dyèin ma Póò ɖe Tódóà-hwòdòò mú dyi.¹⁵² Póò nyu ma dènè baɖa-bùè sè mènèin-tǎ ɖe Kóɖèin-hwòdòò mú ti ɔ ni ma ɖe cóci dyi dèin nye. Ti bé Póò kè nyo bè ni ma bó ɔ gboe ɖǎ ma nà tee bó zǎ tǎ xwíniín nyee, wa kóin ma ɖe ɖe Átià-hwòdòò mú (A.D. 50-53).

Póò dyé ma gǎ miò ɖe ɔ Gèdèpóò-wùdù dyi-bein-bein sǎ-niinò mú. Wa po ma wa kpɔɔ ɖeín ɖe Fédópà-hwòdòò mú, ké kpeɖe-dyín-nyiniin-nyò bè hwèin ma gbǎ bé Póò kè Sádè ni ma mú ɖe Tèsàdóníkà-hwòdòò múe ɖei, ké mú-nyé-nyò bè sòin ɖe Tèsàdónákà-hwòdòò múe sí ma wa kíɖí ɖe Bèwíɖià-hwòdòò mú, ké wa zain ma Póò gǎmààò xwáɖáún ɖe Kóɖèin-hwòdòò mú.¹⁵³

Àpósò bèò dyé ma gǎ miò ti bé wa ni ma cóci-nyò bèò dyí poen nye. Nòó-nàmàün se dà dò gmènèè kpaa béin ɔ jũ ké ɔ se nyo bè ni bóe gbo vǎ ní. Kee wéé kee, Àpósò-cèè-dèò tèmèin Zùú Hwèin-hwèinò kpéò kè bo bé múà-bǎò tòdò ma kee nyoün dyí ti bé àpósò bèò kpa ma cóci bè dyi dè ɖe Ésià-bòdòò kè Màsèdónià-bòdòò ɔ kè Àkèɖyà-bòdòò kǎ ke.

➔ Póò Gèdèpóò-wùdù dyi-bein-bein tǎ niinò (Àpósò 18:23-21:15)

Póò nyu ma ti wè ɖe Átià-hwòdòò mú nyènèè, hwè ké ɔ kóin ma cóci-nyò bè ni ma ɖe Gàɖézià-bòdòò kè Fíɖijà-bòdòò kǎe gbo ɖe. Hwòdò-kpàin-dè kíin-kíin bá ɔ dyi-té-téò nyo nià ke jè dyíe mò bé ɔ ké ma jáà-po-nyò bèò kpéi poe kpa ɖe cóci bè bé ɔ dè ma kà dyi kíin nye mú.¹⁵⁴ Ti bé Póò Gèdèpóò-wùdù dyi-

¹⁴⁹ Àpósò 15:36-41.

¹⁵⁰ 2 Tímétè 4:11.

¹⁵¹ Àpósò 16:6-10.

¹⁵² Ɖé Àpósò 16:10 múe, Ɖúú nyuá ma “à” kee ɔ ní nyu ma “wa” ɖe.

¹⁵³ Àpósò 16:23-39; 17:5-7; 17:13; kè 18:12-17.

¹⁵⁴ Àpósò 18:23.

bein-bein tā niinò dè ma gboεε mò sòin A.D. 53-57. Tia baqaa, ɔ hwèdèin ma dé Éfésà-hwòdòò mú miò ké ɔ zi dà tòò séin bé ɔ mu ma keε dyí. Ɔ nyu ma dé (zǝ tā). Éfésà-hwòdòò mú déé ɔ ni ma ké ɔ cèè ma Kòdéintíò-cèè-dè-krò sǝ bǝò, bé ɔ ké ma fùà-fúá-dè bǝ ni ma dé cóci-nyò bǝò hwiè kpáúñ wǝε jè wa gbo cǝ.

Póò sò ma dé Éfésà-hwòdòò mú, sepóedé ɔ mú-nyé-nyò bǝò ni ma ɔ gbo vǝuñ miò jè, ké ɔ mu ma dé Màsèdónià-bòdòò kè Àkédyà-bòdòò kǝ. Ké dé gbǝè bǝè múεε, ɔ kpǝ ma nyíí-dè bǝ cóci-nyò bǝ, bé wa pàdǎ mò ma bóqó-dù kà kò qò bǝè nyo bǝ kíin nyεε xwai, bé ɔ kéε ma Júù-nyò bǝò nyo bǝ taba ma Kédéi hwìqǝí, ké wa mó ma gbo-kpá-kpá dé Jùdúsèdèin-hwòdòò múεε kóin. Dε bé cóci-nyò bǝò nyu ma kà keε tǝmèin-nyoũn dyí kà bé gbo-kpǝin-kpǝin ni ma bó Júù-nyò bǝò kè Bóqó-dù kà kò qò bǝè nyo bǝò púa, ké wa séin mò ma Kédéi cóciò nyo bǝ ke.

➔ Wa kpǝ Póò ké wa po ɔ kpòqɔ dèin (Àpósò 21:15-28:31)

Ti bé Póò dǎ ma dε kóin sòin dé ɔ Gèdèpóò-wùdù dyi-bein-bein tā niinò gboεε, ɔ nyini ma dé Sèsèwíqíà-hwòdòò mú, ké kpáá-dè-cǝ-nyò qò ni ma dé, kǝ nyéné mò Àkábà keε po ma Póò náún kà bé ɔ dyi dé Jùdúsèdèin-hwòdòò mú mu ní, níí, wa mu ma dé ɔ kpǝin nyε. ¹⁵⁵ Àpósò-cèè-dèò wáká hwèin gboò cǝ Póò kpǝ-kpǝ kè ti wa poà ɔ kpòqɔ dèin dé Sèsèwíqíà-hwòdòò múε kè ti ɔ dá ɔ muà ɔ zaaò dé Wódòùn-hwòdòò mú kpaùn, (sepóedé ɔ mò ma Wódòùn-dyù keε) jè. Ké cèè-dèò wáká nià ke cǝ fùà-fúá bǝ kpá ma wa gbo, ti wa nià dé Wódòùn-hwòdòò mú muεí, (bé waà méèò dyià dyiin nyiniin dé Mótà-tòò-kròò kǝε), ɔ kè zǝ sǝ bé ɔ nyu ma kà Gèdèpóò bìi kǝà dé Wódòùn-hwòdòò mú, ti bé wa poà kpòqɔ dèin nyεε jè.

Àpósò-cèè-dèò dúí-jèdèin-naínò tǝmèin à dyí kà bé Jízèè kǝàò hwè ma gbo dé Jùdúsèdèin-hwòdòò mú kè dé Júqíà-bòdòò kǝ kè dé Sèmédíà-bòdòò kǝ dà séin ɔ kè “dé bóqó-kpàà sèin-naín dεkèε”. Wa po ma Póò qòùn gbǝ qò mú dyεo, keε wa se ma ɔ bóí po bó nyoũn bǝ Gèdèpóò-wùdù gbo cǝ jè. “Ɔ po ma Gèdèpóò Káá-bòdòò jè zio, ké ɔ tǝmèin ma nyo bǝò dε bǝ bá Jízè Kédéi jè dyíεε wáqáá cá, ké nyo qò se ma ɔ bóí po.” ¹⁵⁶ Júù-nyò bǝò nàin-nyò bǝò vǝ ma cóci-nyò bǝò gbo (dé Àpósò-cèè-dèò wáká kíin-kíinò mú), ké Wódòùn-gòmànàò mòùn vǝ ma wa gbo dεkè (dé Àpósò-cèè-dèò wáká hwèin gboò mú) dyεo, keε Zùù Hwèin-hwèinò ni ma wa kpéí poéí kánáá pū, bé wa ké ma kǝà vènè bé Kédéi dá wa mε nyu ma kà ɔ bìεε hwo.

¹⁵⁵ Àpósò 21:10-11.

¹⁵⁶ Àpósò 28:31.

Ti bĕ kǎ xwíníín Póò nyu ma ɔ Gèdèpóò kũàò ke (Ti bĕò bĕin dyè ti jĕé bĕò jŭe.)	
Date	Event
c. A.D. 33	Póò Kédèi gbo dyi-dyi
c. A.D. 35-46	Póò mu dé Àwédébià-bòdòò kǎ kè dé Dìmásiikò-hwòdòò mú ɔ kè dé Sàdésìà-bòdòò kǎ
c. A.D. 47-49	Póò Gèdèpóò-wùdù dyi-bein-bein Kíín-Kíín, bĕ ɔ kè Bànábà nyu ma ke
	<i>ðéè ɔ ni ké ɔ cĕè Gàdézìà-cĕè-dĕò</i>
c. A.D. 49	Póò ni bó Jùdúsèdĕin-hwòdòò Tòò-bìò bĕò dyúa
c. A.D. 50-53	Póò Gèdèpóò-wùdù dyi-bein-bein sǎ-niìn, bĕ ɔ kè Sádĕ nyu ma ke
	<i>ðéè ɔ cĕè 1 kè 2 Tĕsàdónia</i>
c. A.D. 53-57	Póò Gèdèpóò-wùdù dyi-bein-bein tǎ-niìn, bĕ ɔ kè Sádĕ nyu ma ke
	<i>ðéè ɔ cĕè ma Wódómà kè 1 kè 2 Kòdĕíntìò-cĕè-dĕo</i>
c. A.D. 57-59	Wa po Póò kpoɔ dĕin dé Sèsèwíqíà-hwòdòò mu
	ké wa tò ɔ dé Wódóùn-bòdòò kǎ
c. A.D. 60-62	Wa po ma Póò dòn gbo ǎ dò mú dé Wódóùn-bòdòò kǎ
	<i>ðéè ɔ ni ma ké ɔ cĕè ma ɔ Kpoɔ-dĕin-ni-cĕè-dĕ bĕo</i>
c. A.D. 64-65	Wa zà Póò kpoɔ dĕin
	ɔ Gèdèpóò-wùdù dyi-bein-bein hĩnyε-niìnò
	<i>ðéè ɔ cĕè 1 Tímétè kè Tátò-cĕè-dĕbĕò</i>
c. A.D. 66-67	Póò kpoɔ-dĕin-ni-ni hwèin gbɔɔ
	<i>ðéè ɔ ni ma ké ɔ cĕè 2 Tímétè-cĕè-dĕò</i>
	Hwè ké Níwòdò dábá ma ɔ

Ɖe Àpòsò-cèè-dèdò nì còcì-nyò bɛ̀ò bìi nyuɛ́n bó zǝ̀ ƙe

Kà Zùù Hwèin-hwèinò nyu Ɖe ƙpaa ƙee, Ɖúù-cèè-dèdò tɛ̀mèin nyo dyí Ɖé Jízèè fèè mú, ti bé ɔ̀ nì ma ɔ̀ kùàò nyuɛ́n dà bóƉó-ƙpàà ƙǝ̀ ƙe. Ƙé Àpòsò-cèè-dèdò m̀ùn tɛ̀mèin Zùù Hwèin-hwèinò Ɖe-ƙpa-ƙpa nyoũn dyí dyiin Ɖé kùà bé còcì-nyò bɛ̀ò nìà nyuɛ́n nyee mú. Nyo Ɖíé bɛ̀ vǝ̀ bé wa ƙé còcì-nyò bɛ̀ nì zǝ̀ò ƙíin nyee ƙpeƉe bɛ̀ò Ɖíé bɛ̀ ƙíƉíí sí, ƙee wa ní nyue jééò, ƙé wa ní nyùèn Ɖée Zùù Hwèin-hwèinò ƙpé mú. À cǝ̀ Báòò Ɖé à miòun nìin ƙpé mú; ƙé à dyi còcì mu ní, à biè GèƉèpǝ̀ò Ɖé à miòun nìin ƙpé mú, ƙé ti Ɖíé bɛ̀ ní, à nyu zǝ̀in-Ɖè bɛ̀ ƙè Ɖe Ɖíin-Ɖíin bɛ̀ bé wa seà ɔ̀ jééò ƙee Ɖé à miòun nìin ƙpé mú. Ƙee ɔ̀ jǝ̀ ƙé à se Zùù Hwèin-hwèinò bédé ní, níí, à se jǝ̀à-Ɖè bɛ̀ ƙǝ̀ jè Àpòsò-cèè-dèdò cǝ̀à ƙee bédéè bèin.

Kà còcì-nyò bɛ̀ò nyu ma ƙà ƙǝ̀ ƙpáa s̀in Ɖé xwéƉé-dù kò-kò séin mú Ɖé Àpòsò-cèè-dèdò múee, ƙà dyúáƉòò, ƙàà còcì-nyò bɛ̀ nìà ƙàũn wǝ̀e bédé bé wa ƙée nyu. Bó Pénèkò-wèò baƉaa, jǝ̀à-po-nyò Ɖìè bɛ̀ s̀in ma Ɖé bóƉó m̀à DyúwòƉò ƙee ƙǝ̀, Ɖé (WóƉòun-hwòƉò mú) ƙè Ɖé Ésià-bòƉòò ƙǝ̀ (Pátìà-nyò bɛ̀ ƙè Mii-nyò bɛ̀) ɔ̀ ƙè Ɖé ÁféƉéƙà-bòƉòò ƙǝ̀ (Íjè-nyò bɛ̀ ƙè Ɖíbià-nyò bɛ̀), ƙé wa ƙpá ma còcì Ɖìèò mú. Àpòsò-cèè-dèdò cǝ̀e ƙà bé nyo bɛ̀ nìà ƙe s̀in ma xwéƉé-dù kò-kò bɛ̀ mú, ƙé wa séin poin ma dyí Ɖé “hwòƉò dyúáƉò mú” ƙe. Ti bé zǝ̀un-zǝ̀un ƙpá ma còcì-nyò bɛ̀ò p̀úa ƙee, wa mó ma hwiè bé wa ƙée dyi zǝ̀in nyee dyi dyiin Ɖé Zùù Hwèin-hwèinò ƙpé mú. Zǝ̀è ƙee, Ɖe me ƙpǝ̀ à hwòƉòee mò bé à ƙé nyo bɛ̀ nìà ƙe bo-bɛ̀ ƙíƉíí sí dyiin Ɖé bǝ̀ nòmò dyiinò dyi bein-bein mú, bé à ƙé múà-bǝ̀ bá Jízè ƘéƉéi jè dyíee nyo-dù kò-kò séin nì bóƉó-ƙpàà dà séin nyee gbo ƙpa. Àpòsò-cèè-dèdò zàin à hwiè ƙǝ̀ mú bé à ƙé nyo bɛ̀ mò jǝ̀à-po-nyò jéé bɛ̀ee dyí poin Ɖé ƘéƉéi ƙpóƉó-dyúàò mú ƙee da.

Jǝ̀à-Ɖè bɛ̀ bá pídyi-ƙpá-ƙpá ƙè GèƉèpǝ̀ò biè-biè dyí bé Pǝ̀ò cǝ̀à jè Ɖé JùƉúsèƉèin-hwòƉòò múee mò Ɖe bɛ̀ à ƙǝ̀ à ƙé ƙíƉíí sí, bé à ƙé Ɖe bɛ̀ mu Ɖé còcìò mú ƙpáun bó zǝ̀è ƙee jè gbo dyéè bèin nòmò dyiin nyee. Kà Pǝ̀ò nyuà cǝ̀e Ɖé WóƉómà 14 ƙè 1 ƘòƉéintǝ̀ò 8 múee, ƘéƉéi-Ɖèin-nà-nyò bɛ̀ ƙǝ̀ bé wa ƙé Ɖe-xwa-bí-bí sǝ̀ dyi bàƉàin.

- À se bédé bé à ƙé jǝ̀à-po-nyò tòò bɛ̀ ganaún ƙpǝ̀in, bé wa ƙé Ɖe à m̀ùn po jǝ̀à ƙee ƙíƉíí sí wéè.
- Ɖé à GèƉèpǝ̀ò biè-bièò múee, à me bóò nyue bé Ɖe à m̀ùn Ɖáin Ɖèin-Ɖè ƙee ƙée nyu bé à Ɖíí Ɖò m̀ùn ƙé hwií s̀in. Ɖe nìà ƙe bèin nyéin-nyéin dyàà bó à Ɖíí-gàà ƙè Ɖíí-màà bɛ̀ nìà Ɖé ƘéƉéi múee p̀úa.

Nyoũn bɛ̀ dyèin ma còcì-nyò bɛ̀ nì zǝ̀ò ƙíin nyee gǝ̀ tee dyeo, ƙee còcì-nyò bɛ̀ò nì ma ƙǝ̀ ƙpáun ƙánáá p̀u bó waà mú-nyé-nyò bɛ̀ò dyéƉé waí, ƙé ɔ̀ tɛ̀mèin nyoũn dyí ƙà bé wa bédé ma hwiƉíí-taba-taba jéé ƙe. GèƉèpǝ̀ò nyue ƙé còcì-nyò bɛ̀ò nì ma ƙǝ̀ ƙpáun dyeo, ƙee bóe wáun wǝ̀e, ɔ̀ nyue ƙé còcì-nyò bɛ̀ò m̀in ma gǝ̀-Ɖè ƙúƉúú bɛ̀ mú, bé ɔ̀ ƙée nyu bé Ɖèin-nà-nyò bɛ̀ò ƙé Ɖé JùƉúsèƉèin-hwòƉòò mú dyí s̀ò, níí, bé ɔ̀ hwòƉòè gbo-po-Ɖè bá còcìò jè dyíee ƙé ma dyúa mu. ɔ̀ jǝ̀ ƙé à dyi wǝ̀ bé GèƉèpǝ̀ò ƙé à kùà mú nyùin ní, níí, ɔ̀ mu ɔ̀ còcìò pouin bó à mú-nyò-nyò bɛ̀ nìà Ɖé bóƉó-ƙpàà múee dyéƉé waí.

Cǝ̀É-ƉÈÒ DÚÍ-JAƉA-JAƉA

Ɖé Àpòsò-cèè-dèdò múee, à dyéè ƙà bé Ɖèin-nà-nyò ƙúƉúú bɛ̀ poin ma dyí Ɖé JùƉúsèƉèin-hwòƉòò mú, ƙé wa nì ma múà-bǝ̀ò cǝ̀e ƙpáun Ɖé WóƉòun-hwòƉòò mú ɔ̀ ƙè Ɖé dà tòò bɛ̀ ƙe. Àpòsò-cèè-dèdò tɛ̀mèin nyoũn dyí ƙà bé Zùù Hwèin-hwèinò nyùin ma còcì-nyò bɛ̀ò kùà mú ƙe.

Gbo-zǝ̀ain-zǝ̀ain vènè Ɖò bé Zùù Hwèin-hwèinò ƙpéò nyu ma Ɖeeè bá Àpòsò BaƉa-bùè sè sǝ̀ bɛ̀ò jè dyí. Ɖèin-nà-nyò bɛ̀ nìà ƙe wǝ̀ bé wa ƙé ma mé bó Bounbòò bìi ti bé ɔ̀ Ɖà ma gǝ̀o wóƉó ƙe, hwè rí po nííí, nyo

bě gbũà ti bé wa kpõà Jízè ke. Kà Àpósò bẹ̀ò nyuà mée kee hwòin-dè mò de kpàà wa gbo bó Pénèkò-wèò baḍa ke. Òeín-nà-nyò bẹ̀ò sè ma waà zàse-b̃̀ò xwáḍáún dyiìn dé wa nyomwo dyi-wáḍáin-wáḍáin mú.

<p>Jiín - Héwòḍò Àgédépà ḍábá ma ɔ ti bé Pénèkò-wèò ḍá ma dyi zi, ké z̃̀ò baḍa-bùè sè s̃̀ó ḍá ma zi ke.</p>	<p>Sábò Píḍè– Wa kòin ma ɔ kóḍósi k̃̀oin. ɔ se mó bé ɔ ké ma mé kà ɔ Bounboò nyuà mée ke jèee, ɔ c̃̀ee ma nyo bẹ̀ò gbo bé wa ké ɔ niìn kóḍósiò dú hwuḍu taba.</p>
<p>Áḍòḍò mòà Píḍèè ḍíí-gààò ke - Wa kòin ma ɔ kóḍósi k̃̀oin dé Àkédyà-bòḍòò k̃̀o, bó Kóḍèin-hwòḍòò wíin.</p>	<p>Tòmósi –ɔ z̃̀àin ma gbo s̃̀oin dé ɔ ‘se de j̃̀àà poò’ mú, ké ɔ kp̃̀o ma bó múà-b̃̀òò jè gboi tee, ké ɔ mu ma dé Índià-bòḍòò k̃̀o bé ɔ ké dé Gèḍèpòò-wùḍù wáḍá, ké déè wa ḍábáin ma ɔ. Wa b̃̀ein ma dyè ɔ ḍí tabaa.</p>
<p>Féḍò –Wa dyèin ma ɔ g̃̀á, ké wa kòin ɔ kóḍósi k̃̀oin dé Fíḍj̃̀ià-bòḍòò k̃̀o.</p>	<p>Máfíó – Wa c̃̀e ma ɔ dúí dé Náà-Dávò-hwòḍòò mú, dé Ítiòpià-bòḍòò k̃̀o.</p>
<p>Nátániò (Bàtódómì)– Wa baḍa ma ɔ, ké wa kòin ɔ kóḍósi k̃̀oin.</p>	<p>Jiín mòà Nyo Dyùwèò ke- Wa kpa ma ɔ déé dé Gèḍèpòò gb̃̀òò dúún, bé ɔ ké Jízè jè mú doin, ké ti bé ɔ nóò ma kee, wa po ma ɔ bíḍj̃̀i s̃̀oin dé gb̃̀òò dúún.</p>
<p>Sábò mòà de ḍòè dyoò cà-cà nyu-nyòe- wa kòin ma ɔ kóḍósi k̃̀oin dé Síwíḍià-bòḍòò ko, ti bé ɔ hwo ma Gèḍèpòò-wùḍù wáḍáa dé Íjè-bòḍòò kè Pósià-bòḍòò k̃̀o ke.</p>	<p>Júdà Tádjà – Wa baḍa ma ɔ ké ɔ mé, ti ɔ ni ma s̃̀aa-zà-nyò b̃̀e se Gèḍèpòò dyí dyuòee Gèḍèpòò-wùḍù gbo wáḍáún dé Mèsòpòtémìà-bòḍòò k̃̀o ke.</p>
<p>Mátadyà– Wa g̃̀á ma ɔ bé ɔ ké Júdà Ésikáḍiòè pá dyí dú. ɔ wáḍá ma Gèḍèpòò-wùḍù dé Ítiòpià-bòḍòò k̃̀o, ké s̃̀oin bóe gboee, wa tabáin ma ɔ sóo-kpò dyi ké ɔ mé, ti wa dyé ma ɔ kóḍósi ḍò dyí beèè ke.</p>	<p>J̃̀óó – ɔ ḍòùn mò àpósò bé ɔ nyu hwòḍò ké ɔ mé ma ke. Kee w̃̀éé kee, ɔ nyu ma z̃̀o gbèi-gbèi viè-xwáḍáũn dé tóo-kpò ḍò mò Pámò kee k̃̀o.</p>

Ḍé c̃̀éé-ḍèò dúí-jaḍa-jaḍa múee, à me gmò de b̃̀e nià ke dya, “Ḍé Gèḍèpòò mó bé ɔ ké nyu dyiìn dé cóci-nyò b̃̀èò mú bó z̃̀èè ké?” Òeín-nà-nyò h̃̀òḍèḍè ḍò kè kpáḍá-nyo g̃̀á ma dyi bó Pénèkò-wèò baḍaa. Tia baḍaa, nyo b̃̀e cí ma dé Wóḍòùn-bòḍòò k̃̀ee b̃̀ein ma dyè nyo méḍiòùn kpáḍá-nyo s̃̀ó sè h̃̀m̃̃ j̃̀ue. À dyie dya gmò nyoũn-dyù-kà ní, níí, ɔ se xwa f̃̀èin bé wa ké ma bóḍó-kpàà nyo b̃̀èò Gèḍèpòò gbo dyà ke. Kee Gèḍèpòò nyue ké ti bé z̃̀o baḍa-bùè zi ma kee, púee, múà-b̃̀òò bein ma dyi dé Wóḍòùn-bòḍòò mú dà séin, ké ɔ se ma nyo-kpò h̃̀òḍèḍè ḍò kè kpáḍá-nyo bé Zùùò dyiìn ma kà múin nyee ḍòùn de. Ḍé Gèḍèpòò mó bé ɔ ké nyu dyiìn dé ɔ cóci-nyò b̃̀èò mú bó z̃̀èè ké?

Taún-kùà bĕ sòin dĕ Cĕé-dĕò mú ke

Nyu taún-kùà bĕ nià ke, bĕ ɔ kĕe nyoŭn dyí tĕmĕin kà bĕ m wó cĕé-dĕò múin nye:

1) Zà bó taún-kùà bĕè dyúádò bĕ m kĕe nyu:

a. Dé cĕé-dĕ nià ke cĕé-dĕ-mì hĕmĕ niinò kōe, m gmòó má dĕ bĕ bĕ cóci-nyò kíin-kíin bĕò nyu zóò xwaiie dya. Ké m bédĕ bĕ m kéó má m m̀òun dyi diè, bĕ m ké níin, “Đe nià ke mò dĕ bĕ à bédĕ à ké nyu bó zĕè keè, moɔ ɔ mò cóci-nyò bĕ ni zóò kíin nyee niin kpeɔe bĕò me-dè-dè pūù? Đe bĕò nyo à bédĕ bĕ à ké nyu bó zĕè kee, mó vòsì dò bĕ ɔ cĕ dĕ ni náa jè nò mò dyiin nyee dyi, bĕ m kĕe bóe dĕò dyúa cĕè.

b. Gmò Gèdĕpòò-wùdù bĕ Pídĕ wáqáà dĕ Àpòsò wuɔu-krà 2 múe moɔ Gèdĕpòò-wùdù bĕ Pòò wáqáà dĕ Àpòsò wuɔu-krà 17 múe dya, bĕ m ké kà àpòsò bĕò nyu waà hiɔi-krà jéé bĕ dèè kee dú po bó cĕé-dĕ-mì dyúádò kō.

2) M me dŭ sō-kōún-dyi-po-po dò dyí sòin dĕ cĕé-dĕ nià ke mú. Ni hwiɔi-pĕin-vòsì bĕò mu sō-kōún-dyi-po-poò dò jūn dĕkè.

Cĕé-dĕ tòò bĕ bĕin m gbo kpáa ke

M dyi dĕ pàdă cĕe mó dĕ bá Àpòsò-cĕé-dĕò jè dyí ní, níí, m me zà cĕé-dĕ bĕ nià dà bíɔiie wuɔuún dĕkè.

Cĕé-dĕ bĕ wa dă píe po ke

Béinsì, Féɔò A. *Àpòsò-cĕé-dĕò: Báòò jè kōin-zain-zain bá Wésèdĕhĕé-nyò bĕò Kpeɔe jè dyie.* Wésèdĕhĕé Cĕé-dĕ-mú-zain-gbò, 1998.

Másià, I. Háwò. *Tĕinɔò Dèè-wùdù-dĕò jè Kōin-zain-zain: Àpòsò-cĕé-dĕò.* Éémási, 1980.

Màkíin, Dánè. *Tĕmĕin-dĕ bá Àpòsò-cĕé-dĕò kè Àpòsò bĕò jè dyie.* Áféɔkà Kédĕi-dĕin-nà-nyòè Đe-tĕmĕin-cĕé-dĕ, 2001.

Wáɔámòsìin, Kááɔè. *Zóúnɔòvǎà Bóɔó-cĕé-dĕ bá Báòò dyie.* Zóúnɔòvǎà, 2010.

Sóɔò, Jóó R.W. *Bóó bá Àpòsò-cĕé-dĕò jè dyie.* Íntòvǎsètè Cĕé-dĕ-cĕé-gbò, 1990.

Cĕé-dĕ bĕ ni Íntònĕé kō ke

Wésèdĕ, Jóó. *Wésèdĕè Cĕé-dĕ bá Dèè-wùdù Dèèò jè kōin zain jè dyie.*

<http://www.biblestudytools.com/commentaries/wesleys-explanatory-notes/>

Bóɔó bĕ da-zà-cĕé-dĕ bá Báòò dyie

<http://www.biblemap.org/>

Cĕĕ-dĕ 4 Dyi-diĕ-dĕ bĕ ñ kĕ gĕ jĕ dĕ ñ sĕ-kĕún-dyi-po-poò mú ke

1. Đé kĕ jĕ Ēfĕsà-hwòdĕò jĕ kra ma kà dĕ dĕ Pòò gbo dĕ ɔ bĕ-ñòmò-dyíin-kpa-kĕàò mú kĕ?
2. Đé kĕ jĕ Wódóùn-hwòdĕò jĕ kra ma kà dĕ dĕ Pòò gbo dĕ ɔ bĕ-ñòmò-dyíin-kpa-kĕàò mú kĕ?
3. Wódóùn-bòdĕò ñàin-nyò bĕò nyĕ dyĕin ma kà cóci-nyò bĕ ñ zĕò kíín nyĕe gă kĕ?
4. Đé kĕ jĕ zĕ ñà 50's kee gbo-dĕ-dĕ kĕ zĕ ñà 60's kee dĕ mánáin bĕàin dyĕ ti wa céè Àpòsò-cĕè-dĕò kee jĕe kĕ?
5. Zedĕ dĕ tā bĕ bá *kéwédémà*, ñà bĕ jĕé bĕ bé àpòsò bĕò cĕ ma kà kee jĕ dyĕ.
6. Nyĕ ñò Kédĕi-dĕin-ñà-nyò kíín-kíín bé wa dábá ma ma bó jăàò jĕ kĕ?
7. Đé gă-dyĕin-dyĕin bé wa nyu ma kà Kédĕi-dĕin-ñà-nyò kíín-kíín bĕò búĕe nyu ma kĕ?
8. Hwòdĕò nyĕ kĕ mú nyo-dù kò-kò bĕ ñ zĕò, kĕ bĕ-ñòmò-dyíin-kpa-nyò pàdă ñ ma cóci ñ ma dĕe mú kee?
9. Zedĕ dĕ híinye bĕ bé tòò-bìò bĕ ñ ma dĕ Jùdúsèdĕin-hwòdĕò múĕe dá Bódó-dù kà kò dĕ bĕò nyo bĕ bé wa kpĕ ma Kédĕi dyĕe me nyu ma ke.
10. Đé ñò dĕ ñòmò dyíin kpá ma dĕ Pòò kĕ Bànábàà gbo-zain-zainò mú kĕ?

Cĕĕ-dĕ 5

Wóqómà-cĕĕ-dĕ: Gĕdĕpóò Mú-hwĕ-hwĕò

Cĕĕ-dĕ Hwòdĕ-kpàin-dĕ bĕ

Dé cĕĕ-dĕ nià ke mánáin nyee, qe-cĕ-nyòò me béin kpé:

(1) Bé ɔ ké ti wa cĕĕ Wóqómà-cĕĕ-dĕò ke kè xwíníin-kǒ jè wa cĕĕà kee dyí dyuò.

(2) Bé ɔ ké tĕmĕin-dĕ tíin-tíin bĕ bá Wóqómà-cĕĕ-dĕò dyíee dú po.

(3) Bé ɔ ké zaa-dúún-wáqá-wáqá kè múà-bǒò nyu kǔà nyue kee dyí dyuò.

(4) Bé ɔ ké qe bé Póò tĕmĕin kà nyo bĕò kà bé Kédĕi-qĕin-nà-nyò bĕò qǎ buĕ qé nàmàün xwaún wĕe nyu.

(5) Bé ɔ ké bǒ bá Wóqómà-cĕĕ-dĕò jè dyíe kè bóqó-kpàà nyo bĕ nià kǔn wĕe mósó-dĕ bĕò gboi kpàin.

Cĕĕ-dĕò

Zà Wóqómà-cĕĕ-dĕò Wuquún.

Pĕin Wóqómà 1:16-17 hwiqǐi bĕ m kĕe wĕin dyi nyu.

Cĕĕ-dĕ qò se cóciò jè cĕ qé Bábòò mú bé ɔ ké cĕĕ-dĕ bé Póò tòà Wóqóùn-nyò bĕò gboee dyí zi. Buĕ-buĕ venĕ bĕò qǎ gbo dĕ dyiin qé Wóqómà-cĕĕ-dĕò cĕ-cĕ mú.

Wé nyiniin dyiin bĕ mò ti bé wa quà Wóqóùn-bòqòò toun wĕe, gàa qò mò Àgósiniin kee vǒ ma miò bé ɔ ké cóci-nyò bĕò Kédĕi gbo qe dyà. Àgósiniin dyĕe kà bé dyiin qé Wóqómà-cĕĕ-dĕò wuquún-zà-zà múee, qĕĕ ɔ bédqé ma buĕ-buĕ sòin qé nàmàün gbĕ, bé ɔ ni ma kà ɔ dúee xwaún wĕ. Wóqómà-cĕĕ-dĕò tĕmĕin ma Àgósiniin kà bé Gĕdĕpóò kpéò mò nyo béin nyo nàmàün xwaún buĕ ke.

Ti bé Kíàqĕ-nyò bĕ ni ma kà qé Wóqóùn-bòqòò kǒee kpàin cóci-nyò bĕò ganaún bé wa kéà wa niin kpeqe kè waà tĕmĕin-dĕ se jǎà bĕò kíqǐi síee, gàa qò mò Mátĕin Đútò kee cĕĕ qĕe Wóqómà 1:17 mú kà bé “Gĕdĕpóò nyo dyí-sédĕin-sédĕinò dĕin hwiqǐi-taba-taba gbo gbo, ké ɔ jĕdĕin hwiqǐi-taba-taba dúí ke.... Póòĕ cĕĕ-dĕò wuquò nyo nià ke hwòin ma dycún-gmò-wǒ cá qé Mátĕin Đútò gbo.”¹⁵⁷ Wóqómà-cĕĕ-dĕò tĕmĕin ma Mátĕin Đútò kà bé Gĕdĕpóò bédqé kpé bé ɔ ké nyoün dyí sédqĕin dyiin qé hwiqǐi-taba-taba mú ke.

[Wóqómà-cĕĕ-dĕò] mò bǒ-nòmò-dyĕin-cĕĕ-dĕ bé ɔ se kee qò bédqĕe. ɔ nòmò dyĕin miò bó Kédĕi-qĕin-nà-nyò bĕò bi. M me bó ɔ wuqu bĕò wĕin dyi nyue qòùn pū, kee m me po ɔ qé ni fĕĕ mú wĕ séin xwíníin kà qĕò mòò kà ni zùòò qĕi-dĕ ti séin nyee. ɔ se xwa fĕin bé m kĕ cĕĕ-dĕ nià ke wuquún zà miò mɔɔ bé m kĕe hwiqǐi nàin miò. Kee kà ni muĕ cĕiín niin nyee, kǎà m muĕ mú qĕbĕin, ké ɔ mu m wĕin qĕĕin.

Mátĕin Đútò
Wóqómà-cĕĕ-dĕò gbo-dĕin-wùqù

Zǒ hǒdĕdĕ baqá-buĕ sè mĕnĕin-tǎ niinò múee, kpáá-qĕ-cĕ-nyò gbĕi-gbĕi wĕ bé wa ni ma Kédĕi-qĕin-nà-nyò bĕò hwiĕ qé Íngànà-bòqòò kǒee dá ɔ fĕin xwa bé nyo qò kĕe dyí dyuò kebi ɔ mu pòun mɔɔ ɔ se pòe mu níe. Ti bé Jǒó Wésedĕ qǎ ma Wóqómà-cĕĕ-dĕò cĕĕ, púee, ɔ poe ma jǎà kà bé ɔ mu pòun wĕ. Sòin bóee gboee, ɔ qú ma nyoün bĕ Gĕdĕpóò-wùqù gbo wáqá kpǎi, ké bóqó-kpà gánàà dyé ɔ Gĕdĕpóò-kǔà nyu-

¹⁵⁷ Wuqu nià ke cĕĕ qé Wóqóqĕin H. Béintǒĕ cĕĕ-dĕ mòà, *Dà bóè m nyànà: Mátĕin Đútò Fĕĕò Jè kee mú.* (Násivĕè, Ábíintǒ Cĕĕ-dĕ-nyùin-naín, 1950), 49-50.

nyuò kpáná kǒún, dyèin bó zǎè. Wódómà-cèè-dèò tèmèin Jǒó Wésèdè Gèdèpòò kpé bé ɔ nyíà nyuún ró-
póee jè.

Wódómà-cèè-dèò jè kǒin-zàin-zàin

Ti wa cèè cèè-dèò ke

Póò cèè Wódómà-cèè-dèò ti ɔ nià ɔ Gèdèpòò-wùdù-dyi-bein-bein tā niinò nyueí dé zǒ mǎà A.D. 57 kee mú ke. Póò béin ma dyè dé Kódèin-hwòdǒò mú niè bó ti ɔ cèèà cèè-dèò ke. Tia baqaa, Póò sèè ma dé Wódòùn-hwòdǒò mú mu ke dyeo, kee de bǐ bé ɔ cǎà dé cèè-dèò nià ke mánáin nyee nyue zàse kà bé ɔ dyuò ma cóci-nyò bǐ ni ma dé Wódòùn-hwòdǒò múee pàqǎ dyí kíin nye. ɔ poe ma gbo bé ɔ ké ma dé Wódòùn-hwòdǒò mú mu, kee ɔ mó bé ɔ ké ma dé Jùdúsèdèin-hwòdǒò mú mu kíin, bé ɔ ké ma nyíi-dè bǐ bé cóci-nyò bǐ nià dé Ésià-bòdǒò kǒee mó bé wa ké ma cóci-nyò bǐ ni ma kà dé Wódòùn-hwòdǒò múe gbo kpáin nyee kpa.¹⁵⁸ Ti Póò ni ma dé Jùdúsèdèin-hwòdǒò múee, wa kpǒin ma dé ɔ, ké wa kpa ma ɔ dé Wódòùn-hwòdǒò mú, ké ɔ mò ma dé kpòɔ-dèin-ni-nyò.

Xwíniín kǒ jè Póò cèèà cèè-dèò ke

Póò tò ma cèè-dèò nià ke Wódòùn-nyò bǐè gbo bé ɔ ké ma wa kpéi po dé hwiè tā bǐ mú: Póò kǒ ma cóci-nyò bǐ ni ma kà dé Wódòùn-hwòdǒò múee jè gbo miò, jèee, ɔ kpǒ ma ɔ hwòdǒ miò bé ɔ ké ma ɔ kǔàò dyúa kpa, ɔ kè bé ɔ ké ma kà Gèdèpòò nyu nyuún dyí sédèin nyee jè nyo bǐè tèmèin.

➔ Xwíniín tíin-tíin kǒ jè Póò cèè ma kà wa gboee mò, ɔ mó bé ɔ ké ma cóci-nyò bǐ, bé wa mò ma kà Jùù-nyò kè Bódó-dù kà kò dǒ bǐè nyo bǐee hwiè wa bédé bé wa ké kpa wa da zàin. Jùù-nyò bǐè mò nyo dè ma cóci ni ma kà dé Wódòùn-hwòdǒò múee dyi. Wa béin ma dyè Kédèi-dèin-nà-nyò dǐè bǐ bé wa kǒin ma kà de sòin dé Jùdúsèdèin-hwòdǒò mú, ti Pénékò-wèò zìà dyiee jǔe. Zǒ mǎà A.D. 49 kee múee, Kódǒqǐàsì mò ma kà Wódòùn-kǎàò kee kúmú ma Jùù-nyò bǐè dé Wódòùn-bòdǒò kǒ dyi.¹⁵⁹ Ti bé zǒ gbèi-gbèi dǎ ma zi, ké Jùù-nyò bǐè dǎ ma dé Wódòùn-bòdǒò kǒ de muue, ɔ Zǐin zǒ gbèi-gbèi de nyènèè kee, púee, cóciò ge ma mú, ké ɔ dú ni ma sǐ: Wa mò, Jùù-nyò bǐè nyo bǐ bé wa mò ma Kédèi-dèin-nà-nyò bǐe kè Bódó-dyù kà kò dǒ bǐè nyo bǐ bé wa kpǒ ma Kédèi jè dyi ke. Jùù-nyò bǐè kpǒ ma Mózeè gma bǐè dyi, kee Bódó-dù kà kò dǒ bǐè nyo bǐè mǔn se ma gma bǐa de dǎ. ɔ jèee, Póò cǎ ma nyo bǐè hwòdǒ kǒin. ɔ diè ma wa dyi bá cóci bé nyo-dù kò-kò sǐ bǐè ni ma kà nǎin nyee jè dyí. ɔ dǎ:

- Gmaò dyi-kpǒ-kpǒ béin nyuún róènn?
- Dé mu Éézùdùè-nyò bǐ mǎà Gèdèpòò nyo bǐee gbo kpáun dé dyúa ké?
- Bá qii-dè bǐ bé nyuún ké dǐe jè dyiee, xwè Kédèi-dèin-nà-nyò bǐè me nyu zaa bǐ ni náa wǒ poe ké?

➔ Wódómà-cèè-dèò dúi-jèdèin-naínò tèmèin de nyue bé Póòè hwòdǒ dyià fúá bó cèè-dèò nià ke cèè jèee nyuún dyí. Kà ɔ kpǒ ma kà Póò hwòdǒ xwéé bé ɔ ké ma kà Gèdèpòò-wùdù wáqǎ dé Wódòùn-hwòdǒò múee, kà dyúáqòò kǎà ɔ kpǒ ma ɔ hwòdǒ bé ɔ ké nyo bǐ ni ma dé Sépéin-bòdǒò kǒee mǔn Kédèi

¹⁵⁸ Wódómà 15:25-27.

¹⁵⁹ Àpósò 18:2. Kpáá-dè-suà-dyuò-gàà dǒ mò Sùètóniò kee cèèè kà bé xwíniín kǒ jè Kódǒqǐàsì kúmú ma kà Jùù-nyò bǐè kee mò sepòedé zà-dèin kpá ma Jùù-nyò bǐè púa bá nyéné mǎà “Kédésò” kee jè dyí. “Kédésò-nyènèè” mò kà Dátíin-nyò bǐè mǔn nyu nyéné mǎà Kédèi kee zedee ke. Zà-dèin nià ke béin ma dyè Jùù-nyò bǐè kè Kédèi-dèin-na-nyò bǐè púa niè.

gbo dyà. Céè-dè nìà ke tèmèìn à niìn dyí kà bé Wódòùn-hwòdòò kpá ma Póò gbo bé ɔ ké Gèdèpóò-wùdùò dé Sèpèìn-bòdòò kǒ kpa ke.¹⁶⁰

➔ Póòè hwòdòò-kpǎo-dè hwèìn gbo kǒ jè ɔ céèà céè-dèò kee mò bé ɔ kée nyoũn tèmèìn kà bé Gèdèpóò kpéò mò nyo nyue ké à sédèìn kà dyíè. Júù-nyò bĕò dá gmaò dyi-kpǎ-kpǎ see nyue bĕìn bé wa ké nyo dyí-sédèìn-nyò dǎìn, kee nyo sédèìn dyí dyiìn dé Gèdèpóò kpeḡe dyiìn-nòmò-nòmòò mú dòn, ɔ jǔ ké ò dyi hwiḡiī-taba-taba bédé ní. Póò dyàà ma bóḡó-dù kà kò dò bĕè nyo bĕò hwiḡiī kà bé Gèdèpóò gā ma Júù-nyò bĕò bé ɔ ké wa kǔà mú nyùìn, ɔ jèe, wa me dyé ma wa ḡí-gàà kè ḡí-màà bĕ mò ma kà Júù-nyò bĕe kpéìn nye. Nyo séìn sédèìn dyí bó Gèdèpóò gbo dyiìn dé hwiḡiī-taba-taba mú dòn, ò seé kǒ kebi ò me mò Júù-nyò mǎo bóḡó-dù kà kò dè nyo ke.

Đe bĕ céè dé Wódómà-cèè-dèò mú ke

Céè-dèò Da-zà-zà: Múà-bĕòò kpéò mò nyo dyà pó-pó (Wódómà 1:1-17)

Nyo ḡíé bĕ dyi céè-dè wuḡuún zàũn niĩn, wa ní zà céè-dèò da-zà-zàò wuḡuún kíĩn, kee wa siĩn dée hwòdòũn. Céè-dè séìnè da-zà-zà kpa ḡe, hwè ò po níĩn, céè-dè bĕ nìà dé Báḡòò mú ke. Gèdèpóò mò nyo cĕ wa. Ké wa nòmò dyiìn bó nyoũn jǎà-dè bĕò tèmèìn jè kè ḡe bĕ wa bĭ xwaa bóí po jè kè ḡe bĕ se jǎà kee dyí sédèìn jè ɔ kè bó nyoũn náũn-po-po bó dyí-sédèìn-kà cí jè.”¹⁶¹ Đé Póòè céè-dè dò-dò bĕò da-zà-zà múe, ɔ cĕ xwíniĩn kǒ jè ɔ céèà céè-dèò kee ní. Đé Wódómà-cèè-dèò da-zà-zà múe, à cĕé kà bé:

- Kpáá-dè-cĕ-nyò dò cĕ zǒò múà-bĕò nìà ke jè dé Dèè-wùdù Sùàò mú ke.
- Múà-bĕòò cĕe kà bé Jízè mò Mèsádyàò ke. ɔ mò ma:
 - Dèbĕè Dyú-gàà.
 - Gèdèpóò Dyú-gàà.
 - ɔ wódó ma ḡǎo.
- Múà-bĕòò bédé kpé bé ɔ ké nyo séìn bĕ bé wa bédé hwiḡiī-taba-taba kee pòìn, ò seé kǒ kebi ò me mò Júù-nyò mǎo Bóḡó-dù kà kò dè nyo ke.
- Múà-bĕòò tèmèìn à kà Gèdèpóò nyo nyoũn dyí sédèìn nyee dyí dyiìn dé hwiḡiī-taba-taba mú, kebi ò me mò Júù-nyò mǎo Bóḡó-dù kà kò dè nyo ke.

Gèdèpóò tèmèìn à kà ɔ nyo nyoũn dyí sédèìn nyee dyí dyiìn dé gmaò dyi kpǎ-kpǎ mú (Wódómà 1:17-3:20)

◆ Đé kǒ jè jǎà-dè bá zaa-wǎ-po-poò jè dyíe kpaà ḡe dé “bĕ nòmò dyiìn” bá múà-bĕòò dyíe cĕ-cĕ mú ké?

Póò dèèn dée “bĕ gbà” mòà nyoũn-dyùè zaa kpǎ-kpǎ kee gbo gbo, ké ɔ dá nyo dò se mú hwè bó Gèdèpóò bé ɔ sédèìn kà dyíe dyúa.

➔ Đé 1:17-32 múe, Póò céè Bóḡó-dù kà kò dò bĕè nyo bĕò nàmàũnò jè, hwè ò po níĩn, waà nyo bĕ se ma Gèdèpóò dyí dyuò ke. Wa bó ma Dǎĩn-dǎĩn Gèdèpóò kpeḡe-dyiìn-nòmò-nòmòò, ké wa nyo ma wa miòun biì hwòìn-dè se-se bĕ bé wa kè nyoũn-dyù mòà nàmàũn-nyòe hwòìn kà ke bó wa miòun biì.”¹⁶² Đé céè-dèò wáká nìà ke múe, Póò mó bé Júù-nyò bĕò ké ma nàmàũn bĕ bé

¹⁶⁰ Wódómà 15:22-29.

¹⁶¹ 2 Tímétè 3:16.

¹⁶² Wódómà 1:23.

“Bódó-dù kà kò dò bẹ̀ẹ̀ nyo bẹ̀ẹ̀” nì ma nyuẹ́ nyee dyí dyuò. Ǿ hwòin kà, wa biè kũ̀n-kpò, waà m̀oin-m̀oin k̀ wa wuđuí, wa d́b́á kú, wa bédé s̃a-kpéin, ké wa nyu kpeđe gbà díé bé ẹ. Pòò po nyo náún kà nyo bé Ǿ nyu kpeđe bẹ̀ nìà kee bédé bé Ǿ ké mée.

- ➔ **Ḑé 2:1-16 múee**, Pòò gm̀oin dé nyo bé Ǿ kp̀oin kà Ǿ m̀ùè d̀ò zaa kee gbo. Kà Wódómà wuđu-kpà 1 nyuà c̃ee kee, nyo nìà ke d́ain Ǿ m̀iòun “kpeđeè dyiin-ǹm̀m̀-nyò”, ké kp̀oin Bódó-dù kà kò d̀ò bẹ̀ẹ̀ nyo bẹ̀ zaa, kee zaa kp̀ Ǿ m̀un bó nàmàun nyu jè ẹkèè.
- ➔ **Ḑé 2:17-3:8 múee**, Pòò wùd̀ù Ǿ m̀ùè Júù-nyò bédé gbo. Wa diè ma Pòò ẹ kàmàun-kàmàun kúđúú dyi dyeo, kee Ǿ ñin ma jì k̀ kódó-kódó kà bé Gèdèpòò séd̃ein dyí ke, ké Ǿ kp̀oin ma Júù-nyò bẹ̀ dyuà gmaò, hwè ké “wa nyuà nàmàun” w̃ee zaa.
- ➔ **Ḑé 3:9-20 múee**, Pòò jađa wuđu, ké Ǿ d́á, “Nyo d̀ò se d́é wa hwìè nì, bé Ǿ ké dyí séd̃ein. Nyo dyúáđò dye m̀un se nì.”¹⁶³ Nyuun-dyù d̀ò se dyí séd̃ein f̃o bó mú-hwè Gèdèpòò dyúa.

Pó-pòò t̃em̃ein à kà Gèdèpòò nyu nyuun dyí séd̃ein nyee dyí (Wódómà 3:21-8:39)

Ti bé Pòò d́a ma b̃ gba m̀à nyuun-dyùè zaa kp̀-kp̃ee jè c̃ee hw̃ee, r̃úee, Ǿ gm̀oin ma dé b̃ ǹm̀m̀ dyiin, bé Ǿ m̀à (“m̀uà-b̃òò”) kee gbo. B̃ ǹm̀m̀ dyiin d́á Gèdèpòò séd̃ein nyuun dyí dyiin dé Ǿ m̀iòun ñin dyí-séd̃ein-séd̃ein m̀ú, ké Ǿ se k̀à b̃ bé à d́a nyuee jè, kee Ǿ séd̃ein nyo séin b̃ bé wa taba Kéd̃ei hwiđíee dyí p̃idyí.”¹⁶⁴ Pòò t̃em̃ein à kà bé Gèdèpòò nyo dyí-séd̃ein-séd̃ein nyue ké j̃à-po-nyòò pó, ké Ǿ nyue ké Ǿ z̃ain gbo ke..

- ➔ Gèdèpòò séd̃ein nyuun dyí dyiin dé hwiđíi-tabataba mú d̀oun (Wódómà 3:21-5:21)

Kà bé hwiđíi-tabataba d̀oun nyue ké Éébòdòh̃éè séd̃ein ma kà dyíee, ñi, Ǿ xw̃iñin m̀ò à m̀un séd̃ein dyí dyiin dé hwiđíi-tabataba mú, ké Ǿ se k̀à b̃ bé à d́a nyuee jè. Mé-mé bé Jízè Kéd̃ei nyu ma kà kee nyue ké à cí g̃iđíí mú bó Gèdèpòò gbo. Dyiin dé Ǿ múee, à bédé múà, ké à dè Gèdèpòò kpeđeè dyiin-ǹm̀m̀-nyòò hwòd̃ k̀. Ké dyiin dé Ǿ múee, à bédé f̃èè. Pòò d́a kebì à me m̀ò Júù-nyò m̀o Bódó-dù kà kò d̀ò nyo b̃ee, à se pá d̀ò bédé bó bódó jè, kee à dyi bódó m̀oin, à me bódó bó Gèdèpòò j̃ájè bé Ǿ nyià à p̃idyí dyiin dé Jízè Kéd̃ei múee jè. Gèdèpòò t̃em̃ein Ǿ dyí-séd̃ein-séd̃ein nyuun dyí dyiin dé Ǿ j̃ájè mú.

- ➔ Dyí-séd̃ein-séd̃ein kè nàmàun (Wódómà 6:1-23)

Nyo d̀ò b̃ein dyè Pòò z̃ase-b̃ bá Gèdèpòò j̃ájè jè dyíee wuđuún z̃àà, bé Ǿ ké ẹi diè, bé Ǿ ké ñin, “À me nì nàmàun

C̃ee zaa-w̃-po-wèè jè

Ḑe bé nyo m̀ò Gèdèpòò-wùd̀ù-wáđá-nyòe kò bé Ǿ ké nyu k̃in nyee m̀ò bé Ǿ ké Gèdèpòò gmaò jè c̃e, sepóedé gmaò m̀ò nyo mue nyuun bé Ǿ ké sè-ná-sèè f̃èè bé Ǿ nìà dé Jízè Kéd̃ei múee bédé. *Mát̃in Ḑútò*

Hwè bé m̃ ké d̃èb̃ein-d̃èb̃ein kè w̃i Ǿ kè Gèdèpòò j̃ájè jè c̃ee, m̃ me c̃e nàmàun kè Gmaò Ǿ kè zaa-w̃-po-poò jè k̃in. *J̃ó W̃esèd̃è*

Wa se Gèdèpòò j̃ájè jè dyi kp̀ó mu, Ǿ s̃ein ké wa t̃ed̃e dye bó Gma séd̃ein dyí, ké Ǿ hwèà múee dyúa hwè. *Caá S̃óp̃j̃ò*

À se Kéd̃ei gbo dyie b̃ein bé à ké dyí séd̃ein, Ǿ j̃ú ké à s̃èè Móze gbo mu ke bé zaa ké à kp̀ nì. *J̃ó S̃ótò*

¹⁶³ Wódómà 3:10.

¹⁶⁴ Wódómà 3:22.

nyuēr tee, bé Gèdèpòò jíájèò ké dyí vòèñ zii?" Ké nyo dò m̀ùn béìn c̄e de, bé ɔ ké nííń, ɔ dyi ná niín, ɔ muε nyùn bé nyòn ké nàmà̀n dyédéín gm̀ò, bé wa kée nyué nì kánáá p̄. Nyoò béìn náa c̄e sepóedé ɔ se P̀òò niín t̄m̀èìn-dè bá Gèdèpòò jíájèò jè dyíε dyi kp̄ò jè. P̀òò j̄ dyi-diè-dè nià ke ḡǒ dé gana-ẁd̀ù mú, ké ɔ d̄á, "Sàkó! À hwòd̄o-dyùà d̄á ma mé bó nàmà̀n nyu jè. Kà ɔ nià náa, níí, xw̄é à béìn nàmà̀n mú c̄e deé?"

Ti bé à kpá ma níó dé Kédéi múε, à mé ma bó nàmà̀n gbo gáná cá. Gèdèpòò jíájèò nyuε ké à se nàmà̀n kpé xwíd̄íi nì de. À se bédé bé à ké à kpódó-dyùàò wáká b̄èò nàmà̀n nyí de, bé ɔ ní k̄ò d̄á wa de gbà mú-nyùìn-dè mú nyu. Dyììn dé pó-pó bé à bédéà ke múε, à d̄á à kpódó-dyùàò wáká b̄èò Gèdèpòò nyí, bé ɔ ké wa dyí-sédéìn-dè mú-nyùìn-dè mú nyu. "B̄é d̄á nàmà̀n xwaún pó, ké b̄é m̀òǎ dyí-sédéìn-sédéìn ḡiì.

➔ Nàmà̀n kè gmaò (Wódómà 7:1-25)

◆ Zà Wódómà 7 wuquún. Nyé P̀òò dè me dé céè-dèò wuqu-kpà nià ke mú ke?

Sepóedé Gèdèpòò jíájèò nyuε ké à d̄á dyí-sédéìn-nyò j̄ jèεε, à bièǎ Gèdèpòò dé "hwìè d̄iè bé ɔ m̀òǎ Zùuò niín hwìèò keε mú, ké à se Gèdèpòò biè dé hwìè sùà bé ɔ m̀ò gma céèà keε xwíd̄íi nì-niεε mú."¹⁶⁵ Júù-nyò d̄ò béìn dà nià ke wuquún zàà, bé ɔ ké P̀òò dyi diè, bé ɔ ké nííń, "Dè m̀ nià c̄éiń nyé? M̀ niè c̄éiń kà bé gmaò m̀ò nàmà̀n w̄é?" Ké P̀òò mu ɔ ḡǒ j̄̀ùn, bé ɔ ké nííń, "Sàkó!" Gmaò c̄e de m̀ò nàmà̀n xwíniín nyεε à gbo. ɔ nyuε ké à dyuò de bé nàmà̀n j̄ jéε keε dyí, ké ɔ nyuε ké à dyuò kà à nàmà̀n-hwòd̄òò nyu nàmà̀n m̀óò xwééε dyí. Gma bé Gèdèpòò nyíà à, bé ɔ kéò à ǹm̀ò dyíìn dyí nyuεε déé à d̄ú dyí ké à nyu nàmà̀n.

P̀òò zain j̄ǎ-dè nià ke jè k̄iín dé Wódómà-cèè-dèò wáká d̄ò, bé nyòn b̄é dèìn d̄óò k̄iín m̀iò keε mú. Nyo béìn Wódómà 7:7-25 xwíniín mú zàà dé hwìè kpa de tā mú.

- De bá Kédéi-deín-nà-fèè jééò jè dyíε. Nyo báún-báún b̄é bé wa kp̄ò Gèdèpòò nyo-kpede-zà-zàò jè dyíεε c̄e kà bé P̀òò nì j̄ǎ-po-nyò bé ɔ m̀ó Gèdèpòò gmaò dyi kp̄ò dyi, keε ɔ see ka dyuòεε jè c̄éiń nyε. Ké ɔ kàmà mú bé nyo kée dyí-sédéìn-fèè k̄ò jè céèà dé Wódómà 4-6 múεε dyí poiń, ké ("à hwòd̄o me dè dyi dé ḡid̄íi bé ɔ nià bó à kè Gèdèpòò p̄úa keε mú..."; "kà dyúádò kà de gbà dyúádò m̀ò nyo dyà zaa-dúún-wáqá-wáqá bó nyòn séiń biìε..."), ɔ kè gb̄é k̄ò jè Wódómà 7 c̄éà ke. ɔ d̄á, ("K̄é! M̀ se kà múà d̄ò bédé f̄o! Nyé m̀ò nyo mu m̀ kpódó-dyùà bé ɔ nià ní mé-mé dyà̀n w̄éε xwaún buèìn nyé?").
- J̄ǎ-po-nyò bé ɔ se mú hwè ke. Wésèdèh̄éè nyò d̄ié b̄é poiń hwid̄íi kà bé P̀òò nì j̄ǎ-po-nyò bé ɔ d̄á dyí sédéìn, keε ɔ séè mú hwè ke gáná cáa jè c̄éiń nyε. Ké deεε, ɔ kàmà mú bé m̀ ké nyo nì náa j̄ǎ-po-nyò bé ɔ cí ḡid̄íi mú bó Gèdèpòò gbo gáná cá, k̄ò jè P̀òò c̄éà keε d̄áìn.
- Nàmà̀n-nyò bé ɔ dyi Kédéi gbo ke. Cócì-nyò vèñè b̄é nì z̄òò kíiń nyεε poiń ma hwid̄íi kà bé P̀òò nì ma fèè bé ɔ cí ma mú, ti bé ɔ séè ma Kédéi gbo dyi keεε jè c̄éiń nyε. ɔ m̀ò ti bé ɔ nyùìn ma kà gmaò k̄ùà mú dé ɔ m̀iòùn niín kpé múε. Nyo nì náa m̀ò nyo bé ɔ d̄á nyíóún wódó dé ɔ m̀iòùn niín m̀óò-dè nyu-nyu mú, keε ɔ séè dyí-sédéìn-sédéìn bé Gèdèpòò jíájèò nyíà nyo dyììn dé hwid̄íi-taba-taba múεε bédé keε. ɔ nì v̄óúń bé ɔ ké dyí sédéìn, keε ɔ séè múà k̄ò jè bé Wódómà 8:1 c̄éà keε bédé ke, "ɔ jèεε, nyo b̄é bé wa kè Kédéi Jízè m̀òǎ nyo dyúádò keε, zaa-dúún-wáqá-wáqá d̄ò se wa biì nì de f̄o."

¹⁶⁵ Wódómà 7:6.

➔ Mú-hwè-hwè: Cí-cí dé Zùùò mú (Wódómà 8:1-17)

Fùà-fúá-dè séin bĕ kǒ jè Wódómà 7 cĕà kee gǒ-jǔ-wùdùò mò kpé bé Zùùò bédé ke “Sepóedé dé Kédéi Jízè múe, Zùùò gma bé ɔ tòà fèè kee dǎ ò nàmaùn kè mé-mèè gma xwaún buè.”¹⁶⁶ À se bédé bé à ké à miòùn niìn mósó-dè nyu dé gmaò xwídǐi, bĕ ɔ kée nyu bé à hwòdǒ ké dé dĕi kpá, kee à me “Ziìn kpódó-dyùàò niìn nyuu-dè bĕò jè dyí dyiìn dé Zùùò mú.”¹⁶⁷ Mana-dè bĕ kǒ jè Wódómà 8 cĕà kee, ò se kè fùà-fúá-dè bĕ kǒ jè Wódómà 7 cĕà kee dyí poèn béin. Xwíniìnò nyé kǒ jèé? “Zùùò mò nyo kè à niìn zùùò poàin dyí, ké ɔ nyuà zàse kà bé à mò Gèdèpòò dyú bĕ kè.” To-qu-fèè nià kee, Wódómà 7 se se jè cĕ, kee ɔ mò hwìè bé Pòò mó bé Kédéi-dĕin-nà-nyò séin ké kpa ke.

À se to-qu-fèè nià ke cí dé à miòùn niìn kpé mú, kee dé Zùùò Hwèin-hwèinò kpé mú. Zùùò Hwèin-hwèinò dǎ à gǐi bé à ni ma kà mú dé nàmaùn xwaún wĕe xwaún buè¹⁶⁸; ké Zùùò Hwèin-hwèinò nyue ké à dè pó-pòò hwòdǒ kǒ¹⁶⁹; ké Zùùò kpá à gbo dé à Gèdèpòò baà-baà mú¹⁷⁰. Jáà-po-nyòò cí ɔ fèèò dyiìn dé Zùùò Hwèin-hwèinò kpéò mú *gàná cá*.

➔ À bédé Hwòdǒ-kǒ-dè-dè dò (Wódómà 8:18-39)

Dé Pòòè tèmèin-dè bá pó-pòò jè dyíe dúí-jèdèin-naín nyee, à kpáin dé Gèdèpòò jíájè bé ɔ nià jáà-po-nyò séin fòĕn nyee jè múaùn dyi. Pòò céèè, ké ɔ dá “kà bé à se gǎ bĕ bé à dyé bó tiĕin nye kè díin-dĕin bé Gèdèpòò mu à dyí tèmèin ké ɔ mu à nyiìn nyee dyí poèn béin fòò cá ke.” ɔ po nyo bĕ zà ɔ céè-dèò wuquún wĕe kpéi kà bé Gèdèpòò ni kǔà nyueí “bó nyo séin bĕ bé wa dĕbè ɔ múe òmòò dyiìn dyé jèe. ɔ ni dĕa nyueí bó nyo bĕ bé wa dĕbèà ɔ mú, ké ɔ dǎà wa dá kà ɔ nyuà gbo poe kee biì.” Ké ɔ dyàà à hwidǐi kà bé hwòdǒ-kǒ-dè-dè sòin dé Gèdèpòò bé ɔ nyià à pó-pó kee gbo ke. “Gèdèpòò dyi à wáká kǒ niìn, níi, nyé béin à gbo vòò dĕé?”

Gèdèpòò mò nyo sédĕin à dyí, ké Gèdèpòò kǒ xwaún déè à ni. Pòò kpá múaùn sepóedé à dèè hwòdǒ kǒ kà bé à mò Gèdèpòò dyú bĕ ke: “Sepóedé ò dyuòè dyí jéé kà dĕ dò se à Gèdèpòò dĕbèin-dĕbèin nià dé Kédéi Jízè mòà à Bounboò ke múe gbo zàà béin gáná cáa. Gǐo kè fèè kè ínjà bĕò kè nyo-wuquí-kǒ-nyò bĕ kè dĕ bĕ ni kàun kè dĕ bĕ ké dyie kè kpé bĕ kè dĕ ni dé dyiíe ɔ kè dĕ ni dé hwuquē, hwè ò po nííi, dĕ séin bĕ dǎ ma mee dò, wa se à Gèdèpòò dĕbèin-dĕbèin bé ɔ nià dé Kédéi Jízè múe gbo zàà béin.”

Gèdèpòò tèmèin ɔ Dyí-sédĕin-sédĕinò nyoùn dyí dyiìn dé nyo Gǎ-gǎ mú (Wódómà 9:1-11:36)

Nyo dò mòùn béin Pòò tèmèin-dèò gbo dǔù tòè dĕ, bé ɔ ké dĕi diè, bé ɔ ké nííi, “Éézùdùè-nyò bĕò niìn jè dé? Gèdèpòò dǎ ɔ nyo bĕ bé ɔ gǎ ma kà kee bóe?” Dé Wódómà 9-11 múe, Pòò zain kòin kà bé nyo séin bĕ bé wa mò Éébòdòhĕé nyuà-dyú jéé bĕe mò nyo bĕ bé wa bédé hwidǐi-taba-tabà ke, kee ɔ se nyo séin pū. ¹⁷¹ Gèdèpòò séè Éézùdùè-nyò bĕò dyi tàà ke, kee Gèdèpòò ni Éézùdùè *kǔà mú nyùĕn* bé ɔ ké bóqò-dù séin mana kǒ po. Gèdèpòò dáin ma Éébòdòhĕé nyénéin kà bé bóqò-dù bĕò mu mana dyéin dyiìn dé

¹⁶⁶ Wódómà 8:2.

¹⁶⁷ Wódómà 8:13.

¹⁶⁸ Wódómà 8:2.

¹⁶⁹ Wódómà 8:15-16.

¹⁷⁰ Wódómà 8:26.

¹⁷¹ Wódómà 9:6-8.

o múe¹⁷²; ké kpáá-dè-cē-nyò bē nì ma kà dé Éézùdùè-bòdò kōe cē ma o jè¹⁷³; ké de nìà ke nì dyúa muen ke kàun dé Bódó-dù kà kò dò bēè nyo bēò hwiè.¹⁷⁴ Mana bé Gèdèpòò po ma kà Bódó-dù kà kò dò bēè nyo bēò kōe jè see nyu bé o ké Éézùdùè-nyò bēò bó. De o dāà Éézùdùè-nyò bēò nyénéin dāin nyee, o muè nyuùn wēé.

Wódómà 9-11 cē jàà-dè tā bē bá Éézùdùè-nyò bēò se-jàà-po-kpèdè bēò jè dyíe jè:¹⁷⁵

- Nyo bē po ma jàà kee dée Gèdèpòò nyí ma o nyénéin-dāin-dè bēò kánáá pū. Nyénéin-dāin-dè bē bé Gèdèpòò nyí zōò kà Éézùdùè-nyò bēò kee, o nyíe ma nyo bē po ma jàà ke. Wa mò Bódó-dù kà kò dò bēè nyo bēò kè nyo xwédé wè bé wa bédé ma hwiqĩi-taba-taba dé Éézùdùè-bòdò kō ke. (9:6-29).
- Gèdèpòò táà ma Éézùdùè-nyò bēò dyi sepóedé wa se ma hwiqĩi-taba-taba dédé jè. Kàun wēe, Bódó-dù kà kò dò bēè nyo bēò dā dyí-sédéin-sédéin bé o dyiàin dé hwiqĩi-taba-taba múe bédé, kee Éézùdùè-nyò bē vō ma jèee, wa see bédé, sepóedé wa see ma jè vō dé hwiqĩi-taba-taba mú, kee wa vō ma o jè kà bé nyuu-dè bē bēinō kà nyue bé wa kés kà o dyé. (9:30-10:21).
- Éézùdùè-nyò bēò bó-bò se de bé o ké hwèdèin nyé, sepóedé Gèdèpòò se wa dyi táà gáná cá. De bē bé Gèdèpòò dāin nyuùn nyénéin nyee jè sèe o hwiqĩi sò ke. Deé dyúa kee, Éézùdùè-nyò séin bēò mu pòun, o jū ké wa dyi Gèdèpòò hwiqĩi taba ní (11:1-36).

Pòò jaḍa cèè-dèò wáká nìà ke dúí dyiin dé Gèdèpòò bāin-bāin mú, bó o hwòdō-fònò-fònò kè o de-dyuò-dyuò kè o de-wō-po-po bēò o kè o hwiè bē kō bē à seà nāin bēin nyee jè.¹⁷⁶ À se Gèdèpòò hwiè bēò bē nāin bēin dyeo, kee à bāin o ní, sepóedé, à dè o hwòdō kō bó o kpedeè-dyíin-nòmò-nòmò kè o dyí-sédéin-sédéinò jè. À dyuòè kà bé “de séin sòin dé o xwaún, ké wa dyiin dé o mú, ké wa mu o gbo dee.”¹⁷⁷ O kpa de bé o ké bāin-bāin bédé.

Nyuùn me dyé Gèdèpòò Dyí-sédéin-sédéinò dé Jàà-po-nyòò Fèè mú (Wódómà. 12:1-15:13)

Pòòè Gèdèpòò-wùdùò mò de bē à bédé bé à ké xwai nyuee kánáá pū. Dé Pòòè cèè-dè bēò pàḍá múe, o jaḍain o tèmèin-dè bēò dyi, ké wa bédé wáká sō. Dé wáká kíin-kíinò múe Pòò tèmèin de bé à tabaà hwiqĩie jè, ké dé wáká sō nìinò múe, o tèmèin kà à ké cíe nyuee jè. À bēin tèmèin-dè nìà ke dyéé dé Wódómà-cèè-dèò mú deké.

- Wódómà 1-11: Tèmèin-dè. Pòò tèmèin à nìin kà bé Gèdèpòò mò nyo bédé kpé bé o ké nyuùn dyí sédèin nyé.
- Wódómà 12-16: Nyuu-dè. Pòò tèmèin kà bé nyo bé o sédèin dyíe mu cíin nyé.

Wódómà 12-15 nyue zàse kà de bē bé Wódómà 1-11 cēà kee mò de bē bé à nyu xwai wé séin dé à fèè mú ke. Dé Wódómà 12 múe, Pòò nìè cóci-nyò bēò gbo cēin bé wa ké waà kpódó-dyuò Gèdèpòò xwáḍáún zāin, bé waà fèèò ké Gèdèpòò nyí-dè jū kánáá pū. Gèdèpòò mú-hwè-hwèò kè o dyí-sédéin-

¹⁷² Wódómà 12:3.

¹⁷³ Wódómà 56:1-8 mò dyí-tèmèin-dè dò dé dyí-tèmèin-dè báun-báun hwiè.

¹⁷⁴ Wódómà 11:11.

¹⁷⁵ De nìà ke sò dé Wenyó Gédéèhóò kè Dényò gbo, *Wódómà-cèè-dèò: Bábòò Tèmèin-dè dò nì dé Wésèdèhèè-nyò bēò nìin cèè-dèò mú ke*. Békò Héè Cèè-dè-nyuùn-naín, 2008.

¹⁷⁶ Wódómà 11:33-36.

¹⁷⁷ Wódómà 11:36.

sédéinò nyue ké à kpeḍe zīàin gbo gáná cá ḍe ḍe séin mú. Nyo bé ɔ cí ḍe Zùùò mú, ké ɔ mìcùn niin mósò-ḍe se ɔ wuḍuí kǒ kee, nyòŭn mu Gèḍèpósò dyí-sédéin-sédéinò dyèin ḍe ɔ fèè mú wé séin xwíníin. Póò tò cí-cí ḍiè nià ke ḍíé bē jìi.

- À me nyùin à zùŭn-nyí-ḍe bēò kǔà mú bé à ké nyo tòò bē gbo kpá (12:3-8).
- À me kpō à mǔè bē nòmò dyíin bé wa kée dyuò kà à mò Kédéi-ḍeín-nà-nyò jéé bē ke (12:9-21).
- À me nyu à gǔmàna bēò wuḍu (13:1-7).
- À me nyu ḍe séin bé gmaò cēe dyiin ḍe à mǔè bē mú-ḍèbè-ḍèbè mú (13:8-14).
- À ní ḍá bé à ké à ḍíí ḍò zaa dúún wáḍá, bé ḍèbèin-ḍèbèin ní kǒ ḍà ḍe à hwìè sò (14:1-12).
- À me bó ḍe ké nyu bé à ḍíí ḍò ké buḍuee ɔ hwìèò dyí poe, bé nyéin-nyéin ní kǒ ḍà ḍe à hwìè ní (14:13-14:23).
- À me dyèin Kédéi ḍe ḍe séin mú, bé “Zùù Hwèin-hwèinò kpéò kée nyu bé à hwòḍò-kǒ-ḍè-ḍèò ké dyí vò” (15:1-13).

Cèè-ḍèò Dúí-jaḍa-jaḍa (Wóḍómà 15:14-16:27)

Ḍé Wóḍómà-cèè-ḍèò dúí-jaḍa-jaḍa múee, Póò cēe ma kà bé ɔ mu ma Wóḍòun-hwòḍòò mú pàin ti ɔ mu ma ḍe Sépèin-bòḍòò kǒ muéñ niin nyé. Póò poèn ma hwìḍíi kà ɔ mu ma dyíin nòmòun bé ɔ ké ma ḍe Sépèin-bòḍòò kǒ gbo po ḍe ɔ Gèḍèpósò-wùḍù kra-kpaò mú ḍe Wóḍòun-hwòḍòò mú ke. Póò zà ma ɔ ḍíí kǔà-nyu-nyò ḍò-ḍò séin nyíoun, ké ɔ po ma Gèḍèpósò zùo, kà ɔ ní bóàà nyue ḍe ɔ cèè-ḍe bēò mánáin nyé. ɔ bàin ma Gèḍèpósò bó “viè-ḍe bé nyo se ma dyí dyuò kíin” kee ɔ ḍǎà “píé wóḍó kǎun wēe jè.”¹⁷⁸ Viè-ḍe bé ɔ ḍǎà píé wóḍóee mò bǔ nòmò dyiin, kà bé múà-bǔò mò bó nyo séin bìi ke. Gèḍèpósò ḍǎ ɔ dyí-sédéin-sédéinò nyòŭn dyí tèmèin. “ɔ ðèin hwìḍíi-taba-taba gbo gbo, ké ɔ jèḍèin hwìḍíi-taba-taba dúí”; ké nyo séin bē bé wa mu Jízè hwìḍíi tabaun wēe, wa mu pòun.

Ḍe Wóḍómà-cèè-ḍèò ni cóci-nyò bēò bìi nyueñ bó zǔè ke

Ḍe bé Wóḍómà-cèè-ḍèò ni cóci-nyò bēò tèmèin bó zǔè kee mò kà tèmèin-ḍe jéé sòà ḍe Bábòò múee nyu ḍe kpaa ke. ɔ me ni m hwìḍíi kà nyo bē bé Póò tò ma kà cèè-ḍe nià ke gboee mò nyo bē bé wa sèè ma ná Kédéi ḍeín-nà-nà mú ḍe hwè cáa. Póò poèn ma hwìḍíi kà bé ɔ mu ma dyíin nòmòun bé ɔ ké ma jǎà-po-nyò bē bé wa sèè ma ḍe-kpa tàà béin keee ḍe kpa ḍe bē tèmèin nyé.

Zǔè nià kee, Wóḍómà-cèè-ḍèò niè cóci-nyò bēò tèmèin kà bé ɔ kpa ḍe bé wa ké tèmèin-ḍe nòmò dyiin bē waà fèè qboi kra wé séin nyé. Póò se tèmèin-ḍe bē bé wa dyà ðòin-zà-zà kúḍúú kee ḍe ḍá. Kee ɔ tèmèin-ḍe bēò mò ḍe kée nyu bé jǎà-po-nyòè fèè ké gbo zīàin nyé.

Ti bé Póò ḍǎ ma jǎà-ḍe kpa ḍe bē céèà ḍe Wóḍómà 1-11 múe tèmèin hwōee, ɔ mu ma dyúa, ké ɔ ḍá “ɔ jèee, m ḍíí bē...”¹⁷⁹ “M ni bē baàŭn”. ðèin vósìò dyí bé m ké ḍe ɔ nià cēiñ nyee mánáin hwo. À béin wuḍuò boún xwáin, “Sepóeḍe Gèḍèpósò (sédéin à dyí, ké ɔ po à wáká, ké ɔ gā à) jè. Vósìò mu dyúa, ké ɔ ḍá, bé bē ké bēè kpóḍó-dyùàò Gèḍèpósò xwáḍáún zàin, bé bēè fèèò ké Gèḍèpósò nyí-ḍe jǔ... Kǎà gbo-zīàin-zīàin nià ke mu kǔà nyue nyuun ḍe ni fèè mú wé séin xwíníin.” Póò mu ma dyúa, ké ɔ cēe ḍee Wóḍómà 12-15 mú ḍe à ké nyu hwè bé Gèḍèpósò kéà à gbo zīàin, bé ɔ kéà à nyo ḍiè mú nyu ke. À se bédé bé à ké tèmèin-ḍe jéèò dyi kpō ḍòun pū, kee à me nyu ḍe bé tèmèin-ḍèò cēe ti séin.

¹⁷⁸ Wóḍómà 16:25-26.

¹⁷⁹ Wóḍómà 12:1.

CĚĚ-ĐÈÒ DÚÍ-JAĐA-JAĐA

Bó Wénédè-bàqà dò, Dùò-dènèò wé 24, 1738 kee, Jǒó Wésèdè gǎ ma dǒó-dè-dè dò múin dé Mòwáqávià-hwòdǒ nià dé Đóúndǒ-bòdòò kǒee mú, bó hwòdǒ gboi-hwiè mǎà Áqǒgèè kee kǒ. Wésèdè dǎ ma vǒ bó zǒ báún-báún xwíniín bé ǒ kée múin wǒ kà nyo ké pǒ-pòò hwòdǒ kǒ dèè nyue. Tia baqaa, nyo pàqǎ dèè ma hwòdǒ kà ǒ jǔ ké m̄ dyi mú-hwè-fèè cǐín, níí, m̄ dǎ dyí sédèin bó Gèdèpǒò dyédèin nyue, ké kǎà Wésèdè mǎùn poèn ma hwiqǐi deké. Kee ti bé Wenyó Hódèin zà ma Wódómà-cèè-dèò da-zà-zàò wuquún, ké Wésèdè wǒó ma kee, púee, ǒ hwòdǒ zǐàin ma gbo cá. Sòin bóee gboee, Wésèdè cèè ma de nià ke, ké ǒ dǎ:

Hwio-kà dò kee, m̄ kpa ma dyi téee dé hwòdǒ-gboi-hwiè mǎà Áqǒgèè kee kǒ, ké m̄ wǒó ké nyo dǒ ni ma Wódómà-cèè-dèò da-zà-zàò wuquún zǎún. Ti bé tiò niǎ ma meè-bò mènèin-hĩinye nyueh nyee, nàin-nyòò dú ma kà Gèdèpǒò nyu nyuún-dyùè hwòdǒ-dyùà gbo zǐàin, ǒ jǔ ké m̄ dyi Kédèi hwiqǐi taba níee me dè kraĩ. Púee, ní hwòdǒ-dyùàò qǎbàin ma sùmuè dé m̄ xwíniín. M̄ dyuòè ma dyí kà bé bá pǒ-pòò jè dyíee, m̄ dè ma Kédèi dǒùn hwòdǒ kǒ, ké m̄ dèè hwòdǒ kǒ kà bé ǒ dǎ ní nàmàún bèò dyi gbaà, ké ǒ dǎ m̄ nàmàún kè gǐòè gma xwaún buè ke.¹⁸⁰

“...ké m̄ dèè hwòdǒ kǒ kà bé ǒ dǎ ní nàmàún bèò dyi gbaà, ké ǒ dǎ m̄ nàmàún kè gǐòè gma xwaún buè ke.

Bó máaún-hwùdùà múee, Jǒó Wésèdè wǒ ma de bé Wódómà 1:17 cèà kee múin. ǒ dǎ, “Nyo bè sédèin dyíee mu cǐín dyiin dé hwiqǐi-taba-tabá mú.” Gèdèpǒò-wùdù nià ke bǒ bein ma dyi dé Íngàná-bòdòò kǒ, ǒ kè dé bóqǒ-kpàà dà séin deké.

Taún-kùà bǐ sòin dé cĚĚ-dèò mú ke

Nyo taún-kùà bǐ nià ke, bé ǒ kée nyuún dyi tèmèin kà bé m̄ wǒ cĚĚ-dèò múin nyue:

1) Zà bó taún-kùà bǐè dyúádò bé m̄ kée nyu:

a. Po Gèdèpǒò-wùdù dò m̄o tèmèin-dè dò sòin dé Bábòò múee páún bá dyi-sédèin-sédèin dylàin dé hwiqǐi-taba-tabá múee jè dyí, sòin dé Wódómà-cèè-dèò mú. Gèdèpǒò-wùdù m̄o Bábòò tèmèin-dè bé m̄ muà cèèin nyee me dú pépà-miè wáká 5-6 dyí, m̄o m̄ bein wuquò kpǒo.

b. Po de bǐ bé Wódómà-cèè-dèò 1-11 cèà bá tèmèin-dè kò-kò bǐ tèmèin jè dyíee kè de ǒ vòsi 12-16 cèà bá kà à ké de bèò xwai nyue nyue jè dyíee dǒin mú. De m̄ muà cèèin nyee me mò de bé mǎùn poìn hwiqǐie, ké m̄ me bóo cèè-dè dò mú zàà.

2) Dú sǒ-kǒún-dyi-po-po dǒ dyí sòin dé cĚĚ-dè nià ke mú. Ni hwiqǐi-pèin-vòsi bèò mu cĚĚ-dèò wáká dò jǔùn deké.

¹⁸⁰De Jǒó Wésèdè cèè ma ke. Dùò 24, 1738.

Céè-dè tòò bĕ bĕin ò gbo kpáa ke

Ì dyi de pàdă cĕe mó de bá Wódómà-cèè-dèò jè dyí ní, níí, ò me zà céè-dè bĕ nìà dà bídíe wuquún dekè.

Céè-dè bĕ wa dă píe po ke

Bédéè, Gíiwàdà, ed. *Kéqéi-qeín-nà-nyò bĕ ni zĕò kíín nyee De-tèmèin-cèè-dè: Wódómà-cèè-dèò* Ìntòvásètè Céè-dè-nyùin-naín, 1998.

Káqákè, Áqòùn. *De-tèmèin-cèè-dè bá Dèè-wùqù Dìèò jè dyíe.* Àbínídĕùn Céè-dè-nyùin-naín, n.d.

Géqéèhòò, Wenyó M o kè Jós Dényò. *Níù Békĕ Bábò-tèmèin-cèè-dè: Wódómà-cèè-dèò (Céè-dè-kpò 2).* Békĕ Héè Céè-dè-nyùin-naín, 2008.

Céè-dè bĕ ò Ìntònéè kĕ ke

“Wódómà” o ò <http://www.seedbed.com/seven-minute-seminary/>

“Wódómà 7 tèmèin kà bĕ Kéqéi-qeín-nà-nyò bĕ mu nàmàùn nyueí nìin tee keè?” o ò <http://www.seedbed.com/seven-minute-seminary/>

“Wódómà 9-11 Tèmèin Káávĕin nìin Tèmèin-dèò jèè?” o ò <http://www.seedbed.com/seven-minute-seminary/>

Wésèqè, Jós. *De bĕ Wésèqè Zain ma kĕin bá Dèè-wùqù Dìèò jè dyíe.*
<http://www.biblestudytools.com/commentaries/wesleys-explanatory-notes/>

Cěé-dè 5 Dyi-diè-dè bě ò ké gǔ jǔ dé nì sǎ-kǒún-dyi-po-poò mú ke

1. Zede xwíníín bě kǒ jè Póò cée kà Wódómà-cèè-dèò kee tā.
2. Zede jáà-dè tā bě bá múà-bǒò jè dyí, bē wa nì dé Wódómà-cèè-dèò da-zà-zàò mú ke.
3. Zede nyo-dù tā bě bē zaa muà kpõùn dé Wódómà 1-3 mú ke.
4. Dé Wódómà 6 múee, nyo dò diè dei, ké ɔ dá, “À me nì nààmàǎn nyueí tee, bē Gèdèpóò kpedèè-dyíín-nòmò-nòmòò ké dyí vòèn zii”? Póò jǔ ɔ gǔ, ké ɔ dá,
5. Dé mò gǔ-jǔ-wùdù tā bē Póò tò bá Wódómà 7:7-25 jè dyí ké?
6. Póò cē Éázùdùè-nyò bēò de tā gbo bá waà se jáà po-poò jè dyí. Zede de tā bēò.
7. Sòìn Wódómà 12-15 múee, zede hwìè tā bě kǒ mú à muè dyí dyuòùn kà bē à nì cíeí dé Gèdèpóò hwìqǐí-taba-taba mú ke.

Cĕĕ-dĕ 6

1 kĕ 2 Kòdĕíntìò ɔ kĕ Gàdĕzià: Cĕĕ-dĕ bĕ bĕ Pòò tò ma Còci-nyò bĕ nì ma fùà-fúá múĕ gbo ke

Cĕĕ-dĕò hwòdĕ-kpàin-dĕ bĕ

Đé cĕĕ-dĕ nìà ke mánáin nyĕĕ, dĕ-cĕ-nyòò me béin kpé:

(1) Bĕ ɔ ké ti Pòò cĕĕ 1 kĕ 2 Kòdĕíntìò ɔ kĕ Gàdĕzià-cĕĕ-dĕò ke kĕ xwínín kò jĕ ɔ cĕĕ kà wa keĕ dyí dyuò.

(2) Bĕ ɔ ké 1 kĕ 2 Kòdĕíntìò ɔ kĕ Gàdĕzià-cĕĕ-dĕò hìdĕ-kpà bĕò dĕín mú po.

(3) Bĕ ɔ ké dĕ jĕĕ bé 1 Kòdĕíntìò-cĕĕ-dĕò cĕ keĕ múin wó, bĕ ɔ ké cĕĕ-dĕò jĕ kĕin zàin béin.

(4) Bĕ ɔ ké gbo-kpòin-kpòin nì bó Kĕdĕi-dĕin-nà-nyòò kĕ gmaò púa keĕ jĕ kĕin zàin.

(5) Bĕ ɔ ké kà Bábòò nyu gmaò xwínín mú zàà keĕ dyí dyuò.

(6) Bĕ ɔ ké dĕ nyue bé zà-dĕin kĕ se-wuquún-dyi-wóin dyi ma kà còci-nyò bĕ nì zòò kíin nyĕ hwiĕ nĕĕ dyí dyuò.

(7) Bĕ ɔ ké dĕ bĕ bĕ cĕĕ-dĕ bĕĕ cĕà ke kĕ bóqó-kpàà mój-dĕ bĕò gboi kpàin, bó zĕĕ.

Cĕĕ-dĕò Sò-náin

Zà 1 kĕ 2 Kòdĕíntìò ɔ kĕ Gàdĕzià Wuquún.

Pĕin vòsi bĕĕ hwiđi bé m ké wa wĕin dyi nyu: 1 Kòdĕíntìò 1:20-21 kĕ Gàdĕzià 5:22-23.

Ti díĕ bĕ ní, Bábò-wuquún-zà-nyò bĕ nìà kàun wĕĕ béin dyĕ hwiđi poĕn kà bé zà-dĕin dò se ma dĕ còci-nyò bĕ nì zòò kíin nyĕĕ hwiĕ nì fò ke. “O jũ ké gìdĕ kĕ wuquún-dyi-wóin-wóin dyi zòò còci-nyò bĕò púa nì ní, níí, nyo séin hwòdĕ mu ma dyi dĕin bé wa ké dĕ còciò mú nì.” Cĕĕ-dĕ bé Pòò tòà Kòdĕin-nyò bĕò kĕ Gàdĕzià-nyò bĕò gboĕĕ cĕ nyo hwòdĕ kĕin dĕ dĕ nìà ke mú. Tia baqaa, nyoĕn bĕ nì zòò còci-nyò bĕò tĕmĕin-dĕ bĕ se jàà keĕ tĕmĕin, ké còci-nyò bĕò nì ma nàmàun nyueĕ, ké wa se ma wuquún dyi wóin bá tĕmĕin-dĕ kò-kò bĕ sòin dĕ Bábòò múĕĕ jĕ dyí, ké hwòdĕ kpĕin ma wa kĕin bá nàin-nyò bĕ nì dĕ còciò múĕ kĕ kà wa ké còci-nyò kpeĕ zàà nyueĕ jĕ dyí. O xwínín mò, dĕ bé cĕĕ-dĕ bĕĕ cĕà bá còciò jĕ dyĕĕ nì kpáun dĕ còci-nyò bĕò hwiĕ ke bó zĕĕ. O jĕĕĕ, Pòò cĕĕà cĕĕ-dĕ bĕ nìà ke, ké ɔ tòà wa dĕ còci-nyò bĕ nì zòò fùà-fúá múĕ gboĕ kĕ. Cĕĕ-dĕ bĕò bĕdĕ tĕmĕin-dĕ pàqā bó còci bĕ nìà fùà-fúá mú bó zĕĕ keĕ bìi.

1 Kòdĕíntìò

Cĕĕ-dĕò Cĕĕ-nyò kĕ Ti ɔ Cĕĕĕ ke

Kòdĕin-hwòdĕò mò hwòdĕ bé ɔ nì ma bó Ējĕn dònubiàò kĕ Đónià dònubiàò púa ke. Mĕĕ po ma qua dĕ hwòdĕò wáqá dò kò, ké wa zà dĕ gbĕ, ké wa kpaa hwòdĕò wáká tòò kò. Dĕ bé Kòdĕin-hwòdĕò nìà ke mò ma mĕĕ qua-pòin-naín jĕĕĕ, ɔ nyue ké nyo báun-báun bĕ wó ma múà-bòò. Mĕĕ gbo kùà-nyu-nyò bĕ fòin ma dĕ Kòdĕin-hwòdĕò mú ti wa nì ma waà gbĕ bĕ mĕĕ mú zàun mɔo ké wa nì ma waà gbĕ bĕ mĕĕ mú poĕĕ nyĕ. O jĕĕĕ, ɔ fĕin ma xwa bé Bò-nòmò dyĕin kpa-nyò bĕò ké ma nyoĕn séin bĕ sòin ma bóqóò dà séin nyĕĕ Gĕdĕpòò-wùdù gbo wáqá.

Póò dè ma cócìò dyi dé Kódèin-hwòdòò mú ti bé ɔ nì ma ɔ Gèdèpòò-wùdù dyi-bein-bein sɔ̀ nìinò nyueh, zɔ̀ m̀à A.D. 50 ke¹⁸¹ Póò wáqá ma Gèdèpòò-wùdù dé Kódèin-hwòdòò mú bó dènè baq̄a-bùè sè mènèin-tā xwíníin, ké ɔ t́áin ma dé g̀àa d̀ò m̀ò Àkúq̄a ke k̀è ɔ gm̀àa Pìq̄isíq̄a, bé m̀ò ma Kédèi-q̄eín-nà-nyò b̄è, ké wa s̀ò ma dé Wóq̄òun-hwòdòò múeε gbo. Δε kíin-kíin bé Póò nyu ma keε m̀ò, ɔ d̀ú ma nyo b̄èò d̄e t̀em̀èin kp̄aí dé Gèdèpòò gb̄òò mú. Ti wa kúmú ma ɔ s̀òin dé Gèdèpòò gb̄òò múeε, ɔ mu ma dé taà d̀ò mú. Kódèin-nyò p̄àq̄a k̀è Gèdèpòò gb̄òò wuq̄uí-k̄ò-nyòò c̄è ma Póò d̄e gb̀a k̄òún bó múà-b̄òò c̄è j̀è.

S̀òin bóε gboεε, zɔ̀ hm̄n zi ma hẁè ké Póò céè ma 1 Kòdèint̄iò-cèè-d̄èò. Póò céè ma céè-d̄èò ti ɔ cí ma dé Éfésà-hwòdòò mú, ti ɔ nià ɔ Gèdèpòò-wùdù dyi-bein-bein tā nìinò nyueh nyε.¹⁸² Póò céè ma céè-d̄èò bé ɔ ké ma f̀ùà-f̀úá-d̄è b̄è nì ma cócì-nyò b̄è nì ma dé Kódèin-hwòdòò múε hẁiè keε ḡɔ̀ j̄ú. Póò séè ma ti dyé ke bé ɔ ké dé Kódèin-hwòdòò mú mu, ɔ j̀eεε, ɔ céè ma céè-d̄èò, ké ɔ d̀èn ma Tímétè xwa. Xwíníin k̄ò j̀è Póò g̀ā ma k̀à Tímétè bé ɔ k̀èà céè-d̄èò kpaa m̀ò, bé ɔ ké ma nyo b̄èò náún-po-wùdù t̀òò b̄è nyí d̄ekè.¹⁸³

Kà Póò nyu céè-d̄èò céèε ke

1 Kòdèint̄iò-cèè-d̄èò se múin w̄óun k̀amà, ké ɔ k̀amà múin w̄óun d̄ekè. Céè-d̄èò se múin w̄óun k̀amà, sepóεq̄é ɔ m̀ò céè-d̄è b̄è Póò céè nyo b̄è d̀ò gbo bó “xwíníin j̄éé d̀ò j̀è ke”. ɔ m̀ò céè-d̄è b̄è ɔ céè, bé ɔ ké f̀ùà-f̀úá-d̄è d̀ò ḡɔ̀ j̄ú ke. Xwíníin k̄ò j̀è céè-d̄èò f̀éàin xwaa niàò ẁè. Póò seε nyo b̄èò gbo c̄è bé wa ké t̀em̀èin-d̄è k̀am̀aun-k̀am̀aun b̄è dyi kp̄ò, keε ɔ nì wa náún poεh bó f̀ùà-f̀úá-d̄è b̄è nì dé wa hẁiè kp̄aún w̄εε j̀è d̀òun p̄ū.

Ké d̄eεε, céè-d̄èò k̀amà múin w̄óun, sepóεq̄é d̄eò nì Póò k̀è cócì-nyò b̄èò d̀òun p̄úa. M̄ dyi k̀à Póò nyua f̀ùà-f̀úá-d̄è b̄è nì ma k̀à dé cócì-nyò b̄èò hẁiè keε ḡɔ̀ j̄úε keε dya gm̀ò ní, nìí, m̀ muε dyí dyuòun k̀à bé 1 Kòdèint̄iò-cèè-d̄èò k̀amà múin w̄óun dé hẁiè d̀ò mú ke.

Kà Póò nyu f̀ùà-f̀úá-d̄è b̄è nì ma k̀à dé Kódèin-hwòdòò múε ḡɔ̀ j̄úε keε hẁòin-d̄è s̄ó k̀èà k̀è. 1 Kòdèint̄iò 7:1 gbo-dè-dè q̄á, “Bá d̄e b̄è k̄ò j̀è b̄è céè ma k̀à m̄ gboε dyíεε....” Póò c̄è bó wuq̄u d̀ò d̄e, ké ɔ q̄á, “ɔ mu dyíin nòm̀òun bé nyo d̀ò ké seó nyónó dyi kp̄ò.” Keε ti Póò q̄āa náa c̄εε, ɔ c̄εε d̄e, ké ɔ q̄á, “Keε k̀à b̄è k̄p̄eε-gb̀a-nyu-nyò v̀òà dyí m̀iò keε, g̀àa séin m̄ε bédé wa m̀iòun nìin nyónó, ké m̀àa séin m̄ε bédé wa nìin dyú-b̄á.”

Kà dyúáq̄òò, k̀āà 1 Kòdèint̄iò 8:1 dè gbo, ké ɔ q̄á, “Δε m̄ m̄ε c̄è bá q̄ii-d̄è wa q̄ā k̄ūn-k̄p̀ò gbo s̄áa z̀àin nyε j̀è dyíεε, ɔ k̀è ...” Wuq̄uò nyo k̄ò bó wuq̄u nià ke gbo dyíεε m̀ò wuq̄u bé ɔ s̀òin wa nìin céè-d̄èò mú ke. ɔ m̀ò, “Á dyuòè k̀à à séin bédé f̀ònò-hwòd̄òε.” Δéε ḡɔ̀-j̄ú-j̄ú múeε, Póò q̄á, “Hwòd̄ò-f̀ònò-f̀ònò búáin nyo dyí, keε d̄èb̄èin-d̄èb̄èin k̀ùn nyo dyi.”¹⁸⁴ À dyi céè-d̄è b̄è bé Póò t̀òà Kódèin-nyò b̄èò gboεε wuq̄úun z̀aun nìin, à nì d̄eò múin w̄óun dé hẁiè dyúáq̄ò xwíníin. Keε ti q̄íé b̄è ní, à m̄ε kp̄ain Póòε náún-po-wùdùò k̀è wuq̄u bé Kédèi-q̄eín-nà-nyò b̄è nì ma k̀à dé Kódèin-hwòdòò múε c̄èà keε gboi d̄ekè.

¹⁸¹ Àpòsò 18:1-18.

¹⁸² 1 Kòdèint̄iò 16:8.

¹⁸³ 1 Kòdèint̄iò 4:17.

¹⁸⁴ 1 Kòdèint̄iò 8:1,

Xwíniín kǎ jè Pǒ̀ cée kà nyo bǎ̀ gboe

Ɖe bé gàa tā bǎ̀ m̀ ma c̀ci nì ma kà d́e Kód̀èin-hwòd̀ò̀ mùe nàin-nyò bǎ̀e cǎ̀ ma bá c̀ci-nyò bǎ̀ kpeɖe jè dyíe m̀ nyo nyue ké Pǒ̀ cée ma kà wa cée-d̀e kíin-kíin nà ke gboe.¹⁸⁵ Wa m̀ Séd̀éfinà kè Fòtùnétà ɔ̀ kè Àkéékà. Gàa bǎ̀ nà ke cǎ̀ ma kà bé mú-ge-ge nì ma c̀ci-nyò bǎ̀ p̀á, ké wa nì ma nàmàun nyueñ bó nyoñ séin dyédé waí, ké wa se ma Pǒ̀ niin àpòsò-kùà̀ d̀e d́a ke. Pǒ̀ cée ma 1 Kòd̀éint̀iò-cèè-d̀è̀ò̀ bǎ̀ ɔ̀ ké f̀à-f̀úá-d̀è̀ bǎ̀ nà ke jè cǎ̀ kè bé ɔ̀ ké dyi-diè-d̀è̀ bǎ̀ bé Kéd̀éin-d̀éin-nà-nyò bǎ̀ nì ma d́e Kód̀èin-hwòd̀ò̀ mùe diè ma dyíe gǎ̀ jǔ.

Ɖe d̀ò-d̀ò̀ bǎ̀ cée d́e 1 Kòd̀éint̀iò-cèè-d̀è̀ò̀ mùe

Ɖé cée-d̀è̀ò̀ da-zà-zà̀ò̀ mùe, Pǒ̀ cǎ̀e kà bé ɔ̀ m̀ “Jízè Kéd̀éi àpòsò” ke. Wuɖu nà ke dyàà jǎ̀a-po-nyò bǎ̀ nì ma d́e Kód̀èin-hwòd̀ò̀ mùe hwiɖí kà bé “Gèd̀èpò̀ò̀ nyue ké bǎ̀ d̀ò se wa m̀ nyo bǎ̀ kè Kéd̀éi Jízè m̀à nyo dyúáq̀ò kee bǎ̀ nì, ké Gèd̀èpò̀ò̀ d́a wa d́a, bé wa ké ɔ̀ nyo bǎ̀ jǔ ke.”¹⁸⁶ Ké ɔ̀ cǎ̀ ma wa kpeɖe bǎ̀ kè nyo bǎ̀ bé Gèd̀èpò̀ò̀ d́aà gǎa kpeɖe se hwòin, bé wa nì ma kà nyueñ nyee jè gbo d̀ekè.

➔ *Mú-ge-ge nì d́e c̀ciò̀ mú ke (I Kòd̀éint̀iò 1-4)*

Pǒ̀ dè ma c̀ciò̀ dyi d́e Kód̀èin-hwòd̀ò̀ mù. Ké gàa d̀ò kǎ̀ nyéné m̀ Àpòd̀è, bé ɔ̀ dyuò ma wùd̀ùè m̀ò kee wáq́a ma d́e Gèd̀èpò̀ò̀-wùd̀ù, ti bé Àkúq́a kè Pìq̀isíq́a zà ma ɔ̀ wuɖu kò ke.¹⁸⁷ Tia baqaa, púe, Píd̀è d́a ma Kód̀èin-nyò bǎ̀ gboi tée mu.¹⁸⁸ C̀ci nà d́e Kód̀èin-hwòd̀ò̀ mùe ge ma mú, ké wa d̀ò-d̀ò̀ gǎ ma nyo-d̀e-tèmèin-nyò bǎ̀ nà ke d̀ò, bé ɔ̀ ké ma wa niin nàin-nyò jǔ. Kee wa d́íe bǎ̀ se ma mú-ge-ge nà ke jè hwiè kpá, ké wa d̀ò-d̀ò̀ d́a, “Nyo m̀ níin nàin-nyò kee m̀ò Kéd̀éi”. Nyo bǎ̀ nà ke búáin ma wa miòun dyí d̀ekè dyeo, kee wa se ma nyoñ-dyù kíd́í sí.¹⁸⁹

Sòin bóe gboe, d̀e bǎ̀ bé Pǒ̀ cǎ̀ d́e 1 Kòd̀éint̀iò-cèè-d̀è̀ò̀ mùe tèmèin nyoñ dyí kà bé mú-ge-ge nì ma kà d́e c̀ci-nyò bǎ̀ nì ma d́e Kód̀èin-hwòd̀ò̀ mùe hwiè kee dyà ma f̀à-f̀úá d́e waà wíki séinè biè-bièò̀ mú kè d́e wa Bounboò̀ Ɖii-d̀è̀ò̀ d̀i-d̀i mú. “Bò kòin d̀ee, d̀e dyà ma kà mú-ge-geò̀ kee m̀ò, sepòedé c̀ci-nyò bǎ̀ se mó bé wa ké ma nàmàun jè cǎ̀ d̀e m̀òun d́e wa hwiè.

Kee Pǒ̀ m̀òun taba ma ɔ̀ àpòsò-kùà̀ò̀ bá bo d̀éin kòd̀ó-kòd̀ó. Nyo bǎ̀ bé wa tò ma gàa d̀ò m̀ò Àpòd̀è kee niin wuɖu d̀ùù gboe, wa se ma Pǒ̀ niin wuɖuò d̀e d́a, ké wa baqaa ma ɔ̀ dyó. Kee Pǒ̀ taba ma ɔ̀ àpòsò-kpèò̀ bá bo d̀éin kòd̀ó-kòd̀ó, bé dyiin d́ee mùe, wa ké ɔ̀ ti nyí, bé ɔ̀ ké f̀à-f̀úá-d̀è̀ bǎ̀ nì ma kà d́e c̀ciò̀ mú kpáun wǎe jè cǎ̀. Pǒ̀ m̀à waà bá d́e zùun wǎe d̀èbè ma ɔ̀ “d̀èbè-dyù bǎ̀ò̀ mú”¹⁹⁰ Ɖ jèe, ɔ̀ nyu ma ɔ̀ miòun niin zàse bá ɔ̀ àpòsò-kùà̀ò̀ jè dyí, ké ɔ̀ d́a, “M̀ m̀ò nyo bé Gèd̀èpò̀ò̀ gǎ ma kà ɔ̀ hwòd̀ò̀ nyue ma gbo poe ke, bé m̀ ké Kéd̀éi Jízèè àpòsò jǔ...”¹⁹¹

C̀ci-nyò bǎ̀ò̀ d́íe bǎ̀ nì ma wuɖu f̀éin xwa bǎ̀ bé Pǒ̀ cǎ̀ ma kà wa gboe kè Àpòd̀è niin gana-wùd̀ù bǎ̀ bé ɔ̀ cǎ̀ ma kee gboi kpáin. Ɖ jèe, Pǒ̀ cǎ̀e ma wa gbo kà bé wuɖu bǎ̀ bé ɔ̀ cǎ̀ ma kà wa gboe, “ɔ̀ se ma wuɖu

¹⁸⁵ 1 Kòd̀éint̀iò 16:17.

¹⁸⁶ 1 Kòd̀éint̀iò 1:1-2.

¹⁸⁷ Àpòsò 18:27.

¹⁸⁸ 1 Kòd̀éint̀iò 9:5.

¹⁸⁹ 1 Kòd̀éint̀iò 1:10-12.

¹⁹⁰ 1 Kòd̀éint̀iò 4:14-15.

¹⁹¹ 1 Kòd̀éint̀iò 1:1.

zi kōin nòmòùn ɔ kè hwòdǒ-fònò-fònò mú cèin” nye. Ɔ dá, “Ti rí nì ma wùdùěñ, ké ti rí nì ma zio poeñ nyee, rí se ma nyoũñ hwòdǒ-fònò-wùdù mú cáin. Kee Zùù kpèdò mò nyo zàà mú kà de rí nì ma kà cèin nyee mò ma jãà ke....”¹⁹² Pòò se ma Àpòdè de gbà dò kòùn cẽ,¹⁹³ kee ɔ dá ti ɔ nì ma ɔ àpòsò-kùàò nyueñ dé Kódèin-hwòdǒ múee, wuɖu bẽ bẽ ɔ cẽ ma kà déee sòin ma dé Zùù Hwèin-hwèinò gbo ke. Kódèin-nyò bẽdò de ma nyoũñ-dyùè fònò-hwòdǒ hwòdǒ kò, kee Pòò niè ma wa gbo cèin bẽ wa ké Gèdèpòò gbo gmòin de.

➔ Gbàdàun-po-po nì dé còciò múe (I Cor. 5-6)

◆ *Đé còci-nàin-nyò bẽdò me nyu bá nyo bẽ nià nàmàun nyueñ bó nyoũn séin dyúa dé còciò múee jè dyí ké?*

Kódèin-hwòdǒ mò ma Wódòun-bòdòò mèe ɖua-pòin-naín, ké nyo bẽ se Gèdèpòò dyú dyuòee bédé ma kũun-gbò báun-báun, ké gbàdàun-po-po mò ma waà kũun-kpò biè-bièò wáká dò. Ɔ jèee, nyoũn séin dyuòè ma dyí kà bẽ gbàdàun po-po nì ma dé wa hwìè m̀ò ke. “Wuɖu mòà Kòdèint̀ò” kee xwíinín mò nyo dòè fònò-hwòdǒ kōin-cá-cá.

Còci-nyò bẽdò dò bédé ma ɔ bãà gmàà xwa dé Kódèin-hwòdǒ mú, ké ɔ mũè còci-nyò bẽdò se ma ɔ kpeɖe zàà mó. Píe-nyò bẽdò mòùn ní nyu ma kpeɖe nià ke dye mòùn.¹⁹⁴ Còci-nyò bẽ nì ma dé Kódèin-hwòdǒ múee zi ma kpeɖeín nyiniñ m̀ò, ké wa se mó bẽ nyo dò ké ma waà sãkpèin-kpeɖe bẽdò dò jè cẽ dye mòùn.

Náun-po-wùdù bẽ Pòò nyíà còci-nyò bẽdò kee mò de kée nyu, bẽ wa kée múin wó kà wa ké nyo nyu de gbà dé còciò múee kpeɖe zàà nyu ke. Pòò cẽe ma wa gbo bẽ wa ké nyo nyu de nià kee dé wa hwìè zà, bẽ ɔ ké ná nì tee, bẽ ɔ ké gbo zìain hwè.¹⁹⁵ Còciò bédé bẽ ɔ ké còci-nyò bẽdò kpeɖe zà bó xwíinín só jè. Wa mò, bẽ nàmàun-nyòò ké gbo zìain ɔ kè bẽ nyo dò ní kò dà múà-bòò de gbà kòùn cẽ. Pòò se nyo bẽ bẽ wa se jãà-po-nyòe jè cèé nì, m̀ò ké ɔ se nyo bẽ dǎ hwíi sòin, ké wa nì dé píee jè cèé ní. Nyo bẽ kò jè ɔ nià cèin nyee mò nyo bẽ bẽ wa nià dé còciò mú gáná cá, hwè ké wa nià gmòin-gmò-nàmàun nyueñ nye.

Ɔ see d̀òùn, kee Pòò cẽ ma jãà-po-nyò bẽ bẽ wa nì ma wa mũè bẽ gòmanà gbo kpauñ wèe jè deké. Kódèin-nyò bẽdò se mó bẽ wa ké ma nyo bẽ nì ma nàmàun nyueñ dé còciò múee zaa wó po, kee wa fúá ma bo xwai bẽ wa ké wa mũè dò kóti kpa. Pòò diè ma deí kebi, “wa bèin bódo-kpàà zaa wó poe” ɔ jù ké wa se de nì wa dǐí Kédèi-dein-nà-nyò bẽ púa kee wó poe bèin níe.

➔ Đe bẽ bẽ Kódèin-nyò bẽdò diè dyi ke (1 Kòdèint̀ò 7:1-16:9)

Pòò jù de gbèi-gbèi wè bẽ Kódèin-nyò bẽdò diè ma ɔ dyi dé cèe-dè bẽ wa tò ma dé ɔ gboe múee gó.¹⁹⁶ Đé ɔ gó-jù-wùdù bẽdò dò-dò gbo-dè-dè múee, ɔ dá, “Bá de kò jè bẽ cèe ma kà rí gboe....” Pòò zà waà dyi-diè-dèò wuɖuún, hwè ké ɔ cẽ xwíinín kò jè wa dièà deò dyiee wa gbo.

¹⁹² 1 Kòdèint̀ò 2:1-4.

¹⁹³ 1 Kòdèint̀ò 16:12 tèmèin nyo dyí kà bẽ Pòò kè Àpòdè kpòin ma gbo ké wa nì ma Gèdèpòò Káá-bòdòò bìi kùà nyueñ nye.

¹⁹⁴ 1 Kòdèint̀ò 5:1.

¹⁹⁵ Bẽ wa ké kà bó nyo dò “Sétò xwáɖáun zàin nyee” hwòin bẽ wa kèó má nyoò dé còciò múin kúmu gáná cá ke. Sepóedé ɔ dyi dé píe nì ní, ní, ɔ nì dé bódo kpàà mú, ké ɔ nì Sétòè kpé xwíɖii gáná cá.

¹⁹⁶ 1 Kòdèint̀ò 7:1.

❖ Dyi-diè-dè bá nyónó dyi kpõ jè dyíe (1 Kòdèíntíò. 7:1-23)

Nyo díé bĕ niè ma nyo bĕò tèmèìn, ké wa dá, “O mu dyiin nòmòùn bĕ nyo dò ké seó nyónó dyi kpõ.”¹⁹⁷ Kεε Póò cĕe ma wa gbo kà bĕ o mu dyiin nòmòùn bĕ gaa séín ké wa miòùn niin nyónó bĕdĕ, bĕ màa séín ké wa niin dyú-bă bĕdĕ ke. Póò mu dyúa de ké o cĕ de bá nyónó bó jè dyíe. De o cĕa kee kàmà ma mú miò bó jăa-po-nyò bĕ bĕ wa kè nyo bĕ se Kédĕin-dĕin-nà-nyò bĕe niin ma múe biì.

❖ Dyi-diè-dè bá nyo bĕ se dyú-bă bĕdĕe kè jòò-màà bĕ jè dyíe (I Kòdèíntíò 7:25-40)

Sepóedĕ bó “ti kàmàün-kàmàün bĕ bĕ nyo nià mú kàün wĕe jĕe,” Póò poèn ma hwiđi kà bĕ nyo bĕ séèà nyónó moò dyú-bă dyi kpõ kee ké ná wa de sĕe. Kee wĕé kee, o cĕe ma kà bĕ de nià ke mò o miòùn niin wuđu, ké o se “Bounboò wuđu” ke. Wuđu o cĕa, bĕ o dyi niín, “ti kàmàün-kàmàün bĕ bĕ à nià mú kàün wĕe,” o xwíníín mò gă bĕ bĕ jăa-po-nyò bĕò ni ma kà dyééń dé Wódóùn-gòmànàò xwíđi ke. Ti kàmàün-kàmàünò xwíníínò dò béin sepóedĕ Kédĕi “de-dyi-tiò” dă dyi xwĕin, ké nyoün bĕ bĕdĕ bĕ wa ké jăa-po-nyò bĕò gă dyéin jĕe jĕe.¹⁹⁸

❖ Dyi-diè-dè bá dji-dĕ bĕ wa zàin kũn-kpò gbo sáa kee jè dyíe (I Kòdèíntíò 8:1-11:1)

◆ *Đé ni cóciò múe, dji-dĕ bĕò nyé bĕ dĕin dji-dĕ bĕ bĕ wa dă kũn-kpò gbo sáa zàin, kà o nyuà niè dé Kódĕin-nyò bĕò gboe ké*

Đé dyi-diè-dĕ bá dji-dĕ bĕ wa dă kũn-kpò gbo sáa zàin nye gĕ-jĕ-jĕ múe, déé Póò zi wùdĕn miò. De séín bĕ Kódĕin-nyò bĕò nyu ma kee, wa dĕe wa miòùn niin hwòdĕ-fòńò-fòńò dyí, “À dyuòè kà à séín bĕdĕ fòńò-hwòdĕ.” Póò cĕe ma wa gbo kà bĕ à me bó à hwòdĕ-fòńò-fòńò hwòdĕ kō dĕe, sepóedĕ hwòdĕ-fòńò-fòńò (“búáin nyo dyí”), kee à me bĕdĕ dĕbĕin-dĕbĕin, sepóedĕ dĕbĕin-dĕbĕin (“kũn nyo dyí”).

Póò cĕ dji-dĕ bĕ wa dă kũn-kpò gbo sáa zàin nye kè dji-dĕ kà kò dò dĕ jè. O dá o jĕ ké nyo bĕ o seà dyi kuεe dyi o mũè dò bĕ o mòùn bĕdĕà zùùò kee de dĕe dyé dé kũn-gbò dò múín, nyo mò nyo seà dyi kuεe hwòdĕ mu gbo zĕin bĕ o ké dji-dĕò dò dĕ, ké o muε nyuùn bĕ nyo se dyi kuò mòùn ké buđu. Póò cĕe ma Kódĕin-nyò bĕò gbo kà bĕ o se bĕdĕ bĕ o ké ma waà pòsòdĕ jĕ hwè bĕ o ké o miòùn biì wíđi-kũà nyu dee, kee o dá o se ma de bĕa de dá, sepóedĕ o mó bĕ o ké ma wa Kédĕi gbo dyà jè.

Ké deεe, kũn-gbò mú de-dĕ-dĕ mò ma kũn-kpò biè-biè.¹⁹⁹ Póò jađa ma wuđu, ké o dá, “Bĕ se Bounboò tébĕdĕò gbo sòò béin, hwè bĕ bĕ ké zùù gbà bĕò niin tébĕdĕò gbo mu.”

Póò dá jăa-po-nyò me bó dji-dĕ bĕ nyo bĕ seà Gèdĕpóò dyí dyuòεe dă kũn-kpò gbo sáa zàin nye dĕe dyεo, kee bá sua-dĕ bĕ wa dă kũn-kpò gbo sáa zàin, ké wa peđe dé de-pèdĕin-naínò ke jè dyíe, o cĕ de kà kò dò. Sepóedĕ jăa-po-nyòò se suađĕò nyo bĕ wa dă kũn-kpò gbo sáa zàin dé de-pèdĕin-naínò kee dyí dyuò jĕe, o me dō de séín mu o dyúa dyiin nye, ké o ní dá bĕ o ké “de dò dyi diè”. Kee o jĕ ké nyo dò dyi bó ni, ké nyoò dyi o sáná kàin ní, nií, o me bóo dōo. Sepóedĕ m̄ díí dò bĕ o se dyi kuεe mòùn béin dyúa

¹⁹⁷ 1 Kòdèíntíò 7:1.

¹⁹⁸ 1 Kòdèíntíò 7:29.

¹⁹⁹ 1 Kòdèíntíò 10:1-22 mò nóó bá Éézùdĕ-dyù bĕò hwiđi-taba jè dyíe, ké o mò náún-po-wùdĕ bó nyo bĕ mòà kũn-kpò-biè-nyò kee biì.

muε bé ɔ ké suaqèdò dò dõ deké. Dé hwiè nìà ke múεε, Pòdò dyàà Kòdèin-nyò bèdò hwiqíi kà bé Kédèi-dèin-nà-nyò se bédé bé ɔ ké vò bó “ɔ miòùn nìin nòmò dyiin dyé jè, keε ɔ me vò bó ɔ mǔè bǔè nòmò dyiin dyé jèε.”

Đèbèin-dèbèin zi de kpauñ nìo dé de séin mú. Nyo dò dyi Gèdèpòdò mú dèbè ní, nìí, ɔ se de de bèin dé kũùn-gbò dò mú. Ké à dyi à mǔè Kédèi-dèin-nà-nyò dò mú dèbè ní, nìí, à se wòo mu bé ɔ ké dji-dè bé wa dǎ kũùn-kpò gbo sáa zàin nyεε di, bé à díí se dyi kuò ní kǔ dǎ mú gbòdò.

❖ Gèdèpòdò biè-biè kè Nyíí-dè bǔ jè (1 Kòdèintǔò 11:2-14:40)

Sòin bóε gboεε, de bǔ bé Pòdò cǔ ma deεε bá kpé kè Bounboò Đii-dèdò di-di ɔ kè zũùn-nyii-dè bǔ jè dyí. De bǔ nìà ke nyue ké cóci-nyò bǔ nì ma dé Kòdèin-hwòdòdò múεε búáin ma wa miòùn dyí, ké wa dyà ma gbo-zain-zain dé cóci-nyò bèdò hwiè. Kòdèin-nyò bèdò se ma wa miòùn dyé kà wa mòdò kà kpódó-dyùà dyúádòè nyo bǔε, keε wa nì ma nyíí-dè bǔ bé zùùò nyíà wa keε kũà mú nyũen bé wa ké nyéné nyu bó wa miòùn bií. De Pòdò cǔ ma wa gbo bá kpede nì náa jè dyíεε, mò, bé wa kée dyuò kà bé dèbèin-dèbèin kpa de ké ɔ zi zũùn-nyii-dè dyí vèin nyε.

❖ Kédèi gĩo-wódó-wódòdò kè nyo bǔ dǎà méε gĩo-wódó-wódòdò jè (1 Kòdèintǔò 15)

Nyo bǔ bé wa diè dei bá de mu jáà-po-nyò bǔ bé wa dǎ méε gbo kpáun dé dyúá ke jè dyíεε, Pòdò dè wa gǔ juε gbo dé Kédèi gĩo-wódó-wódòdò mú. Ké ɔ cǔε kà bé gĩo bé Jízè wódó ma kà keε mò “nyo bǔ muà gĩo wódòùn wǔε kíin-kíinò.” Sepóedé Kédèi du ma gĩo tóun jèεε, ɔ mò nyénéin-dáin-dè kà bé jáà-po-nyòdò mu gĩo wódòùn wǔ.

❖ Gèdèpòdò-nyò bǔ nìà dé Jùdúsèdèin-hwòdòdò múεε wa nyíí-dè (1 Kòdèintǔò 16:1-4)

Ti bé Pòdò nì ma ɔ Gèdèpòdò-wùdù dyi-bein-bein tǎ nìinò nyueñ nyεε, ɔ kpò ma bóqó-dù kà kò dò bǔè nyo bǔ bé wa dǎ ma Gèdèpòdò gbo gmòin nyεε nyíí-dè bǔ xwai. ɔ nyue ma náa bé ɔ ké ma jáà-po-nyò bǔ nì ma dé Jùdúsèdèin-hwòdòdò mú, bé wa nì ma fũà-fúá kpõuñ dé Júù-nyò bèdò nàin-nyò bèdò xwaún wǔε gbo kpá. Nyíí-dè nìà ke jè kpa ma de dé Pòdò gbo miò, sepóedé nyíí-dèdò tèmèin wa dyí kà bé cóci-nyò bèdò bédé bé wa ké gbo kpõin nyε. Dyiin dé nyíí-dè nìà ke tò-tò múεε, Bódó-dù kà kò dò bǔè nyo bǔ nì ma kà dé Kédèi múεε tèmèin nyoñ dyí kà bé ɔ kpa de bé wa ké ma wa mǔè Kédèi-dèin-nà-nyò bǔ, bé wa mòùn mò ma (Júù-nyò bǔ) keε gbo kpá dekéε.

➔ Pòdò po nyo bèdò hwuqu dǎ hwo (I Kòdèintǔò. 16:5-24)

Đé cèè-dèdò dúí-jaqa-jaqa múεε, Pòdò poε ma gbo bé ɔ ké ma Kòdèin-nyò bèdò gboi té de, ké ɔ zà ma wa nyíóun, ké ɔ po wa hwuqu dǎ hwo.

2 Kòdèintǔò

Dè Pòdò nì bé ɔ dyi 2 Kòdèintǔò-cèè-dèdò cèèε ɔ kè xwíin kǔ jè ɔ cèèà cèè-dèdò ke

Ti Pòdò dǎ ma 1 Kòdèintǔò-cèè-dèdò cèèε hwoεε, zǔ dyúádò zi ma de hwè ké ɔ cèè ma 2 Kòdèintǔò-cèè-dèdò. ɔ nì pũ kà Tímètè se ma kà fũà-fúá-dè bèdò dyi zǔèn bèin ti ɔ téà wa gboi dé Kòdèin-hwòdòdò mú ke. Ké ɔ nyue ké Pòdò miòùn mu ma dé cóci-nyò bèdò gbo. ɔ dé mu-muò “po ma ɔ hwòdò dé dei miò”, sepóedé

wa doin ma ɔ kpéd jè mú.²⁰⁰ Ké Pód mu ma dé Éfésà-hwòdò mú, ké déè ɔ ni ma ké ɔ céè ma wa céè-dèè dò gbo de. Ɔ miòùn (se ma dé de mu) kee ɔ dèin ma céè-dèè Tátò xwa.²⁰¹

Ti bé Pód sò ma dé Éfésà-hwòdò múe, ɔ mu ma dé Màsèdónià-bòdò kò, ké ɔ ni ma b̃ mu dé Kódèin-hwòdò mú sòin nyee fòñ. Ti Tátò dyi ma kee, ɔ cèe ma ɔ gbo kà bé Kódèin-nyò bèè dǎ ma waà nàmàùn bèè dyi táà ke..²⁰² Kee wéé kee, nyo díé b̃ ni ma dé ké wa se ma Pódè wudu bèè dyi kp̃o mó kánáá pū. 2 Kòdéint̃ò-cèè-dèè wáká hwèin gboò c̃e nyo b̃ nià ke jè, ké ɔ c̃e wa gboi-té-té t̃a niin bé Pód ké ma kà nyuee jè.

Xwíníin b̃e k̃ò jè Pód céè ma kà 2 Kòdéint̃ò-cèè-dèè kee mò:

- B̃e ɔ ké ma Kódèin-nyò bèè b̃ain, sepóedé Tátò c̃e ma kà bé wa dǎ ma waà nàmàùn bèè dyi táà ke (1-7)
- B̃e ɔ ké ma nyíí-dè b̃e bé ɔ ké ma cóci-nyò b̃e nià dé Jùdúsèdèin-hwòdò múe kòin nyee kp̃o hwo (8-9)
- B̃e ɔ ké ma cóci-nyò díé b̃e k̃ò hwòdò-dyùà kùmù ma keee náún po de (10-13)

Gbòdò nià dà bídíe zàin à ti b̃e bé Pód céè 1 kè 2 Kòdéint̃ò-cèè-dèè kee da. Tiò díé b̃e se ti déinò nyo, kee ti b̃e nià ke mú déè Pód céè ma kà cóci-nyò b̃e nià dé Kódèin-hwòdò múe gbo kè.

Pód kè Cóci nià dé Kódèin-hwòdò múe	
<i>Pód té Kódèin-nyò bèè gboi</i>	<i>Céè-dèè b̃e b̃e Pód tò ma dé Kódèin-nyò bèè gboe</i>
Cóci bé Pód dè ma dyi ti ɔ nià ɔ Gèdèpòò-wùdù dyi-bein-bein s̃ó niinò nyueñ nye (A.D. 50)	
	Céè-dèè k̃ò céè-nyò wa se dyí dyuò ke ²⁰³
	Pód ni ma dé Éfésà-hwòdò mú ké ɔ céè ma 1 Kòdéint̃ò-cèè-dèè, ké ɔ dèen ma Tímètè xwa (A.D. 55)
Nyo gboi-té-té bé ɔ po Pód “hwòdò dé de”, swpóedé wa doin ma ɔ kpéd jè mú ke ²⁰⁴	
	Céè-dèè “f̃èin xwa” k̃ò céè-nyò wa se dyí dyuò bé Tátò kpa wa gbo sòin dé Éfésà-hwòdò mú, bé ɔ nyue ké wa z̃iàin gbo ke ²⁰⁵
	Pód ni ma dé Màsèdónià-bòdò k̃ò ké ɔ céè ma 2 Kòdéint̃ò-cèè-dèè, ké ɔ dèen ma Tátò xwa (A.D. 56)
Kódèin-nyò bèè gboi-té-té hwèin gbo bé Pód nyu ma ke (A.D. 57) ²⁰⁶	

²⁰⁰ 2 Kòdéint̃ò 2:1.

²⁰¹ 2 Kòdéint̃ò 2:3-9.

²⁰² 2 Kòdéint̃ò 7:5-16.

²⁰³ 1 Kòdéint̃ò 5:9.

²⁰⁴ 2 Kòdéint̃ò 2:1.

²⁰⁵ 2 Kòdéint̃ò 7:8-16.

²⁰⁶ 2 Kòdéint̃ò 12:14.

Kà de bɛ cɛɛ dɛ 2 Kòdɛíntìò-cɛɛ-dɛ̀ò múɛɛ nyu dʒín mú kpáa ke

Kà wa nyuà 2 Kòdɛíntìò-cɛɛ-dɛ̀ò cɛɛɛ keɛ tɛ̀mɛ̀in nyoũn dyí kà bé ɔ xwíníin bè̀ò bédé kòɛn nyɛ. M̄ dyie wuɔuún zà ní, ɔ cɛ̀ de kò-kò bɛ̀ jè, sepóedé Póò jũ de báún-báún bɛ̀ gʒ dɛ̀ cɛɛ-dɛ̀ò mú. Póò cɛɛ ma cɛɛ-dɛ̀ò bó xwíníin jéé dò jè, kà ɔ cɛ̀à 1 Kòdɛíntìò-cɛɛ-dɛ̀ò ke. ɔ cɛɛ ma cɛɛ-dɛ̀ò bé ɔ ké ma de gbà bɛ̀ bé nyoũn bɛ̀ nì ma nyueh nyɛɛ dyí sédɛ̀in, jéé keɛ, cóci-nyò bé nì ma kà dɛ̀ Kódèin-hwòdò mú ke. Bó de jéé bɛ̀ bé cɛɛ-dɛ̀ò tòà jìie wáún wɛɛ, ɔ cɛ̀ de jéé bɛ̀ kɛɛ nyu bé nyoũn ké gbo zɛ̀in nyɛɛ dɛ̀kè.

➔ Póò taba ɔ Àpósò-kũ̀àò bá bo dɛ̀in

Wa béin ma Póò zũ̀n zàin dɛ̀ hwìè dɛ̀ bɛ̀ mú dyɛo, keɛ ɔ tɛ̀mɛ̀in ma nyoũn dyí mìò kà ɔ mò ma àpósò ke, dɛ̀ cɛɛ-dɛ̀ nìà ke mú. Dyìin dɛ̀ Póòè gǎ-dyé-dyé bè̀ò kè ɔ kpéè dyí-hwè-hwèò múɛɛ, ɔ mú-nyé-nyò bè̀ò se ma ɔ àpósò dǎin fɔ̀. Mú-nyé-nyò bɛ̀ nìà keɛ dè ma de bɛ̀ bé wa bédéè kè waà kpé hwòdò kɔ̀, keɛ Póò m̀ùn kpá ma múaũn dɛ̀ ɔ gǎ-dyé-dyé bè̀ò mú, “bé Kédèi kpéè ké m̄ kòin báin.”²⁰⁷ Kpé bé Póò bédé ma kà keɛ sòin ma dɛ̀ Gèdèpòò mò nyo gǎ ma kà ɔ dɛ̀ ɔ gǎ-dyé-dyé séin bè̀ò mú, sepóedé Gèdèpòò mó bé ɔ ké ɔ jíájèò nyoũn dyí tɛ̀mɛ̀in jèɛ gbo.

➔ Póò tɛ̀mɛ̀in ma nyoũn dyí kà ɔ mò jǎà-nyò ke

Póò poèn ma hwìdìl bé ɔ ké ma dɛ̀ Kódèin-nyò bè̀ò gbo muɛ̀n fúà, keɛ ɔ po ma ɔ mu-muò wé dɛ̀ dyúa. ɔ nyue ma náa bé ɔ ké ma wa gboi-té-té kíin-kíin bé ɔ nyu ma keɛ gbo-wódó-dɛ̀ dyé hwè. Dea jèɛɛ, ɔ zɛ̀in ma dɛ̀ M̀sèdónià-bòdòò kɔ̀, ké ɔ se ma dɛ̀ Kódèin-hwòdòò mú mu déin cá. Póò dyí-só-dɛ̀ò dyí-zàin-zàin nìà ke nyue ké ɔ mú-nyé-nyò bè̀ò v̄ò ma ɔ gbo. Wa niè ma cɛ̀in kà bé ɔ se hwòdò-kɔ̀-dè-nyò ke. Póò zàin ma ɔ dyí-só-dɛ̀ò dyí zàin jèò wa gbo kòin, kà bé Gèdèpòò nì ma ɔ hwìè da zàin dɛ̀ ɔ kũ̀àò nyu-nyu mú ke.

208

➔ Póò só ɔ Kódèin-nyò bè̀ò gboi-té-té tǎ nìinò jè dyí

Nyo dɛ̀ bɛ̀ se ma Póò jè dyi kpɔ̀ò mó kánáá pũ̀, ké wa niè ma cɛ̀in kà bé kpé hwè ɔ dyie. Póò cɛɛ ma kà bé ɔ nì ma dɛ̀ Kódèin-hwòdòò mú de muɛ̀n nyɛ, ké ɔ baà ma wa, kà hwè bé ɔ ké dɛ̀ nyiniin, wa me táà ma waà de gbà bè̀ò dyie. Dé fúà-fúà-dɛ̀ séin bè̀è múɛɛ, de kpɔ̀ ma Póò hwòdòò mìò keɛ mò bé cóci-nyò bè̀ò ké ma de gbà séin bé nyoũn bɛ̀ nyu ma wa búɛ kòin zɛ̀in. Dé ɔ cɛɛ-dɛ̀ò gbo-dè-dè múɛɛ, ɔ cɛɛ kà bé nyo dò dyi ma ɔ mũè dò de gbà bú nyu ní, nì, wa me zɛ̀in de ɔ nyuà keɛ kòin nyɛ.²⁰⁹ Ké dɛ̀ ɔ cɛɛ-dɛ̀ò mánáin nyɛɛ, ɔ cɛɛ kà bé nyoũn me gm̀òin Gèdèpòò gbo de ke. De kpɔ̀ ma Póò hwòdòɛ̀ mò bíǎ-zà-zà, keɛ ɔ se kpa-zà-zà.

²⁰⁷ 2 Kòdɛíntìò 12:9.

²⁰⁸ 2 Kòdɛíntìò 1:15-2:4; 2:12-17.

²⁰⁹ 2 Kòdɛíntìò 2:5-11.

Gàqézià

Ti Pòw Cèè Cèè-dèè ke

Ti jéé kò xwíníín Pòw béin dyè Gàqézià-cèè-dèè céèè kee mò zõ mòà A.D. 48 ke. Pòw kè Bànábà cē ma Gèdèpòw-wùdù dé Gádàqíí-bòdòò zǐin, ti bé wa ni ma waà Gèdèpòw-wùdù dyi-bein-bein kíín-kíín niinò nyueñ, dé zõ mòà A.D. 47 kee gbo-dè-dè múe. O ni kà Pòw céè ma Gàqézià-cèè-dèè bé o ké ma jǎa-po-nyò qiè bē nià ke gbo wùdù bá qe bē ni ma dé wa hwiè kpáúñ, ti bé o sàà dé wa gbo nyèñèè kee jè dyíe.

Xwíníín kò jè nyo qíé bē se ti nià ke dyi kpõee mò, sepóedé Pòw se Tòò-bìò bē nià dé Jùdúsèdèin-hwòdòò múee jè cē dé céè-dèè mú. Céè-dèè cē Bódó-dù kà kò bēè nyo bēò kè Gmaò jè, (ké Tòò-bìò bē nià dé Jùdúsèdèin-hwòdòò múee ni ma kpé mú bó zõ mòà A.D. 49) ke. Kà o nià náa, níí, o fēin xwa bé Pòw kós má Tòò-bìò bē nià ke jè cē dé céè-dèè mú, o jǔ ké o dyi ma céè-dèè bē céèèñ ni ke bó A.D. 49 qeín ní. Pòw dyi ma céè-dèè nià ke céè bó A.D. 48 ní, níí, Gàqézià-cèè-dèè mò o gbo-tò-cèè-dèè bēò kíín-kíín niinò.

Céè-dèè cē Bódó-dù kà kò dò bēè nyo bēò kè gmaò jè

Xwíníín kò jè Pòw céèà céè-dèè ke

Xwíníín kò jè Pòw céèà Gàqézià-cèè-dèè kee ni wáqáá sòin dé céè-dèè da-zà-wùdù bēò mú. Ti bé Gàqézià-nyò bés dǎ ma Kédéi gbo dyi dyiin dé Pòw Gèdèpòw-wùdù wáqá-wáqád múee, wa pòin ma múà-bòò kóin qe. Pòw céè wa gbo bé o ké wa múà-bò bǎà Jízè Kédéi dyíee gbo qe dyà. O mò “bǔ nòmò dyíin” mòà qèbèin-qèbèin bé o nyu qe séin bé gmaò cē dyiin dé Zùù Hwèin-hwèinò kpé múe.

Ti bé Pòw kè Bànábà sò ma dé Gàqézià-bòdòò kō nyèñèè kee, se-dè-tèmèin-nyò bē dyi ma dé cóci-nyò bēò hwiè. Wa cēe ma kà bé Bódó-dù kà kò dò bēè nyo bēò nyo bē bé wa dǎ ma Kédéi gbo gmòin nyee me mé ma sàa, bé wa ké ma Júù-nyò bēò niin gma bēò dyi kpõ ke. Dè-tèmèin-nyò bē nià ke se ma pó-pó dyiàin dé Jízè múee jè múin wǔ. Kee wéé kee, wa cēe ma kà bé nyoñ sédéin dyí dyiin dé hwiqíí-taba-taba nià dé Kédéi múee mú, o jǔ ké ñ dyi gmaò dyi kpõ níe. Pòw céè ma jǎa-po-nyò bēò gbo bé o kée wa hwiqíí dyà kà bé Gèdèpòw sédéin nyo dyí dyiin dé o jíájèò mú o jǔ ké ñ dyi hwiqíí-taba-taba bédé dòn níe.

Dè dò-dò bē céè dé Gàqézià-cèè-dèè múe

Gàqézià-cèè-dèè mò céè-dèè kò mú bé Pòw wùdù gana-kà miò ké o zi o céè-dèè tòò bēò dyíe. O wùdù ma Gàqézià-nyò bēò gbo bá qe cá-cá bé wa kpá ma kà xwíníín, bé wa dyià múà-bò kà kò dò gbo gmòin nyee jè dyí. Ké o cēe ma wa gbo bé wa ké múà-bò jéé bǎà Kédéi dyíee gbo qe mu. O po ma qe báún-báún bó wa dyúa dyi, bé wa ké o nyo wa móee gǎ. Dé Gàqézià-cèè-dèè múee, Pòw cēe ma wa gbo bé wa ké buè-buè bé Kédéi nyià nyee gǎ, mɔɔ bé wa ké bódó-kpàà qe bēò gíi jǔ-jǔ gǎ.

➔ Múà-bòò nyo mò jǎa ke kè o nyo se jǎa ke

Céè-dèè tòò bē bé Pòw céèà ke múee, o zà o miòun da kà bé o mò àpòsò, hwè ké o mò Jízè Kédéi gbo-ni-nyò ke, kee dé Gàqézià-cèè-dèè múee, o zà o miòun dà dé kpé bé o bédéà kee mú dòn. “Céè-dèè nià ke sò mō Pòw gbo. M mò àpòsò. Ní àpòsò-kǔàò se ma nyoñ-dyù gbo sòin. Nyoñ-dyù see nyu bé ñ ké àpòsò jǔ, kee Jízè Kédéi kè Gèdèpòw mòà o Bǎ, bé o zà ma kà o gíò kee mò nyo nyue)...”²¹⁰ O xwíníín mò o ni ma o àpòsò-kpèò jè cēiñ.

²¹⁰ Gàqézià 1:1.

Júù-nyò díé bĕ vŏ ma Pŏò bŏò gbo dé Gàdézìà-bòdòò kŏ. Hwìè bĕ kŏ mú wa vŏ ma kà ɔ gboeɛ dŏ mò, “Pŏò se ma Jízè dĕín-nà-nyò. Hwè m po níín, ɔ dyèin ma cócì-nyò bĕò gǎ! Đé kŏ jè à kèà ɔ wuɔuò dŭù gbo tò ké? ɔ se Àpŏsò jéé cá.” Pŏò jŭ ma wa gŏ, ké ɔ dá, “Nyŏŭn-dyù se ma m gǎ, moɔ nyŏŭn-dyùè kpé mò nyo see nyu bé m ké àpŏsò jŭ. Jízè Kédĕi kè ɔ Gèdĕpŏò màà ɔ Bǎ, bé ɔ zà ma kà ɔ gŏ kee mò nyo nyue ké m màà àpŏsò kè.”

Pŏò mó bé jǎà-po-nyò bĕ nià dé Gèdézìà-bòdòò kŏe kée ma dyí dyuò kà bé múà-bŏ bé ɔ cĕ ma kà wa gboeɛ sŏin dé Jízè Kédĕi gbo, ké ɔ mò jǎà ke. Pŏò Gèdĕpŏò-wùdŭ bĕ bé ɔ wáɔá ma dé Gàdézìà-bòdòò kŏe dŏ céè dé Àpŏsò 13:16-41 mú.

◆ Zà Pŏò Gèdĕpŏò-wùdŭ céèà dé Àpŏsò 13:16-41 múe wuɔú. Đé mò kŏin-wùdŭin-dĕ bé ni dé Gèdĕpŏò-wùdŭ mú ké?

Gmò dĕ bĕ bé múà-bŏ cĕ, bé wa nià dà dŏin múe dya:

- Gèdĕpŏò sŏin ma Pŏin-nyò dŏ dyí, ké ɔ dyiin ma dé Éézùdŭè-nyò bĕò hwìè.
- Jízè mò ma Pŏin-nyò kŏ jè Jŏs Nyŏ-nŏ-po-nyòò po ma kà zio ke.
- “Nyŏ bĕ cí ma dé Jùdŭsèdĕin-hwòdŏò múe kè waà nàin-nyò bĕò” bó ma Jízè²¹¹
- Wa kŏin ma Jízè kŏdŏsì kŏin, kee “Gèdĕpŏò zà ma ɔ gŏ.”²¹²
- Nyŏ báún-báún dyé ma Jízè ti ɔ wódŏ ma gŏ ke, ké wa nyue zàse.
- “Đe séin bĕ bé nyo se ma xwaún buèè béin dyiin dé Móze niin gmaò múe, nyo mò nyo taba Gèdĕpŏò hwidŭi kee, ɔ dá wa xwaún buè.”²¹³ Đe nià ke mò Gèdĕpŏò-wùdŭ bé ɔ dyi Bódŏ-dŭ kà kò dŏ bĕè nyo bĕ bé wa taba ma Gèdĕpŏò hwidŭi gbo ke. Đé Pŏò Gèdĕpŏò-wùdŭ kíin-kíin bé ɔ wáɔà ke múe, ɔ dá (“nyŏ séin bé wa bédé hwidŭi-taba-taba”) kee Móze gmaò dyi-kpŏ-kpŏ see nyue béin bé wa ké dyí sédĕin.

Đe nià ke mò jǎà múà-bŏ. ɔ mò bŏ cĕà kà bé hwidŭi-taba-taba dŭin mò nyo nyue ké nyo sédĕin dyíe. Ti bé Pŏò céèà Gàdézìà-cèè-dè kee, púe, jǎà-po-nyò díe bĕò dá ma “múà-bŏ kà kò dŏ” gbo gmŏin, kee múà-bŏ kà kò dŏ se ni dŭe mòun.²¹⁴ “Dyí-sédĕin-sédĕin bé gmaò dyi-kpŏ-kpŏ nyà nyo”, bé ɔ màà gŏ jŭ-jŭe kò bó “dyí-sédĕin-sédĕin dyiàin dé hwidŭi-taba-taba mú”, kŏ jè Pŏò poà zio kee gbo.

²¹¹ Àpŏsò 13:27.

²¹² Àpŏsò 13:30.

²¹³ Àpŏsò 13:39.

²¹⁴ Gàdézìà 1:6-7.

➔ Gèdèpòò Jíájèò kè dɛ gmaò cɛɛ nyu-nyu

Đé mò ma kà nyo bɛ dèà gmaò hwòdǒ kōɛɛ niì “múà-bǒ se jáàò” kɛé? *Júù-nyo bɛ bɛ wa kpǒ ma Mózè niin gmaò dyiɛɛ* ²¹⁵ tèmèin ma Bódó-dù kà kò dǒ bɛè nyo bɛè nyo bɛ bɛ wa taba ma Gèdèpòò hwiǒiɛ kà bɛ Mózè gma bɛò séin dyi-kpǒ-kpǒ béin nyue bɛ nyo kɛ pó kɛ. Kɛɛ Pǒò mǒùn cɛɛ kà bɛ nyuu-dè bɛ seɛ nyue béin bɛ nyo kɛ dyí sédɛin, ɔ sèin Gèdèpòò Jíájèò dǒùn wɛ. ɔ cɛ ma dɛ nià kɛ, kɛ ɔ tòè ma dyí-tèmèin-dè hīinye bɛ jii:

Đe bɛ kpá ma Pǒò gbo kɛ. Pǒò cɛ dɛ kpá ma kà ɔ gbo dɛ Dimásikò-whièò kōɛɛ jè. Pǒò mò ma múà-bǒò mú-nyé-nyò vènè, kɛ ɔ ni ma cǒci-nyò bɛò gǎ dyéɛn. ɔ dá, “Kà rí nyu ma Júù-nyò bɛò biè-dè bɛò dyi kpǒ kɛɛ, rí zi ma rí mǔè Júù-nyò paǒǒ bɛ à zǒ béin ma wǒɛ kǒ. M kpǒ ma à bǎ sùà bɛò kpeɛ bɛò dyi kǒdǒ-kǒdǒ, kɛ rí zi ma rí mǔè bɛò mǒùn dyí”.

Nyé à me dǎin gma-dyi-kpǒ-nyò kɛ?

Nyo bɛ ɔ nyu Gèdèpòò wuɔɔɛ, à me dǎin ɔ gma-dyi-kpǒ-nyò? Gbào! Gèdèpòò dè ɔ dyú bɛè hwòdǒ kǒ bɛ wa kɛ ɔ wuɔ nyu. Nyo mò gma-dyi-kpǒ-nyòɛ mò nyo bɛ ɔ kpǒ Gèdèpòò gmaò dyi, bɛ dyiin dɛɛ múɛɛ ɔ kɛ pó-pó *bédé* kɛ.

Đe séinò sǒin dɛ nyo hwòdǒ bǔ. Đé hwiè dǒ múɛɛ, nyo bɛ ɔ kpǒ gmaò dyiɛɛ kè nyo bɛ ɔ bédé hwiǒi-taba-taba kɛɛ jè béin dyè hwoin. Kɛɛ nyo bɛ ɔ bédé hwiǒi-taba-taba kɛɛ nyu Gèdèpòò wuɔ *sepóedé ɔ dèbè Gèdèpòò mú, kɛ ɔ mó bɛ ɔ kɛ ɔ hwòdǒ dyi dè.* Kɛ gma-dyi-kpǒ-nyòò nyu Gèdèpòò wuɔ *sepóedé ɔ mó bɛ Gèdèpòò kɛ ɔ biè dɛ dǒ nyu jè.* Gma dyi-kpǒ-kpǒ mò hwiǒi-taba-taba bɛ dɛ dǒ kɛ ni jè, kɛɛ ɔ se hwiǒi-taba-taba fǒdǒún pī.

- ɔ “kpǒ ma Júù-nyò bɛò biè-dè bɛò dyi, kɛ ɔ zi ma ɔ mǔè Júù-nyò bɛ bɛ wa zǒ béin ma wǒɛ kǒ, kɛ ɔ kpǒ ma ɔ bǎ sùà bɛò niin kpeɛ bɛò dyi”²¹⁶ ɔ jǔ kɛ gmaò dyi-kpǒ-kpǒ dyiǒ má nyuǎn póèn béin ní, nií, Pǒò se bédé bɛ ɔ kɛó má múà-bǒò jè cɛ fǒdǒún, sepóedé ɔ miǒùn kpǒ ma gmaò dyi gáná cá. Gèdèpòò “poe ma gbo bɛ ɔ kɛ ma ɔ Dyú-gààò bódó-kpàà nyo bɛò dyí tèmèin” ɔ kè bɛ dɛ Pǒò cɛà kɛɛ kɛ jáà kpá. Đèò mò, “dɛ nyue kɛ nyuǎn sédɛin dyí dɛ Gèdèpòò dyédɛin nyee mò Jízè Kédɛi hwiǒi-taba-taba dǒùn.”²¹⁷
- *Gàdézìà-nyò bɛò bédé ma Zùùò ní.* Gàdézìà-nyò bɛò bédé ma Gèdèpòò Zùùò “dyiin dɛ múà-bǒò wǒ-wǒ kè ɔ hwiǒi-taba-taba mú,” kɛ ɔ se “dyiin dɛ gmaò dyi-kpǒ-kpǒ mú.” wa “miǒùn niin nyuu-dè” se kǔà bɛ wa “dèà gbo dɛ Gèdèpòò Zùùò múɛɛ”²¹⁸ dúí jaǒaa béin.
- *Éébòdǒhɛè bédé ma hwiǒi-taba-taba.* “Éébòdǒhɛè taba ma Gèdèpòò hwiǒi, kɛ Gèdèpòò dǎin ma ɔ dyí-sédɛin-nyò.” Kǎun wɛɛ, nyo séin bɛ bɛ wa taba Gèdèpòò hwiǒiɛ, wa mò “Éébòdǒhɛè dyú bɛ.”²¹⁹ Kà bɛ hwiǒi-taba-taba nyue kɛ Éébòdǒhɛè sédɛin ma kà dyiɛɛ, kà dyúáǒò, kǎà Kédɛi-dɛin-nà-nyò bɛ sédɛin dyí dyiin dɛ hwiǒi-taba-taba mú, kɛɛ ɔ se dɛ dɛ bɛ wa nyue mú.

²¹⁵ “Júúdézǒ” mò wuɔ bɛ ɔ dè nyo bɛ bɛ wa poin ma Júù-nyò bɛò niin kpeɛ kè Kédɛi-dɛin-nà-nyò bɛ niin tèmèin-dè bɛ dyí kɛ wa tèmèin ma wa dɛ cǒci-nyò bɛ ni zǒ kǐn nye hwiè kɛɛ me kɛ. Wa dǎin ma wa miǒùn Kédɛi-dɛin-nà-nyò bɛ, kɛɛ wa cɛɛ kà bɛ Bódó-dù kà kò dǒ bɛè nyo bɛ bɛ wa dǎ ma kà Kédɛi gbo gmǒin nyee bédé bɛ wa kɛ ma Júù-nyò bɛò gma bɛò dyi kpǒ dɛkèɛ.

²¹⁶ Gàdézìà 1:14

²¹⁷ Gàdézìà 1:16; 2:16.

²¹⁸ Gàdézìà 3:3.

²¹⁹ Gàdézìà 3:6-7.

Gmaò miòùn. Póò tèmèìn nyoũn dyí kà bé nyo séín bĕ bĕ wa dè gmaò nyuu-dĕ hwòdĕ kōe, Gèdèpòò gboò-wùdù nì wa kōe, kee “nyo bĕ sédĕìn dyíe mu cĭn dyiìn dé hwiđĩi-taba-taba mú.”²²⁰ Póò cĕe ma jáà-po-nyò bĕ nì ma dé Gàdézìà-bòdòò kōe gbo, ké ɔ dá “Đe kò jè Kédĕi gbàà kà à kee, ɔ mò bé à ké se gĩ jũ de. ɔ jèe, bĕ me nyàà dyi gāun-gāun. Ti bé bĕ mò ma gĩ bĕe, dyòò bĕ nì ma múe, bĕin wó ké bĕ ní kpáa mú de.”²²¹

➔ Bo bé Zùùò tòdòe kè dyòò bé à miòùn niìn mósó-dĕ po à mú ke

◆ “Gmaò dyi-kpō-kpō nyue ké à kpá pídyi, bé à ké à miòùn niìn mósó-dĕ kíjí sí?”

Póò nyuè ma dyí kà bé nyoũn bĕ mu ma bŕ bá dyí-sédĕìn-sédĕìn dyaìn dé hwiđĩi-taba-taba dòn múe dyà nyoũn dé hwìe kà kò dò mú ke. Nyo dò béin Póò cèè-dĕò wuđuún zàà bé ɔ ké níí, “O sédĕìn dyí! Hwiđĩi-taba-taba nyue ké m̄ dā dyí sédĕìn dyiìn dé Gèdèpòò jíájèò mú. Ké gmaò mòùn se dé kpá. M̄ béin de séín m̄ mó nyue dyie nyue! M̄ béin bóqó-kpàà niìn mósó-dĕ nyue, kà ní hwòdĕ nyue mósó ke.” Póò jũ tèmèìn-dĕ se jáà nià ke gŕ dé Wódómà-cèè-dĕò kè Gàdézìà-cèè-dĕò mú. Dé Wódómà-cèè-dĕò múe, ɔ dyàà nyo bĕò hwiđĩi, ké ɔ dá, nyo bĕ bĕ wa dā mé bó nàmàũn gboe, wa se nàmàũn mú cíe béin kánáá pū.²²² Dé Gàdézìà-cèè-dĕò múe, Póò cĕe, ké ɔ dá, “Zùùò me nàin bĕ, ké bĕ ní dá bé bĕ ké de bĕ miòùn niìn mósó-dĕ móe nyu.”²²³

Kũà bĕ dya-gmò-gmò

- ❖ Gma: “Nyuu-dĕ bĕ nyue ké m̄ pó.”
- ❖ Buè-cèè-dĕ: “M̄ dā pó dyiìn dé Gèdèpòò jíájèò mú, ké ɔ se de bĕ bĕ m̄ dā nyue.”
- ❖ Đèbĕin-dĕbĕin: “Gèdèpòò jíájèò dāa nyu ké m̄ dā pó; m̄ dĕbè Gèdèpòò mú, sepóedé ɔ jíájèò mò nyo nyue ké m̄ póa kè!”

Póò cĕe de, ké ɔ dá “kee sepóedé bĕ se gĩ de jèe, ɔ ní dá ɔ kĕe nyu, bé bĕ miòùn niìn mósó-dĕ ké bĕ wuđuí kò. Kee dĕbĕin-dĕbĕin me nyue bé bĕ ké kũà dyí nyuìn nyùin.”²²⁴ Póò see cĕ kà bé gmaò se de kpa ke, kee ɔ cĕe kà bé Gèdèpòò nyu de bé gmaò cĕe (ké ɔ hwè gbo) dyiìn dé dĕbĕin-dĕbĕin mú. Póò gŕ-jũ-wùdù bá gmaò dyíe se m̄ pá nyí bé m̄ ké nàmàũn dyédĕin gmò bé m̄ kĕe nyu. Gŕ-jũ-wùdù bá gmaò dyi kpō-kpō dyíe mò dĕbĕin-dĕbĕin. Đèbĕin-dĕbĕin nyue ké gmaò hwè gbo. À dyi Gèdèpòò mú dĕbĕin, níí, à mu ɔ gma bĕò dyi kpōn

hwòdĕ-dĕ-hwè-kà, ké dyiìn dé gmaò múe, à mu kà à ké cíe nyu, bé ɔ ké Gèdèpòò hwiđĩi dèe dyí dyuòùn. À mu ɔ wuđu nyuìn, ɔ se de bé à ké dyòò mú nì jèe, kee sepóedé à dĕbè ɔ mú jè. Sepóedé dĕbĕin-dĕbĕin nyue ké gmaò hwè gbo.

Póò kpain de bé nyoũn-dyuè kpóqó-dyuà móe kè de bé Zùùò móe gboi.²²⁵ ɔ tèmèìn kà bé Zùùò dyi à fĕè nyíin, ɔ me kò à cí-cíò wuđuíin deké. Ké fĕè bé à mu cĭn nyee mu nyoũn dyí tèmèìn kà bé à mò bo bé Zùùò tòdò ke. ɔ nì kà à miòùn niìn mósó-dĕ mòò kà geđe. À dyi dé de bá ní, de à mu ɔ kōún dyéin nyee mò mú-gbòò-gbòò. Ké Zùùò nì kà geđe nià kee deké. À dyi dé de bá ní, de à mu ɔ kōún dyéin nyee mò sè-

²²⁰ Gàdézìà 3:11-12.
²²¹ Gàdézìà 5:1.
²²² Wódómà 6:2.
²²³ Gàdézìà 5:16.
²²⁴ Gàdézìà 5:13.
²²⁵ Gàdézìà 5:19-23.

ná-sèè fèè.²²⁶ Zùùò gma bé dyàà dèbèin-dèbèin nyee ní nyue ké nyo ní nyu nàmàñ, kee ɔ dèbèin-dèbèinò nyue ké nyo nyu Gèdèpòò mósò-dè.

Dèbèin-dèbèin bédé nyuu-dè kúdúú bē bé jàà-po-nyòò bédé bé ɔ ké nyue. À dyi kà ná cíín, níí, à mu à mùè bē bé wa nì mú-dǔ-dǔ mú mùěn nyee gbo kpáa béin, ké à kè à mùè bēò mu à gbē bédéin bédèin. ɔ dyi ná niin, níí, à mu dè nòmò dyiín bó à bìee dyi dyuòùn, ké à mu sè-ná-sèè fèè bédéin.²²⁷ Dè nìà ke mò buè-buè bé Kédéi-déin-nà-nyò jéé bédéa ke.

Dè Kòdèintìò-cèè-dè bēò kè Gàdézìà-cèè-dèò nì còcì-nyò bēò bìi nyueñ bó zèè ke

À dyi fùà-fúá-dè bē mú mùěn nì dé còcìò mú bó zèè ní, à poèn dyè hwiqíi kà bé “Dè bēè se ma ná nì dé ti sùà mú ke!” Kòdèintìò-cèè-dè bēò kè Gàdézìà-cèè-dèò dyàà à hwiqíi kà bé, “Fùà-fúá-dè bē bé à nìà mú mùěn bó zèè kee se dè dè ke.” Céè-dè bē nìà ke nì còcì-nyò bē nìà zèè dé zò hōdèdè kpáqá-nyo sè dyúáqò niinò múee jè cèiñ jéé cá.

1 Kòdèintìò dyà à gbo-kpòin-kpòin à bédéa dé còcìò múee jè hwiqíi. À zain gbo dé dè báún-báún mú dyeo, kee, à mò kpòqò-dyùà dyúáqò dé Kédéi mú. ɔ ná nì jèee, à bédé bé à ké fùà-fúá-dè bē kpá dé còcìò múee wò poe béin, ké à me béin kpé bé à ké zà-déin nì bó à qíí Kédéi-déin-nà-nyò bē púá kee wò po, ké à me béin kpé bé à ké à nyíí-dè bē bé Zùùò nyiá à kee kùà mú nyùin nòmò dyiín, bé à ké Gèdèpòò còcìò po.

Céè-dè bē nìà ke tèmèin à niin dyi kà bé Gèdèpòò dǎ à dǎ, ké ɔ dǎ à kùà màà bìǎ-zà-zà jè cè-cè kee nyie. Dé Kòdèintìò-cèè-dè bēò múee, Pòò cèe kà bé à me zìin à mùè bē kòin pídyi, ɔ jǔ ké mú-ge-ge dyi dé còcìò mú nì níe. Kà dyúáqòò, kàà dé Gàdézìà-cèè-dèò múee, Pòò dǎ ɔ jǔ ké à dyi à qíí dò dè gbà dò nyue dyéin, à me sédèin ɔ dyi. Gàdézìà-cèè-dèò dyà à tèmèin-dè vènè màà dyí-sédèin-sédèin dyiàin dé hwiqíi-taba-taba múee jè hwiqíi. Pòò po à náún kà bé dé “dyí-sédèin-sédèin bé hwiqíi-taba-taba nyue ké nyo bédéa” kee jè tèmèin-tèmèin múee, à se bédé bé à ké bó dè dò kòin po dèe. À se bédé bé à ké dè kà kò dò bó Kédéi kùàò kòin po, bé ɔ kée nyu bé à ké dyi sédèin bó Gèdèpòò dyédéin (Mózèè gmaò mao nyuu-dè bē mao dè kà kò dò) see nyue béin. Gàdézìà-cèè-dèò cèe à gbo kà bé à cí-cíò mu dyiín nòmòùn ɔ jǔ ké à dyi gma bá dèbèin-dèbèin dyiee dyi kpò níe. Dèbèin-dèbèin niin gmaò zìàin à màà jàà-po-nyò bēee fèè gbo, ké à cí dé gíqíi mú.

Múà-bòò: Hwiqíi-taba-taba mò nyo nyue ké nyo pó.
Nyo bē sí Júù-nyò bēò kpede kíqíie: Hwiqíi-taba-taba kè gmaò dyi-kpò-kpò nyue ké nyo pó.
Fàà-dè nì dé múà-bòò mú bó zèè ke: À pó dyiín dé hwiqíi-taba-taba kè ...

CÉÉ-ĐÈÒ DÚÍ-JAĐA-JAĐA

Dé Dùò-dènèò gbo-dè-dè mú, zò màà 1738 kee, Wenyó Hódèin cèe ma kà bé hwiqíi-taba-taba nì jéé ke, ti bé ɔ wó Wésèdè cèè-dè dò bé Đútò cèe bá Gàdézìà-cèè-dèò jè dyiee wuquún zàà ke. Sòin bóe gboee, caá Wésèdè cèè cèè-dè dò, ké cèè-dèò wuqu dǎ, “M kè Mátíin Đútò nì gíqíi dà dó bó ábà gbēi-gbēi xwíniín bó hwiòñ, ké m dyé mana sòin dé ɔ mú..... M nyu kùà, ké m fòin, ké m baà, ké m poèn ‘nyo bé ɔ dèbè m mú, ké ɔ tò ɔ miòùn bó m bìi kee jè hwiqíi.”

²²⁶ Gàdézìà 6:8.
²²⁷ Gàdézìà 6:1-8.

Ti wé gbèi-gbèi dǎ ma zieε, bó Sódè-bàdà dò bé ɔ mò ma Pénèkò-wèò, keε Caá miòùn wóin ma hwiqĩi-
taba-taba nià ke jè mú cá. Wé hĩnyε dǎ ma zieε, ti bé Jǒó Wésèdè wó ma Wenyó Hódèin Máfĩn Đútòè
cèè-dè bá Wódómà-cèè-dèdò da-zà-zà dyie wuquún zàà keε, Jǒó Wésèdè mòùn hwòin ma mò hwiqĩi-
taba jè dyédèi pùdùéé.

Tèmèin-dè bá dyi-sédèin-sédèin dyiàin dé hwiqĩi-tab-taba múε jè dyieε, zĩàin Đútò kè Wésèdè bèò ɔ kè
jǎà-po-nyò tòò bẽ zi méqìdùn kōεε fèè gbo. Bǒ nià ke kpa dε bó zǐè, kà dyúádò kà ɔ nyu ma niè dé zǒ
hòdèdè baqa-buè sè mènèin-só nìinò mú ke.²²⁸

Taún-kùà bẽ sòin dé cǐé-dèò mú ke

Nyu taún-kùà bẽ nià ke, bé ɔ kée nyoũn dyi tèmèin kà bé m wó cǐé-dèò múin nye:

1) Zà bó taún-kùà bẽè dyúádò bé m kée nyu:

n. Po tèmèin-dè dò dǒin mú sòin dé 1 Kòdèintǐò-cèè-dèò mú bé ɔ ké ni cǐé-dè jǔ. Ké m me tò dε dò-dò
bẽ bé Póò cǐà dé cèè-dè nià ke múε jii. Đε bẽ m kèà dǒin mú poεε me bá dε tǎ bẽè jè dyi:

- 1) dyi-diè-dèò mɔɔ fùà-fúá-dèò,
- 2) dε xwáún-xwáún wè bá Póò gǔ-jǔ-wùdùò jè dyie,
- 3) 1 Kòdèintǐò-cèè-dèò dè bé Póò jǔà dyi-diè-dèò gǔ ke.

k. Cèè dε bẽ à béin nyue bó zǐè, bé à ké dyi sédèin dyiin dé hwiqĩi-
taba-taba dòn múε jè bíqĩi. Kà bé à seà Júú-nyò bèò woqóùn ni dε, bé wa kèà à sàà mé jè gbo cǐε, dé mò dε díé bẽ Kédèi-
dèin-nà-nyò bẽ bédé bé wa ké nyu dyiin dé Gèdèpóò jíájèò mú, bé wa ké dyi sédèin dyiin dé hwiqĩi-
taba-taba dòn mú ké?

2) Đú sǒ-kóun-dyi-po-po dò dyi sòin dé cǐé-dè nià ke mú. Ni hwiqĩi-pèin-vòsi bèò mu sǒ-kóun-
dyi-po-poò dò jǔn.

Cèè-dè tòò bẽ béin m gbo kpáa ke

M dyi dε pàdǎ cǐé mó dε bá Kòdèintǐò-cèè-dè sǒ bèò kè Gàdèzià-cèè-dèò jè dyi ní, níí, m me zà cèè-dè
bẽ nià dà bíqĩieε wuquún dekè.

Cèè-dè bẽ wa dǎ píé po ke

Káqákè, Áqòùn. *Bábò cǐ-cèè-dè bá Dèè-wùdù Đìèò dyie. Ábíindǒ Cèè-dè-nyùn-naín, n.d.*

Geò, Dèbé. “1 Kòdèintǐò” dé *Zǔndqòvǎà dε bẽ bá Dè Bábò sò keε jè dyie. Zǔndqòvǎà, 2002.*

Módè, Đényò. *Gàdèzià-cèè-dèò: Cèè-dèò wáká kǒ mú Póò cǐ Kédèi-
dèin-nà-nyò bèò buè jè ke. Íntòvásètè Cèè-dè-nyùn-naín, 2003.*

²²⁸ ɔ sòin J.I. Pákò gbo “Đútòè Bábò-tèmèin-cèè-dè bá Gàdèzià-cèè-dèò jè dyieε “Da-zà-zà” Kòdòwèè Bábò-tèmèin-cèè-dè
kpa dε bẽ, 1998.

Sótò, J́ś. *Cuò-wùqù bá Gàqézià-cèè-qèè dyí ke*. Íntòvásétè Cèè-qè-nyùin-naín, 1984.

Wésìin, Éédè L. *Gàqézià kè Fèqópìò ò kè Kòq́sìà: Báò-cé-nyò bḗè cèè-qè*. Wésèqèhḗè Cèè-qè-mú-nyùin-gbò, 2007.

Cèè-qèè nyò bḗ nì Íntònéè kḗ ke

“Ḑe bḗ kpá ma Ṕòò gbo qé ò nyò nàin-nàinò mú qé Kóqèin-hwòqòò mú ke” ò nì
<http://www.seedbed.com/seven-minute-seminary/>

Wésèqè, J́ś. *Ḑe bḗ bḗ Wésèqè zain kḗin bá Dèè-wùqù Ḑièò jè dyí ke*.
<http://www.biblestudytools.com/commentaries/wesleys-explanatory-notes/>

Cě́-ḡè 6 Dyi-diè-ḡè bě̀ ò ké gǔ̀ jǔ́ ḡé̀ ò sǎ́-kǎ́ún-dyi-po-poò mú ke

1. ḡé kǎ̀ jè Kóḡèin-hwòḡòò jè kpa ma kà ḡe ḡé Pòò gbo ḡé ɔ Bǎ́-nòmò-dyíin-kpa-kǎ̀àò mú ké?
2. Nyé kè Pòò ò ma mú naín ti wa deà cócìò dyi ḡé Kóḡèin-hwòḡòò múεε ké?
3. Fǔ̀à-fú́á-ḡé bě̀ò nyé ò ma ḡé Kóḡèin-hwòḡòò mú kǎ̀ jè Pòò dyi ma kà wa gbo céè ké?
4. Dyi-diè-ḡé bě̀ bé Pòò jǔ̀à gǔ̀ ḡé 1 Kòḡéíntǐ̀ò-cèè-ḡèò múεε, wuḡuò nyé ɔ deín wa ḡò-ḡò gbo ké?
5. Zeḡe híḡi-kpà tǎ bě̀ bé Pòò wùḡùin kǎ́in ḡé 2 Kòḡéíntǐ̀ò-cèè-ḡèò mú ke.
6. Xwíníínò nyé kǎ̀ jè Pòò céè ma kà Gàḡézià-nyò bě̀ò gbo ké?
7. ḡé mò tèmèin-ḡé se jǎ̀à bé Júù-nyò bě̀ò ò ma kà tèmèin nyé?
8. ḡé Gàḡézià-cèè-ḡèò múεε, hwìèò nyé Pòò ḡá à me kpa ké?
9. Dè nyo mò gma-dyi-kpǎ́-nyò keε me.
10. ḡé Pòò tèmèin-ḡé bá gmaò dyi kpǎ́ jè dyíε múεε, ɔ tò ḡe híinye jǐ̀. Wa mò ḡé bě̀ ké?

Cĕĕ-dĕ 7

Īfīsĭò, Fĕdòpĭò, Kòdòsĭà kĕ Fàdĭmò: Cĕĕ-dĕ bĕ bĕ Pòò cĕĕ ti ò nĭ ma kpòdò dĕĭn nyĕ

Cĕĕ-dĕò Hwòdò-kpàĭn-dĕ bĕ

Dĕ cĕĕ-dĕ nĭà ke mánáĭn nyĕ, dĕ-cĕ-nyòò me bĕĭn kpĕ:

(1) Bĕ ò ké ti Pòò cĕĕ ò kpòdò-dĕĭn-nĭ-cĕĕ-dĕ bĕò ke ò kĕ dĕ ò nĭà kpòdò dĕĭn hwĕ bĕ ò dĭyà wa cĕĕĕ dyĭ dyuò.

(2) Bĕ ò ké Pòò Kpòdò-dĕĭn-nĭ-cĕĕ-dĕ bĕò hĭdĭ-kpà tĭĭn-tĭĭn bĕò kĕ xwĭnĭĭn kò jĕ ò cĕĕ kà cĕĕ-dĕ bĕò ke dōĭn mú po.

(3) Bĕ ò ké dĕ bĕ nĭ dĕ dyúa kò jĕ Bábòò cĕà ke xwĭnĭĭn dyuò.

(4) Bĕ ò ké dĕ bĕ Bábòò tĕmĕĭn bá cócĭò kĕ Kĕdĕĭ ò kĕ Zùĭn-dĕ bĕ jĕ dyĭĕ múĭn wó.

(5) Bĕ ò ké jǎà-dĕ bĕ bá Kĕdĕĭ-dĕĭn-nà fĕòò dyĭĕ jĕ kōĭn zain dĕ wĕ sòĭn dĕ Pòò Kpòdò-dĕĭn-nĭ-cĕĕ-dĕ bĕò mú.

(6) Bĕ ò ké dĕ bĕ cĕĕ-dĕ bĕà cĕĕ kĕ bódò-kpàà mós-dĕ bĕ nĭà zĕĕ ke gboi kpain.

Cĕĕ-dĕò

Zà Īfīsĭò kĕ Fĕdòpĭò kĕ Kòdòsĭà ò kĕ Fàdĭmò wuquún.

Pĕĭn vòsĭ bĕĕ hwiqĭĭ bĕ m kĕ wa wĭĭn dyĭ nyu: Īfīsĭò 4:11-16 kĕ Kòdòsĭà 3:1-4

Dĕ zō mǎà A.D. 60's, ke gbo-dĕ-dĕ múĕĕ, wa kpō ma Pòò, ké wa po ma ò dònùn gbò dò mú dĕ Wódòùn-hwòdò mú. Ò mò ma kpòdò-dĕĭn-nĭ-nyò dyĕo, ke wa se ma ò dyĭ kpō kódò-kódò cá. Ò nĭ ma nyo bĕ kò gbò ò nĭ ma kà múĕĕ pĕĕĭn, ké wa wó bĕ nyoĭn bĕ ké ma ò gboi té.²²⁹ Ti bĕ Pòò nĭ ma dĕ kpòdò dĕĭn nyĕ, ò cĕĕ ma cĕĕ-dĕ hĭĭnyĕ (bĕ wa mò gbo-tò-cĕĕ-dĕ bĕ dĕkĕĕ). Ò tò cĕĕ-dĕò tā cócĭ bĕ gbo, ké ò tòĕ hĭĭnyĕ nĭò gàa dò gbo. Ò mò gàa dò bĕ ò kpō ma Kĕdĕĭ dyĭ dyĭĭn dĕ kùà bĕ Pòò nyu ma ke mú ke.

Cĕĕ-dĕ bĕ nĭà ke mò Pòò cĕĕ-dĕ bĕ kò jĕ po ò múàĭn mĭò ke dò. Cĕĕ-dĕò tĕmĕĭn nyoĭn dyĭ kà bĕ Pòò qu ò gǎ-dyĕ-dyĕ séĭn bĕò touĭn dĕ ò fĕĕ mú ke, ké wa kùùn à mòùn hwòdòĭn bĕ à ké hwòdò ku dĕ à gǎ-dyĕ-dyĕ bĕò mú dĕkĕ.

Dĕ bĕ cĕĕ-dĕ bĕĕ tĕmĕĭn mĭò ke mò dĕ bĕ bĕ à kò à ké xwai nyu ti séĭn dĕ à fĕĕ mú ke. Dĕ bĕ bĕ Kpòdò-dĕĭn-nĭ-cĕĕ-dĕ bĕò tĕmĕĭn nyĕĕ hwòĭn kà, (Īfīsĭò-cĕĕ-dĕò) tĕmĕĭn kà gbò-xwĭnĭĭn-nyò bĕ ké cĭĕ nyĕĕ kĕ zùĭn-dĕ bĕ jĕ. (Fĕdòpĭò-cĕĕ-dĕò) tĕmĕĭn kà nyo ké nyo tòò bĕ jĕ gbo kòò nyĕĕ kĕ kà nyo ké gbo kpōĭn nyĕĕ jĕ. (Kòdòsĭà-cĕĕ-dĕò) tĕmĕĭn kà bĕ Kĕdĕĭ dònùn kpa dĕ dĕ séĭn mú ke. Kĕ (Fàdĭmò-cĕĕ-dĕò) tĕmĕĭn nyo mĭĕ dò kōĭn zĭĭn jĕ.

²²⁹ Àpòsò 28:30-31.

Ìfísìṣò-cèè-dèṣò

Dè Pòṣò nì b́é ɔ d̄yi ćéè-d̄èṣò ćéè ke

Pòṣò dè ma ćoci nià dé Èfésà-hwòḍḍò múe d̄yi ti b́é ɔ nì ma ɔ Gèḍèpòṣò-wùḍḍu d̄yi-bein-bein t̄a-niìnò nyueñ nye. Àpòḍè m̀à n̄yo-d̄e-t̄em̄èin-nyòḍ kee wáḍá ma Gèḍèpòṣò-wùḍḍu dé Èfésà-hwòḍḍò mú, ké Pìḍisíḍà kè Àkúḍà nyu ma dé k̀ùà ḍekè. Pòṣò nyu ma z̄ṣ t̄ā dé Èfésà-hwòḍḍò mú, ké ɔ nì ma Gèḍèpòṣò-wùḍḍu wáḍáun, ké ɔ nì ma n̄yoñ ḍe t̄em̄èin. Èfésà-hwòḍḍò mò dè b́é gb̄èè séin b́è nì ma bó wa ḍeiee d̄yi ma b́é wa ké Gèḍèpòṣò-wùḍḍu ẃ ke. Èfésà-hwòḍḍò mú déè “nyo séin b́è b́é wa ćí ma dé Èsià-bòḍḍò k̄ōee d̄yi ma, b́é wa d̄yi ma Bounbo Jízè wuḍḍò gbo ḍùṣ t̄ò ke.”²³⁰

Èfésà-hwòḍḍò mú déè waà gèḍèpòṣò-màà v̄enè b́é wa ḍáin (Àtímà) kee gb̄òḍ nì ma. N̄yoñ b́è nì ma hwe-ḍè kúḍúú b́è xwai nyueñ, ké n̄yoñ b́è nì ma séḍé-ḍè b́è b́é wa nyu ma bó waà gèḍèpòṣò-mààḍ biiee peḍeeñ. Pòṣò niè ma wa gbo c̄èin tee kà b́é ḍe b́è nià ke se d̄yiin n̄òmò ke. ɔ j̄èee, j̄ā-po-nyò b̄èḍ n̄yo b́è b́é wa mò ma z̄èin-ḍè-nyu-nyò b́è kíin nyee paḍá f̄ṣ ma waà z̄èin-ḍè-mú-nyuìn-cèè-ḍè b̄èḍ. Ćéè-ḍè b́è b́é wa f̄ṣ ma kà kee píó mò ma dáḍà m̄iḍiḍun m̄en̄èin-ḍò (\$6,000,000).²³¹ ɔ j̄èee, D̄im̄ítìḍò kè ɔ m̄ùè séḍé-d̄yuò-nyò b́è, b́é ɔ kè wa dyé ma k̄páná ḍé ḍe b̄èe peḍe-peḍe mú, b́é wa kéà waà gèḍèpòṣò-mààḍ d̄ya d̄èee ḍú ma Pòṣò kè ɔ niin n̄yo b̄èḍ z̄aun-z̄aun gbo nyu k̄pá. ḍe bá Z̄uun-ḍè b́è nyu j̄è dyíee mò hiḍi-k̄pà k̄pà ḍe j̄éé ḍò b́é ɔ nì dé Ìfísìṣò-cèè-d̄èṣò mú ke.

Í me c̄è ḍe dyúáḍò ḍe bá Ìfísìṣò-cèè-d̄èṣò j̄è d̄yi. ḍeḍ mò, dé ćéè-ḍèḍ múe, Pòṣò se ćoci-nyò j̄éé b́è ḍò nyíoun zà. Pòṣò séè ma dé Wóḍḍoun-hwòḍḍò mú mu ke dyee, kee ɔ zà ma ćoci-nyò b́è b́é ɔ d̄yuò ma dé dyíee nyíoun dé ćéè-ḍè b́é ɔ t̄ò ma kà ḍéee mú. Ti b́é Pòṣò ćéèà Èfésà-nyò b̄èḍ gboee, n̄yo ḍíé b́è poen hwiḍi kà b́é ɔ mu ma n̄yo kúḍúú b́è zeḍein dé ćéè-ḍèḍ mú d̄yiin dé wa nyíoun zà-zà mú, sepóeḍé ɔ ḍá ma dé Gèḍèpòṣò-wùḍḍu wáḍá bó z̄ṣ t̄ā xwíniin j̄èe. Kee Pòṣò se ma n̄yo j̄éé ḍò nyíoun zà dé Ìfísìṣò-cèè-d̄èṣò mú. Xwíniin k̄ḍ j̄è ɔ nyuà náa kee mò, ɔ ćéè ma Ìfísìṣò-cèè-d̄èṣò kè Kòḍḍósià-cèè-ḍèḍ b́é wa ké ma d̄yi bein dé ćoci báun-báun b́è nì ma dé Èsià-bòḍḍò k̄ōee mú. Pòṣò d̄èin ma Ìfísìṣò-cèè-d̄èṣò kè Kòḍḍósià-cèè-ḍèḍ Tíkíkà xwa, ké Tíkíkà k̄pà ma cuò-wùḍḍu s̄òin dé ɔ gboee ćoci-nyò b̄èḍ gbo ḍekè.²³²

Dè ḍe b́è ćéè ćéè-ḍè b̄èḍ múe b̄èḍèin dyíe

À d̄yi Ìfísìṣò-cèè-d̄èṣò d̄ya gmò ní, à dyéee kà b́é ɔ b̄éḍé wáká k̄pà ḍe s̄ṣ ke:

- ḍe Bábòḍ t̄em̄èin nyee: ḍe Gèḍèpòṣò ḍá Ćoci-nyò b̄èḍ biì nyue (Ìfísìṣò 1-3)
- T̄em̄èin-ḍèḍ k̀ùà-gbo-po-po: ḍe Gèḍèpòṣò nì nyueñ dé Ćociḍ mú ke (Ìfísìṣò 4-6)²³³

ḍé wáká kíin-kíinò múe, Pòṣò c̄è Gèḍèpòṣò n̄yo gā-gāḍ kè t̄em̄èin-ḍè b́è bá ćociḍ dyíee j̄è. ḍé dú s̄ṣ niinò múe Pòṣò ḍá kà b́é à mòà Gèḍèpòṣò ćociḍ n̄yo b̄èee, à me ćí, b́é à ké ḍe b́è k̄ḍ j̄è ɔ ḍáà à kee nyu n̄òmò d̄yiin.

²³⁰ Àpòṣò 18:24-19:10.

²³¹ À B̄ās̄ṣò-B̄àbòḍ.

²³² Ìfísìṣò 6:21 kè Kòḍḍósià 4:7.

²³³ À z̄àà ḍéee Wótò A. Èwè kè Waḍabó W. Dyábòḍḍò ćéè-ḍè mòà D̄èè-wùḍḍu D̄ièḍ j̄è c̄è-c̄è kee mú. Békò ḍe-c̄è-naín, 2005.

➔ Tèmèìn-dè: Dε Gèdèpòò dǎ còci-nyò bèò bìi nyuε (Ìfísìò 1-3)

❖ Jǎà-po-nyò bèò pò-pòò (Ìfísìò 1:3-2:10)

Ti bé Póò dǎ ma nyo bèò nyíúún zàà hwœε, ɔ dè ma baà gbo, ké dè ɔ baà-wùdùò múεε, ɔ cē ma mana bē bé Gèdèpòò dǎ à nyí dyiìn dé Kédèi múεε jè. Dé Ìfísìò 1:3-14 múεε, Póò dyàà à hwiqǐi kà bé à me bǎin Gèdèpòò bó mana-dè bē bé ɔ nyià à niìn spóεdè à nì dé Kédèi mú jèεε jè.

◆ *Zà ifisìò 1:3-14 wuquún. Dé mò mana-dè bē bé Gèdèpòò nyià à dé Kédèi múé?*

Nyo tǎ bē mòà Gèdèpòò bédé Dú tǎò kεε séin bédé à pò-pòò kpε gbo. Dé 1:3-6 múεε, Póò tèmèìn à niìn dyí kà bé Bǎò mò nyo gǎ ma à kε. “Hwè bé bódó-kpàà ké ma niεε, Gèdèpòò gǎ zǒò à kíin, bē à ké ɔ nyo bē jǔ dé Kédèi mú, bē à ké se bē kè kεε dò bédé bó ɔ dyúa.” Gèdèpòò gǎ ma à “dè Kédèi mú” bē à ké se bē kè kεε dò bédé. Bá à pò-pòò jè dyíεε, Bǎò mò nyo poε ma gbo. Dé 1:7-12 múεε, Póò tèmèìn à niìn dyí kà bé Dyú-gààò mò nyo buè ma à kε. Mé-mé bé Kédèi nyu ma kà kεε nyuε ké “à dǎ buè dyiìn dé ɔ nyomòò mú, ké Gèdèpòò dǎ à nàmàún bèò kōin zīin, sepóεdè ɔ jíájèò búá kpéin miò.” Bē m̄ ké nyo dò buè kεε xwíniín mò bé m̄ ké ɔ gbǎà sòin dé ɔ gǎ-dyé-dyéò mú kε. ɔ dyí-tèmèìn-dè bé Dèè-wùdù Sùàò tòεε mò ti bé Gèdèpòò buè kà Éézùdùè-nyò bèò sòin dé wa gǐi-kùàò mú dé Íjè-bòdòò kō kε. Ké dé Dèè-wùdù Dìèò múεε, nyo séin bē bé wa taba Jízè hwiqǐiεε, wa dǎ buè sòin dé Nòó-nàmàún xwaún.

Dé 1:13-14 múεε, Póò tèmèìn à dyí kà bé Zùùò dǎ à dyí-dyuòin-bē kō po kε. Dyiìn dé Zùùò múεε “bē dò” dǎ à bú ni. Ké dεεε, Póò cēε kà bé Zùùò mò dε bé Gèdèpòò dǎin ɔ nyo bèò nyénéin nyεε “bo-kō-pòin-dè, bē Gèdèpòò ké ɔ kòò-dè bèò gbǎà hwè”, bē ɔ díin-díinò ké bǎin-bǎin bédéε. Zùùò mò dε bē bé Gèdèpòò dǎin à nyénéin bá ɔ sè-ná-sèè kǎá-bòdòò jè dyíεε “bo-kō-pòin-dè”. Dyiìn dé Zùùò múεε, Gèdèpòò “dǎ à dō”, ké à dǎ ɔ nyénéin-dǎin-dè mòà dycún-hwòdòò kεε hwòdò kō dè.

Tèmèìn-dè bá buè jè dyíεε mu dyúa ke dé Ìfísìò wuqu-kpà 2 mú, dè bé Póò dyàà à hwiqǐi kà bé “à se ma fèè dò bédé bó à dε gbà bèò kè à nàmàún bèò jè kε.” À se à miòún pòen béin, “ Kεε Gèdèpòò wiòò zi dyí búáúh miò, ké dèbèin-dèbèin bē ɔ bédé à bìiεε zi dyí vòen jèεε, ti bé à se ma fèè dò bédé dé à dε gbà bèò múεε, ɔ zà ma à kè Kédèi gǐo. (Gèdèpòò kpeḍεε-dyiin-nòmò-nòmòò mò nyo nyuà ké bē póà kè).” “Sepóεdè Gèdèpòò kpeḍεε-dyiin-nòmò-nòmòò nyuà ké bē póà dyiìn dé hwiqǐi-taba-taba múε. ɔ se bē miòún niìn nyuu-dè, kεε ɔ mò Gèdèpòò jíájè-dè. ɔ se kùà bē dǎ nyuεε péè-dè, bē nyo dò ní kǒ dǎ bódó.”²³⁴ Dε gànàò bá dε bé Gèdèpòò nyí nyoún wēε jè dyí. À se dε kǒ jè à ké bódóεε dò bédé fɔo.

Dε nià kε mò dε gboi-zǎin-zǎin vènè bē ɔ wǒ kè à kèò kè nyu kε. ɔ mò;
 ɔ wǒ bē ɔ ké nyoún-dyùè Dyú-gàà jǔ jèεε, ɔ dǎà nyu ké à kèò kè dǎ Gèdèpòò dyú bē jǔ;
 sepóεdè ɔ dyi ma bíqǐi dà bódó-kpàà kō jèεε, ɔ dǎ hwiè dò kaà bē à mòún ké dycún mu;
 ɔ nyu ma ɔ miòún nàmàún mú bē à mòún ké mú hwè jè;
 ɔ dǔ ma à kpéè-dyí-hwè-hwèò kpa dyí jèεε, ɔ kpéò dǎa nyu ké kpé dǎ à dyí kpá;
 ɔ nyu ma ɔ miòún gǎ-dyé-nyò mú, bē à mòún ké bǎ jè

²³⁴ Ìfísìò. 2:4-5, 8-9.

Gèdèpòò nyo gā-gā

Póò cēe kà bé Gèdèpòò dǎà zǎò gbo po bé dyiin dé Kédèi múe ɔ ké à ɔ miòun gbo dyà ke. Hwè bé bóqó-kpàà ké ma niēe, “Gèdèpòò gā zǎò à dé Kédèi mú kíin.”

Wuqu màà nyo-gā-gā kee, nyo díé bē dāin ɔ xwíníin mò, hwè bé bóqó-kpàà ké ma gbo dēee, Gèdèpòò gā ma nyo séin bē bé wa muà pòun wēe kíin nye. Wa dá nyo bē bé Gèdèpòò “dǎ gāa” mò nyo mu pòun dòun. À dyi de nià ke dya gmò fòndò-hwòdǒ-kà ní, níí, ɔ xwíníin mò nyo tòò séin sè bóee, Gèdèpòò dǎ wa zaa kpòin, ké wa se pòe béin. ɔ dyi ná niin, níí wuqu bé Bábòò cēà, bé ɔ dyi níin, Gèdèpòò dèbè nyo “séin” múe mòun se dé kpá.

Nyo díé bē mòun poèn hwiqíi kà bé wuqu màà nyo-gā-gā kee mò de bé Gèdèpòò hwòdǒ dǎ zǎò gbo po bó nyo bē mu móun bé wa ké pòee dòun biē. Wa cēe kà bé de bē bé Gèdèpòò hwòdǒ dǎ gbo po bá nyoün-dyù jè dyíee mò de bé nyoün-dyù miòun gā ke. ɔ dyi ná niin, níí, à bédé bé à ké pò-pó gā bó à miòun biē. Fòndò-hwòdǒ nià ke zàin de bé Bábòò cēà kà bé Gèdèpòò mò kpé-séin-bédé Gèdèpòò kee hwií.

(Gèdèpòò bédé kpé séin, ké Gèdèpòò dèbè nyo séin mú). Wuqu sǒ bē nià kee, cèe-dè sǒ cē wa jè, bá de bé Gèdèpòò hwòdǒ dǎ gbo poee jè dyí: Wódómà 9-11 kè Ífísǐò 1. Wódómà 9-11 tèmèin nyo Gèdèpòò dyí-sédèin-sédèin bá pò-pòò jè dyíee dyí. Gèdèpòò bédé de séin kpé kòin. Nyo dò se pòe béin ɔ sèin ké ɔ taba dye Jízè Kédèi hwiqíi hwè. ɔ mò hwiè kǒ mú bé Gèdèpòò dá nyoün béin pòen nye.

Dé Ífísǐò 1 múe, Póò tèmèin à niin dyí kà bé à díé bē mu pòun, sepóedé à ni dé “Kédèi mú” jèe. Hwè bé Gèdèpòò ké zǎò bóqó-kpàà hwiqí-kpàò dēee, ɔ gā ma Kédèi, ké ɔ dá dyiin dé Kédèi múe, dée nyoün béin pòe. Nyo séin bē bé wa taba Kédèi hwiqííee, Gèdèpòò dǎ wa gā dyiin dé “ɔ mú.” Gèdèpòò dèbè nyoün séin mú jèee, pò-pòò ni bó nyoün séin bē bé wa bédé hwiqíi-taba-tabá kee biē.

À dyé nyo-gā-gā dyúádò nià ke de Dèè-wùdù Sùàò mú deké. Éézùdùè mò bóqó bé Gèdèpòò gā ma, bé wa ké ɔ nyo bē jǔ ke. Kee wéé kee, “ɔ se de bé nyo séin bē mùàin Éézùdùè nyénéin nyee ké Éézùdùè-nyò jǔ jǎà cáa.”²³⁵ Gāa bé Gèdèpòò gāà Éézùdùè-nyò bēò kee see xwíníin mò bé Éézùdùè-nyò séin ké pòe. Wa díé bē jaqá ma Gèdèpòò wuqu mú, (ɔ hwoin kà Ékè). Nyo díé bē bé wa se me Éézùdùè-dyù jéé kee, wa dè ma Gèdèpòò nyénéin-dáin-dèò hwòdǒ kǒ, ké wa kpǒ ma de bé Gèdèpòò dáin ma Éézùdùè-nyò bēò nyénéin nyee kòin. (ɔ hwoin kà Wédéèháà). Nyo bē mó pòe dyíee bédé bé wa ké Gèdèpòò nyénéin-dáin-dè màà Éézùdùè-nyò bēò gā-gā kee jè jǎà po, bé wa kée wáká dò jǔ hwè.

Kà dyúádòò, kǎà, hwè bé Gèdèpòò ké zǎò bóqó-kpàà hiqí-kpà bēò dēee, ɔ gā zǎò Kédèi kíin, ké ɔ cēe kà bé pò-pó mu ma ɔ mú dyiin nye. À dyi dé Kédèin mú ni dyiin dé hwiqíi-taba-tabá mú, ní, níí, à mu pòun. À mò nyo bé Gèdèpòò dǎ gā de Kédèi mú ke.

Gèdèpòò bédéà kpé séin nyee dè ma Kédèi hwòdǒ kǒ, ké ɔ gā ma ɔ, bé nyoün ké pò dyiin de ɔ dòun mú. “Sepóedé nyéné kà kò dò kǒ mú à béin pòen nyee dò se nǒ dycòè xwíqíi ni.”²³⁶ À dyé fòndò-hwòdǒ dyúádò nià ke de 1 Pídè 1:18-20 mú. De gbǎà ma à kee se de béin mú gbòò ke, “kee ɔ mò Kédèi nyoṃṃo kpa deò.”

²³⁵ Wódómà 9:6.

²³⁶ Àpòsò 4:12.

Pídè dá Gèdèpòò “gã zǝ Kédèi kíin hwè ké ɔ me ma bóqó-kpàà.”²³⁷ Nyo-gã-gã nì dé Kédèi dònùn mú, ké ɔ dyiin dé Kédèi dònùn mú.

❖ Gbo-kpõin-kpõin nì bó Cócì-nyò bèò púa ke (Ìfìsìò 2:11-3:21)

❖ *Đé mò “viè-dè nià mùà-bǝ mú” bè Ìfìsìò-cèè-dèò cèà jè ké?*

Đé Ìfìsìò 1 múεε, Pǝò kpá mùàun bó jǝà-po-nyò bèò pó-pòò jè. Đé Ìfìsìò 2-3 múεε, ɔ kpá mùàun bó Gèdèpòò sǝò meε-dè mùà cócì-nyò bèò keε jè. Đe tíin-tíin dyúáqò nì dé Ìfìsìò-cèè-dèò múεε mò gbo-kpõin-kpõin nià bó cócì-nyò bèò púa ke, sepóεdè Júù-nyò bèò kè Bódó-dù kà kò dòè nyo bèò mùà kpódó-dyùà dyúáqò. Bódó-dù kà kò dò bèè nyo bè bé wa mò ma kà “díà, ké wa se ma dèè-wùdù bè bé Gèdèpòò-nyénéin-dáin-dè bèò nì ma kà múεε gbo kpé dò bédéεε,” “Kédèi nyomòò dǝa nyu ké wa dǝ dyi xwèin kǝun.”²³⁸ Sòin dé dè gbo múεε, Gèdèpòò poε zǝò gbo bé ɔ kéε nyu bé Bódó-dù kà kò bèè nyo bèò ké ma ɔ búin xwèin. Đé Pǝò díí Júù-nyò bèò mùùn gboεε, ɔ mò ma nyo dyi-giniin-dè cá, bé Júù-nyò bèò kè Bódó-dù kà kò dò bèè nyo bèò ké *dé Kédèi mú nì ke*.

Đé Bábòò múεε, viè-dè se dè bé nyo dò ké se dyi dyuòè béin fɔo ke. Viè-dèò mò dè bé nyo se ma dyi dyuò kíin nye, keε ɔ dǝ píé wódó bó kǝun. Đé Ìfìsìò 3 múεε, Pǝò zain dè viè ma kà kíin, keε ɔ dǝà píé wódóεε jè kǝin: “Đe viè ma kà keε, ɔ kè. ɔ mò, dyiin dé bǝ nòmò dyiinò múεε, bóqó-dù kà kò dò bèè nyo bèò kè Júù-nyò bèò pedèàin Gèdèpòò mana bèò mú.”²³⁹ Dyiin dé kpé bé Gèdèpòò jíájèò bédéà ke múεε, Pǝò, bé ɔ mùà “nyo se dè kpa bé ɔ nì dé Gèdèpòò-nyò séin bèò hwiè ke”, hwè ké ɔ dyèin ma Kédèi kè ɔ cócì-nyò bèò gǝ keε, Gèdèpòò dǝ ɔ gǝ bé ɔ ké “bǝ nòmò dyiin bá Kédèi bǝ-dè bè kǝ jè sea kǝin zain béin nye jè dyiεε Bódó-dù kà kò dò bèè nyo bèò gbo cè.”²⁴⁰ Pǝò jàdàin ma ɔ dè-tèmèin-tèmèinò baà-wùdù dúí, bé jǝà-po-nyò bè nì ma dé Éfésà-hwòdòò mú, bé wa dǝ ma kà “Gèdèpòò nyo bè jǝ”, ké wa dǝ ma kà “Kédèi hwiđíi-tabaa”, Gèdèpòò gbo-hwè-hwèò ké ma wa múin dyiin gáná cá.”

➔ **Zà vósi bèè wuquún dèkè: Đe Gèdèpòò nì nyuεn dé cócì-nyò bèò hwiè ke (Ìfìsìò. 4-6)**

Đé cèè-dè nià ke wáká sǝ nìinò múεε, Pǝò niè jǝà-po-nyò bèò gbo cèin bé wa ké kǝa nyu. “Kà bé Gèdèpòò dǝ bè dǝa, bè me cí, bé bè ké dè nòmò dyiin kǝ jè ɔ dǝa bèεε nyu.”²⁴¹ Đe kǝ jè Gèdèpòò dá nyo keε mò:

- bé à ké gbo-kpõin-kpõin bó cócì-nyò bèò púa dyà (Ìfìsìò 4:1-16).
- bé à ké dè mò dè nòmò dyiin nyεε nyu (Ìfìsìò 4:17-5:21).
- bé à ké kǝa dyi nyuin nyuin kè bé à ké dè à gbǝ-xwiniin-nyò bè jè gbo kǝ (5:21-6:9).
- bé à ké dyi ku dé Bounboò mú, dyiin dé ɔ kpé zi dyi búáunò mú (6:10-18).

Đe Bábòò tèmèin bá Kédèi-dèin-nà-nyò bèò jè dyiεε se kòè béin bé waà cíi-fèè ké kò. Tèmèin-dè bá cócìò dyiεε, wa me dyéε déε cócì-nyò bèò fèè mú, sepóεdè wa mò kpódó-dyùà dyúáqòè wáká bè, ké “wáká bèò dò-dò nì kǝa nyuεn nòmò dyiin.” ɔ mò cócì bé ɔ kùin “ɔ miòùn dyi dé dèbèin-dèbèin mú ke.”²⁴² Nyoun me

²³⁷ 1 Pídè 1:19-20.

²³⁸ Ìfìsìò 2:12-13.

²³⁹ Ìfìsìò 3:6.

²⁴⁰ Ìfìsìò 3:8,

²⁴¹ Ìfìsìò 4:1.

²⁴² Ìfìsìò 4:16.

dyé tèmèìn-dè bá pò-pó bé nyo bédéà dyiìn dé hwiḍĩi-taba-taba múεε dé “nyo ḍìè bé à ḍàà jũ dé Kédèi múεε mú. Nyo ḍìè jũ-jũḍ dyí-dyuò-dyuò mò, ɔ nyu dyí-sédèìn-dè, ké ɔ se keε ḍò bédé”.²⁴³

Ḍé cèè-dè nìà ke mánáín nyεε, Pòḍ po cócì-nyò bèḍ kpéi kà bé wa béìn waà kùàò mánáín hwɔɔ, bé wa ké bódó-kpàà wuḍuí-kò-nyò bé bé wa nìà tíé-kpò-ti bé à nìà mú kàũn wē múεε toún ḍu ke. Ké dé wuḍu-jaḍa-jaḍa múεε, Pòḍ ḍá wa me baà ma ɔ mòùn jè ḍekè, bé ɔ ké múà-bḍḍ cē-kùàò dyúá kpa. Ké ɔ jaḍàìn ma cèè-dèḍ baà-wùḍù dúí.

Fèḍópìḍ-cèè-dèḍ

Dè Pòḍ nì ké ɔ dyi cèè-dèḍ cèè ke

Pòḍ dè ma cócì nìà dé Fèḍópà-hwòḍḍò múεε dyi ti ɔ nì ma ɔ Gèḍèpòḍ-wùḍù dyi-beìn-beìn sḍ nììnò nyuεñ nye. ɔ mò cócì kíín-kíín bé ɔ dè ma dyi dé bódó màà Dyúwòḍ keε kō ke. Pòḍ kè Sádè mu ma dé Fèḍópà-hwòḍḍò mú, ti Pòḍ dyéà dyí-tèmèìn-dè kḍ mú bé Màsèḍónià-gààò cēà ɔ gbo bé ɔ kéà dé wa gbo mu, bé ɔ kéà wa gbo kpá ke.²⁴⁴ “Fèḍópà mò ma Màsèḍónià-bòḍḍò ðìbà-hwòḍḍò” dyεo, keε Júù-nyò báún-báún se ma dé cí. Wa beìn ma ní bèḍ wīin, sepóεḍé Gèḍèpòḍ gbḍ ḍò se ma dé nì.²⁴⁵

Nyo bé bé wa taba ma Kédèi hwiḍĩi kíín dé Fèḍópà-hwòḍḍò múεε ḍò mò ma Ḍíḍià, bé ɔ mò ma bā-màà ḍò ke. Ti bé Ḍíḍià ḍá ma níɔ kpaa, púεε, ɔ bíḍi-taún déé jǎà-po-nyò bèḍ ḍúá ma dyí pòin kpǎi. Hwɔḍḍo bé kḍ mú bé Júù-nyò bèḍ vò ma dyí miò keε, waà nàìn-nyò bèḍ mò ma Gèḍèpòḍ-wùḍù-wáḍá-nyò bèḍ bóí-po-nyò, keε dé Fèḍópà-hwòḍḍò múεε, ti bé Pòḍ kè Sádè zà ma ḍε bé gàa bé ḍò dè ma hwòḍḍo kḍ bé wa ké ma wíḍi dyéεε waà gīi-màà-dyù ḍò múεε, púεε, wa kpō ma Pòḍ kè Sádè, ké wa baḍa ma wa, ké wa po ma wa kpɔḍḍo ḍeín. Mááún-hwùḍùa múεε, bódó-kpàḍ túò ma dyi, ké kpɔḍḍo wḍ bèḍ kaà ma, ké dyḍḍ bèḍ buḍu ma kpɔḍḍo-ḍeín-nì-nyò bèḍ búin. Pòḍ kè Sádè se ma xwáḍáún kpá, keε wa cē ma múà-bḍḍ kpɔḍḍo dyí-gmḍ-nyòḍ gbo.

Ḍé Àpòsò-cèè-dèḍ múεε, Ḍúù cē Fèḍópà-hwòḍḍò jè miò, kà bé ɔ mò ma “hwɔḍḍo vènè” ke.²⁴⁶ Ké ɔ kpa ḍε miò bé nyo bé nì Àpòsò-cèè-dèḍ wuḍuún zǎũn ḍiεεε kéε náa dyí dyuò. Wódòùn-bòḍḍò sójà bǎ ḍò kḍ nyéne mò ma Áátḥni keε mò nyo dyé Fèḍópà-hwòḍḍò da dé zḍ màà 42 B.C. keε mú, ké ɔ cēε kà bé hwɔḍḍo mò ma Wódòùn-bòḍḍò hwɔḍḍo vènè bèḍ ḍò ke. Sójà báún-báún gǎ ma hwɔḍḍo nìà ke múin tee, ké wa nye, ké ɔ nyuε ké hwɔḍḍo nyo bé se ma Wódòùn-gòmànàḍ táci pàḍǎ dyéḍéin péèin. Nyo bé cí ma dé Fèḍópà-hwòḍḍò múεε búáìn ma wa miòùn dyí, sepóεḍé wa poèn hwiḍĩi kà bé waà hwɔḍḍo mò ma hwɔḍḍo vènè jèε. Waà hwòḍḍo-dyúà dyí-búá-búáḍ déé Pòḍ kpàìn ma hwòḍḍo, ké ɔ cēà kà bé wa me cí kà Kédèi-ḍeín-nà-nyò bé kḍ bíḍi nìà dé dyóún wēε cíà keε.²⁴⁷

²⁴³ Ìfisiḍ. 4:24.

²⁴⁴ Àpòsò 16:8-40.

²⁴⁵ Hwɔḍḍo séin kḍ mú bé Júù-nyò baḍa-bùè cí ma keε, wa bédé ma dé wa miòùn nììn cócì-gbò.

²⁴⁶ Àpòsò 16:12.

²⁴⁷ Fèḍópìḍ 3:20, “À nììn bíḍi nì dé dyóún...” Gíḍi-wùḍù dyúáḍḍò cèè dé Fèḍópìḍ 1:27 mú, ké ɔ ḍá: “Ḍε dyúáḍḍò bé me nyuεε, ɔ mò, bé me cí kà Kédèiè bḍ nòmò dyíinò nyuà cēε ke...”

Xwíníín bĕ kǒ jè Pódò céèà céè-dĕdò ke

Fèdópìdò-cèè-dĕdò mò Pódò céè-dĕ bĕ kǒ jè zi dĕ kpauń miò dĕ ò gboe dò. Ò cĕ fùà-fúá-dĕ bĕ kǒ jè ò céèà Kódèin-nyò bĕdò kè Gàdézìà-nyò bĕdò gboe dò wè nō céè-dĕ nià ke mú. Xwíníín bĕ kǒ jè Pódò céèà céè-dĕ nià kee nì sǔ.

Xwíníín kíín-kíínò bá ò *miòùn jè dyí*. Pódò cĕ ma dĕ bĕ kpá ma ò gbo ti ò ni ma kpòdò dĕin nyee jè, ké ò po ma cóci-nyò bĕdò zùò bó gbo-kpá-kpá bĕ bé wa nyí ma ò dĕ ò kùà múe jè dĕkè.²⁴⁸ Ké dĕe, Pódò po ma Gèdèpódò zùò kà bé wa bédĕ ma hwiđĩi-tabá-tabá bé wa ké ma dĕ bĕe nyu ke. Ké ò po ma wa kpéi bé wa ké cí dĕ múà mú.

Xwíníín sǔ niìnò mò ma *náún-po-wùdù*. Pódò cĕ ma dĕ gbà sǔ bĕ ni ma cóci-nyò bĕ nià dĕ Fédópà-hwòdò múe hwiè kee jè. Ò kíín-kíín niìnò mò dĕ gbà bé ò sòin dĕ píe ke. Ò mò tèmèin-dĕ bĕ bé nyo bĕ mà se-dĕ tèmèin-nyòe ni ma nyo bĕdò tèmèin nyee. Ké ò sǔ niìnò mò dĕ gbàdò nyo bé ò ni ma dĕ wa miòùn hwiè ke. Ò mò mú-ge-ge bé ò ni ma bó cóci-nyò bĕdò sǔ púa ke.

Dè dĕ bĕ céè dĕ céé-dĕdĕ múe bĕdĕin dyíe

➔ Múàùn-kpá-kpá dĕ fùà-fúá-tì bĕ mú (Fèdópìdò 1)

Pódò ni ma kpòdò dĕin dyeo, kee ò dèè ma hwòdò kǒ kà bé Gèdèpódò ni ma ò kùà mú nyùen nyee. Kpò wa kpò ma kà Pódò kee nyue ké ò dyé ma pá bé ò ké ma sójà venè gmàdà gǔmànàdò gbòdò dyíe múà-bòdò gbo cĕ. Pódò see ma dyuò kebì wa mu ma ò buèin mwo ò mu ma méin níe. Kee ò kpá ma múàùn miò, ké ò seé kǒ dĕ mu ma ò gbo kpáùn wĕ, ké ò dǎ, “Sepóedĕ dĕ m gboe, ò ni kà m kè Kédĕiè fèèdò gmainò kà dyíe. Ké m dyi méin, níí, ò mò ní kpánáa.”²⁴⁹

Dĕ dyúádò béin ma Pódò hwòdò dĕ dĕi poe kee mò hwènĕ bé ò ni ma kà dĕ ò mǔe jáà-po-nyò bĕdò hwiè ke. Nyo díe bĕ ni ma dĕ Wódòùn-hwòdò mú ké wa se ma Kédĕi jè zio poé ni dĕ “hwòdò wáqáá” mú, ké dĕ nià ke nyue ké fùà-fúá ni ma Pódò dyí dĕen dĕ miò. Kee waà hwiđĩi-pòin-dĕ se dyí sédĕin bĕdò se ma Pódò hwòdò dĕ dĕi po, kee ò kpá ma múàùn bóe jè, sepóedĕ nyoùn bĕ ni ma Kédĕi jè cĕin dĕ hwiè séin mú. Pódò dyuòe ma dyí kà bé bó nyo bĕe hwiđĩi-pòin-dĕ se dyí sédĕin bĕdò wáún wĕe, múà-bòdò mu ma dĕ nòmò dyiin dò nyuùn dĕ cóci-nyò bĕdò hwiè ke. Pódò se ma dĕ ò miòùn niìn fùà-fúá-dĕdò jè gbo kǒ, kee dĕ kpò ma ò hwòdò miò kee mò Gèdèpódò Káá-bòdòdò jè.²⁵⁰

➔ Nyo miòùn bíđĩi-dyà-dyà dyà gbo-kpòin-kpòin (Fèdópìdò 2)

Dé céè-dĕ nià ke múe, Pódò mu díí-màà sǔ bĕ bé wa ni ma cóci ni ma kà dĕ Fédópà-hwòdò múe mú, ké wa zain ma gboe jè cĕin.²⁵¹ Wa mò Kédĕi-dĕin-nà-nyò nòmò dyiin bĕ bé wa kè Pódò nyu ma kùà bó múà-bòdò jè ke. Kee zà-dĕin ni ma kà bó díí-màà sǔ bĕdò púa kee ni ma cóci-nyò bĕdò gbo-kpòin-kpòinò fùà-fúá nyùen. Dé gbo-zain-zain nià ke jè cĕ-cĕ múe, Pódò tòè dyí-tèmèin-dĕ mà Kédĕi, bé ò mà gbo-kpòin-kpòin dyà-nyò dĕ Kédĕi-dĕin-nà-nyò séin hwiè ke.

²⁴⁸ Fèdópìdò 4:15-18.

²⁴⁹ Fèdópìdò 1:12-14, 19-25.

²⁵⁰ Fèdópìdò 1:15-18.

²⁵¹ Fèdópìdò 4:2-3.

◆ “Bídjii-dyà-dyà” bé Jízè nyu ma kà ɔ miòùn búǽ, dé mòò xwíniín nyé?”

À dǎin Fèdópìò 2:5-11 “Kédèiè Wédé”, sepóedé ɔ cē Jízè fèè kè ɔ mé-méò kè ɔ gǐo wódó-wódóò ɔ kè ɔ dyòùn-mu-muò jè. Nyò díé bē zà dǎin bá 2:8 jè dyí, sepóedé wa see múin wó. Póò cēe dée vósiò mú kà bé Jízè “dyà ma ɔ miòùn bídjii” ke. Jízè se ma ɔ Gèdèpóò-jũ-krèò dyi pèin, kee ɔ zà ma kpé bē bé ɔ bédéà, bé ɔ dyià bóqó-kpàà káá jūee hwòqò gbo. Kédèi dyà ma ɔ miòùn bídjii kè ɔ dú ma nyòùn-dyù-kpòqò-dyùà dyí, kee ɔ Gèdèpóò jũ-jũò se ma ɔ mú sò.

Nyò bē nyu zà-dèin bé wa kée nyòùn dyí tèmèin kà bé wa bídjii bédèin dyí ke. Póò nyí à dyí-tèmèin-dè qò bá de nià ke jè dyí. ɔ mò Kédèi. Kédèi zà ma kpé bē bé ɔ bédé ma, sepóedé ɔ mò Gèdèpóò jèee hwòqò gbo bó à jè. Jízè mò ma Gèdèpóò, kee ɔ po ma kpé bé ɔ bédéà kee wáká, kè “ɔ dyà ma ɔ miòùn bídjii, kè ɔ nyu ma Gèdèpóò wuqu tee, kè ɔ mé ma dé hwòqòè-wó-wó mú. ɔ mò ma kóqósiò kó méin-méin.” ɔ dyé ma gá dé hwiè séin mú, hwè m po níin, mé-mé ni dē, mòà nyò kóqósi koin koin-koin bé ɔ nyu ma kà ke. ɔ nyue ma náa bé ɔ kè à pó-pó gbo dyà jè. ɔ jèee, Gèdèpóò dǎ Jízè dyii dú, kè ɔ dǎ ɔ kpa dé ɔ pá jééd mú, bé ɔ kèá de séin wuquí kó.²⁵²

Dé hwiè nià ke múee, Kédèi-dèin-nà-nyò bēò me dyà wa miòùn bídjii dekè, bé wa kè wa müe jǎa-po-nyò bēè mósó-dè dyí dyuò. “Ké bē me poin nyò tòò bē jè hwiqii. Bē ní poin bē miòùn jè hwiqii qòùn.”²⁵³

➔ Nyò bē nyéà Múa-bòò múee náún-po-po (Fèdópìò 3)

Póò bǎin cóci-nyò bē nià dé Fédópà-hwòqòò múe dé de séin mú dyeo, kee, ɔ po ma wa náún kóqó-kóqó bá de-gbà-nyu-nyò bē ni ma dé wa hwiè, kè wa ni ma vóún bé wa kè ma cóci-nyò bēò hwií zàin nyee jè dyí. Nyò bē nià ke mò nyò bē bé wa sí ma Júù-nyò bēò niin Gèdèpóò biè-bièò kíqíie, kà ɔ nyuà céèè dé Gàdézia-cèè-dèò mú ke. Wa cēe kà bé Kédèi-dèin-nà-nyò bē bédé bé wa kè sàà mé kè bé wa kè Júù-nyò bēò gma bēò dyi kpó ke. Póò dǎin wa “gbe bē” kè “nyò bē nyu de gbà ke” ɔ kè “nyò bē qabain nyòùn dyie.”

Póò jũ de bé nyò bē nià ke néin kà jii kó bá gmaò dyi kpó jè dyíee gǎ, kè ɔ poèn ɔ miòùn niin fèèò dyí. ɔ jũ kè gmaò dyi-kpó-kpó dyiò má pó-pó dyàà béin ní, níí, Póò muó má “ku-koin-dè bēò hwòqò kó tabaùn.” Wa dǎbá ma ɔ sàà kà gmaò nyuà cēe ke; kè ɔ sò Bécímàà xwédé-dùò mú. “Híibúqúù-nyò mò nyò wóqóin ma ɔ”. ɔ mò ma Fáqòsi-nyò bé ɔ kpó ma gmaò dyi jéé ke. ɔ hwòqò fúà ma bó Júù-nyò bēò gma bēò dyi kpó jè, kè ɔ nyue kè ɔ dyéin ma cóci-nyò bēò gǎ. Bá dyí-sédèin-sédèin bé gmaò dyi-kpó-kpó nyià nyue jè dyíee, Póò se ma kee qò bédé. Kee ɔ dǎin ma de séin bēè “de se de kpa” bó “de zi de kpauí, mò qáa bé Gèdèpóò dá ma kà ɔ dyiin dé Kédèi Jízè múee jè.” Póò pó ma, kè cóci-nyò bē nià dé Fédópà-hwòqòò múee pó ma, kè à mòùn dǎ pó dekè. Gmaò dyi-kpó-kpó see nyu bé à kè pó, kee ɔ mò “Kédèi Jízè mòà à Bounboò kee dyí-dyuo-dyuo” mú.”²⁵⁴

➔ Póò wuqu hwèin gbo bēò (Fèdópìò 4)

Dé céè-dèò wuqu-kpà hwèin gboò múee, Póò cēe Dyùòqádyà kè Sítiki gbo bé wa kè gbo-kpòin-kpòin kó jè ɔ tèmèin kà dé céè-dèò wuqu-kpà 2 múee nyò bēò dyí tèmèin. ɔ jũ kè màa bē nià ke dyi hwiqii-poin kà Kédèi-nyò bē nià kee ní, níí, wa mu waà zà-dèin bēò dyi zǐin. ɔ cēe ma cóci-nyò bēò gbo kà bé wa me kpá múaùn dé de séin mú, kè Gèdèpóò gidjii kó jè nyòùn-dyù seà múin wóò béin nyee mu ma waà hwòqò-

²⁵² Fèdópìò 2:5-11.

²⁵³ Fèdópìò 2:4.

²⁵⁴ Fèdópìò 3:4-8.

dyuàò kè waà fònò-hwòdòò gbo kpáun nwě. Dé wuqu jaɗa-jaɗa múεε, Póò po ma cóci-nyò běò zùo bó gbo-kpá-kpá bé wa nyí ma ɔ dé ɔ kùàò múεε jè.

Kòdósià-cèè-dèò

Dè Póò nì ké ɔ dyi céè-dèò céè ke

Póò céè ma Kòdósià-cèè-dèò ti ɔ nìà kpɔɔ ɔ dé Wódòun-hwòdòò mú ke. ɔ cē Tímétè jè kà bé ɔ céè céè-dèò dò ɔkèkè.²⁵⁵ Ti dòè baɗaín, Tímétè mò ma ɔ bìi céè-dèò céè-nyò.

À see zàse dò bédé, kebì Póò té ma cóci-nyò bě nìà dé Kòdósi-hwòdòò múεε gboi níε. Nyo bé ɔ nì ma bó Póò kè cóci-nyò běò púa keε mò Ìpáfàdà. Ìpáfàdà sò ma dé Kòdósi-hwòdòò mú. ɔ bèin ma dyè Kédéi jè dyi kpɔɔ dé Éfésà-hwòdòò mú, ti bé Póò nìà dé kùà nyueñ nye. Sepóεdè sò Kòdósi-hwòdòò mú ké Éfésà-hwòdòò mú múεε bèin ma Máa kpádá-nyo baɗa-buà sè mènèin-só jùε. Ìpáfàdà kòin ma dé Kòdósi-hwòdòò mú dé, ké ɔ dè ma dé cóci dyi. Kà dyúáɔòò, kàà ɔ kpa ma cóci dyi dèè dé hwɔɔ bě nì ma bó wa ɔi, m̀à Déòdúsià-hwòdòò kè Hìwádápòdè-hwòdòò keε mú ɔkèkè. Póò céè ma céè-dèò bě dé cóci-nyò bě nìà dé Déòdúsià-hwòdòò múεε kè cóci-nyò bě nìà dé Kòdósi-hwòdòò múεε gbo, ké ɔ cēε ma wa gbo bé wa m̀un ké céè-dèò gbo toin tòin ɔkèkè.²⁵⁶

Xwíniín kò jè Póò céèà céè-dèò ke

Ti bé Póò nì ma kpɔɔ ɔ déin nyεε, Ìpáfàdà cē ma tèmèin-dèò dò bèin nyue bé cóci-nyò bě nìà dé Éfésà-hwòdòò múεε ké hwií sòin nyεε jè ɔ gbo. Ké Póò céè ma céè-dèò nìà ke, ké ɔ tòè déε cóci-nyò běò gbo dé Kòdósi-hwòdòò mú, bé ɔ ké tèmèin-dèò nyiniin dyiin nìà ke jè wa gbo cē. Ké bó kòin ɔεεε, Póò céè ma céè-dèò bé ɔ ké Kédéi-ɔ déin-nà-nyò bě nì ma dé Kòdósi-hwòdòò múεε náún po, bé wa ké ɔ hwè dé Kédéi mú. Dé céè-dèò múεε, Póò po cóci-nyò běò náún bé wa ké se tèmèin-dèò se jáà keε ti bédé, ké ɔ cē ɔ bě wa ké nyuín, bé wa ké búá dé zùun wεε jè wa gbo ɔkèkè.

Ɖε bě céè dé céè-dèò múε

Kòdósià-cèè-dèò kè Ìfísìd-cèè-dèò pòin ɔ pàɗá dyi: Gbo-kpòin-kpòin nìà bó cóci-nyò běò púa ke kè Nòó-nàmàun kè ɔ zùò gbà běò gbo-vò-vò ɔ kè kà Kédéi-ɔ déin-nà-nyò bě ké cíε nyu dé ɔ kò jè Kédéi ɔ dá wa keε nyu-nyu múε. Ɖε bě muin kà gbo dé céè-dèò sò běò múεε jè ní ɔ dá bé ɔ ké à dyi giniin. Sepóεdè Póò céè céè-dèò sò bó ti dyúáɔòò mú, ké céè-dèò běò cē ɔ ɔ dé bě bé wa hwòin nyεε jè.

Cóci bě nìà zéε keε bèin tèmèin-dèò se jáà bě bé nyo běò tèmèin ma kà dé Kòdósi-hwòdòò múεε kíɔí síε ɔkèkè. ɔ jèεε, Póò nì ɔ kpa ɔ bě nìà ke cóci-nyò běò gbo cèin bó zéε. ɔ ɔ dá:

- Kédéi nì mεε-dèò séin kòin.
- Kédéi mò cóciò dúò.
- Kà bé à m̀à Gèdèpòò dyú bεεε, à mε cí bé à ké kùà kò jè ɔ dáà à keε nyu.

➔ Kédéi nì ɔ séin kòin (Kòdósià 1)

²⁵⁵ Kòdósià 1:1.

²⁵⁶ Kòdósià 4:16.

Ɖe tíín-tíín nì dé Kòdósìà-cèè-dèò múe mò, Kédèi nì Ɖe séín kōin. Pòò tèmèin à nìin dyí kà bé Kédèi nì me-dè séín kōin nye, sepóedé ɔ bédé còci-nyò bēò kpé kōin, ké ɔ nyue ké bǎà dò se bó à kè Gèdèpòò púa nì Ɖe. Ɖé Ɖe séín nià dé dycún wē kè ɔ nyo bē nià dà bódó-kpàà kōe me-me múe, Kédèi nyu Ɖe sǒ: (“Gèdèpòò me ma Ɖe séín dyiin dé ɔ mú”), ké Ɖee, (Gèdèpòò me ma Ɖe séín bó ɔ biì). Kédèi mò “kpódó-dyùà dyúádò bé ɔ mòà ɔ còci-nyò bēò kee dúò.” Ké dyiin dé Kédèi kè ɔ kódósìò kō méin-méinò múe, à mò nyo bē kè “Gèdèpòò tòmoin ma gboi, ké à Ɖe gbà bē bé à poin ma hwiǒi, bé à nyu maa nyue ké à mò ma Gèdèpòò mú-nyé-nyò bēe,” à Ɖá Gèdèpòò gbo Ɖe dyi. Kédèi nì me-dè séín kōin, ké ɔ mò ɔ còci-nyò bēò dúò, ké ɔ mò nyo bé ɔ gbǎà à nìin nye.²⁵⁷

➡ “Tèmèin-dè se jǎà bē nì ma dé Kòdósì-nyò bēò hwìè ke” (Kòdósìà 2)

Ti bé Pòò Ɖá jǎà-wùdù nià ke cē bá nyo bé Kédèi jūe jè dyiee, púe, ɔ po ma nyo bēò náún bá tèmèin-dè se jǎà bē bé nyoün bē nì ma kà dé Kòdósì-hwòdòò mú tèmèin, ké wa nì ma kà nyo bēò hwíi zǎin nyee jè dyí. Nyo bē nì ma kà còci-nyò bēò tèmèin-dè bē se jǎà ke tèmèin nyee, à se dè wa ké ma sòin jéé kee dyi dyuò. Kee wéé kee, kà Pòò nyu ma wa jè cēe kee nyue ké à dyuò ma wa Ɖíé bē dyí. Júù-nyò bēò nyo bē bé wa sí ma wa miòun nìin kpeƉe kíǒíe kè Júù-nyò bē bé wa poin ma Ɖe kàmàün-kàmàün bē hwiǒie ɔ kè nyo bē se ma Gèdèpòò dyi dyuò fò kee, wa séín nì ma Ɖe tèmèin dé còci nì ma kà dé Kòdósì-hwòdòò múe mú. Tèmèin-dè se jǎà bē nì ma kà dé Kòdósì-còciò múe sòin ma fòno-hwòdò kò-kò tā mú:

- Júù-nyò bē bé wa kpō ma wa miòun nìin gma bē mò waà bíǒí-kpèdè bē dyiee cēe ma Kédèi-Ɖeín-nà-nyò bēò gbo bé wa ké hwo bē bá Júù-nyò bēò dyiee pa kè bé wa ké gma bē bá Ɖe nyo ké Ɖie jè dyiee dyi kpō, ɔ kè bé wa ké sàà mé.²⁵⁸
- Júù-nyò bē bé wa poin Ɖe bē bé nyoün-dyù se múin wǒo bēin nye jè hwiǒiee cēe Kédèi-Ɖeín-nà-nyò bē nià dé Kòdósì-hwòdòò múe gbo bé wa ké wǒ kō hwèdè, bé wa ké baà, níí, bé wa ké nì kà ínjà bē nià bó Gèdèpòò Ɖeiee nyuà niè ke.²⁵⁹
- Nyo bē se Gèdèpòò dyi dyuòe cēe ma Kédèi-Ɖeín-nà-nyò bē nià dé Kòdósì-hwòdòò múe gbo bé wa ké hwíò gbo mu, bé wa ké kùun bē kpō bó wa miòun dyi gmò jè. Pòò see cē kà bé zùù gbà bēò se kpé bédé, kee ɔ niè cēiín kà bé kpé bé zùù gbà bēò bédéà Ɖe tíe-kpòò múe, Kédèi Ɖáa ma wa xwa zà dyiin dé wa toun-du-du mú ke.²⁶⁰

❖ Ɖé tèmèin-dè se jǎà bē nì ma kà dé Kòdósì-hwòdòò múe nì à bú nyueh bó zéé ké? ❖

Nyo bēò bédé ma jǎà-po-dè kò-kò bē bó tia baƉa. Ɖé Kòdósì-hwòdòò múe, Júù-nyò bēò nì ma dé, ké nyo bē bé wa kpō wa nìin bíǒí-kpèdè bē kōin nyee nì ma dé, ké nyo bē se Gèdèpòò dyi dyuò fò kee nì ma dé, hwè ké Kédèi-Ɖeín-nà-nyò jéé bēò nì ma dé. Zéé kee, còci bē bé wa sí se-Gèdèpòò-dyí-dyuò-kpèdè

²⁵⁷ Kòdósìà 1:15-23.

²⁵⁸ Kòdósìà 2:16 and 3:11.

²⁵⁹ Kòdósìà 2:18. “Ínjà bēò biè-biè” nià ke see xwíin mò bé nyo bēò ké ma ínjà bē bièen nì ke, (sepóedé Ɖe nià ke se Ɖe Júù-nyò bēò tèmèin-dè séín bēò dò mú nì). Ɖe nià ke mò ma Júù-nyò Ɖíé bē nìin hwiǒi-poin-dè pū, kà bé nyo bē nì Gèdèpòò bièen nyee kè ínjà bē nià Gèdèpòò zèèò Ɖeiee bēin dyèen ti séín nye. Se-dè tèmèin-nyò bē nì ma kà dé Kòdósì-hwòdòò múe nì ma Kédèi-Ɖeín-nà-nyò Ɖeín kódó-kódó bé wa ké ma tèmèin-dè gbà bē nià ke kíǒí sí.

²⁶⁰ Col. 2:15.

nà ke kíjííe, wa dú jáà-tèmèin-dèò dyí ké wa poèn kè kpeḍe bě bé nyo bě nì bó wa ḍeie nyu kee dyí. O hwoin kà (gĩo-nyò biè-biè kè hwo bě se Gèḍèpòò dyí báa pa-pa o kè zùù gbà běè wuḍu ḍùù gbo tò-to). Sòin ti běa gbo ké zěè gbo dyiee, tèmèin-dè séin běè gǒ-jũ-wùḍùò nì dyúáḍò pū. O mò: Jízè mò Bounboò. O ḍǎ tíe-kpòò kpéò toun ḍu, ké à bédé to-ḍu-ḍu dyiin dé Kédéi ḍòun mú. Ḍé Kédéi-ḍeín-nà-nà múee, kpeḍe kà kò ḍò mao biè-dè kà kò ḍò se dé pá bédé foo.

Pòò se nyo-hwiĩ-zàin-nyò bě nì ma kà dé Kòḍòsì-hwòḍḍò múee me dè gáná cá, kà o nyue ma kà cēe kíin nye. Nyo bě nì ma kà tèmèin-dè se jáà kee tèmèin dé Kòḍòsì-hwòḍḍò múee, nyo wa ké ma jūee jè se Pòò hwòḍḍò kpō mío. Ḍe kpō o hwòḍḍò mío kee mò bé múà-bǒ báà Kédéi mòà Bounboò, bē o meà ḍe séin nyee kè còcìò jè dyiee ké dyúa mu.

À séin mò Bounboò *Ònésímò*.
 Nyo bē o se ma ḍe kpaá ḍǎ ḍe kpa bó kàun. Kǎà Kédéi nyu nyoũn-dyù jè gbo kǒò kánáá pū.
 Sepóeḍé à séin ḍǎ ma Kédéi gbo sò, ké à ḍǎ ma nàmàun gĩ jũ.
 Máfiin Ḍútò

➔ Kédéi Ḍeín-nà-nà mú ḍe-hwè-hwè (Kòḍòsìà 3-4)

Ḍé Ifísìò-cèè-dèò múee, Pòò táà tèmèin-dè kò-kò bě jè dyi, ké o cē ḍe à kǒ bē à ké xwai nyuee jè. Kà bē Kédéi dèḍǎà dya dé Gèḍèpòò ḍiaún wēe, à mò nyo bē kè Kédéi ḍǎà gĩo wóḍóee, à me poin ḍe bē nì dé dyoún wēe jè hwiḍii. À dyéḍé me bó tèmèin-dè bē jè dya nìe cá, sepóeḍé wa se à gbo kpaá bēin. Kee o me nì à hwiḍii kà bē à ḍǎ ma mé bó ḍe bēa gbo, ké bó kàun wēe, à fèèò dèin dé Kédéi gboi, dé Gèḍèpòò mú ke.²⁶¹

Xwē fèè bē o “dèin dé Kédéi gboi, dé Gèḍèpòò múee” nyu nìe ké? Pòò dè fèè ḍiè nìà ke me ḍe hwiè sǒ mú:

À kǒ bē à ké kpeḍe bē à bédé ma kíin nyee “dyi táà”. À kǒ bē à ké ḍe bē nìà bóḍó-kpàà kǒ, ké à mòà kee jè dyi zǐin.

- Wa mò gbàḍàun-po-po kè kpeḍe gbà kè dyoḍo kè hwòḍḍò-kǒin-nyiniin-nyiniin, o kè ḍe tòò bē ḍe. Sepóeḍé ḍe bē nìà ke jè Gèḍèpòò dyoḍò muà dyiin nyē.²⁶²
- À me “po nyo ḍièò mú” kà nyo poà ḍoún wē. O mò nyo nyue bē à kè Kédéi dyià hwoin nye. Ḍe bē nì dé nyo ḍiè jũ-jũ nìà ke múee mò wii kè hwòḍḍò-kǒin-nòmò-nòmò kè nyo-miòun-bíḍii-dyà-dyà kè hwòḍḍò-dyùà bèḍèè-bèḍèè o kè hwòḍḍò-ku-ku, ké bó “ḍe bēè kǒin” nyee, à me bédé ḍèbèin-ḍèbèin. O jũ ké à dyi ḍe bēè nyu ní, níí, gĩḍii bē Gèḍèpòò nyiá nyoũn wēe mu à hwòḍḍò-dyùà bēò wuḍu kǒun, ké Kédéi wuḍuò mu dé à mú cíin.²⁶³ Fèè ḍiè nìà ke tèmèin gbǒ-xwíniin-nyò bē kà wa ké cíe nyue (3:18-4:1) ké o nyue ké múà-bǒò jè kpa ḍe ḍe nyo bē seà jáà poee gbo (4:5-6).

Fàḍímò

Dè Pòò nì ké o dyi cèè-dèò cèè ke

Cèè-dè nìà ke mò cèè-dè bē o se boún tòmmò foo dé Pòòè cèè-dè bēò hwiè ke. O cèè ma cèè-dèò Fàḍímò, bē o mò ma Kédéi-ḍeín-nà-nyò ḍòee gbo. Fàḍímò sò ma dé Kòḍòsì-hwòḍḍò mú, ké o bā ma ní. Ti bē Pòò

²⁶¹ Kòḍòsìà 3:1-3 dú-po-po
²⁶² Kòḍòsìà 3:5-10.
²⁶³ Kòḍòsìà 3:12-17.

nà Gèdèpòò-wùdù wáqáúń dé Èfésà-hwòdòò múεε, déè Fàqímò béin ma dyè Kédéi hwiqĩ tabaa. O bíqí-taún déè cóci-nyò bē nì ma dé Kòdósi-hwòdòò múεε poín ma dyí tee.

Fàqímò mò ma gĩ-kò-nyò, kà o nyu zǝ kà niè dé ti sùà mú ke. Ònésímò, bé o mò ma Fàqímòè gĩ-dyù dòεε kpá ma xwáqáún, ké o mu ma dé Wódòùn-hwòdòò mú. Wódòùn-hwòdòò mò ma hwòdò vènè nì dé bóqòó múε. O jèεε, o fèin xwa bé nyo bē bé wa kpá xwáqáún wēε ké dé pèdèin. (Zǝε keε, nyo bē dyi xwáqáún kpá ní, wa béin nyè dé Niùdyòò-hwòdòò mɔɔ Mésíkò-hwòdòò mɔɔ Èkò-hwòdòò mɔɔ hwòdò vènè kà kò dò mú muε bé wa ké dé viè.)

Keε xwéé keε, Ònésímò se ma Gèdèpòò dyí vièè béin. Wódòùn-hwòdòò búá ma dyí dyeo, keε Gèdèpòò nyue ké gĩ kpá xwáqáún nà ke kè Pòò dyèin ma dé. Ké Ònésímò kpɔ ma Kédéi jè dyi, ké o qú ma Pòò gbo kpá kpáĩ.

Wé dòè baqaa, Kédéi-qeín-nà-nyò qiè nà ke bédé bé o ké ma dè o sò ma keε qe kòin. Ti dòè baqáin, o béin ma dyè wídí dò o gĩ-bàò gbo dyídíε hwè bé o ké ma kà xwáqáún kpáá.²⁶⁴ Wa béin ma Ònésímò gǎ kǝ tòè miò bó o xwáqáún-kpá-kpáò jè. Sepòεqé nyo bē nyue náa keε, wa po ma bǝ dò wa dyúá-kpá kǝ, bé nyoũn séin ké wa dyí dyuò, ké ti dòè baqáin, wa qábá ma wa ní. Pòò dyuòè ma náa dyí jèεε, o cèè ma cèè-qè dò bá nyo gǝ nyí jè dyíε, ké Ònésímò kpaa ma Fàqímò gbo.

Xwíníin kǝ jè Pòò céèà Fàqímò-cèè-qèò ke

Xwíníin kǝ jè Pòò céèà Fàqímò-cèè-qèò keε fèin xwa. O baà ma Fàqímò bé o ké Ònésímò kòin zǝin. Gèdèpòò qǎ ma Ònésímò kòin zǝin, keε Pòò baà ma Fàqímò bé o m̀̀̀n ké ma o gĩ kpá xwáqáúnò kòin zǝin qekè.

Èε bē céè dé céè-qèò múε

Èé céè-qèò gbo-dè-dè múεε, Pòò po Fàqímò zùo bó kpeqèè-dyíin-nòmò-qè bé o nyu ma o m̀̀̀è Kédéi-qeín-nà-nyò bēò bìεε jè. Èèbèin-qèbèin bé Fàqímò bédé ma kà bó o m̀̀̀è-jǎà-po-nyò bēò bìεε jè nyue ké Pòò baà ma kà o bó Ònésímò, bé o m̀̀̀n qǎ ma kà Kédéi hwiqĩ taba qekèεε jè kè.

Pòò se ma qe nià ke nyu gana-kà dyíin dé o àpòsò-kpèò mú (kà o nyuà déε Gàdézìà-cèè-qèò múε), keε qèbèin-qèbèin nyue ké o baà ma Fàqímò. O táà dé céè-qèò hwòdòũn nyiníε hwè ké o cǝ xwíníin kǝ jè o céèà céè-qèò ke. “M̀̀̀ nì m̀̀̀ baũn bó ní dyú Ònésímò jè.”²⁶⁵ Fàqímò mò Pòò dyú dé hwiqĩ-tabá-qè bēò mú, ké bó kǎũn wēε, o qǎ dyúò dò bédé qe. Dyúò mò Fàqímòè gĩ kpá xwáqáúnò.

Ònésímò-nyènèò xwíníin mò “nyo-gbo-kpá-nyò” mɔɔ “nyo kǝ mú nyo béin kpáná dyéε ke”. Nyéné nà ke mò ma nyéné fèin xwa bó gĩ bē bìl. “Kíin nyεε, o se ma nyo bé o ké ma m̀̀̀ gbo kpá ke. Keε kǎũn wēε, o bēàin m̀̀̀ kè mò gbo kpáa.”²⁶⁶ Ònésímò muá cǝin dyíin dé kà o nyénéò nyuà niè keε mú, sepòεqé dyíin dé Gèdèpòò kpèò múεε, o bēàin nyoũn gbo kpáa.

²⁶⁴ Fàqímò 1:18.

²⁶⁵ Fàqímò 1:10.

²⁶⁶ Fàqímò 1:11.

Póò dá ɔ béin maa cɛe bé Fàqímò kéó má Ònésímò buè, bé ɔ kéó má dé ɔ gbo ni, kee ɔ see náa nyu.²⁶⁷
Póò cɛe ma Fàqímò gbo bé ɔ ké Ònésímò jè dyi kpɔ̀ kà ɔ muó ɔ m̀ùn jè dyi kpɔ̀ nyuùn wɛ.²⁶⁸

Đé cèè-dèò dúí-jaɗa-jaɗa múe Póò diè Fàqímò dyi bé ɔ ké ɔ bìl baà, bé ɔ ké kpɔ̀ɗo ɗeín sò. Ɔ cèèè ma kà bé ɔ dèè hwòdò kò kà ɔ mu ma Fàqímò gboi téin ti bé ɔ mu ma kpɔ̀ɗo ɗeín s̀ùn wɛ. M̀ poèn hwiɗiie, Póò niè ma Fàqímò gbo cèin sédè-kà kà bé ɔ mu ma dé muùn wàɗà, bé ɔ ké kà Fàqímò mu Ònésímò kpɔ̀ nyuùn wɛe dyéèè?

Nyo ɗiè bɛ ɗá ɔ po wa hwòdò ɗé ɗei, sepóedé Póò see cɛ kà bé gĩ dõ jè mò ɗe gbà ke. Kee kà Póò nyu gĩ-bà bɛ jè cɛe kee tèmèin nyoùn dyí kà bé nyo ɗò dyi gĩ mú niin, ɔ se ɔ múà-dè ke.²⁶⁹ Ɔ se xwa fèin bé m̀ ké nyo bé m̀ ɗáin ɗíí-gàà m̀ɔ ɗíí-màà ɗé Kédéi múe gĩ mú nyu.

Wuɗu hwèin gbo

Bábòò se ɗe kpá Ònésímò gbo ti bé ɔ kòin kà ɗé Fàqímò gbo ɗeɛe jè cɛ. Kpáá-dè s̀uà tò s̀ó bé wa tèmèin nyoùn dyí kà bé Fàqímò buè ma Ònésímò kee jì.

- Wa cèè ma cèè-dè ɗò, ké wa poe ma dyí ɗé Đéòdùsià-hwòdòò mú, ké dàò (xwèin ma Kòɗósi-hwòdòò búin). Cèè-dyèdèò mò gĩ ɗòè z̀uò-po-wùdù bé ɔ nyí ma ɔ gĩ-bà mò nyo buè ma ɔ ke. Ɔ gĩ-bàò nyéné mò Makó Sésiq̀ò Fàqímò.
- Ti bé z̀ò gbèí-gbèí ɗà ma zi s̀òin ti bé Póò cèèà cèè-dè nià ke gboe, gàa ɗò kò nyéné mò Ònésímò kee mò ma bísiò bó c̀ci nià ɗé Éfésà-hwòdòò múe bì.

Fàqímò béin ma dyè Ònésímò buèè, bé ɔ ké ɔ ɗé Póò gbo ɗe tò, bé Póò ké ma Fàqímò Pásòɗò-k̀uà tèmèin. Ɔ dyi ná niin, nií, Ònésímò màà Fàqímòè gĩ-dyù s̀uàò kee mò nyo sè ma Póò k̀uàò dúí ɗé Éfésà-hwòdòò mú, ké ɔ kpa ma ɗé Gèdèpòò-wùdù wáɗá-wáɗáò dyú. Sepóedé dyiin ɗé Póò Gèdèpòò-wùdù-wáɗá-wáɗáò mú ɗéè Ònésímò kpɔ̀ ma Kédéi jè dyi kíin, ɗé Éfésà-hwòdòò mú. Đe bɛ bé Gèdèpòò hwòdò po gboe tò mò dyíin, ké à se wa bɛ nàin béin.

Đe kpɔ̀ɗo-ɗeín-ni-cèè-dè b̀èò ni c̀ci-nyò b̀èò bìl nyuén bó z̀è ke

Kpɔ̀ɗo-ɗeín-ni-cèè-dè b̀èò dyàà à hwiɗi kà bé tèmèin-dè b̀è bé wa ɗà à tèmèin nyee. à me kpaà à fèè gboi wé séin xwíníin nyee. Đé cèè-dè b̀è nià ke múe, Póò cɛe à gbo bé à ké cí, bé à ké ɗe kò jè Gèdèpòò ɗàà à ɗáa nyu. À me bó tèmèin-dè nòmò dyíin b̀èò bédée ɗòùn p̀, kee à me cí ɗé ɗe bé à ɗá à poà jàà kee mú wé séin xwíníin.

Ífisiò kè Kòɗósià cɛ z̀ùù gbà b̀è gbo v̀ò jè. “Sepóedé à se nyoùn-dyù gbo v̀óuñ ni. À ni z̀ùù gbà kúɗúú b̀è nià à ɗeiee gbo v̀óuñ. Wa mò nyo-kòin-nyò b̀è kè kpé b̀è ɔ kè bóɗó-kpà gánáà wuɗuí-kò-nyò b̀è bé wa nià tíe-kpò-ti bé à nià mú kàun wɛe múe.”²⁷⁰ Ɔ mò jàà kà bé à ni z̀ùù gbà b̀è gbo v̀óuñ wɛ. Kee cèè-dè b̀èè cɛe ɗekè kà bé à *ɗà to nià ke ɗu nòò ɗé Kédéi mú* ke. Đé toò v̀ò-v̀ò múe, à dèè hwòdò kò kà bé à mu ɗuùn wɛ, sepóedé Kédéi ɗà à bìl toò ɗu nòò. Kédéi bé ɔ ɗuà toò bó à bìiee ɗòùn ɗéè à dyédé me ni dya, kee à me bó à mú-nyé-nyò, bé ɔ nià à gbo v̀óuñ wɛe ti bédée, sepóedé ɔ se toò ɗué mu.

²⁶⁷ Fàqímò 1:13.

²⁶⁸ Fàqímò 1:17.

²⁶⁹ Gàɗézià 3:28; Ífisiò 6:9; Kòɗósià 4:1; Fàqímò 1:16.

²⁷⁰ Ífisiò 6:12.

Fàdíímò dyàà à hwiđíi kà bé múà-bǔ bǎà bǎ-zà-zà dyiεε me cí dé à mú dé bódó-kpà dǐèò kǒ ke. Pǔò hwòdǔ se ma wuđu bé ɔ se nyo dǔ gbo kpáa béin dé ɔ fèè múεε múàǔn dyi kpáin cá. Ɔ cǐε kà bé múà-bǔ dyúádò bé ɔ zàà bǎ nì ma bó Gèdèpǔ kè “nàmàǔn-nyò, bé ɔ nì ma xwáqáún kpáún” wē pǔa ke bóεε, múà-bǔ dyúádò mu gíi bé ɔ kpáa Fàdíímò xwáún xwáqáún wēε ɔ gbo dε dyàún wē. ‘Bódó-kpà kǔ mú bé zà-déin kè gbo-zain-zain kúdíú dyiin kà dyiεε, múà-bǔ kǔ kǔ mǔ nyo béin bǎ bē nìà bó à pǔa keε bó zàà.

CĚĚ-ĐÈÒ DÚÍ-JAĐA-JAĐA

Kédéi-déin-nà-nyò bē nì ma kà dé Wódóún-hwòdǔ múεε cǐε ma kà bé ɔ kpa dε bé nyo ké cí dyiin dé múà-bǔ mú nǔ bódó-kpà nyo bē bé wa nyiniin kà kpedéin nyεε hwiè ke. Pǔò cèε Féđópà-nyò bēò gbo, ké ɔ dǎ, “Bē me cí, bé bē ké Gèdèpǔ dyú sédǐin dyí bé wa cí dé nyoǔn se dyí sédǐin, ké wa nyiniin hwòdǔ kǔin nyεε hwiè keε jǔ. Bē me fā dé wa hwiè kà dènè-dyù fāà dé bódó-kpà kǔε.”²⁷¹ Pǔò dyuòε ma dyí kà bé cǔci-nyò bēò cèò nì fāú dé bódó-kpà nyo bē nìà dé tíε-kpò múεε hwiè ke.

Ti bé Wódóún-nyò bēò séε ma Kédéi dyí dyuò keεε, wa dǎin ma Kédéi-déin-nà-nyò díé bē “Gáá-vǔ-nyò bē bó Kédéi jē” sepóεdε wa vǔ ma waà fèèò “gáá mú”, bé wa ké nyo tòò bē póin jē. Wuđu dyúádò nìà ke déε Pǔò kpáin hwòdǔ jē ɔ cǐε bǎ Pìdǐsídà kè Àkúqà jē dyí, ké ɔ dǎ “Wa zà ma wa fèèò hwòdǔ gbo bó rí jē”²⁷² kè. Nyo bē nìà ke po ma waà fèèò nǎdí mú bó Pǔò jē.

Đé ti sùà múεε, Kédéi-déin-nà-nyò bē nì ma dé Wódóún-hwòdǔ múεε zà ma waà fèèò hwòdǔ gbo bé wa ké ma dyú-pèdε bē bé nyoǔn bē pǐin ma dé kúò kǔ dyiεε fèè póin. Đé zǔ hǔdèdε tā niinò xwíinín, ti bé Gèdèpǔ dǎ ti dyé bé ɔ ké ma Wódóún-bòdò gánáò gǎ kǔ tòεε, bísiò dǔ bé ɔ nì ma dé Kátéjè-hwòdǔ múεε dǎ ma ɔ cǔci-nyò bēò, ké ɔ cǐε ma wa gbo bé wa ké nyo bē kǔ fèè nì ma nǎdí múεε gbo kpá, ɔ kè bé wa ké nyo bē dǎ ma méε xwé bēò dyóqúún zà. Wa zà ma wa niin fèèò hwòdǔ gbo bé wa ké ma hwòdǔ nyo bēò póin jē.

Cǔci-nyò bē nì zǔ kǐin nyεε dyuòε ma dyí kà bé “nyo sùàò mú-zà-zà” kè “nyo dǐèò mú-po-po” kpa dε miò ké ɔ zi bé m ké cǔci mu dǔn wēε dyí ke. Nyo dǐèò mú-po-po xwíinín mǔ bé à ké fèè dǐé bé Gèdèpǔ nyíà à niin, bé à kéà ɔ mǔó-dε mú nyùin nyεε mú cí. Ɔ xwíinínò dǔ mǔ, bé à ké à fèèò hwòdǔ gbo zà, bé à kée nyo bé múà-bǔ ké “ce jǔ bé ɔ ké fā dà bódó-kpà kǔ.”

Taún-kǔà bē sòin dé cǐε-dèò mú ke

Nyo taún-kǔà bē nìà ke, bé ɔ kée nyoǔn dyí tèmèin kà bé m wǔ cǐε-dèò múin nyε:

1) Zà bó taún-kǔà bēε dyúádò bé m kée nyo:

a. Po Gèdèpǔ-wùdǔ dǔ mǔ tèmèin-dε dǔ sòin dé Bábò múεε páún sòin dé Ífísì-cèè-dèò mú bǎ gbǔ-xwíinín jē dyí. Gèdèpǔ-wùdǔ mǔ Bábò tèmèin-dε bé m muà cèèin nyεε me dǔ pépà-miè wáká 5-6 dyí, mǔ m béin wuđuò kpǔ.

b. Po Gèdèpǔ-wùdǔ dǔ páún sòin dé Ífísì-cèè-dèò mú bǎ cǔci-nyò bēò jē dyí. Gèdèpǔ-wùdǔ

²⁷¹ Féđópǐ 2:15.

²⁷² Wódómà 16:4.

ṡṡṡ Bábòṡ tèmèìn-dè bé ṡṡ ṡṡà céèìn nyee me dú pépà-miè wáká 5-6 dyí, ṡṡṡ ṡṡ béìn wuṡṡṡ kṡṡṡ.

c. Po Gèṡèpṡṡṡ-wùṡṡṡ ṡṡ páún sòìn ṡṡ Fèṡṡṡṡṡ-cèè-dèṡṡ mú bá múà bé Kédèì-dèìn-nà-nyò bé béṡṡṡà kee jè dyí. Gèṡèpṡṡṡ-wùṡṡṡ ṡṡṡ Bábòṡ tèmèìn-dè bé ṡṡ ṡṡà céèìn nyee me dú pépà-miè wáká 5-6 dyí, ṡṡṡ ṡṡ béìn wuṡṡṡ kṡṡṡ.

d. Po Gèṡèpṡṡṡ-wùṡṡṡ ṡṡ páún sòìn ṡṡ Kòṡṡṡṡṡ-cèè-dèṡṡ mú bá fèè ṡṡṡ à béṡṡṡà ṡṡ Kédèì múee jè dyí. Gèṡèpṡṡṡ-wùṡṡṡ ṡṡṡ Bábòṡ tèmèìn-dè bé ṡṡ ṡṡà céèìn nyee me dú pépà-miè wáká 5-6 dyí, ṡṡṡ ṡṡ béìn wuṡṡṡ kṡṡṡ.

2) ṡṡ me dú sṡ-kṡṡṡṡ-dyi-po-po ṡṡ dyí sòìn ṡṡ céé-dè ṡṡà kee mú. Nì hwidṡṡṡ-pèìn-vòsì béṡṡ ṡṡ sṡ-kṡṡṡṡ-dyi-po-poṡṡ ṡṡ jṡṡṡṡ ṡṡṡ.

Céè-dè tṡṡ bé béìn ṡṡ gbo kṡṡà ke

ṡṡ dyi ṡṡ pàṡṡ céé mó ṡṡ bá Kṡṡṡṡṡ-dèìn-nì-cèè-dè béṡṡ jè dyí ní, nìí, ṡṡ me zà céè-dè bé ṡṡà dà bíṡṡṡṡṡ wuṡṡṡṡṡ ṡṡṡ.

Céè-dè bé wa ṡṡ píé po ke

Bíítè, Jòsé Áágà. *ṡṡ-tèmèìn-cèè-dè bá Pṡṡ Céè-dè bé bé ṡṡ tṡṡ Éfésà-nyò béṡṡ kè Fèṡṡṡṡṡ-nyò béṡṡ kè Kòṡṡṡṡṡ-nyò béṡṡ ṡṡ kè Fàṡṡṡṡṡ gboee jè dyíe. Súṡṡ Céè-dè-nyùìn-naín, 1982.*

Éédè, Wàṡṡáfà (ed.). *Békṡṡ Bábò-tèmèìn-cèè-dè, Céè-dè-kṡṡ Mènèìn-hĩnye nììn: Sṡ Gàṡṡṡṡṡ-cèè-dèṡṡ gbo ṡṡà Fàṡṡṡṡṡ-cèè-dèṡṡ gboee. Békṡṡ Héè Céè-dè-nyùìn-naín, 1965.*

Hómì, Máà A. *Ìfísṡṡṡ-cèè-dèṡṡ: Bábòṡ Tèmèìn-dè Bá Wésèṡṡṡṡṡ-cṡṡṡṡ nììn kṡṡṡṡṡ jè dyíe. Wésèṡṡṡṡṡ Céè-dè-mú-nyùìn-gbò, 1997.*

Sṡṡṡṡṡ, Jṡṡ R.W. *Bṡṡ sòìn ṡṡ ṡṡṡṡṡ-cèè-dèṡṡ mú ke. Íntṡṡ Vásètè Céè-dè-nyùìn-naín, 1979.*

Wéésṡṡṡṡ, Éédè L. *Gàṡṡṡṡṡ-cèè-dèṡṡ kè Fèṡṡṡṡṡ-cèè-dèṡṡ ṡṡ kè Kòṡṡṡṡṡ-cèè-dèṡṡ: Bábòṡ-cé-nyò béṡṡ ṡṡ-tèmèìn-cèè-dè. Wésèṡṡṡṡṡ Céè-dè-mú-nyùìn-gbò, 2007.*

Céè-dè bé ṡṡ Íntṡṡṡṡṡ kṡṡ ke

“Cṡṡṡṡṡ kè Kṡṡà nì ṡṡ ṡṡṡṡṡ-cèè-dèṡṡ múe” ṡṡ ṡṡ béìn dyée kee mò <http://www.seedbed.com/seven-minute-seminary/>

Wésèṡṡṡṡ, Jṡṡ. *ṡṡ bé bé Wésèṡṡṡṡ zain kṡṡṡṡṡ bá Dèè-wùṡṡṡ ṡṡṡṡṡ jè dyíe.*

<http://www.biblestudytools.com/commentaries/wesleys-explanatory-notes/>

Cḙḙ-ḑḙ 7 Dyi-diè-ḑḙ bḙ ò ké gḙ jḙ ḑḙ ò sḙ-kḙún-dyi-po-poḙ mú ke

1. Tiḙ nyé Pḙḙ cḙḙ ma ḙ kpḙḑḙ-ḑḙín-nì-cḙḙ-ḑḙ bḙḙ ké, ké ḑḙ ḙ ò ma bḙ ḙ dyi ma wa cḙḙ ké?
2. Xwíníínḙ nyé kḙ jḙ Pḙḙ seà Ìfísìḙ-cḙḙ-ḑḙḙ nyḙ jḙḙ ḑḙ gbo tò ké?
3. Zḙḑḙ hwìḙ vḙnḙ sḙ bḙ kḙ mú bḙ Ìfísìḙ-cḙḙ-ḑḙḙ ge mú ke.
4. Sḙḙ Ìfísìḙ 1 gboḙḙ, zḙḑḙ ḑḙ mò Gḙḑḙpḙḙ Dú tā bḙḙ ḑḙ-ḑḙḙ nyuu-ḑḙ ḑḙ à à pḙ-pḙ mú ke.
5. Kà Ìfísìḙ 3 nyuà cḙḙ keḙ, ḑḙ mò “ḑḙ vḙḙ ma kà kíín bá múà-bḙḙ dyíḙ ké”?
6. Zḙḑḙ fḙà-fḙá-ḑḙ sḙ bḙ ò ma ḑḙ Fḙḑḙpà-cḙḙḙ mú ke.
7. ḑḙ Fḙḑḙpḙḙ 2 múḙḙ, ḑḙ mò wuḑḙ mòà Kḙḑḙí “dyà ma ḙ mìḙḙn bíḑḙí” keḙ xwíníín nyé”?
8. ḑḙ mò tḙmḙḙn-ḑḙ se jḙà tā bḙ ò ma kà ḑḙ Kḙḑḙsì-cḙḙḙ mú ké?
9. ḑḙ mò wuḑḙ mòà jḙà-po-ḑḙ kḙ-kḙ bḙḙḙ xwíníín nyé?
10. Zḙḑḙ ḑḙ tā bḙ bḙ Kpḙḑḙ-ḑḙín-nì-cḙḙ-ḑḙ bḙḙ ò cḙḙ-nyḙ bḙḙ bìḙ nyuḙḙ bó zḙḙ ke.

C'èé-dè 8
1 kè 2 Tèsàdónià: Kédèi De-dyi-dyiò

C'èé-dèò Hwòdō-kpàin-dè b'è

Dé c'èé-dè nià ke mánáin nyee, de-c'è-nyòò me béin kpé:

(1) B'è ɔ ké ti P'òò céè 1 kè 2 Tèsàdónià-c'èè-dèò ke kè dè ɔ ni bé ɔ dyi wa céè kee dyí dyuò.

(2) B'è ɔ ké hìqì-kpà j'èé b'è bá 1 kè 2 Tèsàdónià-c'èè-dèò dyíe kè xwíníín k'ò jè P'òò céèà céè-dè b'èò kee dyí dyuò.

(3) B'è ɔ ké dyi ku dé ɔ hwìq'íi-tabà-tabàò mú, bé ɔ ké nyo b'è ni dé píéee hwìq'íi-poin-dè gbà b'èò dyi bàq'áin béin.

(4) B'è ɔ ké tèmèin-dè bá Kédèi de dyi jè dyíee múin w'ò nòmò dyíin.

(5) B'è ɔ ké cí, bé ɔ k'èe hwòdō-k'ò-dè kà bé Kédèi ni de dyíeñ nyee.

(6) B'è ɔ ké cuò-wùq'ù nià n'ò céè-dè b'èè múe kè bóq'ò-kpàà nyo b'èò m'òò-dè b'è gboi kpàin bó z'èè.

C'èé-dèò

Zà 1 kè 2 Tèsàdónià-c'èè-dèò wuq'úin.

P'èin 1 Tèsàdónià 4:23-24 hwìq'íi b'è ò k'èe w'íin dyi nyu.

P'òò dè ma cóci nià dé Tèsàdónákà-hwòd'òò múee dyi ti bé nyo b'èò ni ma dé g'á-dè kúq'úú mú mùèñ nyee. Jáà-po-nyò b'è nià ke dyuòè ma dyí kà bé ɔ nòmò dyíin bé nyo ké g'á dyé bó Jízè Kédèiè nyééò jè ke. Wa kp'ò ma Kédèi dyi, sep'óedé wa kp'ò ma jáà-dè b'è bé P'òò ni ma kà wa tèmèin nyee dyi jè. “Jízè k'ò jè bé ò nià b'è gbo c'èin nyee, ɔ mò Kédèiò.”²⁷³ Nyo b'è nià ke mò ma Kédèi-déin-nà-nyò kui-kui b'è bé wa dyé ma ti bé wa ké g'á dyé bó waà hwìq'íi-tabà-dèò jè ke.

P'òò se ma dé Tèsàdónákà-hwòd'òò mú hwèdèin, sep'óedé nyo se jáà po b'è ni ma déee dyéin ma ɔ hwèñ jè. ɔ ná ni j'èee, P'òò se ma wa k'ò néee béin bé wa ké Kédèi-déin-nà-nyò b'èò niin tèmèin-dè b'èò dyi kp'ò g'áná cá. Ti bé P'òò q'á ma dé Tèsàdónákà-hwòd'òò mú s'òee, p'úee, nyo b'èò q'ú ma déi diè kp'áí bá Kédèi de dyi j'èò dyí. Cóci-nyò q'ìe b'è nià ke ni ma g'á dyééñ miò j'èee, wa mó bé wa ké ma hwòd'ò-po-naín ni dé dyúa bó wa bìee dyí dyuò.

P'òò céè ma céè-dè s'ó b'è nià ke bé ɔ ké wa hwòd'òün k'ùin dé waà hwìq'íi-tabà-tabàò mú. ɔ tèmèin ma wa dyí kà bé Jízè mu de dyíin, ɔ j'èee, wa me cí kà nyo b'è bé wa dè Kédèi de-dyi-dyiò hwòd'ò k'òe cíà ke, bó z'èè.

²⁷³ Àp'òsò 17:3.

1 kè 2 Tèsàdónià-cèè-dèò jè kōin-zain-zain

Kà céè-dè bèò jè nyu gbo dèè ke

Póò dè ma cóci nià dé Tèsàdònákà-hwòdòò múεε dyi ti ɔ nià ɔ Gèdèpóò-wùdù dyi-bein-bein sǒ niinò nyueñ nye. Ti Póò sǎà dé Fédópà-hwòdòò múεε, ɔ zīin ma dé Áfípòdè-hwòdòò kè Àpàdónià-hwòdòò mú, hwè ké ɔ dyi ma dé Tèsàdònákà-hwòdòò mú. Sò Fédópà-hwòdòò mú ké dé Tèsàdònákà-hwòdòò mú muεε mò ma máa kpádá-nyo hīinye sè mènēin-hīinye.

Póò tēmèin ma nyo bèò de dé Júù-nyò bèò cóci-gbò (sénigóò) bé ɔ ni ma dé Tèsàdònákà-hwòdòò múεε mú bó Gèdèpóò fò-wè bèò tā xwíníin. Ké Júù-nyò bèò díé bē kè “Gídíi-nyò bē bé wa biè ma Gèdèpóò” keε zīain ma gbo.²⁷⁴ Keε Júù-nyò bèò nyo bē bé wa se ma jāà poεε po ma zǎun-zǎun dé hwòdòò mú dyi, ké wa kpō ma Jésiin gbòò táí, dè bé Póò kè Sádè cí ma ke.

Póò kè cóci nià dé Tèsàdònákà-hwòdòò mú ke
Póò kè Sádè ɔ kè Tímétè wádá ma Gèdèpóò-wùdù dé Tèsàdònákà-hwòdòò mú (Àpósò 17:1-4) (ca. A.D. 50)
Wíki gbèi-gbèi dǎ ma ziεε, wa mu ma dé Bèwídíà-hwòdòò mú (Àpósò 17:5-10)
Póò sè ma Sádè kè Tímétè dé Bèwídíà-hwòdòò mú, ké ɔ mu ma dé Átè-hwòdòò mú (Àpósò 17:14-15)
Sádè kè Tímétè mu ma Póò gbo dé Átè-hwòdòò mú (Àpósò 18:16)
Póò dɔbo Tímétè bé ɔ ké Tèsàdònákà-nyò bèò gboi té (1 Tèsàdónià 3:1)
Póò sò Átè-hwòdòò mú ké ɔ mu dé Kódèin-hwòdòò mú (Acts 18:1)
Sádèkè Tímétè mu Póò gbo dé Kódèin-hwòdòò mú, ké wa kpa ɔ bǎ sòin dé Tèsàdóná-kà-nyò bèò gboεε gbo (Àpósò 18:5; 1 Tèsàdónià 3:6)

Zǎun-zǎunò nyùin ma Póò kè Sádè fǎà mìò jèεε, wa sò ma hwòdòò mú bó máaún, ké wa mu ma dé Bèwídíà-hwòdòò mú. Sò Tèsàdònákà-hwòdòò mú ké dé Bèwídíà-hwòdòò mú muεε mò ma máa kpádá-nyo sǒ sè mènēin-hīinye. Ti bé Júù-nyò bē ni ma dé Tèsàdònákà-hwòdòò múεε wǒo ma kà bé Póò dǎ ma dé Bèwídíà-hwòdòò mú muεε, púεε, wa sí ma dé ɔ kídíí, ké wa po ma de zǎun-zǎun dyi dekè. Ti díé bē ní, Póò mò nyo déε kpedeε-dyiin-nyiniin-nyò bèò mó ma kà de gbà bǎ nyue dyiè, spóεdé Póò sè ma Sádè kè Tímétè dé Bèwídíà-hwòdòò mú, ké ɔ mu ma dé Átè-hwòdòò mú.

Ti Póò sò ma dé Átè-hwòdòò múεε, ɔ mu ma dé Kódèin-hwòdòò mú, ké ɔ tēmèin ma dé cóci-nyò bèò de bó dènè mènēin-tǎ xwíníin. Sádè kè Tímétè dyèin ma Póò dé Kódèin-hwòdòò mú dyi, ké wa cēε ma ɔ gbo kà bé cóci-nyò díè bē nià dé Tèsàdònákà-hwòdòò múεε ni ma dyúa muεñ nòmò dyiin dé Kédéi bìi kǔà nyu-nyu mú ke.

Póò céè ma 1 Tèsàdónià-cèè-dèò bó de bé Sádè kè Tímétè cē ma kà ɔ gboεε jè. Ké ɔ dèin ma dyè céè-dèò Tímétè xwa, bé ɔ kée déε Tèsàdònákà-hwòdòò mú kpa. Ti bé dènè gbèi-gbèi dǎ ma zi, ké ɔ dǎ ma bǒò dò wǒ de sòin dé cóci-nyò bē nià dé Tèsàdònákà-hwòdòò múεε gboεε, púεε, ɔ céè

²⁷⁴ Dé Àpósò-cèè-dèò múεε, “Gídíi-nyò bē bé wa biè ma Gèdèpóò” keε mò Bódó-dù kà kò dò bèè nyo bē bé wa dyi ma dé Júù-nyò bèò cóci-gbòò mú bé wa ké ma Gèdèpóò biè ke. Tia baqaa, wa sée ma Júù-nyò bē ke jéé cá.

ma 2 Tèsàdónià-cèè-dèò. Póò cèè ma cèè-dè sʼ bɛ̀ò ti ɔ̀ nì ma dé Kódèin-hwòdò mú bó zǝ m̀à A.D. 50-51 mú ke. Wa mò ɔ̀ cèè-dè kíín-kíín bɛ̀ò d̀ò, ké Gàdézìà-cèè-dèò d̀òn ko bó wa gbo dyí.

1 kè 2 Tèsàdónià: Kédèi mu de dyiin

Xwiniin kò jè Póò cèèà cèè-dèò ke

Ti bé Tímètè nyini ma dé Kódèin-hwòdò múe, ɔ̀ cɛ̀ ma cóci-nyò bɛ̀ nià dé Tèsàdónákà-hwòdò múe nyénéin-nyènè Póò gbo. Ɔ̀ cɛ̀ ma kà bé jáà-po-nyò d̀iè bɛ̀ò kp̄ ma bó múà-bɔ̀ò gboi kódó-kódó ti séin nye. Póò cèè ma wa gbo bé ɔ̀ ké ma wa hwòdòün kùin kè bé ɔ̀ ké ma cóci-nyò d̀iè bɛ̀ò hwòdò koin cɛ̀ bá de bɛ̀ wa se ma múin wʼɛ̀e jè dyí.

Nyo d̀iè bɛ̀ dǎ ma mé s̀òin dé cóci-nyò bɛ̀ò hwìè jèe, wa mó bé wa ké ma de bɛ̀ bá Bounboò de dyi jèò dyíe dyí dyuò. Kédèi-dèin-nà-nyò d̀iè bɛ̀ fèin ma, sepóedé wa poèn hwidji kà bé nyo bɛ̀ dǎà mée se Kédèi de-dyi-dyiò kpé d̀ò gbo bédé ke. Ké Kédèi-dèin-nà-nyò bɛ̀ bé wa nì ma gǎ dyéé nyee poèn ma hwidji kà bé waà hwidji-taba-tabaò se dyè kpáná d̀ò gbo wódóe mu. Póò cèè ma Tèsàdónákà-nyò bɛ̀ò gbo bé ɔ̀ ké wa hwòdòün kùin, bé wa ké se hwidji-taba-dè bɛ̀ò dyi táà, r̀n seé kò kebi nyo bɛ̀ nyéà múà-bɔ̀ò múe me v̄o ma wa gboe. Ké dee, ɔ̀ cèè ma wa gbo bé ɔ̀ kée wa hwidji dyà kà bé Kédèi mu de dyiin bó nyo bɛ̀ bé wa méain dé waà hwidji-taba-tabaò múe kè nyo bɛ̀ mu cíéin niin bé ɔ̀ ké dyíe biie.

Dè de d̀ò-d̀ò bɛ̀ cèè cèè-dèò múe bédèin dyí

◆ *Nyo dyi Kédèi dyi-dyi sʼ niinò jè hwidji poin ní, ɔ̀ nyue ké fǎà nyu nyoò, moo ɔ̀ nyí nyo hwòdò-po-nainn? Dé tèmèin-dè bá Kédèi dyi-dyi sʼ niinò jè dyíe nyu dé nì fèè mú wé séin xwiniin nyé?*

Ti bé Póò wádá ma Gèdèpòò-wùdù dé Tèsàdónákà-hwòdò múe, ɔ̀ se ma ti d̀ò z̄in, ké ɔ̀ cèè ma hwòdò nyo bɛ̀ò cèè-dè nià ke gbo. Póò se ma nyo bɛ̀ kò gbo ɔ̀ tò ma kà cèè-dèò kee zedè dyeo, kee ɔ̀ zain ma de tíin-tíin bɛ̀ bé ɔ̀ dǎ ma dé Tèsàdónákà-hwòdò mú nyu dyiin dé ɔ̀ Gèdèpòò-wùdù-wádá-wádáò múe jè koin. Ɔ̀ cèè ma jáà-po-nyò bɛ̀ bé wa kp̄ ma Kédèi jè dyi ti bé ɔ̀ nì ma dé Gèdèpòò-wùdù wádáún wɛ̀e gbo. Ɔ̀ cèè-dèò tèmèin nyoün dyí kà bé ɔ̀ kpá ma múàün miò bó dyú bɛ̀ bé wa nì ma kà hwidji-taba-dè bɛ̀ò dyi kp̄oún wɛ̀e jèe.

➔ *Póò po nyo bɛ̀ò náún bá múà-bɔ̀ò gbo-v̄o-nyò bɛ̀ò jè dyí*

Ti bé Póò nì ma Gèdèpòò-wùdù wádáún dé Tèsàdónákà-hwòdò múe, ɔ̀ po ma cóci-nyò bɛ̀ò náún bé wa kée hwidji dè kà bé wa mu ma gǎ-dè bɛ̀ dyí dyéin nye.²⁷⁵ Kàün wɛ̀e, Póò nì wa gbo cèèen bé ɔ̀ ké wa kpéi po, bé wa ké hwidji-taba-taba bédé kánáá pū, ti bé nyoün-gǎ-dyé-dè bɛ̀ nià ke mu wa kò dyiin nye. De ɔ̀ cèèà dé ɔ̀ cèè-dèò múe mò:

➤ *Póò dyàà ma wa hwidji kà bé ɔ̀ baà ma wa biì ti séin nye (1:2; 3:17-4:5). Ɔ̀ mó bé wa kée ma dyuò kà bé wa jè se ma ɔ̀ hwidji sò f̄oo ke. Ɔ̀ baà ma wa jè tee dé wa gǎ-dyé-dyé bèò mú.*

²⁷⁵ 1 Tèsàdónià 3:3-4.

- Póò dyàà ma wa hwiđĩ kà bé ɔ dyé ma gǎ ke (1:4-2:12). Póò cǎ bo bé ɔ múà-bǒò jè gboi kpõ-kpõò tòdò ma kee jè: Tèsàdònákà-nyò bǐò Kédéi gbo-dyi-dyi. De séin bé Póò mó ma, bé ɔ ké Gèdèpóò kùàò dyúa kpa dé Tèsàdònákà-hwòdòò múee sòin ma ɔ mióún mú. Dé Póò gbo-võ-võ séin bǐò múee, ɔ nyu ma kùà gana-kà, bé ɔ dyédé ní kǒ dǎ nyò dò dya nì, ti bé ɔ nì ma Bounboò bìi kùà nyueñ dé Tèsàdònákà-hwòdòò mú ke.²⁷⁶ Kee wǎé kee, gǎ bé ɔ dyé ma kà kee, de ɔ dyée kǒún wǎe kpa de vǐin ké ɔ zi gǎ-dyé-dyéò dyí. Sepóedé jáà-po-nyò dǐè bǐ nìà ke nyue ké ɔ bédé dya-dè-dè, ké ɔ kpá múaũn.²⁷⁷ De nìà ke me po Kédéi-déin-nà-nyò bǐ nìà dé Tèsàdònákà-hwòdòò múee kpéi, bé wa kée dyuò kà bé wa niin gǎ-dyé-dyéò mué nyuun bé Gèdèpóò ké wa péè-dè dò nyí dekéè.
- Póò bǎin ma wa bó waà Gèdèpóò hwiđĩ-taba-tabá teeò jè (1:6-10; 3:6-10). Póò kpáin ma bǐ sò ma dé Tèsàdònákà-nyò bǐò gboee múaũn dyi, ké ɔ dǎ ma ná niie, ɔ kùin ma wa hwòdòũn bé wa ké waà kùà nòmò dyiinò dyúa kpa. Waà hwiđĩ-tabá-tabáò mò ma zàse-bǐ dé “nyo séin bǐ nì ma dé Màsèdónià-bòdòò kè Àkèdyà-bòdòò kǒ, bé wa taba ma Gèdèpóò hwiđĩee gbo.”²⁷⁸

➔ Jízè Kédéi de-dyi-dyiò

Póò bédé bé ɔ ké ma dé Tèsàdònákà-hwòdòò mú sò wǎé hwè bé ɔ ké ma ɔ de-tèmèin-tèmèinò dúí jaḡa. Xwíníin nìà ke jèee, ɔ se ma tiò bédé bé ɔ ké ma jáà-po-nyò dǐè bǐò de bá jáà-po-nyò mé jè dyíee gbo kǒin zain. ɔ jèee, Póò cǎe ma wa gbo bé ɔ ké ma ɔ de-tèmèin-tèmèinò dyúa kpa, ké ɔ cǎe ma wa de bá Kédéi de dyi jè dyíe kè de mu kpáun dé wé hwèin gbo bǐò múee jè gbo. (4:13-5:11).

Nyéinéin-dáin-dè mòà Kédéi nì de dyieñ nyee, mò wudu bé ɔ ké ma Tèsàdònákà-nyò bǐò kpéi po, bé wa ké Gèdèpóò biè kánáá pūe, kee de dò nì bó ké ɔ kpèin ma wa hwiđĩ. Deò mò, waà cóci-nyò bǐò dǐé bǐ dǎ mé, ké wa se cíeñ niè mu bé nyéinéin-dáin-dè nìà ke ké jáà kpá. Póò cǎe ma wa gbo kà bé ti Kédéi muà de dyiin nyee, nyo bǐ bé wa “nìà móuñ wǎe” mòun mu ɔ dyèin dekéè.

Kédéi-déin-nà-nyò bǐò me bó niè kà nyo bǐ se hwòdò-po-naín-dò bédéee nìà ke, kee ɔ me nì wa hwiđĩ kà ti bé Kédéi muà dé dyóun sòun bé ɔ kǎa bíđĩ dyi, bé mú-páná-wùdù dò kǎa dyíee, “nyo bǐ bé wa dǎ ma Kédéi hwiđĩ taba, ké wa dǎ ma mée mu dyí sòun kíin” nye. Nií, à mò “nyo bǐ mu cíeñ niin bó tia baḡaa, à kè wa mu gbo kpáin wàḡa cá”, bé à kè Bounboò kǎa dà dyúáḡò nì kánáá pū.”²⁷⁹

Tèsàdònákà-nyò bǐò mó bé wa ké ma “wèò kè ti bǐ” kǐ xwíníin Kédéi muà de dyiin nyee jè dyuò dyeo, kee Póò cǎe ma wa gbo kà bé ɔ “se bédé bé ɔ ké ma wa de bǐ nìà ke gbo cǎe.” Kee ɔ cǎe ma wa gbo kà bé nyo séin bǐ bé wa dǎa Kédéi hwiđĩ tabaa me gmò wéò dya dé de-hwòdò-kǒ-dè-dè mú ke.

Ti bé Bounboò wéò muà dyiin “kà dyíđĩ-nyò dyià bó máaún wǎe,” nyo bǐ bé wa nìà dé tíe-kpòò múee mu mú gbòòun. Kee bó “nyo bǐ nìà dé ceò múe bìiee,” Bounboò wéò mu “pó-wè jũun dyiin dé Bounbo Jízè

²⁷⁶ Àpósò 17; 1 Tèsàdónià 2:2, 9, 16.

²⁷⁷ 1 Tèsàdónià 2:20.

²⁷⁸ 1 Tèsàdónià 1:7.

²⁷⁹ 1 Tèsàdónià 4:16-17.

Kédèi mú bó wa bìi.”²⁸⁰ Bó jǎà-po-nyò bǎò bìiee, bǎ́ bá Jízè de dyi jè dyíe mò bǎ́ bé ɔ ké wa kpéi poe, kee ɔ se bǎ́ ké wa fǎàun po ke.

➔ À me cí zǎ́ kà nyo bǎ́ nìà Kédèi de dyi jèò hwíi gmòun wǎ

Póò kpáin ɔ de-tèmèin-tèmèinò de bǎ́ bé à nyu xwai teee gboi kánáá pū. Ké dyiin dée múee, nyoŋ dyuò de bǎ́ mu kpáun dé wé hwèin gbo bǎ́ò múee dyí.²⁸¹ Póò se ti bé Kédèi muà de dyiin, bé ɔ miòun seà dyí dyuòe jè jìi kǒ nèin cá dé ɔ tèmèin-dè bǎ́ò mú.

Ti bé Póò cǎe ma kà bé Kédèi nì de dyieñ bó nyo bǎ́ nì cíeñ nye kè nyo bǎ́ dǎ́ mée bìiee, ɔ cǎe ma de kà bé nyoŋ me nì bédé kǒ bó Kédèi de dyi-dyiò jè ti séin nye (4:1-12 kè 5:1-24). Póò cǎe Tèsàdónákà-nyò bǎ́ò gbo bé wa ké cí kà “nyo bǎ́ nìà dé ceò múee,” kee wa me bó cíe kà nyo bǎ́ nìà dé tíe-kpòò múe nìà ke. ɔ nyí à náun-po-wùdù jéé bǎ́ bé wa ké à gbo kpá bó zǎ́, níi, bé à ké ti dyé bó gǎdǎà bó Kédèi de dyi-dyiò jè:

- À me ma mú kà à ké cíe nyu, bé à cí-cíò ké Gèdèpóò hwòdǒ dyi dè kánáá pū ke (4:1-2).
- À se bédé bé à ké gbàdàun po (4:3-8).
- À me dǎ́bè à díi cóci-nyò bǎ́ò mú kánáá pū (4:9-10).
- À me nyu kǎà bó à miòun bìi (4:11).
- À me nyu kǎà, bé à ké de à móee dyé, ké à me bó dǎ́ pepee bó píe-nyò bǎ́ò dyédé waí (4:11-12).
- À me nì bédé kǒ, bé à ké à miòun dyí kpǒ (5:6-8).
- À me poin pòin kpéi, ké à me kpáin kpáin gbo kà bé à nì Bounboò dyi-wèò dya gmòun wǎ (5:9-11).
- À me dyé nàin-nyò bǎ́ nìà dé cóciò mú, bé à nìà wa xwídíe kpéin (5:12-13).
- À me debein dǎ́bèin mú, bé gídǎ́i ké bó à pǎa nì (5:13).
- À me po nyo bǎ́ bé wa se dyí-sédéi-hwèò xwíníin niiee náun: wa mò, fóó-nyò bǎ́ kè dǎ́-nyò bǎ́ ɔ kè nyo bǎ́ bé wa hwè kpéie (5:14).
- À me nyu de nòmò dyiin à mǎ́e jǎà-po-nyò bǎ́ kè nyoŋ séin bǎ́ bǎ́ ti séin (5:15).
- À me kpá múàun ti séin (5:16).
- À me baà ti séin (5:17).
- À me po Gèdèpóò zùo dé de séin mú (5:18).
- À ní dǎ́ bé à ké Zùù Hwèin-hwèinò bóí po (5:19).
- À ní dǎ́ bé à ké “de bé Bounboò dèin nyo dǒ wíin, ké ɔ cǎ́ kee bó.”²⁸² Kee à me dǎ́ de séin mú, bé à ké wa nyo nòmò dyiin nyee gboi kpǒ (5:20-21).
- À me táà de gbà kǎin séin dyi (5:22).

Póò zàin ma Tèsàdónákà-nyò bǎ́ò hwíe da dé de séin mú. Ké ɔ baà ma jǎà-po-nyò dǎ́e bǎ́ bé wa xwèin ma ɔ búin mío kee jè. Baà-wùdù sǎ́ bé Póò nyu dé 1 Tèsàdóníà-cèe-dèò múee tèmèin nyo dyí jéé kà bé ɔ hwòdǒ dèin ma Tèsàdónákà-nyò bǎ́ò hwídǎ́i-taba-tabaò múin nye. ɔ dǎ́ dyiin dée múee, Gèdèpóò mu ma waà hwòdǒ-dyùà bǎ́ò dyi kùin, bé wa ké dyí sédǎ́in dyi gǎ́ tee, bé Kédèi ké de dyi ke. Dè 3:11-13 múee,

²⁸⁰ 1 Tèsàdóníà 5:1-5,9.

²⁸¹ Tèmèin-dè nìà kee bá de bǎ́ mu kpáun dé wé hwèin gbo bǎ́ò múee jè dyí.

²⁸² 1 Tèsàdóníà 5:20, J.B. Fédò dè wuquò me.

Pɔ̀wò baà ma jáà-po-nyò bɛ̀è bìi bé qèbèïn-qèbèïn bé wa bédé bó wa m̀ùè bɛ̀ kè nyoũn séin bìièè ké kɔ̀ kpá, kè bé wa ké se bɛ̀ kè kee qò bédé, kà bé wa mu bédé kɔ̀ nìin bó Jízè qe dyi jè ke.

Ké dé 5:23-24 múèè, Pɔ̀wò baà kà bé Gèdèpɔ̀wò mò nyo nyue ké bíǎ qò seà bó ɔ̀ kè jáà-po-nyò bɛ̀è p̀úa nì qeèè, (“Gèdèpɔ̀wò bé ɔ̀ nyià à g̀ìd̀j̀ièè”) me nyue bé wa ké “ɔ̀ nyo bɛ̀ j̀ù g̀àná” (mɔ̀wò jéé cá). Èè nìà ke tèmèin nyoũn dyi kà bé wa nì-nì g̀àná mòà waà (“z̀ùùò kè waà hwòd̀ò-dyùàò ɔ̀ kè waà kpòd̀ò-dyùàò kee”) se kee qò bédéè mu ti bé à “Bounbo Jízè Kédèi muà dyiin dyc.” Éé Pɔ̀wò náún-po-wùd̀ù hwèin gbòò múèè, ɔ̀ cèè Tèsàdònákà-nyò bɛ̀ò gbo kà bé à dyi ti dyé bó Kédèi qe dyi-dyiò jè ní, nìí, à bédé bé m̀ kè Gèdèpɔ̀wò bìi k̀uà nyu, ké à se hwìi gmòò bèin dé à miòun nìin kpé mú ke. Nyo bé ɔ̀ qáà à bé à kèà dyi sédèin nyee mò nyo mu à dyi sédèin.

2 Tèsàdónià: Se wuquún dyi ẁòin bá Kédèi qe dyi-dyiò jè dyi ke

Èè bɛ̀ céè dé qéè-qèò múè kè xwíniín kɔ̀ jè Pɔ̀wò céèà céè-qèò ke

Ti Pɔ̀wò tòà 1 Tèsàdónià-cèè-qèò nyo bɛ̀ò gboèè, ɔ̀ pá sè mú tòmò, ké wa d̀ú qe kúduú bɛ̀ dyi diè kpáì qe bá Kédèi dyi-dyi s̀ó nìinò jè dyi. Éé 2 Tèsàdónià-cèè-qèò múèè, Pɔ̀wò j̀ù dyi-diè-qè bɛ̀ nìà ke g̀ó, ké ɔ̀ k̀ùin Tèsàdònákà-nyò bɛ̀ò hwòd̀òũn bé wa ké hwìd̀j̀i-taba-taba bédé tee, kà bé wa mu Kédèi qe dyi-dyiò jè hwìi gmòũn nìin nyè. 2 Tèsàdónià-cèè-qèò nyue ké nyo ẁó qe bé Pɔ̀wò tèmèin kà dé 1 Tèsàdónià-cèè-qèò múèè múin nòmò dyiin. Pɔ̀wò zain qe bɛ̀ bé nyoũn se múin ẁó bá Bounboò qe dyi jè dyièè jè k̀oin, ké ɔ̀ cè kpeqè gbà bɛ̀ nì dé jáà-po-nyò bɛ̀ hwìè kee jè qekè.

➔ Bounboò dyi-wèò jè múin-ẁó-ẁó (2 Tèsàdónià 1-2)

Éé 1 Tèsàdónià-cèè-qèò múèè, Pɔ̀wò cèè à gbo kà bé hwòd̀ò ní dá ɔ̀ ké à k̀oin kpèin bá jáà-po-nyò bɛ̀ d̀áà méè jè dyi, sepóedé Kédèi mu qe dyiin bó nyo bɛ̀ nì cíèñ nyè kè nyo bɛ̀ d̀á méè bìiè. Éé 2 Tèsàdónià-cèè-qèò múèè, ti bé Pɔ̀wò d̀á ma Tèsàdònákà-nyò bɛ̀ò nyiòun zà, ké ɔ̀ d̀á ma wa z̀ùo po bó kà waà hwìd̀j̀i-taba-tabaò nyu ma kɔ̀ kpáa mìo ke jèèè, ɔ̀ nyi ma wa náún-po-wùd̀ù díé bé qe bá Kédèi qe dyi-dyiò jè dyi. Pɔ̀wò céèè kà bé Kédèi dyi-dyi s̀ó nìinò mu nyoũn zaa-ẁó-po-ti kè “sè-ná-sèè mú-gbòò-gbòò” j̀ùun wè. Kee wéé kee, jáà-po-nyò bɛ̀ se bédé bé wa ké f̀èin, sepóedé zaa-ẁó-po-wèò mò wé k̀ò baqà bé Kédèi muà “dya-dè-dè dyèin s̀òin dé ɔ̀ nyo bɛ̀ò” xwaún wè.”²⁸³

Nyo díé bɛ̀ poèn hwìd̀j̀i kà bé jáà-po-nyò bɛ̀ bé wa d̀áà méè, wa se Kédèi qe-dyi-dyiò jè hwìè kpá ke. Kee Pɔ̀wò cèè déé 1 Tèsàdónià-cèè-qèò mú kà bé nyo bɛ̀ cèà náa kee bí qe xwa ke. Ké dé 2 Tèsàdónià-cèè-qèò mú qeèè, ɔ̀ dá nyo bɛ̀ cèà kà bé Bounboò d̀á qe dyi nòò kee bí qe xwa qekèè. Éé 1 Tèsàdónià-cèè-qèò múèè, Pɔ̀wò tèmèin kà bé Bounboò mu qe dyiin nyè, ké dé 2 Tèsàdónià-cèè-qèò múèè, ɔ̀ tèmèin kà bé Kédèi séè qe dyi kee.

Nyo qò tó mó ma se kà bé Bounboò wèò d̀á dyi nòò ke. Pɔ̀wò se nyo cèà náa kee dyi dyùò. Kee ti qòè baqáin, nyo qò dá ɔ̀ cèè ma náa dyiin dé kpáá-qè-cè-cè mú (“dyiin dé z̀ùò qò mú”), mɔ̀wò dé wuqu qò mú, mɔ̀wò ɔ̀ céè ma dé céè-qè bɛ̀ bé wa dá Pɔ̀wò céèà kee qò mú.²⁸⁴ Pɔ̀wò se dè wuqu nì náa ké s̀òin nyee jè gbo k̀ò, kee qe dyúáqò ɔ̀ cèè ma Tèsàdònákà-nyò bɛ̀ò gboèè mò kà bé wèò séè dyi kee. Èè s̀ó mu kpáun hwè bé

²⁸³ 2 Tèsàdónià 1:9-10.

²⁸⁴ 2 Tèsàdónià 2:2.

Bounboò wéò ké dyi. Wa mò, “Gèdèpòò gbo-võ-võ hwèin gboò jè zi dyi” ké “dè-gbà-nyu-nyò” bé ɔ muà mú gboòùn wéé kee wóqó dye xwáqáún hwè.²⁸⁵ Dè bɛ nìà ke sèè kpá ke. Póò dyàà ma nyo bɛò hwiqíi kà bɛ Kédéi dè-dyi-wèò nì dè dyúa kee, ké ɔ kpá wiin kà bɛ dè ɔ tèmèin ma wa kíin bá dè nìà ke jè dyíe qá ma wa hwiqíi sò ke.²⁸⁶

➔ À me dyé ti bó Bounboò Wéò dyi jè (2 Tèsàqónià 3)

Dè kpõ Póò hwòqđ mío dè 2 Tèsàqónià-cèè-dèò mú, kà ɔ nyuà céèè dè 1 Tèsàqónià-cèè-dèò múe mò, kà Kédéi dèin-nà-nyò bɛ ké cíe nyu bó zɛɛ, bɛ wa ké ti dyé dè dyúa bó Kédéi dè dyi-dyiò jè ke. Dè 1 Tèsàqónià-cèè-dèò múe, Póò tèmèin nyo bɛò ké ɔ qá, ‘Bó Kédéi dè-dyi-dyiò jèe, kãà bɛ me nyu kà cíe....’ Ké dè 2 Tèsàqónià-cèè-dèò múe, Póò tèmèin nyo bɛò, ké ɔ qá, ‘Kà bɛ Kédéi sèèà dè dyi kee, kãà bɛ me nyu kà cíe tee....’

Nyo dò diè ma Jós Wésèdè dyi, kebì dè ɔ mu nyuùn ɔ jũ ké ɔ dyie dyí dyuò kà bɛ ɔ Bounboò mu dyiin bó gáqàà kee níe? ɔ qá, “Ní mu gbòùn muùn bó máùn, bɛ m ké mó. Gàná-kúún mènèè ní, ní mu dyí sòùn bɛ m ké ní kùàò dyúa kpa, sepòedé m mó bɛ ɔ ké m kùà bɛ ɔ nyí ma m wéè nyue dyi dyèin.”
G. Kíábè Mógèè mò nyo cè wudu nìà ke.

Kà bɛ à nì Kédéi dè dyi-dyiò jè hwií gmòùn wéè, à me:

- Nyàná dyi gāun-gāun, bɛ à ké dè bɛ wa qãà à tèmèin nyee jè gboi kpõ (2:15).
- Peqè nyo bɛ bɛ wa fó kee dyi (3:6-12).
- Bó nyo kà kò dò bɛè dè hwiè kpáa (3:11-12).²⁸⁷
- Nyu dè mò dè nòmò dyiin nyee nyoùn bɛ bìi kánáá pũ (3:13).
- Hwè nyo bɛ ɔ nóò bɛ ɔ ké Póò wudu bɛò dyi kpõee jè gbo, bɛ dɛ ké ɔ nyu (3:14-15).

Dè 1 kè 2 Tèsàqónià-cèè-dèò nì còci-nyò bɛò bìi nyueí bó zɛɛ ke

Tèmèin-dè kò jè me kpõ nyoùn hwòqđ bó zɛɛ kee mò tèmèin-dè bá gíò kè Gèdèpòò zaa-wõ-po-poò ɔ kè Jízè dè dyi jè dyí ke. “Nyo bɛ mò kpáá-dè jè tèmèin-nyò bɛèe” vò bɛ wa ké ti bɛ Kédéi muà dè dyiin nyee cè. Ké “Bábò-dyuò-nyò vèèè bɛ” vò bɛ wa ké jãà-dè bɛ bɛ wa víè dè Bábò múe feqè kòin zà. Ké Kédéi-dèin-nà-nyò bɛ céè céè-dè bɛ bá dè mu kpáùn ti bɛ Jízè muà dè dyiin nyee jè dyí, kà wa mòùn nyue hwiqíi poèn nye.

1 Tèsàqónià qá Kédéi mu dè dyiin
2 Tèsàqónià qá Kédéi sèè dè dyi ke

Kee 1 kè 2 Tèsàqónià mòùn tò dè kà kò dò jii fòò bá dè nìà ke jè dyí. Dè tíin-tíin bɛ céè-dè bɛè tò jiiè mò bɛ à ké cí dè hwiqíi-tabá-tabá mú tee, bɛ Kédéi ké dè dyi, ké ɔ zi bɛ à ké víè-dè bɛ bá ɔ dè dyi-dyiò jè dyíe dyi móò nì teee dyí. Póò se ma ti dò dyí qú bɛ ɔ ké “wéò kè ti” bɛ Kédéi mu dè dyiin nyee jè cè jéé cá, kee ɔ qá, ‘Kédéi mu dè dyiin. ɔ jèe, bɛ me cí kà bɛ mó cíe dyi tee, bɛ ɔ ké bɛ dyi dyèin nye.’ Gèdèpòò-wùdù bɛ à kò à ké wáqá bá Kédéi dè dyi jèò dyíe nìàò wè.

²⁸⁵ 2 Tèsàqónià 2:3-4.

²⁸⁶ 2 Tèsàqónià 2:5.

²⁸⁷ 2 Tèsàqónià 3:6-12 cè dè sò bɛ bɛ wa muin gboee jè. Nyo díe bɛ pòin ma waà kùàò kòin, ké wa dú ti dyí, ké wa kpá jãà-po-nyò tòò bɛè dè hwiè. Póò cèe ma wa gbo bɛ wa ké waà kùàò nyu, bɛ wa ké se nyo tòò bɛè dè hwiè kpá. ɔ jũ ké wa dyi ná-wùdù kíin-kíinò dyi kpõ ní, nì, wa se ti bédée mu bɛ wa ké nyo tòò bɛè dè hwiè kpá.

CĚĚ-ĐÈÒ DÚÍ-JAĐA-JAĐA

Zō m̀à 1998 ke múee, ɔe-biè-kpòò d̀ò nì ma ɔé Tàwáà-bòd̀ò k̀õee c̀ee kà bé Jízè mu ma ɔe dyiin bó Dunu-tòd̀ò-dènèò wé 31 k̀õ ke. Ɔ jèee, Kéd̀éi-ɔeín-nà-nyò ɔíé b̀ě peɔe ma waà gb̀ò b̀ě, ké wa tàà waà k̀ùà b̀ě dyi. Ké wa poin ma dà dyúád̀ò dyí, ké wa nì baàũn, ké wa nì Kéd̀éi f̀õn. B̀õ-cèè-nyò b̀ě nì ɔé Tàwáà-bòd̀ò k̀õee po ma kpoo nìà ke jè b̀õ-cèè-ɔé séin mú, ké Ɔ nyue ké nyo pàq̀ã tò ma waà tèmèin-ɔé b̀ěò gbo d̀ũũ. Ti wa q̀ã bó gm̀ò tee, ké Jízè se dyi bó tia baɔaa, púee, píe-nyò b̀ěò d̀ú ma c̀oci-nyò b̀ě nì bó wa ɔeiee dỳò baɔa kpã cá.

Ti ǹà ke see ti kíin-kíin bé nyoũn b̀ě ké se t́ómó bá Jízè ɔe dyi-dyiò jè dyí, bé Ɔ ké c̀oci-nyò b̀ěò d̀ẽ k̀õ dya ke. Đé Médékà-bòd̀ò k̀õee, cèè-ɔé d̀ò c̀ee ma kà bé Jízè nì ma ɔe dyieín bó zō m̀à 1988 ke, ké cèè-ɔéò nyo wa peɔee béin kpo méd̀ìòũn dyúád̀ò j̀ũe. Tia baɔaa, wédédíò-gb̀ò b̀ě kè Tíivíi-gb̀ò b̀ě bé wa c̀ẽ b̀õ bá Kéd̀éi ɔeín nà jè dyíee tèmèin nyo b̀ěò ɔe kà wa ké ti dyée nyu bé wa ké Kéd̀éi hwiĩ kpõ bó tia baɔaa.

Wéũn ɔeiee, g̀aa d̀ò m̀ò Héwòd̀ò C̀apíin nyee c̀ee kà bé bóq̀ó-kpàà nì ma mánáin hwèin dyieín bó zō m̀à 2011 kee mú ke. Ké Ɔ nìin wuɔuò se ma jáà kpá ɔe bó tia baɔa. Ké píe-nyò b̀ěò baɔa ma Kéd̀éi-ɔeín-nà-nyò b̀ě dỳò ɔe, sepóedé wa po ma g̀aaò wuɔuò jáà jè.

Nyoũn b̀ě c̀èin bóq̀ó-kpàà mánáin-hwè-hwèò wé tee, ké ɔé mánáin nyee, wa t́ómó se kánáá pũ. Jízè miòũn se wé k̀õ baɔa Ɔ muà dyiin nyee dyí dyuò dye m̀òũn.²⁸⁸ Ɔ mu dyiin ǹòm̀òũn bé à ké à Bounboò bìi k̀ùà nyueín nì, ké Ɔ zi bé à ké Ɔ ti c̀èin nì teee dyí. B̀ěà me cí, bé b̀ěà ké b̀ěà miòũn ti dyèin, bé b̀ěà ké bédé k̀õ nì ti séin bó Jízè ɔe dyi jèò, kà jáà-po-nyò b̀ě nìà ɔé Tèsàd̀ónàkà-hwòd̀òò múee nyuà ke.

Taún-k̀ùà b̀ě s̀òin ɔé c̀ĚĚ-ɔÉÒ mú ke

Nyu taún-k̀ùà b̀ě nìà ke, bé Ɔ kée nyoũn dyí tèmèin kà bé m̀ ẃó c̀ĚĚ-ɔÉÒ múin nyo:

1) Zà bó taún-k̀ùà b̀ěè dyúád̀ò bé m̀ kée nyu:

a. Zà 1 kè 2 Tèsàd̀ónià-cèè-ɔéò wuɔuún, bé m̀ ké ɔe d̀ò cèè bá “Kà à nìà Kéd̀éi ɔe dyi-dyiò jè hwiĩ gm̀òũn ẁẽe, kà à ké cíe nyu bó z̀ẽè” kee jè dyí. Cèèè pépà-miè wáká dyúád̀ò k̀õ nyèhèè. Ké ɔe m̀ kèà cèèè me m̀ò ɔe b̀ě nyoũn béin dyée ɔé à fèè mú bó z̀ẽè kà bé à nì Kéd̀éi ɔe dyi jè hwiĩ gm̀òũn ẁẽe.

b. Po Gèd̀èpòò-wùd̀ù d̀ò m̀ò tèmèin-ɔé d̀ò s̀òin ɔé Báboò múee páun bá Kéd̀éi dyi-dyi s̀ó nìinò jè dyí, s̀òin ɔé 1 kè 2 Tèsàd̀ónià-cèè-ɔéò mú. Gèd̀èpòò-wùd̀ù m̀ò Báboò tèmèin-ɔé bé m̀ muà cèèin nyee me d̀ú pépà-miè wáká 5-6 dyí, m̀ò m̀ béin wuɔuò kpõ.

2) M̀ me d̀ú s̀õ-k̀õũn-dyi-po-po d̀ò dyí s̀òin ɔé c̀ĚĚ-ɔÉ nìà ke mú. Nì hwiđĩ-p̀èin-v̀òsi b̀ěò mu s̀õ-k̀õũn-dyi-po-poò d̀ò j̀ũn ɔekè.

²⁸⁸ Máfiò 24:36.

Céè-dè tòò bĕ bĕin ò gbo kpáa ke

Ì dyi de pàdă cĕe mó de bá 1 kè 2 Tèsàdónià-cèè-dèò jè dyí ní, nìí, ò me zà céè-dè bĕ nìà dà bídíeε wuquún deké.

Céè-dè bĕ wa dă píe po ke

Éèháà. Àmò E. *Bííkò Bábò-cĕ-cèè-dè: I kè II Tèsàdónià*. Bííkò Héè Céè-dè-nyùin-naín, 1965.

Kádákè, Ádùun. *Bábò-cĕ-cèè-dè sòin dé Dèè-wùdù Dìèò múe*. Àbíindòun Céè-dè-nyùin-naín, n.d.

Kódófĕsĭin, W.O. *Wésèdèhĕĕ Bábò-cĕ-cèè-dè: I kè II Tèsàdónià*. Éémà, 1965.

Módè, Dényò. *Táúndè Dèè-wùdù Dìèò Bábò-cĕ-cèè-dè: 1 kè 2 Tèsàdónià*. Wm. Éémà, 2007.

Céè-dè bĕ ò Ìntònéè kō ke

Wésèdè, Jṣó. *Wésèdèè céè-dè bĕ ɔ zain Dèè-wùdù Dìèò jè kōin nye*.

<http://www.biblestudytools.com/commentaries/wesleys-explanatory-notes/>

Céé-dè 8 Dyi-diè-dè bĕ òn ké gǔ jǔ dé nì sǒ-kǒún-dyi-po-poò mú ke

1. Dè fǔà-fúá-dè bĕ kǒ hwiè Póò dè ma kà cóciò dé Tèsàdònákà-hwòdò mú dyie me.
2. Zedè hwiè tā kǒ mú bé Póò kùùn cóci-nyò bĕ nìà dé Tèsàdònákà-hwòdòò múe hwòdòŭn, bé wa ké waà gbo-vǒ-nyò bĕò kpede hwòdò kùin nye.
3. Dé Póò cĕ Tèsàdònákà-nyò bĕò gbo bá wé bĕ kè ti bĕ kǒ xwíníin Kédéi muà de dyiin nyee jè dyí ké?
4. Póò cĕ Kédéi-déin-nà-nyò bĕ nìà ke nyo-kpéi-po-wùdù jéé bĕ bá mú hwè jè dyie gbo. Dé ɔ cĕ ma kà wa gbo ké?
5. ɔ jǔ ké cuò-wùdù tíin-tíin bá 1 Tèsàdónià-cèè-dèò dyie dyi kà “Kédéi mu de dyiin,” nyee jǔ ní, níí, dé mò 2 Tèsàdónià-cèè-dèò nìin cuò-wùdù tíin-tíinò ké?
6. ɔ jǔ ké à dyi Póò bo-bĕ kídíí síin, níí, dé jéé à mu jìl kǒ nĕin, ɔ jǔ ké à dyi Kédéi dyi-dyi sǒ nìinò jè zio poeñ nìin nyé?

Cĕĕ-dĕ 9

Tĭmĕtĕ kĕ Tĕtò: Cĕĕ-dĕ bĕ bĕ Pòò tò ma Pàsòdò bĕ gbo ke

Cĕĕ-dĕò Hwòdò-kpàin-dĕ bĕ

Đé cĕĕ-dĕ nĭà ke mánáin nyee, dĕ-cĕ-nyòò me bĕin kpé:

- (1) Bĕ ò ké ti Pòò cĕĕ Pàsòdò Gbo-tò-cĕĕ-dĕ bĕĕ ke kĕ dĕ ò nĭ ké ò dyi wa cĕĕĕ dĭ dĭ dĭ.
- (2) Bĕ ò ké dĕ tíin-tíin bĕ bá Pàsòdò Gbo-tò-cĕĕ-dĕ bĕò jĕ dĭĕĕ dđĭn mú po, ké ò me dĭyòò xwĭnĭin kđ jĕ Pòò cĕĕà cĕĕ-dĕ bĕò kee dĭ dĕkĕ.
- (3) Bĕ ò ké còci-nàin-nyò bĕĕ dĕ-kpa-kpa dĭ dĭyòò, kà Bábòò nyuà cĕĕ ke.
- (4) Bĕ ò ké pàsòdò bĕ kpĕin dĭĕĕn zi bá waà kđà bĕò jĕ dĭĭ, ò hwòin kà, jĕà tĕmĕin-dĕò tĕmĕin-tĕmĕin kĕ còciò páun-po-po ò kĕ zũn-kđà bĕ nyu-nyu.
- (5) Bĕ ò ké dĕáa bĕ Gĕdĕpòò dĕáa ò kee jĕ gboi kpō tee dĕ ò fĕĕ-wĕ sĕin mú.
- (6) Bĕ ò ké kđà kpa dĕ bĕ bĕ Kĕdĕi-dĕin-nà-nyò bĕ bĕdĕ bĕ wa ké nyuee dđĭn mú po sòin dĕ Pàsòdò Gbo-tò-cĕĕ-dĕ bĕò mú.
- (7) Bĕ ò ké cuò-wùdũ nĭà dĕ cĕĕ-dĕ bĕĕ múe kĕ bódó-kpàà nyò bĕĕ mós-dĕ bĕ gboi kpàin bó zĕĕ.

Cĕĕ-dĕò

◆ Zedĕ dĕ dĭĕ bĕ bĕ pàsòdò gmò bĕò bĕdĕ bĕ wa ké nyue. Ò dĕ ná nĭin, gmòin 1 Tĭmĕtĕ kĕ Tĕtò-cĕĕ-dĕò múin, bĕ ò ké dĕ bĕ ò zedĕà kee nyò bĕ kđ jĕ cĕĕ-dĕ bĕò cĕĕ dĭĕ.

Zà 1 kĕ 2 Tĭmĕtĕ-cĕĕ-dĕò kĕ Tĕtò-cĕĕ-dĕò wuquún.

Pĕĭn vòsi bĕĕ hwiđĭ bĕ ò ké wa wĭin dĭ nyu: 2 Tĭmĕtĕ 4:7-8 kĕ Tĕtò 2:11-14.

Nyò cĕĕ Pàsòdò Gbo-tò-cĕĕ-dĕ bĕò ke kĕ ti ò cĕĕ wa ke

Tĕtò kĕ 1 kĕ 2 Tĭmĕtĕ-cĕĕ-dĕò bĕò mò gbo-tò-cĕĕ-dĕò bĕ bĕ wa cĕ pàsòdò bĕĕ kđàò jĕ ke. Pòò bĕin ma dĭĕ 1 Tĭmĕtĕ-cĕĕ-dĕò kĕ Tĕtò-cĕĕ-dĕò cĕĕĕ sòin zō mòà A.D. 64 kĕà 65 gbo dĭĕ. 2 Tĭmĕtĕ-cĕĕ-dĕò mò cĕĕ-dĕò hwĕin gbo bĕ Pòò cĕĕ ke. Ò cĕĕà cĕĕ-dĕò kee, ò se hwĕdĕin ké wa dĕábá ò zō bĕ mòà A.D. 66 kĕ 67 kee bó púa.

Pòò cĕĕ ma cĕĕ-dĕò bĕĕ gāa-dyù gmò bĕ bĕ ò dĕ ma dĕ tĕmĕin nyee gbo. Tia bađaa, wa mòă ma pàsòdò bĕ bĕ wa nĭ ma còci bĕ nĭin nyee. Pòò cĕĕ ma cĕĕ-dĕò bĕò bĕ ò ké fũà-fũà-dĕò bĕ nĭ ma dĕ waà còci bĕò múe dĭ sĕdĕin.

Đé cĕĕ-dĕò bĕ bĕ Pòò tò ma còci bĕ gboe hwiĕ kee, cĕĕ-dĕò bĕ nĭà ke jĕ kpō ma ò hwòdò mìò. Wa mò cĕĕ-dĕò bĕ bĕ wa sò nyò-dĕ-tĕmĕin-nyò kpa dĕ dò gbo, ké wa mu dĕ-cĕ-nyò bĕ bĕ wa nĭ ma fũà-fũà kpōuh dĕ waà còci-kđà kĭin-kĭinò múe gbo ke. Xwĭnĭin nĭà ke jĕĕĕ, cĕĕ-dĕò bĕ nĭà ke kpa dĕ mìò bó pàsòdò dĭĕ bĕ bĕ wa mó náun-po-wùdũ nò mò dĭĭin sòin dĕ Bábòò mú bó waà còci-nàin-kđàò jĕĕĕ bì.

1 Tímètè

Xwíníín kǒ jè Pǒ̀̀ cèèà cèè-dè̀̀dè̀̀ ke

Ti bé Pǒ̀̀ dǎ ma kpɔɔɔ ɔɛ́n sò kee, ɔ sè ma Tímètè dé Éfésà-hwòdò̀̀ mú, ké ɔ sò dyí, ké ɔ mu ma dé Màsèdónià-bòdò̀̀ kǒ.²⁸⁹ Tia baqaa, Pǒ̀̀ dǎ ma cóciò dyi dè, ké ɔ dǎ ma zǒ hñm̃ mɔɔ zǒ mènèin-tǎ zǐin. Pǒ̀̀ cèè ma cèè-dè̀̀ nìà ke bé ɔ ké ma Tímètè, bé ɔ mò ma nyo gmò dé cóci-nàin-nàin múee náún po bá tèmèin-dè̀̀ bẽ se jǎà kee jè dyí kè bé ɔ ké ɔ hwiè da zàin dé ɔ pásòdò̀̀ kǔàò nyo-nyu mú. Ké ɔee, ɔ cèè ma cèè-dè̀̀dè̀̀ bé ɔ ké Tímètè náún po kóqó-kóqó bá cóciò gma bẽ jè dyí ɔ kè bé ɔ ké mú ma dé nyo bẽ ké cóciò bìi kǔà nyuee gā-gā mú.

Ɖe bẽ cèè dé cèè-dè̀̀dè̀̀ múe

- Nyo bẽ mòà tèmèin-dè̀̀dè̀̀ bẽ se jǎà kee tèmèin-nyò dé cóciò múe

Pǒ̀̀ hwòdò̀̀-kpǒ̀̀-dè̀̀ kǐín-kǐín kǒ jè ɔ cèèà cèè-dè̀̀dè̀̀ nìà kee mò bé ɔ ké Tímètè gbo kpá, bé ɔ ké kà ɔ ké nyo bẽ nì ma kà cóci-nyò bẽ nìà dé Éfésà-hwòdò̀̀ múee tèmèin-dè̀̀dè̀̀ bẽ se jǎà ke tèmèin nyee kpɔɔ nyuee dyi dyuò. Pǒ̀̀ se ma ɔe wɔɔɔɔ dò̀̀ kǒin zàin bá tèmèin-dè̀̀dè̀̀ nìà ke jè dyí, kee ɔ po ma cóci-nyò bẽ̀̀ náún bé wa ké ɔe gbà bẽ bé tèmèin-dè̀̀dè̀̀ nyo nyo búee dyi baqàin. Tèmèin-dè̀̀dè̀̀ se jǎà bẽ nìà ke dyà ma dyi-diè̀̀-dè̀̀ kúduú dé nyo bẽ̀̀ hwiè, ké ɔ nyuee ké wa zà ma dòin miò.²⁹⁰ Se-dè̀̀ tèmèin-nyò bẽ̀̀ nìà ke mó bé nyoũn ké wa ɔe-tèmèin-nyò bẽ̀̀ dǎin, kee wa se wa miòun nìin tèmèin-dè̀̀dè̀̀ múin wǒ.²⁹¹ Gèdè̀̀pò̀̀ se mó bé ɔ cóci-nyò bẽ̀̀dè̀̀ ké “ɔe se kpáná dò̀̀ mú nìee jè dòin zà”, (bé ɔ mòà wíin-dyi-wùdù-wùdù fódóun wẽ), kee ɔ mó bé wa ké gbo kpáin kpàin, bé wa ké búà (“dé Gèdè̀̀pò̀̀ dyi-fè̀̀n-fè̀̀n mú”), bé ɔe bè̀̀in-dè̀̀bè̀̀in bé ɔ sòàin dé hwòdò̀̀ hwèin-hwèin kè hwòdò̀̀ wáqáá ɔ kè dé hwiqǐi-taba-tabá jéé múee ké nì.²⁹²

Ɖ nì kà nyo bẽ̀̀ bé wa nì ma kà tèmèin-dè̀̀dè̀̀ se jǎà kee tèmèin nyee nì ma gmaò kǔ̀̀ mú nyùen dé hwiè kà kò dò̀̀ mú ke. Pǒ̀̀ dǎ gmaò kpa ɔe, “ɔ jǔ ké nyoũn dyi gmaò dyi kpǒ̀̀ kà wa bédé bé wa kéóo dyi kpɔɔ nyuee” ké wa dyi nàmàũn bẽ̀̀ bé gmaò mú-jaqá-jaqá dyàà kee píe dyà níe.²⁹³ Gàdè̀̀zià-cèè-dè̀̀dè̀̀ cèe kà bé Kédè̀̀i-ɔɛ́n-nà-nyò bẽ̀̀ sédè̀̀in dyí dyiin dé Gèdè̀̀pò̀̀ jíájè̀̀ mú ke, ké 1 Tímètè-cèè-dè̀̀dè̀̀ mòun dǎ gmaò po nyoũn náún bé wa ní kǒ dǎ ɔe bẽ̀̀ se Gèdè̀̀pò̀̀ hwiqǐi dèee nyu.

Pǒ̀̀ tò náún-po-wùdù sǒ̀̀ bá se-dè̀̀ tèmèin-nyò bẽ̀̀dè̀̀ jè dyí:

- *Náún-po-wùdù bé ɔ nyí ma Tímètè ke.* Pǒ̀̀ nyo ɔ miòun zàse, kà bé ɔ mò ma Kédè̀̀i mú-nyé-nyò kǐín, kee Gèdè̀̀pò̀̀ dyé ma ɔ wíin nyee. Xwíníín nìà ke jèee, Tímètè “vǒ ma to nòmò dyiin” dé ɔe-hwòdò̀̀-kǒ-dè̀̀dè̀̀ mú, ké ɔ dyà ma nyoũn bẽ̀̀ Kédè̀̀i gbo.”²⁹⁴

²⁸⁹ 1 Tímètè 1:3.

²⁹⁰ 1 Tímètè 1:4,6.

²⁹¹ 1 Tímètè 1:7.

²⁹² 1 Tímètè 1:5.

²⁹³ 1 Tímètè 1:8-10.

²⁹⁴ 1 Tímètè 1:12-20.

- *Póò n̄in j̄à-d̄è t̄m̄èin-t̄m̄èin j̄è j̄ii k̄õ.* Póò j̄ün j̄à-t̄m̄èin-d̄è t̄m̄èin-d̄è se j̄à k̄e ḡõ. Dé 1 Tímétè 4 múe, Póò c̄e Tímétè gbo kà bé ɔ me bó n̄ó b̄é bé wa se Gèd̄èp̄ò j̄è dyí bá, ké wa se d̄e kpa k̄e ti b̄éd̄é.
- *Póò po Tímétè náún b̄é ɔ ké se t̄m̄èin-d̄è se j̄à k̄e ti b̄éd̄é.* Dé c̄è-d̄è wuɖu-kpà hw̄èin gb̄ò múe, Póò c̄è kà t̄m̄èin-d̄è se j̄à k̄e t̄m̄èin-nyò b̄èò nyu ma wa miòùn dyí búáin nyee j̄è. Dé 1 Tímétè 6 múe, Póò c̄e kà bé nyò b̄é n̄ià ke búáin wa miòùn dyí, ké d̄e nyiniin dyíinè tó nyu wa, ké wa mó d̄e séin d̄é waà d̄e-t̄m̄èin-t̄m̄èinò mú ke. ɔ j̄èe, à me v̄ó bé à hwòd̄ó ké dyi d̄è bó d̄e à b̄éd̄é k̄e j̄è. Wíqí mú-d̄èb̄è-d̄èb̄è d̄ãa nyu ké nyò d̄íé b̄é d̄ã hwíq̄ĩ-taba-d̄è b̄èò k̄õin p̄òin. K̄e nyò b̄é bé wa mò Kéd̄éi-d̄eín-nà-nyò b̄é j̄éé cáa, wa k̄õ bé wa ké dyí-séd̄éin-séd̄éin k̄è Gèd̄èp̄ò b̄ii cí-cí k̄è hwíq̄ĩ-taba-taba k̄è d̄èb̄èin-d̄èb̄èin k̄è hwòd̄ó-ku-ku ɔ k̄è hwòd̄ó b̄èd̄è-b̄èd̄è b̄éd̄é.²⁹⁵

➔ Cócì-nyò b̄èò náún-po-po

◆ *Dé n̄i cócìò múe, nyé nyò d̄ò me j̄ü hw̄è b̄é wa ké ɔ n̄àin-nyò mú nyu ké? C̄èè d̄e b̄èò bíq̄ii, b̄é ñ k̄é ɔ nyò b̄é c̄èèà d̄é 1 Tímétè 3 k̄è Tátò 1 múe gboi kpa.*

1 Tímétè-c̄è-d̄è dà pàd̄ã c̄è Náún-po-wùd̄ù bé Póò nyí Tímétè k̄e j̄è. Póò po Tímétè náún b̄é ɔ ké d̄e b̄é n̄ià ke nyu. Wa mò:

➤ *Baà-baà k̄è Gèd̄èp̄ò biè-biè (1 Tímétè. 2)*

Gèd̄èp̄ò biè-biè k̄è nyò miòùn bíq̄ii-dyà-dyà d̄é cócì-nyò b̄èò hw̄iè k̄e mò ma d̄e kpa d̄e miò bó Tímétè, bé ɔ mò ma kà pásòd̄ò d̄iè k̄e b̄ii.

➤ *Kà cócì-n̄àin-nyò ké n̄iè nyue (1 Tímétè. 3)*

Cócì n̄i z̄õ k̄íin nyee b̄éd̄é ma n̄àin-nyò s̄õ. Bísìò b̄èò (m̄ɔɔ ‘cócì-k̄õin-gm̄õin-nyò b̄èò’) t̄m̄èin ma nyò b̄èò d̄e, ké wa wáq̄á ma Gèd̄èp̄ò-wùd̄ù, ké wa b̄éd̄é kpé bé wa ké ma báq̄áá b̄èò dyí gm̄ò k̄è bé wa ké cócì-nyò b̄èò dyi k̄ùin d̄é z̄üñ.²⁹⁶ Dík̄õ b̄èò mò nyò b̄é bé wa nyu ma z̄üñ-k̄ùà b̄é d̄ek̄è, k̄e wa b̄éd̄é kpé bé wa ké k̄ùà d̄íé b̄é bé wa se z̄üñ k̄ùà k̄e cócì-nyò b̄èò b̄ii nyu d̄ek̄è.²⁹⁷ D̄e kp̄õ Póò hwòd̄ó miò bá nyò s̄õ b̄é n̄ià ke j̄è dyíe mò waà kpeɖe, ké ɔ zi k̄ùà b̄é wa kéà nyuee j̄è dyí. Póò hwòd̄ó-kp̄õ-d̄è tíin-t̄íinò mò bé cócì-n̄àin-nyò b̄èò kpeɖe ké dyíin n̄òmò, bé wa ké kpé b̄éin bó Gèd̄èp̄ò cócì-nyò b̄èò n̄àin j̄è.

➤ *Kà ñ ké cócì-nyò t̄òò b̄é j̄è gbo dyé nyue (1 Tímétè. 5:1-6:2)*

²⁹⁵ 1 Tímétè 6:11-12.

²⁹⁶ Àp̄sò 20:28-31.

²⁹⁷ Wuɖu màà dík̄õ k̄e, d̄é Gíq̄ii-wùd̄ù múe, wa d̄áin *diàkónò*, k̄õ xwíniín màà “gbo-ni-nyò” ke.

Ɖe dɔ̀ bɛ̀ ɔ̀ kà mà mú ɖe miò bó nyo bɛ̀ ɔ̀ mò pásòdɔ̀ ɖièe biìe mò kà ɔ̀ ké cóci-nyò kúdíú bɛ̀ mósò-dɛ̀ jè gbo dyée nyue. Pòò cɛ̀e kà bɛ̀ wa me kpá jǒò-màà bɛ̀ò kè nyo sùà bɛ̀ò ɔ̀ kè gĩ bɛ̀ò gbo ke.

Ɖé cèè-dɛ̀ò dúí-jaɖa-jaɖa múe, Pòò cɛ̀e Tímétè gbo bɛ̀ ɔ̀ ké “to vǒ nòmò dyiin bó hwìqĩí-taba-dɛ̀ bɛ̀ò jè” kè bɛ̀ ɔ̀ ké se “ɖe cá-cá jè dǒin zà” ɔ̀ kè bɛ̀ ɔ̀ ké se “hwòdǒ-fǎnò-dɛ̀” gbà bɛ̀ dũú gbo tò.”²⁹⁸ Pòò dè ma Tímétè hwòdǒ kǒ bó múà-bǒò kǔà mú nyùin jè. Ɖe nià ke me kpǒ Tímétè hwòdǒ miò, ké kǎà ɔ̀ me kpǒ pásòdɔ̀ séin bɛ̀ wa sí Tímétè bo-bɛ̀ kídííe mǔn hwòdǒ ɖekè.

Tátò-cèè-dɛ̀ò

Ɖè Pòò ni bɛ̀ ɔ̀ dyi cèè-dɛ̀ò cèè ke

Tátò mò ma bódo-dù kà kò dǒè nyo, ké ɔ̀ mò ma Kédéi-ɖeín-nà-nyò. Ɖ bɛ̀in ma dyè Kédéi gbo dyie ti ɔ̀ wó ma Pòò wuɖu bɛ̀ò ke.²⁹⁹ Ɖ ni ma bó Pòò gbo ti Pòò nià Tòò-ɖiò bɛ̀ò xwaún ɖé Jùdúsèdèin-hwòdǒò mú ke, hwè ké ɔ̀ baɖa ma Pòò biì ké ɖé Kódèin-hwòdǒò mú, ti bɛ̀ Pòò nià vǒur bɛ̀ ɔ̀ kéà cóci-nyò bɛ̀ò dyi kùin nyue. Ti Pòò cèèà cèè-dɛ̀ nià kee, púe, Tátò ni ma Gèdèpòò biì kǔà nyueí ɖé Kídíí-tòò-kpòò kǒ. Ti bɛ̀ Pòò mu ma ɖé Kídíí-tòò-kpòò kǒ, ké ɔ̀ nià ma ɖé sǔin wɛ̀e, ɔ̀ sè ma ɖé Tímétè, bɛ̀ Tímétè ké ma cóci-nyò kúdíú bɛ̀ ni ma hwòdǒ bɛ̀ ni ma dyóòò wíin nyue múe kǒin gmoin.

Ɖé cèè-dɛ̀ò mánáin nyue, Pòò cɛ̀e Tímétè gbo bɛ̀ ɔ̀ ké ɔ̀ gbo dyi ɖé Níkópòdè-hwòdǒò mú.³⁰⁰ Sòin bó 2 Tímétè 4:10 gboe, ɔ̀ ni pǔ kà Pòò ɖobo ma Tímétè ɖé Dámésà-bòdǒò kǒ sòin ɖé Níkópòdè-hwòdǒò mú ke. Tia baɖaa, wa ɖǎ ma Pòò kpǒ, ké wa ɖǎ ma ɔ̀ ɖé Wódòun-hwòdǒò mú tò, dè bɛ̀ ɔ̀ dyéà gǎ pàɖǎ ke.

Xwíin kǒ jè Pòò cèèà cèè-dɛ̀ò ke

Pòò cèè ma Tátò-cèè-dɛ̀ò bɛ̀ ɔ̀ ké pásòdɔ̀ ɖiè bɛ̀ gbo kpá, bɛ̀ wa ké cóci poe dyuò, kà 1 Tímétè-cèè-dɛ̀ò nià ke. Pòò wùdù nyo bɛ̀ mà se-dɛ̀ tèmèin-nyò bɛ̀e kè cóci-nàin-nyò bɛ̀ gbo, ké ɔ̀ cɛ̀ cóci-nàin-nyò bɛ̀ kè kpeɖe bɛ̀ Kédéi-ɖeín-nà-nyò kǒ bɛ̀ ɔ̀ ké bédéee jè ɖé cèè-dɛ̀ò mú. Ɖe tíin-tíin bɛ̀ cèè-dɛ̀ò cɛ̀ jèe mò, ɔ̀ kra ɖe miò bɛ̀ Kédéi-ɖeín-nà-nyò kpeɖe kée nyoũn dyí tèmèin kà bɛ̀ ɔ̀ bédé hwìqĩí-taba-taba pòin kà nyoee ní ke.

Ɖe bɛ̀ cèè cèè-dɛ̀ò múe

- ➔ Fǎà-dɛ̀ dò bá se-dɛ̀ tèmèin-nyò bɛ̀ò jè dyie

Tèmèin-dɛ̀ se jáà kee tèmèin-tèmèin mò ma nǎdí-dɛ̀ bó cóci-nyò bɛ̀ ni zǒò kíin nyee biì kánáá pǔ. Pòò cɛ̀ ɖe nià ke jè ɖé hwìè tǎ mú:

- Ɖ dá cóci-nàin-nyò se bédé bɛ̀ ɔ̀ ké kee dò bédé (Tátò. 1:5-9).
- Ɖ cɛ̀e kà bɛ̀ fèè bɛ̀ nyo bɛ̀è ni cíeí nyee zàà mú kà ɖe wa nià tèmèin nyee se jáà ke. (Tátò. 1:10-16 kè 3:9-11).

²⁹⁸ 1 Tímétè 6:12-21.

²⁹⁹ Gàdézìà 2:1-4 kè Tátò 1:4.

³⁰⁰ Tátò 3:12.

- Ɔ zàin à hwìè sédèin dyí bé à ké kpaa da (Tátò. 2:1-3:9). Kà Pòò nyuà céèè dé Ɔ céè-dè béò múèè, Ɔ nèin jǎàò jè jìl kǒ, ké Ɔ zi kà Ɔ kéó dè mò dè gbà ke jè cèè nyuèè dyí.

➔ Kùà nòmò dyiin dè-kpa-kpa

Nyoŭn béin ma se-dè-tèmèin-nyò bǎò dyí dyuòè dyiin dé waà kpede gbà bǎ bé wa cí múèè mú. Nyo bǎ bé wa sí ma waà tèmèin-dè bǎò kíqíí dé Kídíí-tòò-kpòò kǒèè, wa nyàin Gèdèpòò dyí, ké wa jaɗa Gèdèpòò wuɗu mú, ké wa se dè nòmò dyiin dè nyuè béin.³⁰¹ Kà dyúáqòò, kǎà tèmèin-dè nòmò dyiin me zǎàin nyo bǎ kpǎo dyíèè gbo, bé nyo kéè dyé dé wa fèè mú. Ti bé Pòò dǎ ma náún-po-wùdù bá tèmèin-dè se jǎà ke jè dyíè tòè hwǎèè, Ɔ gmòin ma dé kà Kédéi-déin-nà-nyò jéé ké cíè nyuèè jè gbo. Pòò nèin jìl kǒ kà bé tèmèin-dè nòmò dyiin nyuè ké nyo bédé kpede nòmò dyiin nyè.

Pòò cèè ma Tátò gbo bé Ɔ ké “dè bǎ bé wa nòmò dyiin, bé nyoŭn-jǎà-dè-tèmèin-nyò kéó nyoŭn tèmèin nyèè tèmèin.”³⁰² Ɔ jǔ ké cócì-nyò bǎ nià dé Kídíí-tòò-kpòò kǒèè dyí cí kà wa bédé bé wa kéó cíè nyuèè ní, níí, wa mu dè bé Pòò kè Tátò tèmèin kà wa kee kíqíí síin. Pòò tò náún-po-wùdù jéé dè bá gàa vènè bǎò kè màa vènè bǎò kè màa-dyù gmò bǎò kè gàa-dyù gmò bǎò Ɔ kè gíi bǎò jè dyí. Pòò dyàà Tátò hwídíi kà nyo bé Ɔ mò nàin-nyòèè, nyoŭn me béin Ɔ bo-bǎ kíqíí síè dyiin dé Ɔ kùà nòmò dyiin bǎò kè Ɔ tèmèin-dè nòmò dyiin bǎò mú ke.

Cí-cí bé Ɔ dè Gèdèpòò hwídíièè nyuè zàse kà bé múà-bǎò ní kùà nyuèí dé ìn mú ke. Pòò tò nyo-kpéi-po-wùdù sǎ bá kùà nòmò dyiin bǎ jè dyí:

- À me bó dè gbà nyuè: “bé nyo dè ní kǎ dǎ Gèdèpòò-wùdù wuɗu gbà kǒún cè.”³⁰³
- À me nyu dè nòmò dyiin: bé “nyoŭn ké dè nòmò dyiin bá tèmèin-dè bé Ɔ bá Gèdèpòò mòà à Póin-nyòò ke dyíèè jè cè dé dè séin bǎ bé wa nyuèè mú.”³⁰⁴

À me gmò kà Jízè dyu ma cíè kee dyà, bé à mòùn ké ná cí. Ɔ mò nyo bé “Ɔ tò ma Ɔ miòùn bó à bìl, bé Ɔ ké à nàmaŭn séin xwaún póin, bé Ɔ ké à wáká po bó Ɔ miòùn gbo, bé à ké Ɔ dòn niin nyo bǎ jǔ ke. Ɔ mò nyo bǎ kǎ hwòqǎ fúà bé wa ké dè nòmò dyiin nyuè.”³⁰⁵ Kà Gèdèpòò-nyò bǎò mu cíè nyuùn wèè béin nyuè bé nyo bǎ nià dé píèè ké Gèdèpòò gbo dyí.

Kà Pòò nyuà nyo bǎò dè tèmèin dé Tátò-cèè-dèò múè kè kà Ɔ nyuà dè tèmèin dé Gàdézìà-cèè-dèò múèè hwòin ní. Dé Gàdézìà-cèè-dèò múèè, Pòò dǎ nyo bǎ cǎà kà bé kùà nòmò dyiin béin nyuè bé nyo ké dyí sédèin bó Gèdèpòò gboèè, waà hwídíi-póin-dèò se dyí sédèin nyè. Ké dé Tátò-cèè-dèò múèè, Pòò po nyo bǎ cǎà kà bé dyí-sédèin-sédèin se bo nòmò dyiin dè tòdèè béin nyèè náún bé wa ké wa miòùn gbo dyí dekè.

³⁰¹ Tátò 1:16.

³⁰² Tátò 2:1.

³⁰³ Tátò 2:5.

³⁰⁴ Tátò 2:10.

³⁰⁵ Tátò 2:14.

Ɔ jũ ké à dyi cí dɛ dyí-sédɛ́in-sédɛ́in bé Gèdèpòò jíájèò nyíà nyɔɔe mú ní, níí, à fèè mu gbo zǐàin. Pòò cɛɛ wáqáá dɛ Tátò-cèè-dɛ̀ò mú, kà dyúádò kà ɔ cɛ̀à dɛɛ Gàdézìà-cèè-dɛ̀ò múe, kà bé Gèdèpòò pòin ma à, ké “ɔ se bó kǔà nòmò dyíin bé à dǎ nyuɛɛ jè, mɔɔ à sédɛ́in dyí jèe, keɛ ɔ pòin à dɛ ɔ miòun niin nyɔ-wiin-dyé-dyéò mú.”³⁰⁶ À miòun niin kǔà nòmò dyíin bɛ bé à dǎ nyuɛɛ se à pòin dyɛo, keɛ pó-pó bé à nyuà keɛ zǐàin dɛ séin gbo dɛ à fèè mú. Hwè bé à ké ma dyí sédɛ́in nyɛɛ, “à zuɖu ma, ké à se ma nyuɔn wuɖu nyu, ké à se ma hwíè nòmò dyíinò xwíníin ní, ké à mò ma dɛ-gbà-nyu-tò kè à hwòdǒè-dyi-dè-dè kǎin-kǎin séin bɛè gĩi...”³⁰⁷ Ké bó kǎun, kà bé Gèdèpòò dǎà à nyu dɛ dɛɛɛ, à me “ku dúún bé à ké kǔà nòmò dyíin nyu.”³⁰⁸

“Gèdèpòò jíájèò ...dǎ nyuɔn séin dyí wóqòin.”
 “Kà dyóqòò fǎin nyuɔn séin kòin ké dɛ dò seà dyí kpòò béin nyɛɛ, kǎà zùun-dyòdòò wóqòin nyuɔn séin dyí. Dé hwíè sǒ bɛè múeɛ, nyɔ bɛ bé wa mòin dyédéɛɛ mò nyɔ mu péè-dè kpa dɛ bɛò mú bèdèin.”
 Wuɖu nià ke sòin Ádòun Kádékèè cèè-dɛ̀ bǎ Dèè-wùdù Dièò cɛ̀ jè dyíe mú.

Dé cèè-dɛ̀ò dúí-jaɖa-jaɖa múeɛ, Pòò cɛ̀ dɛ bɛ ɔ mó bé ɔ díí bɛò ké nyuɛɛ wa gbo. Ɔ ní Átimà mɔɔ Tíkíkà dɛ Kídǐ-tòò-kpòò kǒ tòɛn bé ɔ ké Tátò bɛ́in sè. Ɔ jũ ké nyɔ kéà Tátò bɛ́in sèɛɛ dyi hwɔɖɔ dyá nyènèè ní, bé Tátò ké Zínà kè Àpódè dyí dú, bé wa ké Pòò gbo dyi dɛ Nikópódè-hwòdòò mú.

2 Tímétè

Xwíníin kǒ jè Pòò cèèà cèè-dɛ̀ò kɛ

Pòò cèè ma 2 Tímétè-cèè-dɛ̀ò mǎà ɔ cèè-dɛ̀ò hwèin gboò ke, zǒ mǎà A.D. 65-67 keɛ xwíníin, ti ɔ ní ma fòɛn bé wa ké ma ɔ wuɖu kǒ zà, bé wa ké ɔ dǎbá ke. Ɔ müè bɛò díé bɛ ní té ma ɔ gboi dɛ, ké díé bɛ m̀un ní ma kǔà nyuɛ́n dɛ bóqò kà kò dò bɛ kǒ, ké ɔ d̀un ní ma dɛ. Pòò cèè ma Tímétè gbo bé Tímétè ké ma ɔ gbo kpá. Sǒò ní ma Pòò nyuɛ́n, ɔ jèɛɛ, ɔ cɛɛ ma Tímétè gbo bé ɔ ké ma ɔ dɔ gbo dyà. Ɔ ní ma nyɔ bɛ móun bé wa ké ɔ gbo kpá jèɛɛ, ɔ cɛɛ ma Tímétè gbo bé ɔ ké ɔ Jǒó Mǎà gbo dyà. Ɔ mó bé ɔ ké ma ɔ kǔàò dyúa kpa tee, bé ɔ kèe hwo jèɛɛ, ɔ cɛɛ ma Tímétè gbo bé ɔ ké ma cèè-dɛ̀ò-kpò bɛò dyà dɛkè, hwè rí po níin, ɔ nyɔ bɛ bé wa nyuɔn ma pépà kuún-kuún wɛ.”³⁰⁹

Pòò kpɔɖɔ dɛ́in kpá-kpá sǒ bɛò jè

Ɔ kpɔɖɔ dɛ́in kpá-kpá kíin-kíinò	Ɔ kpɔɖɔ dɛ́in kpá-kpá sǒ niinò
Júú-nyò bɛò kpǒ ma ɔ bó dɛ gbà nyu jè	Wóqòun-gòmànàò kpǒ ma Pòò
Nyuɔn bɛ béin ma Pòò gboi téɛ dɛ kpɔɖɔ dɛ́in	Wa po ma Pòò d̀un gbò dò mú
Pòò ní ma gbò bé ɔ cí ma múeɛ jè péèin	Sǒò nyu ma ɔ dɛ kpɔɖɔ dɛ́in
Dé mánáin nyɛɛ, wa buè ma Pòò	Dé mánáin nyɛɛ wa dǎbá ma Pòò

³⁰⁶ Tátò 3:5.

³⁰⁷ Tátò 3:3.

³⁰⁸ Tátò 3:8.

³⁰⁹ 2 Tímétè 4:9-13.

Ɖε βέ cée cée-ḡèḡ mùc

➔ Hwìḡíí-taba-taba

Ɖé Pòḡ fèèḡ mánáín nyεε, ɔ pòin fèèḡ βé ɔ ḡǎǎ cí dýiin ḡé hwìḡíí-taba-taba mú, bó ḡǎǎ βé Gèḡèpòḡ ḡǎǎ ɔ κεε jè hwìḡíí. Ké ḡεεε, ɔ po ma ḡéé dýúǎ hwòḡḡ, ḡé nyo βé βé ɔ nì ma kǎ kǎǎḡ gbo sèēn, βé wa kéǎ ɔ dýúǎ kpaǎ gbo, ɔ hwòin kǎ Tímétè. Hwìḡíí-taba-taba mò ḡε tíín-tíín βé ɔ kpḡ ma Pòḡ hwòḡḡ bó ti niǎ ke mú, ḡé ɔ fèèḡ mú κε. ɔ cēε ma Tímétè gbo βé ɔ ké hwìḡíí-taba-taba βéḡé tee ḡé kǎǎ nyu-nyuḡ mú.

Pòḡ tò nyo βé βé wa se ma hwìḡíí-taba-taba βéḡé ḡé múǎ-bḡḡ jè zio po-po mú, ké wa sò ma ɔ kíḡí ḡé Ésíǎ-bòḡḡḡ kḡεε jii. ɔ hwòin kǎ, Fǎjéḡǎ kè Hòmǎjini.³¹⁰ Pòḡ hwòḡḡ kpǎ ma ḡé ḡei miḡ bó ɔ mǎḡ kǎǎ-nyu-nyḡ βé βé wa wǎ ma ɔ kḡεε jè. ɔ cēε ma kǎ βé Díma, βé ɔ mò ma ɔ mǎḡ kǎǎ-nyu-nyḡ βḡḡ ḡḡεε wǎ ma ɔ kḡ κε.³¹¹ Ɖé Gèḡèpòḡ hwìḡíí-taba-taba múεε, mú-dḡ-dḡ nì ḡé kǎnǎǎ pū. Ti ḡíé βé ní, táǎ βé Pòḡ mǎḡ βḡḡ táǎ ma kǎ ɔ dýi ḡé ɔ fǎǎ-fǎǎ-tiḡ múεε jè kpḡ ma ɔ hwòḡḡ miḡ ké ɔ zi ti βé mée wǎḡǎin kǎ ɔ κε kè baḡǎ-baḡǎ βé wa nyuǎ ɔ bǎḡ kè ɔ kpḡḡḡ ḡéin-po-poḡ ɔ kè fǎǎ-fǎǎ βé ɔ kpḡǎ ḡé cóci-nyḡ βé niǎ ḡé Gǎḡéziǎ-hwòḡḡḡ kè ḡé Kḡḡéin-nyḡḡḡḡ múεε xwaún, βé ɔ kéǎ wa Kéḡéi gbo ḡε dýǎ jèεε dýi κε.

Κεε ḡé ḡε séin βéǎ múεε, Pòḡ kpǎ ma múǎǎn, ké ɔ po Gèḡèpòḡ zùḡ kǎ βé ɔ βéḡé ma hwìḡíí-taba-taba κε. ɔ po ma Ònésífḡḡḡ mana kḡ, sepóεḡé ɔ kpǎ ma ɔ gbo miḡ ḡé Éfésǎ-hwòḡḡ kè ḡé Wóḡḡḡn-hwòḡḡ mú.³¹² ɔ po ma Gèḡèpòḡ zùḡ bó ɔ mǎḡ kǎǎ-nyu-nyḡ βé mòǎ Kéḡésḡ kè Tátò, βé wa taba ma Gèḡèpòḡ hwìḡíí ḡé waǎ kǎǎḡ múεε jè ḡεḡé.³¹³ Dýiin ḡé Gèḡèpòḡ jǎjǎḡ múεε, Pòḡ cēε ma kǎ βé Máǎ kè Tímétè me nyu ma kǎǎ ḡé Wóḡḡḡn-hwòḡḡḡ mú κε. Jḡḡ Máǎ niǎ κε mò nyo sò ma kǎ bó Pòḡ gbo kíín ḡé ɔ Gèḡèpòḡ-wùḡḡ dýi-bein-bein kíín-kíínḡ tiín, ké ɔ mò nyo kḡ jè nyuε ké Pòḡ kè Bànǎbǎ zain ma kǎ gboḡ.³¹⁴ Sòin bóε gboεε, zḡ baḡǎ-bùè sè hmḡ zi ma, ké Máǎ hwìḡíí-taba-tabaḡ kpǎ ma kḡ. Ti βé Pòḡ dýéε ma kǎ βé Máǎ ḡǎ ma hwòḡḡ-kḡ-dè-nyḡ jǎεε, púεε, Pòḡ cuò ma ɔ jè, ké ɔ ḡǎ, “sepóεḡé ɔ βéin m gbo kpǎǎ ḡé kǎǎḡ mú.”³¹⁵

Pòḡ cē ma Tímétè nyo-kpéi-po-wùḡḡḡ βḡḡ gbo, sepóεḡé ɔ mó βé Tímétè hwìḡíí-taba-tabaḡ ké ma dýi ku miḡ jè. Pòḡ cē ma ḡε ḡéi-pòin-wùḡḡḡ βé niǎ κε, βé wa ké Tímétè gbo kpǎ βé ɔ ké ḡε ɔ kpa βé nyo ké hwìḡíí-taba βéḡéεε dýi dýuḡ.

- Sójǎ mó βé ɔ ké ɔ kḡin-ni-nyḡḡ hwòḡḡ dýi dè (2 Tímétè 2:3-4).
- Kpεḡε-kpa-nyḡ séin βéḡé βé wa ké gma báǎ dýíεε dýi kpḡ (2 Tímétè 2:5).
- Geḡε-nyu-nyḡ dèè hwòḡḡ kḡ kǎ βé ɔ mu ɔ báǎ-ḡèḡ bo ḡiin nyε (2 Tímétè 2:6).

➔ Se-ḡé tēmèin-nyḡ βḡḡ jè

Ɖε gbǎ βé tēmèin-ḡé se jǎǎ κεε nyu cóci-nyḡ βḡḡ bǎḡε jè kpḡ ma Pòḡ hwòḡḡ miḡ. ɔ cēε ma Tímétè gbo βé ɔ ké se “ḡε cá-cǎ kè ḡε βḡ βé ɔ se dýi dýuḡ κεε jè dḡin zǎ.” Sepóεḡé ḡε βḡ niǎ κε sòin ḡé “ḡε-gbǎ-nyu-nyḡ βḡḡ kè nyḡǎn-cǎ-nyḡ βḡḡ” gbo. Wa mò nyo βḡ βé wa “cǎ nyo tòḡ βḡ, ké nyḡǎn βḡ cá wa mḡn wḡ.”³¹⁶ Pòḡ ḡǎ Tímétè me bó ḡε βḡ niǎ κε ḡḡ nyuε fḡḡ, κεε ɔ me kpḡ “ḡε βḡ βé ɔ ḡǎ ma cḡ, ké ɔ ḡǎ ma hwìḡíí taba

³¹⁰ 2 Tímétè 1:15.

³¹¹ 2 Tímétè 4:10.

³¹² 2 Tímétè 1:16-18.

³¹³ 2 Tímétè 4:10-12.

³¹⁴ Àpòsò 15:36-39.

³¹⁵ 2 Tímétè 4:11.

³¹⁶ 2 Tímétè 2:23, 3:13-14.

kee gboi kánáá pū...³¹⁷ Póò dá ɔ me “cě Gèdèpòò-wùdùò”, ké ɔ me“ po nyo běò bói, bé ɔ ké wa kpéí po, ké ɔ me ku hwòdǒ cá, bé ɔ ké wa de tèmèìn”. Ɔ xwíníin mò, Tímétè me “kùin gǎ-dyé-dyé hwòdǒi, bé ɔ ké bǒ nòmò dyíinò kpa-kùàò nyu.”³¹⁸ Kà ɔ nyuà cèèè dé 1 Tímétè-cèè-dèò kè Tátò-cèè-dèò múee, de kpa dà de miò kee mò, jǎà hwìdǐi-taba-taba vǒ tèmèìn-dè se jǎà kee gbo.

➔ Póò po cóci-nyò běò hwuɖu ɖǎ hwo

2 Tímétè-cèè-dèò déè Póò dú dyí ké ɔ po cí-cí nià dà bóqó-kpàà kǒe kè Gèdèpòò kùàò hwuɖu ɖǎ hwo. Kee wěé kee, Póò dè de bě ni dé ɔ dyúá kee dyé jè hwòdǒ kǒ. Ɔ dèè hwòdǒ kǒ kà bé ɔ mu ɔ hwìdǐi-taba-tabaò péè-dè dò kǒún dyèin nye.

Zǒ báún-báún bě ɖǎ ziee, Póò cěe ma, ké ɔ ɖǎ, “Kee m se ní fèèò jè kàmà, ké m see de ɖǎ. Hwìè bé Gèdèpòò mó bé m kèà kpaa, m mó bé m kée dúí jaɖa wěé pū. M mó bé m ké kùà bé Bounbo Jízè nyíà m wěe nyue hwo. Kùà bé ɔ nyíà m wěe mò bé m ké bǒ nòmò dyíinò cě. Bǒ nòmò dyíinò bá kpeɖe nòmò dyíin bé Gèdèpòò nyu ma nyo biíee jè dyí.”³¹⁹ Hwè bé ɔ ké ma mée, ɔ ɖǎ, “M ɖǎ vǒ dé kpeɖe-kpa-kpa nòmò dyíinò mú. M ɖǎ kpeɖe kpa hwo. M ɖǎ hwìdǐi-taba-dèò jè dyi kpǒ tee. Kǎún wěe, de kǒ jè m ɖǎ ma vǒee ni m fòèn. Ɔ mò dyí-séɖéin-séɖéinè gbàǎ bé Bounbo mòà de-wǒ-po-nyò dyí-séɖéin-kà kee muà m nyíin bó wéa baɖaa. Ké ɔ se m dǒún, kee ɔ mò bó nyoún séin bě bé ɔ xwáɖáún wódó jè kpǒ hwòdǒ ɖekèe.”³²⁰

Ɖe Pásòdò Gbo-tò-cèè-dè běò ni cóci-nyò běò bií nyueí bó zěé ke

Pósòdò Gbo-tò-cèè-dè bě nià ke tèmèìn nyoún tèmèìn-dè nòmò dyíin de kpa jè. Ɖe mò de vènè cá bé nyo béin tèmèìn-dè se jǎà ke gbo vǒin nyee mò jǎàò. Ɖé cèè-dè bě nià ke múee, Póò gmò jǎà tèmèìn-dè běò dya miò ké ɔ zi tèmèìn-dè bě se jǎà kee tèmèìn jè dyí. Kà dyúáqòò, kǎà de à mòún béin tèmèìn-dè se jǎà ke gbo vǒin bó zěé kee mò múà-bǒò, “bé Gèdèpòò nyíin ma ɔ nyo běò dyúáqòò ke.”³²¹

Ɔ jǔ ké cóci-nàin-nyò ɖíé bě se jǎàò dyi kpǒò béin de, ké tèmèìn-dè se jǎà kee dyíá waà fòòn-hwòdǒ kǒin cáún niín, nií, Pásòdò Gbo-tò-cèè-dè běò ni bó bé wa ké wa nyo cóci-nàin-nyò bě bédé bé wa ké jǔee jè tèmèìn. Cóci dò se nóò béin bé wa ké de kpa de bě nià ke cě. Cóci-nyò bě bé wa fòòn hwòdǒee mu nàin-nyò bě bé wa kpǒ de bě bé Póò tòà jìl dé 1 Tímétè-cèè-dèò kè Tátò-cèè-dèò múe jìle dyiee jè dyi kpǒún.

Tátò-cèè-dèò tèmèìn kà bé kùà nòmò dyíin kpa de miò dé múà-bǒò hwìdǐi-taba-taba mú ke. Nyo bě bé wa ɖáin wa miòún Kéɖéi-ɖéin-nà-nyò běee, ti ɖíé bě ní, wa zàin cóci-nyò běò nyéne zúún. Jǎà-po-nyò běò bédé bé wa kée nyu bé píé-nyò běò hwòdǒ ké múà-bǒò gbo gmòin. Nyo bé ɔ ni tèmèìn-dè nòmò dyíin cěíi nyee, nyoún bédé bé wa kée dyé dé ɔ kpeɖe nòmò dyíin nyu-nyu mú.

Ɖé Póò wuɖu hwèin gbo běò múee, ɔ ɖǎ à me bédé hwìdǐi-taba-taba dé à fèè-wè séin mú. Ɖe-cě-nyò bě, kà bě mu Gèdèpòò bií kùà nyueí niín nyee, mú-dǒ-dǒ pàɖǎ mu bó bě dyúá dyiin. Bě mǔè kùà-nyu-nyò běò mu dyè bě kǒ wǎún, kà ɔ nyuà Póò gbo kpáa ke. Ké ti dǒè baɖáin, bě kè nyo bě mò se-dè tèmèìn-nyò běee mu dyè dyí bɛɖéin, kà ɔ nyuà Tímétè kè Tátò gbo kpáa ke. Ké bě mu dyè mú-dǒ-dǒ dyèin, ké múà-bǒò gbo-vǒ-nyò bě mu bó bě dyúá dyiin, kà ɔ nyuà jǎà-po-nyò séin, dyú kè vènè gbo kpáa ke. Póò wuɖu

³¹⁷ 2 Tímétè 3:14.

³¹⁸ 2 Tímétè 4:2,5.

³¹⁹ Àpósò 20:24.

³²⁰ 2 Tímétè 4:7-8.

³²¹ Júɖè 1:3.

hwèin gbo bɛ̀ò mɛ̀ dyàà bɛ̀ hwidjii kà pɛ̀è-dɛ̀ bɛ̀ bɛ̀ muà dyèin dyɛɛ kpa dɛ̀ bó bɛ̀è kùàò jè kɛ̀. Bɛ̀ mɛ̀ bó saa, sepóedé gbàà dò nì bɛ̀ fòɛ̀n.

CĚĚ-ĎĚÒ DÚÍ-JAĎA-JAĎA

Gàa dò mò Wenyó Bódjiiin nyɛɛ nì ma bó. Ō wódó zō mòà 1887 kɛ̀, kɛ̀ ō wódóin-nyò bɛ̀ò bā ma ní. Bódjiiin mu ma Kádɛ̀jè dò kǎ nyéné mò Dyédò kɛɛ mú, sepóedé ō mó bɛ̀ ō kɛ̀ ma dɛ̀-peɛɛ-kùà nyu. Kɛɛ̀ Gèdɛ̀pòò dǎ ma ō bɛ̀ ō kɛ̀ mísiǎndé dè jǔ dɛ̀ Mèin bɛ̀ cǎà dɛ̀ Cánà-bòdòò xwía kɛɛ̀ gbo. Ti ō niǎ ma Cánà-bòdòò kǒ muɛ̀n nyɛɛ, ō poɛ̀ ma gbo bɛ̀ ō kɛ̀ Áwàdà-wùdù cɛ̀ dɛ̀ Íjè-bòdòò kǒ. Ti Bódjiiin nì ma dɛ̀ Íjè-bòdòò kǒɛɛ, púɛɛ, dú-puà-wè dò kpǒ ma ō, kɛ̀ ō mé. Ō nyuá ma zō kpádǎ-nyo sè hmǎn bó tia baɛ̀ɛ. Ō se ma Cánà-bòdòò dyédé kǒ po fɔɔ.

Ti bɛ̀ Wenyó dǎ ma mɛ̀ɛ, wa dǔ ma ō Bábòò dyí, kɛ̀ wa nyíɛ ma ō wódóin-nyò bɛ̀ò. Đé Bábò-kpòò hwòdǒǎn wɛ̀ɛ, wa dyé dɛ̀ cɛ̀è-dɛ̀ dò bɛ̀ Bódjiiin cɛ̀è ti bɛ̀ ō wǎin kà Gèdɛ̀pòò dǎ-wùdùò gbo, bɛ̀ ō kɛ̀à Cánà-bòdòò kǒ mu kɛ̀. Cɛ̀è-dɛ̀ò wuɛ̀ dǎ, “Ti zǎin-zǎin dò se niǎ mu.” Ō tò ma ō miòun gáná cá bɛ̀ ō kɛ̀ dɛ̀ Gèdɛ̀pòò cɛ̀ ma kà ō gboɛɛ nyu. Ti bɛ̀ Wenyóè gbò-xwíníin-nyò bɛ̀ò nòò ma ō Gèdɛ̀pòò dǎ-dǎò jè gbo, kɛ̀ wa né ma ō kǒ bɛ̀ ō kɛ̀ wa gbo kpá bó dɛ̀ peɛɛ jèɛɛ, ō cɛ̀èè jè dɛ̀kè, kɛ̀ ō dǎ, “Đe kóin-kóin dò se niǎ mu.” Bódjiiin tò ma ō miòun bɛ̀ ō kɛ̀ kpɛ̀ɛ nià kɛ̀ kpa, bɛ̀ ō kɛ̀ se dɛ̀ kóin. Ti ō sèǎ ma wé gbèi-gbèi bɛ̀ Bódjiiin kɛ̀ ma mɛ̀ɛ, hwè kɛ̀ ō cɛ̀è ma ō wuɛ̀ hwèin gbòò, kɛ̀ ō dǎ, “Ka-ka dò se niǎ mu.” Bódjiiin dè ma dɛ̀ nì ma dɛ̀ ō dyúá kɛɛ̀ hwòdǒ kǒ, sepóedé ō se ma Gèdɛ̀pòò dǎ-wùdùò gbo nòò.

Wenyó Bódjiiin wǎ ma Pòò zàse-bǒ hwèin gbòò jè múin miò. Nyò bɛ̀ ō tò ō miòun, kɛ̀ ō se ti dò zǎin bó Gèdɛ̀pòò kíqíí sí jè, kɛ̀ ō poɛ̀ gbo bɛ̀ ō kɛ̀ se dɛ̀ kóin nyɛɛ, dyí-sédɛ̀in-sédɛ̀in gbàà dò nì dɛ̀ dyúá bó ō biì. Bó wéa baɛ̀ɛ, à kè Pòò kè Wenyó Bódjiiin muɛ̀ cɛ̀in, bɛ̀ à kɛ̀ níin, “Ka-ka dò se niǎ fɔɔ.” Đɛ̀ nì kpáná mú, bɛ̀ jǎà-po-nyò séin móɛɛ niǎò wè.

Taún-kùà bɛ̀ sòin dɛ̀ CĚĚ-dɛ̀ò mú kɛ̀

Nyu taún-kùà bɛ̀ nià kɛ̀, bɛ̀ ō kɛ̀ɛ nyòun dyí tɛ̀mèin kà bɛ̀ m̀ wǎ cɛ̀é-dɛ̀ò múin nyɛ:

1) M̀ mɛ̀ nyu taún-kùà sǎ bɛ̀ nià dà bíqíiɛ:

a. Zɛ̀ɛ dɛ̀ bɛ̀ béin nyuɛ bɛ̀ nyò dò kɛ̀ dɛ̀ kpa, hwè bɛ̀ wa kɛ̀ ō nyò-nàin-kùà nyí dɛ̀ nì cóciò mú kɛ̀. M̀ mɛ̀ nyùin bo-bɛ̀ bɛ̀ bɛ̀ Pòò dèà dɛ̀ 1 Tímétè-cèè-dɛ̀ò kè Tátò-cèè-dɛ̀ mú bá nyò bɛ̀ nàin-nyò bédé bɛ̀ ō kɛ̀ jǔɛ jè dyíɛ kùà mú, bɛ̀ m̀ kɛ̀ kà bɛ̀ mòun nyu nyò gǎa dɛ̀ nì cóciò múɛɛ gboi kpain.

b. M̀ mɛ̀ zà 2 Tímétè-cèè-dɛ̀ò wuɛ̀úin, bɛ̀ m̀ kɛ̀ “hwuɛ̀-dǎ-hwo-cèè-dɛ̀-kpà” dyúádò cɛ̀è bó pépà-miè wáká dyúádò kǒ. Ō jǔ kɛ̀ m̀ dyíó má mɛ̀ɛ dyiɛ̀n níin, níi, wuɛ̀ò nyé mò zàse-bǒ, bɛ̀ m̀ muó má bíqíi sèin nyé? Taún-kùà nià kɛ̀ béin m̀ gbo kpáa bɛ̀ m̀ kɛ̀ cí-cí m̀ nià nyuɛ̀n kǎun wɛ̀ kè nì cóciò jè múin gmòin. Ō béin nyuɛ̀ bɛ̀ m̀ kɛ̀ nì cóciò dyí-sédɛ̀in-hwiè xwíníin po, bɛ̀ nyò bɛ̀ m̀ nià nǎin nyɛɛ hwòdǒ kɛ̀ m̀ múin dèin.

2) M̀ mɛ̀ dǔ sǎ-kǒun-dyi-po-po dò dyí sòin dɛ̀ cɛ̀é-dɛ̀ò nià kɛ̀ mú. Nì hwidjii-pɛ̀in-vòsi bɛ̀ò mu sǎ-kǒun-dyi-po-poò dò jǔun dɛ̀kè.

Céè-dè tòò bĕ bĕin ò gbo kpáa ke

Ì dyi de pàdă cĕe mó de bá Pásòdò Gbo-tò-cèè-dè bĕò jè dyí ní, níí, ò me zà céè-dè bĕ nìà dà bídíe wuquún dekè.

Céè-dè bĕ wa dă píe po ke

Gùù, J. Génèè. *Békò Bábò-cĕ-cèè-dè: I kè II Tímétè, Tátò*. Békò Héè Céè-dè-nyùn-naín, 1965.

Nìkòsò, Wódò S. *Wésèdèhĕĕ Bábò-cĕ-cèè-dè: Pásòdò Gbo-tò-cèè-dè bĕò*. Íémàsì, 1965.

Ódĕin, Tòmòsì C. *Kùà dyìin de Wuquò kè Mú-hwè-dè bĕò xwai-nyu-nyu mú ke*. Kódòwódòò, 1989.

Sótòò, Jós R.W. *Cuò-wùdù bá 2 Tímétè-cèè-dèò jè dyíe*. Íntòvásètè Céè-dè-nyùn-naín, 1973.

Céè-dè bĕ ò Ìntònĕ kò ke

Wésèdè, Jós. *Wésèdĕè Dèè-wùdù Dìèò Jè Kòin-zàin-cèè-dè*.

<http://www.biblestudytools.com/commentaries/wesleys-explanatory-notes/>

Céé-dé 9 Dyi-diè-dé bë ò ké gǔ jǔ dé ò sǒ-kǒún-dyi-po-poò mú ke

1. Ti jéèò nyé Póò céè ma Pásòdò Gbo-tò-cèè-dé bëò ké?
2. Tò hwìè dyúádò kǒ mú dɛ bë céèà dé 2 Tímétè-cèè-dèò kè Tátò-cèè-dèò múεε tèmèìn nyoŭn dyí kà bé Póò mò nyo céè céè-dé bëò keε jìì.
3. Xwíníínò nyé kǒ jè Póò céè ma kà 1 Tímétè-cèè-dèò ké?
4. Xwě Póò zàse-bǒò nyu ma Tímétè kpéí poε bé ɔ ké kà ɔ ké ma se-dé-tèmèìn-nyò bëò kpǒò nyuεε dyí dyuò ké?
5. Zεdε kǔà sǒ bë bé wa bédé zǒò dé cócìò mú kíín nye, bé ò ké wa xwíníín mú zà.
6. Nyé Tátò jǔ ma dé Póò gbo ké?
7. Xwíníínò nyé kǒ jè Póò céè ma kà Tátò gbo ké?
8. Nyo-kpéí-po-wùdù sǒò nyé Póò cě ma dé Tátò-cèè-dèò mú ké?
9. Xwě Póò wuqu bá hwiqǐ taba jè dyí, bé ɔ céèà dé 2 Tímétè múεε nyu Jǒó Maa jì tòè ké.
10. Zεdε hwìè hīnyε bë kǒ mú Pásòdò Gbo-tò-cèè-dé bëò ò cócì-nyò bëò dɛ tèmèìn bó zǐè ke.

Cĕĕ-dĕ 10
Hĭibúqúù kĕ Jĭin
Gbo-tò-cĕè-dĕ bĕ se nyo jĕĕ qò gbo mu ke Wáká 1

Cĕĕ-dĕò hwòdĕ-kpàin-dĕ bĕ

Dé cĕĕ-dĕ nĭà ke mánáin nyee, qe-cĕ-nyòò me béin kpé:

- (1) Bĕ ɔ ké ti wa céè dyè Hĭibúqúù-cĕè-dĕò kĕ Jĭin-cĕè-dĕò ke kĕ dĕ wa céèin-cĕè-dĕ bĕò kee dyí dyuò.
- (2) Bĕ ɔ ké qe tíin-tíin bĕ bé Hĭibúqúù-cĕè-dĕò kĕ Jĭin-cĕè-dĕò cĕ jĕe ɔ kĕ xwíníin bĕ kĕ jĕ wa céèà céè-dĕ bĕò kee dĕin mú po.
- (3) Bĕ ɔ ké nyo bĕ pòin hwiqĭi-taba-dĕò kĕin nyee náún po.
- (4) Bĕ ɔ ké buè-buè bé à nyuà ke kĕ kĕà bĕ à bédé bé à ké nyu, kà Dĕè-wùdù Dĭèò nyuà cĕe kee múàun dyi kpáin.
- (5) Bĕ ɔ ké kà hwiqĭi-taba-tabà kĕ kĕà nyu gbo muèn qĕ Kédĕi-qĕin-nà-nyòò fĕè múee dyí dyuò.
- (6) Bĕ ɔ ké qe kpa qe bĕ Hĭibúqúù-cĕè-dĕò kĕ Jĭin-cĕè-dĕò qá Kédĕi-qĕin-nà-nyò bĕ me nyuà qĕ wa fĕè múee nyue béin.
- (7) Bĕ ɔ ké cuò-wùdù nĭà nō céè-dĕ bĕè múee bóqó-kpàà nyo bĕò mós-dĕ bĕ gboi kpaà béin bó zĕĕ.

Cĕĕ-dĕò

Zà Hĭibúqúù-cĕè-dĕò kĕ Jĭin-cĕè-dĕò wuqúún.

Pĕin vósi bĕè hwiqĭi bé m ké wa wĭin dyi nyu: Hĭibúqúù 4:14-16 kĕ Jĭin 2:17-18.

Dĕè-wùdù Dĭèò céè-dĕ bĕ sòin kà Hĭibúqúù gbo dyià Júqĕ gboee, à qáin wa céè-dĕ bĕ bé wa se nyo jĕĕ qò gbo mu ke.³²² Céè-dĕ bĕè se nĭ kà Póò céè-dĕ bĕò pàqă nĭà ke, sepóedé nyo bĕ céèà céè-dĕ bĕè kee se ma dyè céè-dĕ bĕò nyo jĕĕ bĕ qò gbo tò, mɔɔ ti qĕí bĕ ní, wa tò ma céè-dĕ bĕò nyo bé nyo pàqă se dyí dyuò kee gbo.

Céè-dĕ bĕò sòin céè-dĕ tò mò boún bé “Hĭibúqúù-nyò bĕò dyé ma” kee gbo, ké ɔ dyèin céè-dĕ xwáún-xwáún wĕ bé Àpósò Jós tò ma Gádyà gboe. Céè-dĕ bĕò ke cĕ qe kúqúú kò-kò bĕ jĕ, kee qe dyúáqò bé wa séin cĕ jĕee mò kà Kédĕi-qĕin-nà-nyò ké cíe nyue. Céè-dĕ bĕ nĭà ke tĕmĕin à nĭin kà à mòà Kédĕi-qĕin-nà-nyò bĕee ké cíe nyu qĕ nyo bĕ seà Kédĕi dyí dyuòee hwiè ke. Kédĕi-qĕin-nà-nyò bĕ nĭ zĕò kĭin nyee dyé ma gă dyúáqò bĕ bé à m̀ùn nĭà dyééń bó zĕĕ kee ní qekĕ. ɔ hwoin kà tĕmĕin-dĕ bĕ se jăà kee à gbo dyà-dyà kĕ mú-dĕ-dĕ ɔ kĕ píe-nyò bĕò à gbo-vĕ-vĕ. Céè-dĕ bĕè cĕ qe bĕ nĭà ke qò-qò jĕ. Céè-dĕ bĕò se ná boún tò mò miò dyeo, kee wa zi qe kpauń miò qĕ jăà-po-nyò bĕ bé wa nĭ gă dyééń bó à hwiqĭi-taba-tabà-dĕò jĕee gbo.

³²² Nyo qĕí bĕ qáin céè-dĕ bĕè “kíáqĕ-nyò bĕò Gbo-tò-cĕè-dĕ bĕ.” Dé hwiè nĭà ke múee, wuqú mòà “kíáqĕ” kee xwíníin mò “nyoún séin”; ké ɔ se Wódóún-nyò bĕò Kíáqĕ-còcìò jĕ cĕé nĭ. Wuqú dyúáqò nĭà ke qĕé wa céè kà qĕ Àpósò bĕò Jăà-po-dĕò mú kĕ. ɔ mò: “À po kíáqĕ-còcì hweĭn-hweĭnò jĕ jăà, ké à po Gèdĕpód nyo bĕò kòmíòò jĕ jăà....”

Céè-dè bĕò nyo bé Híibúdíù-nyò bĕò dyé ma ke: Hwièò nyo kra de miò ke

Céè-dèò Céè-nyò

Híibúdíù-cèè-dèò se nyo céè ò kee jè cĕ. Nyo díé bĕ dá Pòò mò nyo céèè.

- Xwíníín bĕ kǒ jè nyo díé bĕ dé Pòò mò nyo céèà céè-dèò kee mò:
 - Híibúdíù-cèè-dèò cĕ nyo bé Kédĕi jĕe kè ò kǔà bĕò jè, kà dyúádò kà Pòò nyuà cĕe ke.
 - Nyo céèà céè-dèò kee kè Tímétè nyu ma kǔà.³²³
 - Baà-wùdù bé nyòò nyuà dé céè-dèò wuđu-kpà hwèin gbòò múe kè Pòò wuđu hwoin ní.³²⁴

- Xwíníín kǒ jè nyo díé bĕ m̀̀nùn dá Pòò mò nyo seà céè-dèò céèèè mò, zain gbo pàdǎ nì bó Híibúdíù-cèè-dèò kè gbo-tò-cèè-dè t̀̀ò bĕò púa kee jè:
 - Wuđu mà “Kédĕi Jízè,” bé Pòò béin kà céèèen kra kpáǎ-nyo sǒ baǎa-bùè dé ò céè-dè bĕò múe, ò se dé Híibúdíù-cèè-dèò mú céè.
 - Dé Híibúdíù 2:3 múe, nyo céèà céè-dèò kee dá nyo kǒ wíin ò wǒ ma múà-b̀̀ò kee mò àpòsò bĕò. Ké dé Gàǎzià 1:12 múe, Pòò dá Jízè Kédĕi mò nyo zàin ma ò m̀̀nùn múà-b̀̀ò da.
 - Híibúdíù-cèè-dèò se nì kà Pòò céè-dè bĕò díé bĕ nìà ke, bé wa dèàin nyíún-zà-zà gbo, ké wa jàǎin nyo d̀̀-ò bĕè nyíún-zà-zà dúi ke.

Dé cóci-nyò bĕò hwiè kee, nyo bĕ bé wa céè céè-dè bĕèe, wa cĕ nyo bĕ wa kèò kè nyu kǔà dyúádòò kee jè kánáá pū dé waà céè-dè bĕò mú. Nyo bĕ nì náa kè Pòò nyu kǔà, ké ò cĕ wa díé bĕ jè, ò hwoin kà, Bànába kè Đúù ò kè Àpòǎ. De nìà ke tèmèin hwiè bé Pòò kra dé ò céè-céèò múe jè nyòun dyí. Ké déé mánáin nyee, à dyuò nyo céè céè-dèò kee dyí.

Xwíníín kǒ jè wa céèà céè-dèò ke

De bĕ céèà dé gbo-tò-cèè-dè bĕò múe díé bĕ céè dé Híibúdíù-cèè-dèò mú, ò hwoin kà (céè-dèò céè-nyò zà nyòun bé nyíún dé céè-dèò dúi jèdèin naín), ké nyo béin céè-dèò dà díé bĕ Gèdèpòò-wùdù zàà bé nyo kée wáǎ, ò hwoin kà (nyo-kpéi-po-wùdù bĕ kǒ jè céèà dé Dèè-wùdù Sùàò mú ke). Céè-dèò céè-nyòò ǎain ò céè-dèò “nyo-kpéi-po-wùdù bĕ,”³²⁵ ò mò wuđu bé cóci-nyò vèèè bĕò nyùn kà kǔà mú dé Àpòsò 13:15 mú, bé wa ké Gèdèpòò-wùdù d̀̀ me dè. À dyi Híibúdíù-cèè-dèò me dèè mó ní, à béin “Gèdèpòò-wùdù-wáǎ-cèè-dè” ǎain, sepóǎ dé ò mò Gèdèpòò-wùdù gáná cá, ké ò nì kà gbo-tò-cèè-dè nìà kè.

Nyo kíin-kíin bĕ bé céè-dè nìà ke mu ma gboee mò Júù-nyò bĕ bé wa mò ma Kédĕi-déin-nà-nyò, kee wa mó bé wa ké ma hwiǎi-taba-dèò dyi táà, bé wa ké waà kpede sùà bĕò gbo de múe. Nyòun béin ma dyée kà bé waà Júù-kpèǎ bĕò nì ma wa mú kee, sepóǎ dé wa nì ma sáa zàun ké wa nì ma xwai-nyuu-dè bĕ kǒ jè céèà dé Dèè-wùdù Sùàò múe xwai nyueh.

³²³ Híibúdíù 13:23.

³²⁴ Híibúdíù 13:18-25.

³²⁵ Híibúdíù 13:22.

Kédèi-dèin-nà-nyò bɛ nià ke kùin ma gǎ-dyé-dyé hwòdǒi, ké wa bédé ma hwiǒjǐ-taba-taba, kee wa se mó bɛ “kpé ké ma wa dyi hwè, moɔ bɛ wa ké ma sa.”³²⁶ Nyo céèà Híibúǒúú-cèè-dǒè kee céèè bɛ ɔ ké jǎà-po-nyò bɛ nià ke náún po bɛ wa ní kǒ dǎ waà kpeǒ sùà bɛò gbo ǒe kóin, ɔ kè bɛ ɔ ké wa kpéi po bɛ wa ké hwiǒjǐ-taba-taba bédé. Ké ɔ dyàà wa hwiǒjǐ kánáá pū kà bɛ Jízè kè ɔ sáa-zà-kùàò kpa ǒe ké ɔ zi sáa-zà-nyò bɛ kǒ jè céèà ǒe Dèè-wùǒú Sùà múe kè waà sáa-zàin-dǒe bɛò dyi ke.

Ti wa céè céè-dǒè ke

Cèè-dǒe bɛ Híibúǒúú-nyò bɛò dyé ma kà kee, nyo céèà kee céèè ma hwè ké ɔ nyu ma zǒ mòà A.D. 70 ke. Céè-dǒè cɛ Júú-nyò bɛò sáa-zà-zà bɛò jè pū kà à niò kà ǒe nyuér ke bó zǔè ke.³²⁷ Kà ɔ nià náa ní, ɔ xwíniín mò wa céè céè-dǒe nià ke hwè ké Wódòún-nyò bɛò wáǒáà Gèdèpòò gbòò bó zǒ mòà A.D. 70 kee xwíniín nyè.

Dèè-wùǒú Sùàò jè céè ǒe Híibúǒúú-cèè-dǒè mú

◆ *ǒé mò gbo-kpǒin-kpǒin ni bó dèè-wùǒú sùàò kèè ǒièò pǔa ké?*

Hwè bɛ à ké ǒe bɛ céè ǒe céè-dǒè múe dya gmòe, ɔ mu dyiin nòmòún bɛ à ké ǒe wèe bɛ nyoún se múin wǒ bá céè-dǒè jè dyíe gǒ jǔ kíin. Nyo báún-báún bɛ bɛ wa zà Híibúǒúú-cèè-dǒè wuǒúún wɛe cɛe kà bɛ céè-dǒè ni Dèè-wùǒú Sùàò gbo vǒuín wɛ, sepóeǒe Híibúǒúú-cèè-dǒè tèmèin kà bɛ dèè-wùǒú ǒièò "kpa ǒe" ké ɔ zi dèè-wùǒú Sùàò dyi ke. ɔ jèe, nyo ǒiè bɛ poèn hwiǒjǐ kà bɛ dèè-wùǒú sùàò se gbo hwè ǒe ɔ nyuu-dǒe bɛò mú ke.

Kee wɛé kee, Híibúǒúú-cèè-dǒè nyí Dèè-wùǒú Sùàò dya-dè-dè miò.

- “Nyo kpa ǒe bɛ” kǒ jè céèà ǒe Híibúǒúú 11 múe mò nyo bɛ kǒ jè Dèè-wùǒú Sùàò cɛ ke.
- Dèè-wùǒú Sùàò cɛ ǒe bɛ bɛ Híibúǒúú-cèè-dǒè tèmèin kà kee pǒǒà jè.³²⁸ ɔ hwoin kà, Híibúǒúú wuǒu-kpà 1 bédé vósi baǒa-bùè sè híinye. ǒé vósi bɛè hwiè kee mènèin-híinye ni ǒe ké wa sò ǒe Dèè-wùǒú Sùàò mú gáná cá. Wa mò, Wédé 2; 2 Sámíò 7:14; Dìtòwáǒánámè. 32:43; Wédé 104:4; Wédé. 45:6, 7; Àzédya 61:1,3; Wédé. 102:25-27; ɔ kè Wédé. 110:1.

Híibúǒúú-cèè-dǒè see cɛ kà bɛ Gèdèpòò zǐàin ma ɔ dyí-só-dǒè gbo, sepóeǒe dèè-wùǒú sùàò se ma gbo hwè jèe. ǒe Gèdèpòò nyuue mò, ɔ nyí zǒò à pò-pó bɛ à bédéà dyiin ǒe Kédèi Jízè hwiǒjǐ-taba-taba múe kíin, “hwè ké ɔ me ma bóǒó-kpàà.”³²⁹ ǒé Dèè-wùǒú Sùàò múe, Gèdèpòò pòin ma nyo bɛ bédé ma hwiǒjǐ-taba-taba ke dyiin ǒe ɔ jíǎjèò mú, kee nyo ǒò se ma pò dyiin ǒe ɔ miòún niin ǒe bɛ bɛ ɔ nyu ma xwai ǒe píeé mú. ǒe nià ke céè ǒe Híibúǒúú 11 mú. ɔ cɛe ǒe kà bɛ “hwiǒjǐ-taba-taba” mò nyo nyu ke kè nyo kpa ǒe bɛ kǒ jè Dèè-wùǒú Sùàò cɛà kee dè ma Gèdèpòò hwòǒ dyie.

ɔ ni wáǒáà kà bɛ Dèè-wùǒú ǒièò ni Dèè-wùǒú Sùàò nyuu-dǒe bɛò dyúa kpauín wɛ. Kédèi nyu ke nyénéin-dǒàin-dǒe bɛ kè gma bɛ céèà ǒe Dèè-wùǒú Sùàò múe kpá jǎà. Se wuǒu nyu jè nyu ke Gèdèpòò táa Ézùǒúè-dyù bɛò dyi ǒe Dèè-wùǒú Sùàò múe, kee ɔ se ǒe bɛ Gèdèpòò ké se ma ɔ hwòǒè gbo-po-dǒè

³²⁶ Híibúǒúú 10:32-34; 12:3.

³²⁷ Híibúǒúú 8:3-5; 9:7-8; 10:1-3.

³²⁸ M dyi Híibúǒúú-cèè-dǒè wuǒúún zà ǒe Báǒò ǒò bɛ ɔ bédé céè-dǒe bɛ nià ǒe Dèè-wùǒú Sùàò mú, kǒ jè Híibúǒúú-cèè-dǒè cɛà kee ní, ɔ mu m gbo kpàún.

³²⁹ 1 Píǒè 1:20.

nyue béin nyε. Éézùdùè-dyù bĕò nòò bé wa ké ma dèè-wùdù dyi kpõ dé wa hwòdõ bú.³³⁰ Wa pòin ma sáa-zà-zà bé nyo nyuà dyiin dé hwiđĩi-taba-taba múεε kóin, ké wa nyùèn ma déε hwiè se gmaò dyí báa mú. Kpáá-dĕ-cĕ-nyò bĕ kǒ jè céèà dé Dèè-wùdù Sùàò múε, hwè rí po níin, Jízè miòùn, se ma Gèdèpòò wuqu mú-jađa-jađa bé Éézùdùè-dyù bĕò nyu ma kà kεε múàün dyi kpáin.

Sòin ti Gèdèpòò dǎ zǒò bódó-kpàà mεε gboεε, dèè-wùdù sùàò cĕε kà bé Kédĕi mu ma dyiin nyε. Dèè-wùdù sùàò se dε bé ɔ ké ma gbo hwè dé ɔ miòùn mú gáná cáa, kεε ɔ tò ma dε bĕ kée nyu bé ɔ ké ma gbo hwè dé dyúa kεε jii. À dyé dèè-wùdù sùàò gbo-hwè-hwè nià ke dé nyo bé Jízè Kédĕi jūε ɔ kè kùà bĕ bé ɔ nyu ma kεε mú. ɔ xwíniín mò dèè-wùdù dĕèò “kpa dε ké ɔ zi ɔ súáò dyí” sepóεdĕ ɔ dyiin Gèdèpòò nyénéin-dáin-dĕ bé dèè-wùdù sùàò seà hwo kεε mú.

Dε bĕ céè-céè-dĕèò múε

Híibúdíú-cèè-dĕèò tò hiđi-kpà sǒ bĕ bé wa muin gboεε jii. ɔ kíin-kíin niinò mò (*Hwièò Nyo Kpa Dε Mio Kε*). Dé hwiè nià ke múεε, à pòin cí-cí ni kpáná mú bé à nyuà dé Kédĕi múε kè dε bĕ seà ná kpáná mú ni bé wa nià dé dèè-wùdù sùàò xwíđiεε dyí.

Hiđi-kpàò sǒ niinò mò (*À mε ni bédĕ kǒ*). À dyé hiđi-kpàò nyo nià ke dé “náún-po-wùdù” hmĕ bĕ bé wa muà nyo bĕ bé mú-dǒ-dǒ nyue ké wa pòàin hwiđĩi-taba-dĕèò kóin, ké wa muà waà kpeđe sùà bĕò gbo dεεε mú. Dé náún-po-wùdù bĕò dò-dò múεε, Híibúdíú-cèè-dĕèò tò náún-po-wùdùò, hwè ké bóε dĕin nyεε, ɔ tò nyo-kpéi-po-wùdù bĕ.

➔ Hwièò Nyo Kpa Dε Mio Kε

Híibúdíú-cèè-dĕèò poin dε gbĕi-gbĕi dĕi, ké ɔ dá:

- Kédĕi kpa dε ké ɔ zi Dèè-wùdù Sùàò niin kpáá-dĕ-cĕ-nyò bĕò dyí (1:1-3).
- Kédĕi kpa dε ké ɔ zi ínjà bĕò dyí, sepóεdĕ ɔ mò Gèdèpòò Dyú-gààò jè (1:4-14).
- Kédĕi kpa dε ké ɔ zi ínjà bĕò dyí, sepóεdĕ ɔ mò Nyoün-dyùè Dyú-gààò, ké Gèdèpòò nyue ké ɔ mò nyo kǒ bódó-kpàà wuquí (2:4-18).
- Kédĕi kpa dε ké ɔ zi Móze mòà Gèdèpòò gbo-ni-nyò, bé ɔ bédĕ hwiđĩi-taba-taba, hwè ké ɔ mòà Éézùdùè-nyò bĕò nàin-nyòò kεε dyí (3:1-6).
- Kédĕi kpa dε ké ɔ zi Edóún kè sáa-zà-nyò vènè bĕ ni zǒò kíin nyεε dyí (4:14-7:28).
- Kédĕi dǎ dèè-wùdù bé ɔ búá dyí ké ɔ zi ɔ kíin-kíinò dyiεε dyà (8:1-13).
- Kédĕi dá sáa-zà-zà bé ɔ búá dyí ké ɔ zi wa niinò dyiεε nyu (9:1-18).

Híibúdíú-cèè-dĕèò cĕε kà bé nyénéin-dáin-dĕ *nòmò kóin* bĕ bé Dèè-wùdù Sùàò nyuà kεε, Kédĕi dyiin wa mú *nòmò dyiin* bó à biì ke. Bé Júù-nyù bĕò nyo bĕ mòà Kédĕi-dĕin-nà-nyò bĕεε ké dèè-wùdù sùàò gbo dε kóin nyεε mò dε cá-cá! ɔ jū ké wa dǎ nyo nyue bé dèè-wùdù sùàò dyià mú dyiεε wǒ dǒ, ké wa dǎ “Zùù Hwĕin-hwĕinò” bédĕ hwè ké wa dyi waà kpeđe sùà bĕò gbo dε kóin ní, níí, “wa ni Gèdèpòò Dyú-gààò kóđósiò kóin kóin dε, ké wa niè nyueí bé nyoün ké ɔ wuqu dǎba”.³³¹

³³⁰ Híibúdíú 8:8.

³³¹ Híibúdíú 6:4-6.

➔ À Mɛ Nì Bédé Kɔ̃

◆ *Ɖé mò wuqu màà hwiĩ-sòin-sòin nyɛɛ xwíniín nyé? Ɔ fɛ́in xwa bé nyo bé ɔ ɔ̃ Gèdèpòò gbo dyi gáná cáa ké hwiqĩi-taba-dèò kòin pòin?*

Híibúqúú-cèè-dèò cɛɛ kà bé Kédéi zàin à hwiè bé ɔ zi ɔ̃ kpaúh miò kɛɛ da kɛ. Ké bóɛ wáún wɛɛ, cèè-dèò po nyo bɛ́ bé mú-dǔ-dǔ nyuɛ ké wa pòàin hwiqĩi-taba-dèò kòin nyɛɛ náún. Nyo bé ɔ bɛ́in kpé bó ɔ̃ pàqǎ nyu jèɛɛ, wa mu ɔ nyuu-dè pàqǎ nyiín. Bá nyuu-dè bɛ́ nìà kɛ jè dyíɛɛ Híibúqúú-cèè-dèò nyí jǎà-po-nyò bɛ́ náún-po-wùdù hɛ́mɛ́. Ɔ mò nyo bɛ́ bé wa ɔ̃à ɔ̃ nòmò dyíiin bɛ́ bé dèè-wùdù ɔ̃ièò nyíà nyɛɛ wɔ̃ dǔ, hwè ké mú-dǔ-dǔ nyuɛ ké wa nìà ɔ sùáò gbo ɔ̃ kòin nyɛɛ.

Náún-po-wùdù bɛ́ò ɔ̃-ɔ̃ bédé nyo-kpéi-po-wùdù bá hwiqĩi-taba-tabá dyíɛ. Híibúqúú-cèè-dèò cɛɛ kà bé ɔ fɛ́in xwa bé jǎà-po-nyò ké hwiĩ sòin nyɛ dyɛɔ, kɛɛ ɔ sɛɛ cɛ́ kà bé nyo sɛɛ dyí bàqàin bɛ́in nyɛ! Ɖɛ bé Gèdèpòò po gbo bó nyoũn séin biìɛɛ mò bé à ké cí ɔ̃ hwiqĩi-taba-tabá mú. Híibúqúú-cèè-dèò tɛ̀mɛ̀in à niin dyí kà bé to-qu-fèèò mò bó nyoũn séin biìɛ.

- Náún-po-po 1 – Híibúqúú 2:1-18³³²
 - À se bédé bé à ké ɔ̃ bɛ́ à ɔ̃ ma wɔ̃ɛɛ gbo sò. (2:1)
 - Náún-po-wùdù nìà kɛ kpa ɔ̃ miò, sepóɛɔ́ bó ɔ̃ kpa ɔ̃ bɛ́ bé Kédéi ɔ̃à à nyí pídyíɛ jè. (2:2-3)
 - Kpé kpá à dyí dyíiin ɔ̃ Jízè mú. Ɔ mò nyo bé mú-dǔ-dǔ dyi ma kɔ̃, ké ɔ po nyo kǎin séin bé mú-dǔ-dǔ dyi kɔ̃ ɔ̃kèkèɛ kpéi kɛ. (2:18)
- Náún-po-po 2 – Híibúqúú 3:12-4:16
 - À ní ɔ̃ à ké à hwòqǔ-dyùàò kùmùin. “bé nàmàũn ní kɔ̃ ɔ̃ bɛ́ cá, bé bé ké bɛ́è hwòqǔ-dyùàò kùmùin.” (3:12-13)
 - Náún-po-wùdù nìà kɛ kpa ɔ̃ miò, sepóɛɔ́ ɔ̃ fɛ́in xwa bé nyo ké “ni-ni Gèdèpòò gbo sò.” À kè Kédéi pɛ̀ɔ̀ɛin ɔ̃ séin mú“, ɔ̃ jǔ ké à dyi hwòqǔ-kɔ̃-dè-dèò... hwòqǔ kɔ̃ dè tee ní.” (3:12-14)
 - Kpé kpá à dyí, sepóɛɔ́ à dèè hwòqǔ kɔ̃ kà bé Jízè mò à sáa-zà-nyò vènè, nyo kɔ̃ mú à bɛ́in “gbo-kpá-kpá dyéèn ti à muɛ móun wɛ́.” (4:14-16)
- Náún-po-po 3 – Híibúqúú 5:11-6:12
 - À se bédé bé à ké “kùà se ɔ̃ ɔ̃ mú niɛɛ” gbo ɔ̃ kòin. (5:11-6:6)
 - Náún-po-wùdù nìà kɛ kpa ɔ̃ miò, sepóɛɔ́ ɔ̃ se xwa fɛ́in bé nyo ɔ̃ ké nyo bɛ́ bé wa sò Gèdèpòò gbo kɛɛ ɔ̃ gbo ɔ̃ dyà. (6:4-6)
 - Kpé kpá à dyí, sepóɛɔ́ à dyuòè kà bé nyo séin bɛ́ bé wa taba Gèdèpòò hwiqĩiɛ mu “ɔ̃ bɛ́ bé wa dèà hwòqǔ kɔ̃ɛ dyéin nyɛ.” (6:9-12)
- Náún-po-po 4 – Híibúqúú 10:26-39
 - “Wa ɔ̃ à jǎà-dè bɛ́ò tɛ̀mɛ̀in, ké à ɔ̃à dyí dyuò hwè, ké à dyi nàmàũn nyu kánáá pūin,” nií, ɔ̃ sè bóɛɛ mò zaa-wɔ̃-po-poò. (10:26-27)
 - Náún-po-wùdù nìà kɛ kpa ɔ̃ miò, sepóɛɔ́ bó ɔ̃ kpa ɔ̃ bɛ́ bé dèè-wùdù ɔ̃ièò nyíà nyɛɛ jè. Ɔ jǔ ké Gèdèpòò dyi ma nyo bɛ́ bé wa jaqá ma kà Móze niin gmaò múɛɛ kpɛ̀ɔ̀ɛ zà hwòqǔ-dè-hwè-kà

³³² Ɖɛ bɛ́ nìà dà dǔin múɛɛ sòin Wɔ̃tò Éwè kè Waqábó Dyàbóqǔò gbo, *Dèè-wùdù Ɖièò cɛ́-cɛ́*, Békò Àkédémè, 2005.

ní, níí, “gǎ-dyé-dyé bé ɔ nyiniin dyiin miò” kee mu à kǒ dyiin, ɔ jũ ké à se “Nyoŭn-dyùè Dyú-gààò de dá ní.” À se bédé bé à ké náún-po-wùdù nìà ke dũ dyi zàin, sepóedé “ɔ mò de nyiniin dyiin cá bé nyoŭn ké nì-nì Gèdèpòò xwaún dyi kpá ke.” (10:28-31)

- À kpá múàŭn, sepóedé à “dèè hwòdǒ kǒ kà bé à mu pòun wě.” Kà bé ɔ fěin kà xwa bé nyo kéà hwii sòin nyee, kà dyúádòò, kǎà ɔ fěin xwa bé nyo ké hwiǒíí-taba-dèò jè dyi kpǒ tee. À dèè hwòdǒ kǒ kà Gèdèpòò béin jáà-po-nyòò dyi kpǒ kódó-kódó bé ɔ ké se hwii sòin nye. À poe jáà kà bé ɔ fěin xwa bé nyo ké hwiǒíí-taba-taba bédé ke. À dyée dée “nyo kpa de bě” kǒ jè céèà dé Híibúdíúú 11 múee fèè mú. 11. (10:32-39)

➤ Náún-po-po 5- Híibúdíúú 12:25-29

- À ní dá bé à ké wudu bé à nìà wǒun wěe gbo nóò. (12:25)
- Náún-po-wùdù nìà ke kpa de miò, sepóedé bó de nòmò dyiin bě bé dèè-wùdù dièò dáin à nyénéin nyee jè. (12:25-27)
- Kpé kpá à dyi, sepóedé “à mu Gèdèpòò bièin dé hwiè bé ɔ mu ɔ hwòdǒ dyi dèin nyee mú,” bó ɔ jíájèò jè. (12:28-29)

De-kóin-kóin

1) Dé mòà De-kóin-kóin nyé?

De-kóin-kóin mò “bé nyo dò ké hwiǒíí-taba-dè kǒ jè ɔ dǎ mú wǒin, ké ɔ dǎ dyi kpǒee kǒin pòin mɔɔ ɔ kée bó gáná cá ke.”³³³ Wuduò xwiniín mú zà-zà nìà ke tò de tā jì bá de kóin jè dyi:

a) ɔ mò de bé nyoò hwòdǒ wǒin gbo gáná cá, hwè bé ɔ dyie nyu ke. Ti dǒè baǒáin, nyoò hwòdǒ gbǎ dyè bá tèmèin-dèò jè dyi, mɔɔ ɔ poèn hwiǒíí kà bé ɔ se dyè póe mu ke. Nàmàŭn nyu-nyu see nyue béin bé nyo dò ké de kóin dye m̀ùn. De-kóin-kóin mò Kédéi-déin-nà-nyò běè hwiǒíí-taba-dèò bó-bó dé hwòdǒ wǒ-wǒ mú.

b) ɔ mò “hwiǒíí-taba-dèò jè mú doin-doin kèè bó-bó.” ɔ nyiniin dyiin ké ɔ zi nàmàŭn nyu-nyu dyi. ɔ mò Kédéi-déin-nà-nyò běè hwiǒíí-taba-dèò bó-bó. Dé nyo céèà Híibúdíúú-cèè-dèò kee gboee, de-kóin-kóin mò sáa bé Jízè zà ma kà kee jè mú-doin-doin kè bóǒ-kpàà de běò gbo de kóin-kóin.³³⁴ Dé Júù-nyò běò m̀ùn gboee, nyoò se Jízèè mé-méò jè mú doin d̀ùn p̀, kee ɔ bó Kédéi miòùn gáná cá.

c) ɔ mò bé nyo dò ké hwiǒíí-taba-dè kǒ jè “ɔ dǎ ma mú wǒin” nyee bó ke. De-kóin-kóin kò ké nyo bé ɔ sèè Kédéi dyi dyuò keee niin se jáà po-poò kò. ɔ mò nyo bé ɔ dǎ “Gèdèpòò-wùdùò wǒ dǒ, ké ɔ dyuòè kà ɔ nòmò dyiin nye, ké ɔ dyuò kpé bě nì bóǒ-kpàà nyo muà dyiin nye múee dyi,”³³⁵ hwè bé ɔ dyi Kédéi gbo sò ke.

2) Dé mò zain gbo nì bó de-kóin-kóin kè hwii-sòin-sòin p̀á ké?

Kà de-kóin-kóin jè nyuà céèè dé Híibúdíúú-cèè-dèò múee tèmèin nyo dyi kà bé de-kóin-kóin mò bé nì hwòdǒ ké wǒ, bé m̀ ké nì hwiǒíí-taba-dèò bó bó sè-ná-sèè tiin nye. ɔ nyiniin dyiin ké ɔ zi hwii-sòin-sòin

³³³ L.G. Wèédǒò, “De-kóin-kóin” dé Dé Gèdèpòò-wùdù-kpa-kpàà Wudu-xwiniín-zà-cèè-dèò mú (ed. Wótò Ééwè). Békò Cèè-dè bě, 1984.

³³⁴ Híibúdíúú 6:6.

³³⁵ Híibúdíúú 6:5.

dyí. Píqè doin ma Jízè jè mú, kee sòin bóe gboee, o wóin ma o nàmàũnò mú. Kà Píqè nyu ma qe hwòqđ kō dèè kee, o se ma ná kpá bó o bì, kee o taba ma Kédèi hwìqđĩ kánáá pū. Fàà nyue ké o sòin ma hwĩ, kee o se ma Kédèi bó.

Nyo bé o sòin hwĩ, ké o bùdùin nàmàũn múee béin Kédèi hwìqđĩ tabaa qe. Kee qe-kòin-kòin mò Kédèi-qeín-nà-nyò bĕè hwìqđĩ-taba-qđèò bó-bó gáná cá.

Náun-po-po bĕ bé Híibúqúú-cèè-qđèò nyuà kee díe bĕ bá hwĩ-sòin-sòin kè qe fùdùú-fùdùú-kà nyu jè dyí. Kee wĕé kee, fònò-hwòqđ jéé bé Híibúqúú 6:4-6 néin kà jii kōee bá Kédèi-qeín-nà-nyò bĕè hwìqđĩ-taba-qđèò bó jè dyí gáná cá. O jũ ké qe-kòin-nyòò qđ Jízèè mé-mé bé o pòin kà nyoe bó ní, níí, o qđ sàà-kpũũ nì ma bó o kè Kédèi púa kee dúú dyi cĕ, ké hwìè qò se nì bé o ké Kédèi gbo qe dyi. Kee nyo bé o sòin hwĩee, béin hwìqđĩ-taba-qđèò dyi kpō qe dyiin qe Jízèè nyomòò mú.

3) O fĕin xwa bé nyo mò Kédèi-qeín-nyò jéé cáa ké qe kòin?

Gèdèpòò-cèè-qđ-dyuò-nyò díe bĕ qá o se xwa fĕin bé nyo qđ Kédèi qeín-nà-nà mú qe hwèee ké qe kòin. Kee wĕé kee, o jũ ké nyo céèà Híibúqúú-cèè-qđèò kee dyi nàdĩ jéé nì qe-kòin-kòin múee jè cĕin níin, níí, à bédé bé à ké dye náun-po-wùqđ bĕ bé céè-qđèò tòà kee dyi kpō. Híibúqúú 6:4-6 cĕe kóqó-kóqó kà bé o fĕin xwa bé Kédèi-qeín-nà-nyò ké hwìqđĩ-taba-qđèò kòin pòin nye.

Ɖe Híibúqúú-cèè-qđèò nì cóci-nyò bĕò bìi nyueh bó zĕé ke

Híibúqúú-cèè-qđèò po nyũn náun bá qe gbà bé qe-kòin-kòin nyu nyo búee jè dyí. Hwìqđi-kpà tíin-tíin qò bé o fĕin xwa mìo qe Céè-qđ bĕ seà nyo jéé qò gbo muue mú kee jè mò fàà-qđ cá bó cóci-nyò bĕò bìi. O mò tèmèin-qđ bĕ se jãà kee nyũn tèmèin-tèmèin. Céè-qđ bĕò po nyo bĕ táà tèmèin-qđ bá Kédèi dyíee dyi, ké wa dyià nyo bĕò qe bĕ se jãà kee tèmèin nyee náun. Ɖé Híibúqúú-cèè-qđèò múee, náun-po-poò dyi nyo bĕ pòin kà Kédèi-qeín-nà-nyò bĕè hwìqđĩ-taba-qđèò kòin nyee gbo. Ɖe nìà ke mò fàà qe cá, ké kà o nyu zđò niè kíin nyee, kãà o nìà ke bó zĕé kè.

Jãà jéé, Híibúqúú-cèè-qđèò cĕe kà bé o fĕin xwa bé nyũn ké hwìqđĩ-taba-qđèò dyi táà ke. Ké qee, Híibúqúú-cèè-qđèò tèmèin kà bé hwìqđĩ-taba-taba mò qe fĕin xwa bó Kédèi-qeín-nà-nyò bĕò bìi ke. À bédé kpáná bé à dyé Kédèi à bìi mé-méò kòun wĕ, ké o mò à kđò-qđ. À dyi à hwòqđ-kō-dè-qđ mòà hwìqđĩ-taba-taba kee gboi kpō kóqó-kóqó, ké à dyi à mĕè bĕ mú qđebè, ké à dyi kũà nòmò dyiin nyu, ké à dyi à mĕè bĕ kpéi po bé wa ké se dyi-poin-poinò mú muue bó ní, níí, o béin nyue bé à hwìqđĩ-taba-tabaò ké dyi ku.³³⁶ Ɖé Híibúqúú-cèè-qđèò dúí-jèdèin-naín múee, o wuqđ-kpà 11 cĕe nyo bĕ bé hwìqđĩ-taba-taba nyue ké wa nyu ma qe bĕ bé Gèdèpòò mó bé wa ké ma nyuee jè. Nyo bĕ nìà ke mò à zàse bó “kpede bé à mó bé à kéà kraa”³³⁷ kra jè.

³³⁶ Híibúqúú 10:23-25.

³³⁷ Híibúqúú 12:1.

Jíin: Hwiqíí-taba-taba bé ɔ bédé nyuu-qè ke

Céè-qèò céè-nyò kè ti ɔ céèè ke

Nyo céè ma céè-qè nià kee mò “Jíin m̀à Gèdèp̀òò kè Bounbo Jízè Kédéiè gbo-ni-nyò ke.”³³⁸ Jíin mò ma Jízèè díí-gàà, kee ɔ se ma Jízè hwiqíí taba fao. Kee dé mánáin nyee, ɔ zìàin ma gbo, sepóedé Jízèè g̀o-wóqó-wóqòò tàbàin ma ɔ díjí.³³⁹ Wa dábá ma Jíin bó zõ m̀à A.D. 62 ke bó hwiqíí-taba-qèò jè.

Wa béin ma dyè céè-qè nià ke céèè zõ bë m̀à 40 kee bó hwòdõun. Jíin mò ma Tòò-bìò bë ni ma kà dé Jùdúsèdèin-hwòdòò múee nàin-nyò, ti bé nyo bëò zàà dòin bá hwiqíí-taba-taba kè nyuu-qè bë jè dyíe. ɔ jèee, ɔ jũ ké Jíin dyi ma céè-qèò céè hwè ké zõ m̀à A.D. 49 kee dyi ma dyi ní, níí, ɔ fèin xwa bé ɔ kéó má Tòò-bìò bëò jè cè dé céè-qèò mú.³⁴⁰

Nyo bë bé Jíin céè ma céè-qèò gboe kè xwíin kò jè ɔ céè ma kà wa gboe

Jíin céè ma “xwédé-dù baqa-bùè sè s̄ó bë bein ma kà bóqó-kpàà dà séin dyíee gbo.”³⁴¹ Wuqu m̀à (*bóqó-dìàun*) wèe dyi ma Júù-nyò bëò gbo kíin, ti bé mú-nyé-nyò bëò quà Jùdúsèdèin-hwòdòò toun, zõ m̀à 586 B.C. ke. ɔ jèee, Jíin dá Júù-nyò bë bé wa mò ma Kédéi-qeín-nà-nyò bë, bé wa se ma dé Jùdúsèdèin-hwòdòò mú cíee bein ma dyi. De bë bé Jíin céè ma kà kee díé bë céè dé Dèè-wùdù Sùàò mú deké, ké ɔ tèmèin nyoün dyí kà bé wa dyèin ma Júù-nyò bëò nyo bë mò ma Kédéi-qeín-nà-nyò bëee gã deké. Kà bóqó-kpàà-nyò bëò nyu ma wa hwìè cíe kee nyue ké wa dyé ma mú-d̄-d̄. Jíin céè ma céè-qè nià ke bé ɔ kée jãà-po-nyò bë hwiqíí dyà kà bé nyoün bë me dyée kà bé wa bédé hwiqíí-taba-taba ke, dyiin dé waà nyuu-qè bë mú. Jãà-po-nyò bë bédé wa kée nyu bé waà hwiqíí-taba-tabaò ké nyuu-qè bédé.

De bë céè céè-qèò mú ke

➔ Jíin kè Dèè-wùdù Sùàò jè

Jíin dá nyoün me dyé à hwiqíí-taba-tabaò dé à fèè mú wé séin xwíin, kà dyúáqò kà kpáá-qè-cè-nyò Emó nyuà cèe ke. Emó kè Jíin dá kà à mu nyo tòò bë kpõ nyuun wèe muie nyoün dyí tèmèin kà bé à mò Gèdèp̀òò gbo-ni-nyò bë ke. Dé céè-qèò vósi bëò hõdèdè qò kè mènèin-tã (108) múee, Jíin nyu náun-po-po bë bé wa zi kpáqá-nyò s̄ó baqa-bùè kõ ke. Céè-qè nià ke mò nyuu-qè-cèè-qè.

◆ Zà Jíin 5:1-5 wuquún, bé m̀ ké Emó 4:1-2 kèè 5:21-24 wuquún zà deké. Xwé waà wuqu bëò nyu gbo muèn nyé?

Jíin céè wuqu xwáún-xwáún bë bé wa cè jãà-qè kpa de bë jè ke, kà dyááqò kà ɔ nyuà niè dé Nóó-cèè-qèò mú ke. Dóó-kõin-dèin-qè kúqúú bë bé wa céè dé Jíin-cèè-qèò múee, wa céè dé Nóó-cèè-qèò mú deké. ɔ hwòin kà: miòò, kómó-qè, dyoqo, ɔ kè hwòdõ-fònò-fònò.

³³⁸ Jíin 1:1.

³³⁹ Máfíò 13:55; J́óó 7:3-5; 1 Kòdèintíò 15:7.

³⁴⁰ Àpòsò 15.

³⁴¹ Jíin 1:1.

Jíin tèmèin nyo dyí kà nyo bé ɔ hwè múe nyuu-krèdè zàà mú kà ɔ nì Gèdèpòò bé ɔ seà kee dò bédéee bièñ jǎà ke, kà ɔ nyuà céèè dé *Dèè-wùdù Sùàò gma* bèò mú ke. “Gma bá mú hwè jè” dyí, kǒ jè céèà dé Ìvédékò wuɖu-krà 19 múe dá nyo bè bé wa hwè múe mu mú-hwè-fèè cǐin, sepóedé Bounbo màà à Gèdèpòò kee hwè mú. Kà dyúáqòò kǎà Jíin dá Dèè-wùdù Ìvèò nìin jǎà-po-nyò bèò bédé bé wa ké cí dé mú-hwè-hwè mú, kà Gèdèpòò nià ke. Dèè-wùdù Sùàò kè Dèè-wùdù Ìvèò, wa sǒò cǐe kà bé jǎà kǒ jè à poà zio kee, nyoñ me dyée dée à fèè mú ke.

Gma bá mú hwè jè dyíe kè Jíin-cèè-dèò jè

Ìvédékò 19	Jíin
19:13 “Ké ɔ ní dá bé ɔ ké nyo dò bé ɔ kpǒ dyi, ké nyoò nyu ɔ kǎà kee péè-dè kǐin kpǒ, bé ɔ ké ɔ xwa goò.”	5:4 “bè séè nyo bè cǎà bèè mǎó bèò kee péè, ké ɔ nì kà de bè kǎà kà wa péèin nyee nià mú pánáuh wǎ”
19:15 “Ké ɔ ní dá bé ɔ ké gǎ-dyé-nyò bèò mǎo nyo kra de bèò hwòdǒñ gbo zǐin.”	2:9 “Kee bè dyi nyo dò kpéin dyé miò ké ɔ dyi nyo tòò bè mǎun dyí zǐin, bè dǎ nàmáun nyu.”
19: 18 “O ní dá bé ɔ ké ɔ mǔèò xwíníin dyi dèin, mǎo ɔ ké de gbà dǒè kra zǎ”	5:9 “bè ní dá bé bè ké dúi jein jèin”
19:18b “Kee ɔ me dèbè ɔ mǔèò mú kà ɔ dèbèà ɔ miòun múe”	2:8 “M me dèbè m mǔè dò mú kà m dèbèà m miòun múe.”

➔ Hwìdǐi-taba-taba kè nyuu-dè bè

Mátíin Ìvèò dáin Jíin-cèè-dèò “gbo-tò-cèè-dè bé ɔ nì kà mǎó-fèdè nià ke”, sepóedé céè-dèò néin nyuu-dè bè jè jii kǒ miò jè. O poe jǎà kà bé Pòò tèmèin-dè bá hwìdǐi-taba-taba dyíe kò bó ɔ nyo bé Jíin-cèè-dèò cǐe kee gbo. Pòò dá hwìdǐi-taba-taba dǒun nyee ké nyo sédèin dyí. Wuɖu nià ke kè ɔ nyo céèà dé Jíin 2:24 múe se gbo muin. O dá, (“Èe nyo dò nyee nyee ké ɔ sédèin dyí bó Gèdèpòò gbo. O hwìdǐi-taba-taba dǒun see nyu”) ké Wódómà 3:28 mǎun dá, (“Sepóedé ɔ nyo à kpǒ dyíe mǎ kà bé hwìdǐi-taba-taba mǎ nyo nyee ké nyoñ sédèin dyíe. Gmaò nyuu-dè bèò se dé krá”). Ke wǎé kee, wuɖu sǒ bè nià ke mu nyo-dù kò-kò sǒ bè, bé wa nì ma gǎ-dè kò-kò bè dyí dyéèñ nyee gbo. Xwíníin nià ke jèee, fǔà-fǔà dò se bó wuɖu sǒ bè nià ke pǔa nì fǎo.

Pòò wùdù nyo bè bé wa mǎ póe dyi dyiin dé kǎà bè bé wa nyee mú mǎo dyiin dé (gmaò dyi-krǒ-krǒ) mú kee gbo. Pòò dá hwìdǐi-taba-taba bé Gèdèpòò jíájèò nyee ké nyo bédéà kee mǎ nyo béin nyo pòèn.

Jíin nì ma nyo bè bé wa pòèn hwìdǐi kà bé hwìdǐi-taba-taba mǎ de bé ɔ nì dé nyo hwòdǒ bú, kee ɔ se múà-bòò jǎà-wùdù bèò dyí bá ke gbo wùdùèñ. Nyo bè nià ke fèè ní zǐàin gbo, sepóedé wa se hwìdǐi-taba-taba bédé jéé cá. Jíin cǐe kà bé hwìdǐi-taba-taba jéé zǐàin nyo fèè gbo ke. Jíin se hwìdǐi-taba-taba gánáò kee dò mú dyé fǎo, kee ɔ dá ɔ jǔ ké nyo dò dyi hwìdǐi-taba-taba bédéin, ɔ hwìdǐi-taba-tabaò me bédé nyuu-dè.³⁴²

³⁴² Jíin 2:14-26.

Ɖe Jíin cɛ̀à bá hwiǰíí-taba-taba dyíɛ se kò bé ɖe Pòò m̀ùn cɛ̀à, kà bé Gèdèpòò jíájèò kè hwiǰíí-taba-taba mò nyo nyue ké nyo sédèin dyíɛ ké kò. Pòò ɖá hwiǰíí-taba-taba ɖ̀ùn mò nyo nyue ké à sédèin dyí (à se kee ɖò bédé) bó Gèdèpòò gbo. Jíin m̀ùn ɖá mú-hwè-hwè mòà (dyí-sédèin-sédèin bó nyo tòò bɛ dyúa) kee mò ɖe bé nyo dyé nyo ɖò mú dyiìn ɖé ɔ nyuu-ɖè bɛ mú ke. Jíin se kà à nyu pòe kee jè tèmèin nì. Ɖe ɔ nià tèmèin nyee mò, kà bé à fèè mu gbo zìàin sepóedé à ɖá pó jèe.

➔ Hwiǰíí-taba-taba bé ɔ nì k̀à nyueh nyee

Kà bé à hwiǰíí-taba-tabaò bédé bé ɔ kéà nyuu-ɖè bédéee, Jíin cɛ̀ ɖe bɛ bé Kédèi-ɖeín-nà-nyò bɛ bédé bé wa ké nyuee jè. Ɖe nià ke mòà hwiǰíí-taba-taba bé ɔ nià k̀à nyueh nyee:

- À me k̀ìn mú-dǝ-dǝ hwòdǝi (1:2-18)
- À me wó wuɖuò bé à kée nyu (1:19-27)
- À me bó nyo ɖò hwòdǝn gbo zìèn (2:1-13)
- À me gmò à miòò dyí (3:1-13)
- À me pòin bóǝ-kpàà niìn ɖe bɛò kòin (3:14-4:4)
- À me bó à miòùn dyí búàin (4:5-11)
- Mú-dǝ-dǝ bɛ dyi bǎ-nyò bɛ kòe (4:13-5:6)
- À me k̀ìn gǎ-dyé-dyé hwòdǝi (5:7-11)
- Kà à ké nyo bɛ nyu nàmàun wèe kpɔɔ nyue (5:19-20)

Hwiǰíí-taba-taba ni k̀à nyueh
“Ɖe kàmà mú miò ɖé à fèè múee mò bé à ké à Kédèi-ɖeín-nà-nyò k̀à gbo po ke.”
 Jós Wésèdè mò nyo cɛ̀ wuɖu
 nià ke

Jíin tèmèin à niìn dyí ɖé náún-po-po kúǝúú mú kà bé hwiǰíí-taba-taba jéé béin nyo fèè gbo zìàin ke. Hwiǰíí-taba-taba mò jáàò dyi-kpɔ-kpɔ. Hwiǰíí-taba-taba béin à cí-cí gánáò gbo zìàin.

Ɖe Jíin-cèè-ɖèò ni nyueh ɖé cóci-nyò bɛò fèè mú bó zèè ke

Jíin tò zǝò cèè-ɖè nià ke Júù-nyò bɛ bé nyoùn bɛ ni ma gǎ dyèèn bó tia baɖaa gbo. Kee kà bé cèè-ɖèò cɛ̀à ɖe bɛ bé Kédèi-ɖeín-nà-nyò bédé bé ɔ ké nyuee jè miò kee, níí, ɔ xwíniín mò cèè-ɖèò ni bóǝ-kpàà nyo bɛ nià zèè kee gbo wùdùèn ɖekè. Tèmèin-ɖè bá miòò kè bǎa-ɖè bɛ kè dyoɖo ɔ kè kà cóci-nyò bédé bé ɔ ké ɔ mùè ɖò kpɔɔ nyue jè dyíɛ mu niìn kánáá pū. Xwédé-dù séin mu bó dyí k̀ùn wèe mu Jíin-cèè-ɖèò k̀à mú nyùin kánáá pū.

Gmaò hwií-zàin-zàin: Ɔ mò tèmèin-ɖè se jáà, bé ɔ cɛ̀e kà bé Kédèi-ɖeín-nà-nyò bɛ se gma séin ɖò xwíǝi nì ke. Tèmèin-ɖè nià ke cɛ̀e kà bé jáà-po-nyò bɛ bé hwiǰíí-taba-taba nyue ké wa ɖá dyí sédèin dyiìn ɖé Gèdèpòò jíájèò múee ɖá ɖe séin xwaún buè ke. Ɖé xwédé-dù séin múee, cóci-nyò bɛò dyé mú-dǝ-dǝ dyiìn ɖé nyo bɛ mòà gmaò hwií-zàin-nyò kee tèmèin-ɖè bɛò mú. Ɔ jèee, Jíin nì à náún poeñ kà bé Kédèi-ɖeín-nà-nyòò niìn cí-cí mu k̀ùn bó nyo bɛ seà jáà poee niìn cí-cíò gbo ke. Dyiìn ɖé à k̀à bɛò múee, bóǝ-kpàà-nyòò bɛò mue dyéin kà bé à ɖá gbo zìàin, sepóedé à bédé hwiǰíí-taba-taba pòin kà nyo ɖé Kédèi múee ní jèe.

CÉÉ-ƉÈÒ DÚÍ-JAƉA-JAƉA

Híibúǝúú-cèè-ɖèò kè Jíin-cèè-ɖèò cɛ̀ Éébòdòhèè hwiǰíí-taba-tabaò jè, kà bé ɔ mò hwiǰíí-taba-taba bé ɔ bédé nyuu-ɖè ke. Híibúǝúú 11 cɛ̀ Éébòdòhèè jè kà bé ɔ mò nyo bɛ bé wa bédé ma hwiǰíí-taba-taba miò kee ɖò ke. Jíin 2 tèmèin nyo dyí kà dyiìn ɖé Éébòdòhèè nyuu-ɖè bɛò mú ɖéè nyoùn dyuòè ma dyí kà bé ɔ bédé ma hwiǰíí-taba-taba ke.

Hwìdǐí-taba-taba mò nyo nyue ké Éébòdòhèè nyu ma Gèdèpòò wuqu, ti bé Gèdèpòò dǎ ma ɔ ke. “Ti Gèdèpòò dǎ ma Éébòdòhèè, bé ɔ ké ma bóqó bé Gèdèpòò dǎin ma ɔ nyénéín nye kǒ muεε, Hwìdǐí-taba-taba mò nyo nyue ké ɔ mu ma dé. ɔ se ma dè ɔ nì ma kà muéí nyεε dyuò, keε ɔ sò ma ɔ bíqí-bòdòò kǒ.”³⁴³ Hwìdǐí-taba-taba se bé m̄ kée cē pū, bé m̄ ké níí, “M̄ taba de bē bé Gèdèpòò dǎin m̄ nyénéín nyεε hwìdǐí” ke. Hwìdǐí-taba-taba mò, m̄ me cēε, bé m̄ ké níí, “Ní mu dè kǎin séin m̄ mu m̄ dǒboùn wēε muùn.”

Dè à dyée de kà bé Éébòdòhèè bédé ma hwìdǐí-taba-taba keε mò, ti bé ɔ wǎà bé ɔ kéà ɔ dyú-gàà Áázè sáa zàin nyε.³⁴⁴ Ké deεε, hwìdǐí-taba-taba se “M̄ taba Gèdèpòò hwìdǐí” dǒùn pū. Keε Hwìdǐí-taba-taba mò, “Ní mu de kǎin séin m̄ dǎ m̄ me nyεε nyuùn, kebi m̄ me se deò jè múin wǒ dyε mòùn wē.” Hwìdǐí-taba-tabaò jééò niàǒ wè.

Jíin po nyo zà ɔ céè-dèò wuquún wēε náún kà bé, ɔ jū ké nyo dǒ dyie cē kà ɔ bédé hwìdǐí-taba-taba ke, ké ɔ hwìdǐí-taba-tabaò seε nyue béin bé ɔ fèè ké gbo zǎin ní, níí, ɔ me bóo cēε kà bé ɔ bédé hwìdǐí-taba-taba ke. Jíin tò Éébòdòhèè jì bé ɔ ké de mò hwìdǐí-taba-taba jéé keε dyí-tèmèin-dè jū. À dyée kà bé Éébòdòhèè bédé ma hwìdǐí-taba-taba, ti ɔ wǎà bé ɔ kéà ɔ dyú-gàà Áázè Gèdèpòò nyí bó sáa-kǒ-zàin gbààò kǒ ke. Jíin jaqa wuqu, ké ɔ dǎ, “M̄ dyée kà ɔ hwìdǐí-taba-tabaò kè ɔ nyuu-dè bēò nyu ma kǔà, ké ɔ hwìdǐí-taba-tabaò hwè ma gbo dyiin dé ɔ nyuu-dè bēò múε.”³⁴⁵

Éébòdòhèè tèmèin nyoùn dyí kà bé hwìdǐí-taba-taba se kò bé nyuu-dè ké kò ke. ɔ jū ké à dyi jǎà po jéé (à dyi hwìdǐí-taba-taba bédé) ní, níí, ɔ mu à cí-cǐò gbo zǎin nyε (nyuu-dè bē). À dyi hwìdǐí-taba-taba bédé bó de dǒ jè, ké ɔ se à cí-cǐò gbo zǎin béin ní, níí, ɔ mò hwìdǐí-taba-taba bé ɔ se fèè bédé ke. Ké à dyi vǒ bé à ké à cí-cǐò gbo zǎin, ké à se hwìdǐí-taba-taba jééò bédé ní, níí, à seε kpáná dǒ kǒún dyée béin. Wódómà kè Gàdézìà kè Híibúdíú-cèè-dè bēò wǒin gbo kà bé jǎà hwìdǐí-taba-taba muε nyuùn bé nyo fèè ké gbo zǎin nyε.

Taún-kǔà bē sòin dé cǎé-dèò mú ke

Nyu taún-kǔà bē nià ke, bé ɔ kée nyoùn dyí tèmèin kà bé m̄ wǒ cǎé-dèò múin nyε:

1) Po Gèdèpòò-wùdù dǒ m̄o tèmèin-dè dǒ sòin dé Báboò múεε páún bá kǒin-wùdùin-dè bē nià dà bíqíεε dyúádò jè dyí. Gèdèpòò-wùdù m̄o Báboò tèmèin-dè bé m̄ muà céèin nyεε me dǒ pépà-miè wáká 5-6 dyí, m̄o m̄ béin wuquò kpǒo bó cóci dǒ, m̄o nyo xwédé wè bìi.

a. “Dyí-tèmèin-dè bē bá hwìdǐí-taba-tabaà dyíε.” Nyuùn dyí-tèmèin-dè bē bá hwìdǐí-taba-taba dyí, bé wa céèà dé Híibúdíú wuqu-kpà 11 múε kè *kpáá-dè sùà bá cóciò jè dyíεε* kǔà mú bé m̄ ké nì Gèdèpòò-wùdùò páún po. Mó de bē béin dyí-tèmèin-dè jūε dé nì bíqí-bòdòò kǒε m̄o kpeqe bē bé nyo bēò nyu, bé wa béin nyue bé nì cóci-nyò bēò ké hwìdǐí-taba-taba bédéεε dyi, bé m̄ ké wa kǔà mú nyuìn deké.

b. “De-kóin-kóin.” Kà ɔ nyuà céèè dé Híibúdíú-cèè-dèò múεε, nì Gèdèpòò-wùdùò me mò náún-

³⁴³ Híibúdíú 11:8.

³⁴⁴ Híibúdíú 11:17-19; Jénésì 22.

³⁴⁵ Jíin 2:22.

po-po bá de kòin jè dyíe ɔ kè nyo-kpéi-po-wùdù bá hwiqĩi-taba-taba jè dyíe.

c. Ɔ me mò Gèdèpòò-wùdù mɔɔ tèmèin-dè sòin dé Jĩin-cèè-dèò mú bá kà Kédèi-dèin-nà-nyò ké c'íe nyuee jè dyíe: ɔ hwoin kà miòò kè zà-dèin kè bāa-dè kè baà-baà ɔ kè de tòò bē de.

2) M̄ me dū sō-kōún-dyi-po-po dò dyí sòin dé c'èé-dè nìà ke mú. Nì hwiqĩi-p'èin-vòsi bēò mu sō-kōún-dyi-po-poò dò jūn deké.

Cèè-dè tòò bē bēin m̄ gbo kpáa ke

M̄ dyi de pàdā c'èe mó de bá Híibúqúú-cèè-dèò kè Jĩin-cèè-dèò jè dyí ní, níí, m̄ me zà cèè-dè bēè wuquún deké.

Cèè-dè bē wa dá píe po ke

Kókówèdè, Gáwèdè L. *Híibúqúú-cèè-dèò: Báò-c'è-cèè-dè bá Wésèdèh'èè-c'òciò nìin kpede dyí ke Wésèdèh'èè Cèè-dè-mú-nyùin-gbò*, 1999.

Ósòb'òò, Gánàin. *Jĩin-cèè-dèò: Kónòsúnúú Báò-c'è-cèè-dè*. Táúndè Cèè-dè-mú-nyùin-gbòò 2011.

Téénò, Jój Áqìin. *Hwièò Dìè kè C'í-c'í Hwièò*. Bétánè Gèdèpòò biè-nyò bē, 1975.

Wótò, Jój. *Híibúqúú-cèè-dèò: Áàbówèdè Báò-c'è-cèè-dè*. Z'òd'v'áà Cèè-dè-mú-nyùin-gbò, 1992.

Ééqì, Wádáfà (ed.). *Bék'ò Báò-c'è-cèè-dè, Cèè-dè-kpò 10 nìin: Sòin Híibúqúú gbo muà Wèdèbèdés'òò gboe*, Bék'ò Héè Cèè-dè-nyùin-naín, 1965.

Cèè-dè nyo bē nì Íntòn'èé kō ke

Kókówèdè, Gáwèdè. "Híibúqúú-cèè-dèò kè Gèdèpòò-wùdù Wádá-wádá nì bó z'èè ke" ɔ nì naín <http://client.stretchinternet.com/client/tiadmin.portal#>

Wésèdè, Jój. *Dè bē bē Wésèdè zain kōin bá Dèè-wùdù Dìèò jè dyíe*.

<http://www.biblestudytools.com/commentaries/wesleys-explanatory-notes/>

Cĕĕ-dĕ 10 Dyi-diĕ-dĕ bĕ ñ kĕ gĕ jĭ dĕ ñi sĕ-kĕŭn-dyi-po-poò mú ke

1. Đĕ kĕ jĕ wa dĕin kĕ cĕĕ-dĕ bĕ sĕin Hĭbŭdŭu-gbo muà Júdĕ gboĕĕ “Gbo-tò-cĕĕ-dĕ bĕ se nyo jĕĕ dĕ gbo muĕ” kĕ”?
2. Zedĕ xwĭnĭin bĕ kĕ jĕ nyo dĭĕ bĕ dĕ Pòò mò nyo cĕĕà Hĭbŭdŭu-cĕĕ-dĕò keĕ sĕ.
3. Zedĕ xwĭnĭin bĕ kĕ jĕ nyoŭn bĕ dĕ Pòò mò nyo se Hĭbŭdŭu-cĕĕ-dĕò cĕĕ keĕ sĕ.
4. Zedĕ xwĭnĭin bĕ kĕ jĕ nyo cĕĕà Hĭbŭdŭu-cĕĕ-dĕò keĕ dyĕà Dĕĕ-wŭdŭ Sùàò kpĕin miò keĕ sĕ.
5. Xwĕ dĕĕ-wŭdŭ dĭĕò nyuà dĕ kraa bĕ ò dyĕà dĕĕ-wŭdŭ sùàò dyĭ zi kĕ?
6. Đĕ mò zĕin gbo ñi bó hwĭ-sĕin-sĕin kĕ dĕ-kĕin-kĕin pŭa kĕ?
7. Tiò nyĕ Jĭin màà Jízĕĕ dĭĭ-gààò keĕ po Jízĕ jĕ jĕà kĕ bĕ ò mò Mĕsĕdyàò kĕĕ?
8. Kĕ Jĭin nyuà ò nyĭŭn-zà-wŭdŭò nyue dĕ ò cĕĕ-dĕò múĕĕ, ñ poĕn hwĭdĭĭĕĕ, nyĕ ò tò ma kĕ cĕĕ-dĕò gbo kĕ?
9. Jĭin 2:24 cĕĕ kĕ ò dĕ, (Đĕ nyo dĕ nyueĕ nyue kĕ ò sédĕin dyĭ bó Gĕdĕpòò gbo. Ò hwĭdĭĭ-tabatabaò dĕn seĕ nyu), kĕ Wódómà 3:28 mòn dĕ, (Hwĭdĭĭ-tabataba mò nyo nyue kĕ nyoŭn sédĕin dyĭ. Gmàò nyuu-dĕ bĕò se dĕ kpá) Zĕin kĕ vòsĭ sĕ bĕĕ nyu gbo muĕn nyĕĕ kĕin dĕ wĕ..
10. Zà wudŭ màà Gmàò hwĭ-zĕin-zĕin nyĕĕ xwĭnĭin mú.

Céé-dè 11
Píqè kè Jǒó ɔ kè Júqè
Gbo-tò-cèè-dè bĕ se nyo jéé qò gbo mu ke Wáká 2

Céé-dèò Hwòdǒ-kràin-dè bĕ

Đé céé-dè nià ke mánáin nyee, qe-cé-nyòò me béin kpé:

- (1) Bĕ ɔ ké ti wa céè dyè Gbo-tò-cèè-dè bĕ nià kee kè dè nyo bĕò ni bé wa dyi wa céèee dyí dyuò.
- (2) Bĕ ɔ ké qe tíin-tíin bĕ kǒ jè céè-dè bĕò cĕe kè xwíniín bĕ kǒ jè wa céèà wa kee dǒin mú po.
- (3) Bĕ ɔ ké qe Bábdò tèmèin bá qe hwòdǒ kǒ dè jè dyíee dyí dyuò.
- (4) Bĕ ɔ ké bédé kǒ ni bó qe nyiniin dyiin bĕ ni tèmèin-dè se jǎà ke múee jè.
- (5) Bĕ ɔ ké cuò-wùdù nià nō céè-dè bĕè múe kè qe mò bódó-kràà nyo bĕè mósó-dè bĕ bó zĕè kee dyí poin.

Céé-dèò

Zà 1 kè 2 Píqè kè 1, 2,3 Jǒó ɔ kè Júqè wuquún.

Péin vósi bĕè hwiqǐi bĕ m kè wa wíin dyi nyu: 1 Píqè 1:6-7, 1 Jǒó 1:6-7, ɔ kè Júqè 1:24-25.

Đé xwédé-dù séin ko bó dyie hwiè kee, cóciò-nyò bĕò dyé ti kàmàun-kàmàun kánáá pū. Đé zǒ hōdèdè kíin-kíinò mánáin nyee, púee, nyo bĕ sò qé píeeé dú ma cóci-nyò bĕò gǎ dyèin kraĩ, ké nyo bĕ dú ma tèmèin-dè bĕ se jǎà kee wa tèmèin kraĩ sòin qé wa miòun hwiè. Đe bĕ nià ke nyùin ma wa fùà-fúá miò. Sòin bó tia gbo ké zĕè dyèin nyee, cóci-nyò bĕ ni dà séin nyee dyéá gǎ-dè bĕ nià ke dyí kánáá pū. Céè-dè bĕ mǎà Píqè kè Jǒó ɔ kè Júqè kee po à náun bá qe gbà bĕ nià ke jè dyí. Đe mò qe kra qe miò kee mò, céè-dè bĕò po à kpéi bé à ké hwiqǐi-taba-taba bédé, níi bé à ké mú-dǒ-dǒ bĕè mú zi. Céè-dè-krò ménéé bĕè bédé cuò-wùdù vènè dò. ɔ mò, Gèdèpòò bé ɔ qǎà à niin nyee béin nyue bé à ké qe séin mue nyuun bé à ké bó ɔ gbo sò kee toún qu.

Píqè niin Gbo-tò-cèè-dè bĕò: Hwiqǐi-taba-taba qé Ti Kàmàun-kàmàun bĕ mú

Céè-dèò Céè-nyò

Sábò Píqè mò ma cóci-nàin-nyò bĕ bé nyoŭn séin dyuò zǒò dyíee qò. Ti bé ɔ qíi-gàà Áádòdòò zàin ma ɔ Jízè da kee, púee ɔ mǎà ma Jízèè “qéin-nà-nyò qò.” ɔ nyéné jéé mò ma Sábò, kǒ xwíniín mǎà (“ɔ qǎa wǒ”) ke, kee Jízè zǐàin ma ɔ nyénéò gbo, ké ɔ jūin ma ɔ Píqè-nyènè kǒ xwíniín mǎà (“Sósó-krò”) ke.

Píqè mò ma nyo bé ɔ wùdù wàqà-wàqà ke, hwè ké ɔ hwòdǒ fúà ma bó qe séin nyu jè. Đe nià ke nyue ké ɔ kpō ma fùà-fúá pàqǎ ti bé Jízè ni ma dà bódó-kràà kōe, hwè m po níin, ti ɔ doin kà Jízè jè mú ke. Ti bé Jízè qǎ ma gīo wódóee, púee, Píqèè hwiqǐi-taba-tabaò dyi ma ɔ gbo qe, ké ɔ mò ma cóci-nyò vènè dò bó tia baqà. Píqèè Gèdèpòò-wùdù-wáqá-wáqáò nyue ké nyo táázǐin tā kpō ma Kédéi jè dyi bó Pénékò-wèò baqà. ɔ wáqá ma Gèdèpòò-wùdù qé Wódòun-hwòdǒò mú, ké wa kòin ma qé ɔ kóqósi kōin, ti Níwòqò nià cóci-nyò bĕò gǎ dyéen nye. Kà kráá-qè-sùà-cèè-dè bá cóciò jè dyíee nyuà cĕe kee, Píqè cĕe ma nyo bĕò

gbo bé wa ké ɔ niin kóq̄sìò dú hwuɖu taba, sepóedé ɔ se ma ɖe kpa bé ɔ ké mé kà Bounbo k̄ò jè ɔ doin z̄òò kà mú kíin nyee nyuà méε ke.³⁴⁶

❖ ɔ jū ké Píq̄è se ma Jízè hwiq̄ĩ taba ɖe fɔɔ ní, níí, xwě ɔ muó má céè-ɖè bèè céèè nyuùn, bé ɔ kék̄ má Kéd̄èi-ɖeín-nà-nyò bè kpéi po, bé wa m̀ùn ké hwiq̄ĩ-taba-tabà béd̄é, kebì ti kàmàũn-kàmàũn me dyi wa k̄oεε ké? Đé mò céè-ɖè q̄ò bé ɔ zà ɖé ɔ miçùn niin nyuu-ɖè bèò mú, bé céè-ɖè bèè cē jè ké?

Nyo bè k̄ò gbo Píq̄è tò ma ɔ céè-ɖè bèò ke kè dè ɔ ni ké ɔ dyi ma wa céè ke

Píq̄è ni ma ɖé “Bábèq̄ùn-bòq̄òò” k̄ò ké ɔ tò ma nyíçùn-zà-wùdù nià ke cóci-nyò bè ni ma ɖé Wóq̄ùn-hwòq̄ò múεε gbo.³⁴⁷ Bábèq̄ùn-nyò bèò mò ma Gèq̄èp̄òò gbo-v̄-nyò bè, ké Wóq̄ùn-nyò bèò mòà ma cóci-nyò bèò mú-nyé-nyò bè.

Píq̄è tò ma ɔ céè-ɖè kíin-kíin “toè-kp̄-nyò bè bein ma kà dyi” ɖé Ésià-bòq̄òò k̄oεε gbo.³⁴⁸ ɔ mò nyo bè bé wa ni ma kũn-kp̄ò bièñ kà Bábèq̄ùn-nyò bèò niè ma kà nyueñ nye. Kà Éézùq̄ùè-dyù bèò bein ma kà dyi ti bé wa muà to-xwàq̄ũn w̄εε, kà dyúáq̄òò k̄àà cóci-nyò bèò bein ma dyi ti bé Wóq̄ùn-nyò bèò ni ma wa ḡa dyéñ nye. Wa dyéin ma Kéd̄èi-ɖeín-nà-nyò bè ḡa bó waà hwiq̄ĩ-tabà-tabà jè, keε ɔ se bé wa ké ma Gèq̄èp̄òò wuɖu mú jaɖa, kà Éézùq̄ùè-dyù bèò nyue ma kà ke. Wa dyéin ma wa ḡa, sepóedé wa kè Kéd̄èi peq̄eìn ma ɔ ḡa-dyé-dyéò mú jè.³⁴⁹

Nyo jéé bè bé Píq̄è tò ma kà ɔ céè-ɖè bèò gboεε mò ma bóq̄ò-dù kà kò q̄ò bèè nyo bèò. Nyo bè nià ke mòà ma j̄à-po-nyò bè bé wa se ma cíε ni ɖe dyiìn ɖé “ɖe bè k̄ò tó nyu ma kà wa, ti bé wa séè ma kà ɖe q̄ò dyí dyuò keεε”³⁵⁰ mú ke. Nyo bè bé Píq̄è tò ma kà ɔ céè-ɖèò kíin-kíin niinò gboεε, nyo dyúáq̄ò bèò ɖéé ɔ tò ma ɔ s̄ò niinò gbo q̄ekè.³⁵¹ ɔ se ma céè-ɖè nià nyo jéé q̄ò gbo tò.

Ti Píq̄è céè céè-ɖè bèò ke

Píq̄è béin ma dyè céè-ɖè bèè céèè hwɔɔ nyèñèè p̄ū, bé ɔ kéà mé bó z̄ò bè mò 60 A.D. keε bó hwòq̄ũn w̄è. Sepóedé ti ɔ céè céè-ɖè bèò keε mò s̄òin 62 kéà 67 A.D. gbo dyie.

Xwiniín k̄ò jè Píq̄è céèà céè-ɖè bèò ke

Píq̄è céè ma 1 kè 2 Píq̄è-cèè-ɖèò bé ɔ ké ma Kéd̄èi-ɖeín-nà-nyò bè bé wa ni ma ḡa dyéñ nyee kpéi po, bé wa ké hwiq̄ĩ-tabà-tabà béd̄é tee. Kà bé Kéd̄èi dyé ma kà ḡa hwè bé Gèq̄èp̄òò dyi ma kà ɔ dyií q̄úεε, kà dyúáq̄òò, k̄àà Kéd̄èi-ɖeín-nà-nyò bè béd̄é bé wa ké ḡa dyé kíin dà bóq̄ò-kp̄àà k̄ò, hwè bé wa ké Gèq̄èp̄òò se-sá-sèè jíájèò múàũn-dyi kp̄áin. Wa béd̄é bé wa ké ɖe s̄ò bèè hwòq̄ò k̄uìn. Đe bèò mò, ḡa-dyé-dyé (1

³⁴⁶ Kà ɔ nyuà céèè ɖé Éésibìò, *Kp̄áa-ɖè s̄uà bá cóciò dyie* mú ke, 2:25.5-8.

³⁴⁷ 1 Píq̄è 5:13.

³⁴⁸ 1 Píq̄è 1:1.

³⁴⁹ 1 Píq̄è 4:12-13.

³⁵⁰ 1 Píq̄è 1:14.

³⁵¹ 2 Píq̄è 3:1.

Pídè) kè tèmèin-dè bē se jǎà kee nyo bēò tèmèin-tèmèin (2 Pídè). Pídè tèmèin nyo bē zà ɔ céè-dè bēò wuquún wēe dyí kà bé Gèdèpòò mu nyo bē bé wa mu hwòdǒ kuùn tee, bé de séin ké mánáin hwèe péè-dè dǒ nyíin nye.

De tíin-tíin bé bá 1 Pídè-cèè-dèò dyíe

➔ Kédèi-dèin-nà-nyòò Hwiqííi-taba-tabaò

Kà bé “Gèdèpòò mǎà Bǎò kee dǎà jǎà-po-nyò bēò gǎ, sepóedé à dǎ ɔ dyí dyuò jèee,” ɔ nyí à nyénéin-dáin-dè bē. “De bēò se mú gbòò béin. De dǒ se wa dyíin nyinièn béin, ké wa se wádáa béin. Gèdèpòò dè wa dyí bó bē bìi dé dyóún.”³⁵² À nì gǎ dyééí dà bódó-kpàà kǒ dyeo, kee “à mò nyo bē bé Gèdèpòò kpéò gmǎà dyí dyiín dé hwiqííi-taba-taba múe. Gèdèpòò gmǎ à dyí, kà bé à nià pó-pó bé Gèdèpòò dǎà ti dyéin, bé ɔ kéà ɔ nyoún dyí tèmèin dé ti hwèin-gbòò múee fòèn nye.”³⁵³ À dyé mú-dǒ-dǒ dé à hwiqííi-taba-tabaò mú dyeo, kee, à dè sè-ná-sèè jíjǎjè-dè bé Gèdèpòò muà à nyíin nyee hwòdǒ kǒ. De-hwòdǒ-kǒ-dè-dè nià ke dyà jǎà-po-nyò bē nià gǎ dyééí nyee “múà kǒ jè se kǒin zain béin nye.”³⁵⁴

➔ Gèdèpòò dǎ à dǎ bé à ké mú hwè

Kà bé à dǎà Gèdèpòò jíjǎjè seà sèin-náin-kǒe hwòdǒ kǒ dèee, kpé me kpá à dyí, bé à ké mú-hwè-hwè kǒ jè ɔ dǎà à dǎa gboi kpǒ. Pídè cēe nyo bē bé wa zà ɔ céè-dèò wuquún wēe gbo bé wa ké mú hwè kà Gèdèpòò hwèà mú ke. Ké kǎà ɔ nyo céèè dé Ìdivédékò 19:2 mú deké. Kà nyoún mue dyí dyuòè nyuùn kà bé à hwè múee mò, ɔ jǔ ké à dyí à díí bē mú dèbè ní.³⁵⁵ De mò jǎà kee nyo-nyu dé zúún wēe tó me nyo à,³⁵⁶ ké à cí-cíò me bó kee dǒ bédée.³⁵⁷

Pídè tò ma céè-dè nià ke jǎà-po-nyò bē bé nyoún bē nì ma gǎ dyééí nyee gbo, ké tèmèin-dè bé ɔ néin dé jii kōee mò, kà bé à me nyo nyo séin bē bé wa bédé kpéee wuqu ke. Pídè dyuòè ma dyí kà bé gǎ-dyé-dyé béin à mú-dǒ-dǒ kǒ dyàà, bé à ké nyo bē bédé à kpé kǒin nyee wuqu mú jaɗa ke dyeo, kee, ɔ cēe ma kà nyo bē bé wa hwè múee me “nì nyo séin bē bé wa bédéà kpé kee xwíqíi bó Bounboò jè” ke. Nyo miòún bíqíi-dyà-dyà nià ke mò bó Kédé jè, sepóedé ɔ mò nyo bé ɔ po ma ɔ miòún kpé-bédé-nyò bē nià bódó-kpàà kōee xwaún dyi ke. Jǎà-po-nyò bēò me nyo gǒmǎnà bēò wuqu, kà dyúáqòò, kǎà gbò-xwíníin-nyò bē me nì nyo wa bédé bé wa ké xwíqíi nì dé gbò-xwíníinò múee xwíqíi.³⁵⁸ À dyi gǎ dyéin, à me dyé gǎ sepóedé à mò Kédèi-dèin-nà-nyò bē jè, kee à me bó gǎ dyéee bó de gbà bé à nyo kee jè.³⁵⁹

“...dǎbá à niin, dyéin à gǎ, kpòin à zaa, sǔ à niin, bé à ké pù-bódó nyu; nì se dyí-sédéin-sédéinò nyue zàse kà bé à se de gbà dǒ nyu ke. ɔ kǒ jè Gèdèpòò wǒ bé à kéà gǎ dyé kè.

...kà m̀ mu à dǎbauín niin nyee, kǎà à mu tǒún niin; Kédèi-dèin-nà-nyò bēè nyomò mò bo bé cócìò tòdǒ ke.”

Tètúqìà mò nyo céèè zǒ mòà 197 A.D. ke

³⁵² 1 Pídè 1:2,4.
³⁵³ 1 Pídè 1:5.
³⁵⁴ 1 Pídè 1:8.
³⁵⁵ 1 Pídè 1:22.
³⁵⁶ 1 Pídè 2:2.
³⁵⁷ 1 Pídè 2:11.
³⁵⁸ 1 Pídè 2:13-3:7.
³⁵⁹ 1 Pídè 3:17, 4:12-19.

➔ Hwè bé m̀ ké d́ín-d́ín bédéεε, m̀ k̀ó bé m̀ ké gǎ dyé

Kpáá-dè-cē-nyò bē k̀ò jè Dèè-wùdù Sùàà cēà keε cēε z̀òò kà bé Kédéi mu ma gǎ dyéin hwè bé ɔ ké ma “d́ín-d́ín vènè bédé ke.”³⁶⁰ “Kédéi dyé gǎ dé ɔ kpódó-dyùàò mú bó à bìi,”³⁶¹ ké à m̀òùn me dèè hwiđĩ kà bé à mu gǎ dyéin dekèε. Ké kà bé Kédéi bédé ma kà d́ín-d́ín dé ɔ gǎ-dyé-dyéò mánáin nyεε, kà dyúáqòò, kǎà à m̀òùn mu d́ín-d́ín bé Gèdèpòò d́áin ɔ dyú bēò nyénéin nyεε d̀ò bédéin. Pídè miòùn dyéε kà bé Kédéi dyé ma gǎ miò, hwè ké ɔ dyé ma nyénéin-d́áin-dè m̀òà “d́ín-d́ín bé ɔ muà xwáqáún wódòùn wēε d̀ò”³⁶² ke. Nyénéin-d́áin-dè nià ke po jǎà-po-nyò séin kpéi bé wa ké gǎ-dyé-dyé hwòq̀òì kùin.

De kra de bé ni dé 2 Pídè-cèè-dèò mú ke

➔ À me búá dé Gèdèpòò bìi k̀ùà-nyu-nyu mú

Đé Pídèè cèè-dè s̀ó niinò múεε, ɔ cēε Kédéi-déin-nà-nyò bē gbo bé wa ké búá dé Gèdèpòò bìi k̀ùà-nyu-nyu mú. Kà bé “bē dǎà ni kà Gèdèpòò miòùn nià keε,” “bē me v̀ò bé bē ké kpeđe-dyíin-nòmò-nòmò bēε hwiđĩ-tabá-tabáò k̀ò po. Bē me po đe-dyuò-dyuò bēε kpeđe-dyíin-nòmò-nòmòò k̀ò. Bē me po bē miòùn dyí-kp̀-kp̀ bēε đe-dyuò-dyuòò k̀ò. Bē me po đe-hwòq̀òì-kùin-kùin bēε miòùn dyí-kp̀-kp̀òò k̀ò. Bē me po Gèdèpòò kpeđe nyu-nyu bēε đe-hwòq̀òì-kùin-kùinò k̀ò. Bē me po bēε d́íi bē mú-dèbè-dèbè bēε Gèdèpòò kpeđe nyu-nyuò k̀ò. Ké bē me po dèbèin-dèbèin bēε d́íi bē mú-dèbè-dèbèò k̀ò.”³⁶³

➔ Náún-po-po bá tèmèin-dè se jǎà keε tèmèin jè dyé

Cóci-nyò bēò gǎ-dyéin-dyéin m̀òà (xwíníin jéε k̀ò jè 1 Pídè-cèè-dèò po ma kà nyo bēò náún wēε) s̀òin ma dé pié. Keε tèmèin-dè se jǎà keε tèmèin-tèmèin m̀òà (xwíníin jéε k̀ò jè 2 Pídè-cèè-dèò po ma kà nyo bēò náún wēε) s̀òin ma dé wa miòùn hwiè, dé cóciò mú. Pídè z̀à “nyo bē bé wa d́áin wa miòùn kpáá-dè-cē-nyò bē, ké wa seà wa mò”, bé wa nià cóci-nyò bēò hwiĩ z̀àin nyεε tèmèin-dè bēò feđe k̀oin. Waà kpeđe gbà bē k̀ò jè 2 Pídè 2:10-16 cēà keε nyuε z̀àse kà bé waà tèmèin-dè bēò se jǎà ke. Đé mánáin nyεε, Pídè pòin ma waà kpeđeò nòó d̀ò dyi. ɔ d́á, “Gbe mu đe bé ɔ dǎ hwađa keε gbo đe,” ɔ kè “Beé bé wa dǎ dèdèεε kpá p̀ò đe.”³⁶⁴

➔ Kà bé à nià Kédéi đe dyi jè hwiĩ gm̀òùn wēε, à me bédé hwiđĩ-tabá-tabá

Píé-nyò bēò ni ma v̀òuń bé wa ké ma Kédéi-déin-nà-nyò bēò hwiĩ z̀àin bá Bounboò đe dyi-dyiò jè dyí. Wa d́á “kà bé đe bēò niò z̀òò, ti bé Gèdèpòò me ma bóq̀-kpàà keε, kǎà wa nià keε.”³⁶⁵ Pídè jũ wa g̀ó, ké ɔ d́á xwíníin k̀ò jè Kédéi séèà dyi keεε mò, ɔ wiìò nyuε ké ɔ ku à jè hwòq̀ò jè. Gèdèpòò se mó bé nyo d̀ò ké mú gbòò, keε ɔ mó bé “nyo séin ké waà nàmàũn-kpèdèò dyi táà.”³⁶⁶ Meè-meè bé nyuà keε xwíníin mò, bé ɔ ké nyoũn séin ti nyí, bé wa ké waà nàmàũn bēò gbo s̀ò. Keε wéé keε Kédéiè meè-meèò me bóó nyuε bé nyoũn kéε hwiđĩ poin kà bé ɔ se đe dyié niε. “Keε Bounboò wèò mu dyiin kà dyídíi-nyò dyià bó máaún wē.”³⁶⁷ Kà bé Bounboò muà đe dyiin jǎà keε, à me cí dé mú-hwè-hwè mú, ké “à me v̀ò bé bē kè keε d̀ò ké se à

³⁶⁰ 1 Pídè 1:11.

³⁶¹ 1 Pídè 4:1.

³⁶² 1 Pídè 5:1.

³⁶³ 2 Pídè 1:4-7.

³⁶⁴ 2 Pídè 2:22.

³⁶⁵ 2 Pídè 3:4.

³⁶⁶ 2 Pídè 3:9.

³⁶⁷ 2 Pídè 3:10.

mú nì dé Gèdèpòò dyédéín, bé gíqí kẹ à kẹ̀ kẹ̀ púa nì, bé à kẹ̀ búá dé à Bounbo màà à Póin-nyò Jízè Kédèí kẹe kpedeè-dyíin-nòmò-nòmò mú.”³⁶⁸

1 Pídè-cèè-dè 2 Pídè-cèè-dè gboi-kpàin-kpàin ³⁶⁹	
Ɖe gbà sò ma dé píe kẹ: Cócì-nyò bẹ̀ò gǎ-dyéin-dyéin	Ɖe gbà nì ma dé cócìò mú kẹ: Ɖe se jǎà kẹe tèmèin-nyò bẹ̀
Kédèí gǎ-dyé-dyéò	Bounboò Díín-díinò
Hwòdǒ-dyi-dè-wùdù kẹ Nyo-kpéí-po-wùdù	Náún-po-po
À bédé hwòdǒ-po-naín, kebì wa me po à zaa wǒ kẹ	À fò̀nò hwòdǒ kẹ à dyuò dẹ se dyí sédèin nyee dyí

Jǒó nìin Gbo-tò-cèè-dè bẹ̀ò: Gbo-kpāin-kpāin nì bó à kẹ̀ Gèdèpòò púa kẹ

Nyo cèè cèè-dè bẹ̀ò kẹ kẹ̀ ti ɔ cèè wa kẹ

Cócì-nàin-nyò vènè bẹ̀ nì zǒò kíin, hwoin kà Àwíqínià kẹ Kénémè, bé wa sàà dé Ɖqizánià-hwòdǒò múee cǎe kà bé Jǒó mò nyo cèè ma cèè-dè bẹ̀ kẹ. Jǒó mò ma zimii-dǎbá-nyò kíin, kà Pídè nì ma kà kẹ, hwè kẹ ɔ jǔ ma kà Jízè “dèin-nà-nyò” kẹ. Ti wa poà Jízè zaa wǒ kẹe Jǒó gǎ ma bó dyi, kẹ ɔ nì ma bó Medé gbo ti wa poà Jízè kóqòsìò kǒ kẹ. Bó Pídè wáún wǎe, Jǒó mò nyo kíin-kíin bẹ̀ bé wa nyue ma zàse kà bé xwé-gmààò fò̀nò ma wǎe dò. Ɖé Jǒóè múà-bǒ-cèè-dèò múee, ɔ dǎin ɔ miòun “dèin-nà-nyòò dye mò” ɔ kẹ “dèin-nà-nyò bé Jízè dèbè ma múe.”

Gèdèpòò-gàà vènè màà Éésibíò kẹe cǎe kà bé Jǒó kẹ Kédèí-dèin-nà-nyò díe bẹ̀ sò ma dé Júdúsèdèin-hwòdǒ mú, kẹ ɔ se hwèdèin kẹ Wódòun-nyò bẹ̀ò wáqàà hwoqòò dé zǒ màà 70 A.D. kẹe mú kẹ. Ké Kédèí-dèin-nà-nyò bẹ̀ò kpá ma xwáqáún, kẹ wa mu ma dé Pédà-hwòdǒ nìà dé Pèwíqíà-bòdòò kǒ, hwo dé (Jóni-nìò xwíá dyíe kǒ). Sòin bóe gboee, Jǒó wáqá ma Gèdèpòò-wùdù dé Ɖfésà-hwòdǒò mú. Jǒó bèin ma dyè ɔ gbo-tò-cèè-dè tǎ bẹ̀ò cèèè bó zǒ hǒdèdè kíin-kíinò dé mánáin.

Nyo bẹ̀ kǒ gbo Jǒó tò ma ɔ cèè-dè bẹ̀ò kẹ

1 Jǒó se nyo jéé dǒ nyéné dèin síin, bé ɔ kẹ nyoò cèè-dè nìà kẹ gbo tò. ɔ dǎin nyo séin bẹ̀ bé wa zà ɔ cèè-dèò wuquún wǎe “Ní dyú bẹ̀” ɔ kẹ “Ní díí bẹ̀.” ɔ xwíníin mò Jǒó nì ma ɔ mùè jǎà-po-nyò bẹ̀ bé ɔ kẹ wa xwéin ma búin miò kẹe gbo wùdùen.

Jǒó tò ma ɔ cèè-dèò sǐ nìinò màà dò kẹ ɔ dyú bẹ̀ gbo. ɔ dá, “M zà mò mò màa bé Gèdèpòò qǎà gǎa kẹ nì dyú bẹ̀ò nyíoun. M dèbè bẹ̀ mú jǎà.”³⁷⁰ Wuqu nìà kẹ bédé xwíníin sǐ:

³⁶⁸ 2 Pídè 3:11, 14, 18.

³⁶⁹ Mèwèdè F. Ɖógò mò nyo cèè dẹ nìà kẹ, Ɖógòè cèè-dè bá Bábòò dyíe.

³⁷⁰ 2 Jǒó 1:1.

- Maa nià ke béin ma dyè maa dò kǎ bídí-taún bé cóci-nyò bǎò pòin ma dyí tee, bé Jǎ́ se ɔ nyéné dyuò kee jǔe.
- Wuqu màà “Maa bé Gèdèpò dǎa gǎa” béin ma dyè cóci-dò bé Jǎ́ dyuò ma dyíe jǔe, ké “ɔ dyú bǎò” béin ma dyè cóciò nyo bǎ jǔe.

Jǎ́ tò ma ɔ cèè-dèò tā niinò Gédya, bé ɔ dyi ma Kédéi gbo dyiin dé Jǎ́ múe gbo.

Xwíniín kǎ jè Jǎ́ cèèà ɔ cèè-dè kǎín-kǎínò ke kè de bǎ cèè dé cèè-dèò múe

Cèè-dè-kpò kǎín-kǎínò búá dyí ké ɔ zi ɔ sǎ tǎò sèà deee dyí. Jǎ́ se ɔ cèè-dèò gbo dè dyiin dé nyíoun-zà-wùdù jéé dò mú, kee ɔ dè ɔ nyíoun-zà-zàò gbo dyiin dé kpé bé ɔ cèè-dèò bédéee bá bo deín taba-taba mú. De bé Jǎ́ cèè ma kà kee se de bé ɔ wǎ ma nyo dò wíin pūe, kee ɔ dá de ɔ cèè ma kà kee, “ɔ dǎ ma nì sòin dé de-gbo-dè-dè mú. À dǎa wǎ. À dǎa dyéde kǎ po jéé. À dǎa dya gmò, ké à dǎa sǎ dyi tòin.”³⁷¹ 1 Jǎ́-cèè-dèò cǎ de jéé bǎ bá Kédéi fèèò dyíe jè, ké ɔ nyue ké cèè-dèò kè ɔ múà-bǎ-cèè-dèò muin gbo.

➔ Gbo-kpōin-kpōin nì bó à kè Gèdèpò púa ke

Jǎ́ cǎ xwíniín kǎ jè ɔ cèèà cèè-dèò ke dé cèè-dèò gbo-dè-dè mú. “À nì de bǎ nià ke cèèen, bé à múà ké mú dyí.”³⁷² Gbo-kpōin-kpōin bé à bédéà kee mò nyo bé à kè Bǎò kè ɔ Dyú-gàà Jízè Kédéi bédéà ke.³⁷³ Jǎ́ cǎ wuqu màà “dyuò dyí” ke, ti ɔ nì ma gbo-kpōin-kpōin nià bó à kè Kédéi púa kee jè cǎin nyee. Gèdèpò “dyí-dyuò-dyuò” kpa de ké ɔ zi de kà kò dò bé ò cǎe dyí-dyuò-dyuò dyí. M dyi Kédéi dyí dyuò ní, ɔ béin nyue bé ò ké de báún-báún bǎ dyí dyuò dekè. Jǎ́ tò de bǎ béin nyue bé dǎbǎin-dǎbǎin nià bó à kè Kédéi púa kee ké dúi kuue jì:

- À me cí dé ceò mú (1:6-7).
- À me bó nàmàun mú cíe (2:1-2).

➔ Nàmàun kè gbo-kpōin-kpōin nià bó à kè Gèdèpò púa ke

Jǎ́ è tèmèin-dè bá nàmàun nyu jè dyíe bédé jǎà-dè kpa de sǎ.³⁷⁴

- Gèdèpò po nyo bé ɔ cí to-qu-kà kee kpéi; “M cèè bǎ de nià ke gbo, bé bǎ ní kǎ dǎ nàmàun nyu.” ɔ jǔ ké gbo-kpōin-kpōin dyi bó à kè Gèdèpò púa nì tee ní, níí, à se nàmàun mú cíe mu (1:6-2:5; 3:6-9). À dyi à mioun Gèdèpò dyú bǎ dǎin ní, níí, à se nàmàun dyédeín gmòó mú bé à kee nyu. À se nàmàun mú cíe béin hwè bé à ké dé Gèdèpò mú cí bó ti dyúádòò mú.
- Gèdèpò tèmèin ɔ jíájèò nyo bǎ bé wa nyu nàmàun wǎe dyí. “Kee ɔ jǔ ké nyo dò dyi nàmàun nyu ín, níí, à bédé Jízè Kédéi màà dyí-sédéin-nyòò ke, ké ɔ wùdù Bǎò gbo bó à bìi.” Gèdèpò dǎin à sè-ná-sèè fèè nyénéin dyeo, kee ɔ cǎe de kà bé ɔ mu nyo bǎ bé wa wǎin waà nàmàun bǎò múe kōin zǎin nyee (1:9; 2:1-2).

³⁷¹ 1 Jǎ́ 1:1.

³⁷² 1 Jǎ́ 1:4.

³⁷³ 1 Jǎ́ 1:3.

³⁷⁴ 1 Jǎ́ 2:1.

➔ **Ɖèbèïn-dèbèïn kè gbo-kpõïn-kpõïn nì bó à kè Gèdèpòò púa ke**

➤ ***Ɖèbèïn-dèbèïn bé à bédé bó Gèdèpòò bìi ke***

Nàmàũn toun-du-qu se nyo miòun bídí-dyà-dyà mɔɔ nyo miòun dyí-kpõ-kpõ dòn. M̄ dyi nàmàũn toun due mó ní, níí, ò bédé bé ò kè Gèdèpòò mú dèbè. Ɖe tíín-tíín dò bé ò bèin nyue bé ò kè ò miòun dyí kpõ dé nì Kédéi-déin-nà fèèò múe mò, bé ò kè Gèdèpòò mú dèbè. ³⁷⁵ À se Gèdèpòò mú dèbè ní, à se ɔ wuɔ nyue bèin. À dyi Gèdèpòò mú dèbè ní, níí, “à se bóqò-kpàà mú dèbè mu, mɔɔ kè à se ɔ bé nìè múe dò mú dèbè mu.”³⁷⁶

➤ ***À me dèbè à díí Kédéi-déin-nà-nyò bē mú***

Nyo bé ɔ se ɔ díí-gàà mú dèbè, “ɔ se Gèdèpòò nyo.” ɔ jũ kè à dyi Gèdèpòò mú dèbè ní, níí, à me dèbè ɔ dyú bēò mú ɔkè. ³⁷⁷ Kà à nyue dyí dyuòè kà bé à ɔ mé-mé mú sò, kè à ɔ fèè mú dyie mò, sepóedé à dèbè à díí Kédéi-déin-nà-nyò bē mú jè. Ɖèbèïn-dèbèïn nià ke me bó wuɔ fódóún jũe pũ, ke nyoũn me dyé ɔ ɔ bé à nyue mú. ³⁷⁸

➔ **À dèè hwòqò kō kà bé à mò Gèdèpòò dyú bē ke**

Jóó cèè ma cèè-dè nià ke “dè bē mò nyo tabaà Gèdèpòò Dyú-gààò nyéneò hwiɔíe gbo, bé bē kèe dyí dyuò kà bē bédé sè-ná-sèè fèè ke.”³⁷⁹ ɔ jũ kè à dyi ɔ bé Gèdèpòò cè à gboe nyu tee ní, níí, à me hwòqò kō dèin kánáá pũ kà bé à mò ɔ dyú bē ke. À me dyí dyuòùn kà bé à mò Gèdèpòò dyú bē, ɔ jũ kè à dyi kpeɔ bē nià dà bíɔe bédé ní:

➤ ***À me nyu ɔ bē mò jãà ke (1:6-7)***

Ɖe-hwòqò-kō-dè-wùdù nià ke kè wuɔ bé Jízè cèà dé Jóóè múà-bõ-cèè-dèò 8:31 múe hwòin ní. ɔ cèe ɔ, kè ɔ ɔ, “Bè dyi ní wuɔ bēò nyu ní, níí, bē mò ní déin-nà-nyò bē jéé.” ɔ jũ kè à dyi mó bé à kèe hwòqò kō dè kà bé à mò Jízèè déin-nà-nyò bē ke ní, níí, à me nyu ɔ bé ɔ cè à gboe kánáá pũ.

➤ ***À me bó nàmàũn dyédéin gmòò bé à kèe nyu (3:8-10)***

Kà bé gbo-kpõïn-kpõïn dò seà bó à kè Gèdèpòò púa niè bèin, ɔ jũ kè à dyi ɔ wuɔ bēò dũ dyi zàin nì kánáá pũ níe, kà dyúáqòò, kã à se ɔ hwòqò kō dèè bèin fɔɔ bé ɔ kè à Bã jũ, ɔ jũ kè à se ɔ wuɔ nyu ní.

➤ ***À me dèbè à díí Kédéi-déin-nà-nyò bē mú (3:14-19)***

Jízè cèe ma ɔ déin-nà-nyò bēò gbo, kè ɔ ɔ, “Bè dyi mú dèbein dèbèin ní, níí, nyoũn séin me dyí dyuòùn kà bé bē mò ní déin-nà-nyò bē.”³⁸⁰ Jóó kpa wuɔn nià ke kòin dé ɔ gbo-tò-cèè-dèò

³⁷⁵ M̄ dyi ɔ pàqà cèe mó ɔ bá Gèdèpòò mú dèbè jè dyíin, zà cèè-dèè wuɔún, *Gèdèpòò mú-dèbè-dèbè: Ɖe tíín-tíín bē bá Kédéi-déin-nà-fèèò jè dyie A. Féqò Bánaà, II. Wíɔváfèdè Cèè-dè-nyuìn-naín, 2005.*

³⁷⁶ 1 Jóó 2:5, 15.

³⁷⁷ 1 Jóó 3:10-11, 4:20-21.

³⁷⁸ 1 Jóó 3:14-18.

³⁷⁹ 1 Jóó 5:13.

³⁸⁰ Jóó 13:35.

mú, ké ɔ dá, “À dyuò kà à dǎ mé-mé mú sò, ké à dǎ fèè mú dyie. À dyuòè dyí, sepóedé à dèbè à díí bǎ mú.”³⁸¹

Xwíniín kǒ jè Jǒó céèà céè-dèdè sǒ niìnò ke kè de bǎ céè dé céè-dèdè múe

Wuɖu bǎ céèà dé 2 Jǒó-cèè-dèdè múe kè wuɖu bǎ céèà dé 1 Jǒó-cèè-dèdè múe muìn gbo. Ɔ jǔ ké à kè Gèdèpòdò dyi gbo kpõin ní, nií, à me bédé dèbèin-dèbèin, ké à me cí, bǎ à ké de bǎ bǎ Gèdèpòdò cǎ à gboe nyu. Gma bá mú dèbèin jè dyí, bǎ ɔ céèà dé 2 Jǒó-cèè-dèdè múe se gma díè dò. Ɔ mò gma bǎ à dǎ ma bédé sòin dé de-gbo-dè-dè múe.³⁸²

Dèbèin-dèbèin bǎ à kéà à mǔè bǎ bìi bédé, kǒ jè 2 Jǒó-cèè-dèdè cǎà kee, mò gma jéé bǎ ɔ bèin à zaa kpõin nyè. Ké ɔ nòmò dyiin bǎ zaa ké nyuñ kpõ bá gma nià ke jè dyí, sepóedé nyo díé bǎ ni bó ké wa mò nyo-cá-nyò bǎ, ké Kédéi jè ní dyiin wa wíin dye mòm. Jǒó po “màa bǎ Gèdèpòdò dǎà gǎa” náún bǎ ɔ ké bó jǎàd gboi kpõ, kà bǎ “Jízè Kédéi dyiin ma dé nyuñ-dyù-kpòdò-dyùà múe.”³⁸³ À kè Gèdèpòdò dyi gbo kpõin ní, nií, à se bédé bǎ à ké se-dè tèmèin-nyò bǎ wuɖu dũ gbo tò.³⁸⁴

Xwíniín kǒ jè Jǒó céèà céè-dèdè tǎ niìnò ke kè de bǎ céè dé céè-dèdè múe

Jǒó se 3 Jǒó-cèè-dèdè nià ke nyo jéé dò gbo tò, kee céè-dèdè bá kà Kédéi-déin-nà-nyò ké wa mǔè bǎ jè dyi kpõ nyuee jè dyí. “Bǎ Kédéi-déin-nà-nyò bǎ ké wa mǔè bǎ jè dyi kpõee”, ɔ kpa de miò ké ɔ zi kà nyo kéó nyo kà kò dò jè dyi kpõee dyí. De nià ke tèmèin nyuñ dyí kà bǎ gbo-kpõin-kpõin ni bó cóci-nyò bǎ púa ke. 2 Jǒó-cèè-dèdè po à náún bǎ à ké se nyo bǎ mu à tèmèin-dè se jǎà ke gbo dyàùn wǎe jè dyi kpõ. Ké 3 Jǒó mòm po à náún bǎ à ké se nyo bǎ mu à jǎà tèmèin-dèdè gbo dyàùn wǎe bó.

Gédyà kpõ ma bǎ-nòmò-dyiin-kpa-nyò bǎ jè dyi, kà Kédéi-déin-nà-nyò kéó ɔ mǔè bǎ jè dyi kpõ nyue, ké ɔ kpá ma wa gbo, kà bǎ “wa kèò kè peɖein kà jǎà-kǔà,” bǎ wa nià nyueñ nyee mú ke.”³⁸⁵ Kee Diótíqífi nóò ma bǎ ɔ ké à díí bǎ nià ke jè dyi kpõ. Diótíqífi mó ma nyo-vènè-kǔà bó ɔ miòm bìi dòm pũ, ké ɔ doin Jǒó àpòsò-kpèdò jè mú, ké ɔ kúmú ma Kédéi-déin-nà-nyò jéé bǎ bǎ wa se ɔ jè múàùn dyi kpáin nyee dé cóci mú.³⁸⁶

Bó Diótíqífiè kpeɖe gbà nià ke wáún wǎe, 3 Jǒó-cèè-dèdè bàin Dimítìò bó dèbèin-dèbèin bǎ ɔ bédé ma bó ɔ mǔè Kédéi-déin-nà-nyò bǎ bìie jè. Céè-dè xwáún-xwáún wè nià ke tèmèin à dyí kà à ké dèbèin-dèbèin bǎ 1 Jǒó-cèè-dèdè dá à me bédéà ke kǔà gbo poe nyue, ké ɔ tèmèin à dyí kà à ké gbo-kpõin-kpõin jéé nià bó cóci-nyò bǎ púa, kǒ jè 2 Jǒó-cèè-dèdè cǎà kee kǔà gbo poe nyue.

Júde-cèè-dè: Se-dè Tèmèin-nyò bǎ Náún-po-po

Nyo céè céè-dèdè ke kè ti ɔ céè ke

³⁸¹ 1 Jǒó 3:14.

³⁸² 2 Jǒó 1:5-6.

³⁸³ 2 Jǒó 1:7-8.

³⁸⁴ 2 Jǒó 1:10-11.

³⁸⁵ 3 Jǒó 1:5-8.

³⁸⁶ 3 Jǒó 1:9-10.

Júdè mò ma Jízèè díí-gàà. Júdè se ma Jízè hwiǵíí taba tee ké Jízè wóqó ma gíó hwè, kà ɔ díí-gàà Jíín nì ma kà ke.³⁸⁷ Dé Júdèè cèè-dèò múe, ɔ dǎin ɔ miòun “Jízè Kédèiè gbo-nì-nyò kè Jíínè díí-gàà.”³⁸⁸

Júdè-cèè-dèò kè 2 Pídè-cèè-dèò wuqu muin gbo jèe, nyo bē poe jáà kà bé Júdè bēin ma dyè cèè-dèò cèèè ti bé Pídè cèèà ɔ cèè-dèò sǵ nìinò dé zǵ mò 60s kee bó hwòdǵǵn wē.

Nyo bē kǵ gbo Júdè tò ma cèè-dèò ke

Nyo bē bé Júdè tò ma ɔ cèè-dèò gboe mò “bē mò nyo bē bé Gèdèpòò dǵà dǵ, ké bē cíà dé Gèdèpòò mòà Bǵò kee dèbèin-dèbèinò mú, ké Jízè Kédèi gmòà bé dyí tee.”³⁸⁹ Kà Júdè nyuà wùdùè kee tèmèin nyo dyí kà bé nyo bē ɔ tò ma kà ɔ cèè-dèò gboe mò ma Júù-nyò bēò nyo bē mò ma Kédèi-dèin-nà-nyò bē ke.

Xwíin kǵ jè Júdè cèèà cèè-dèò ke kè de bē cèè dé cèè-dèò múe

Júdè dǵ ɔ mó bé ɔ ké ma pó-pó jè cèè dé ɔ cèè-dèò mú.³⁹⁰ Kee sepóedé se-dè tèmèin-nyò bē nì ma dé cǵci-nyò bēò hwiè dyiè jèe, Zùù Hwèin-hwèinò nàin ma ɔ bé ɔ ké ma ɔ mǵè jáà-po-nyò bēò náún po, bé wa ké se tèmèin-dè bē se jáà kee dyi kpǵ.

De bē kǵ jè Júdè cǵ dé ɔ cèè-dèò múe keà kè:

- ɔ po nyo bēò náún bé wa ké se-dè tèmèin-nyò bēò kè waà tèmèin-dè bēò bó.
- ɔ dè zaa-wǵ-po-po mu se-dè tèmèin-nyò bē nià ke kǵ dyiin nyee me.
- À me ku dúún dé hwiǵíí-taba-taba mú.
- Dé wuqu jaǵa-jaǵa múe Júdè dǵ, “Nyo mò nyo bédéà kpé bé ɔ kéà nyu bé bē ké seà buqu, bé ɔ kéà bē ɔ dyúa dyà, bé bē ké seà kee dǵ bédé, bé bē kéà múà bédé bó ɔ díin-díinò dyúa kee, ɔ me bédé bǵin-bǵin.”³⁹¹

De Gbo-tò-cèè-dè bē seà nyo jéé dǵ gbo muè nì cǵci-nyò bēò bìi nyueí bó zǵè ke

Gbo-tò-cèè-dè bē nià ke, hwè m po níin 1 Pídè-cèè-dèò, po à kpéi bé à ké hwiǵíí-taba-taba bédé tee dé à gǵ-dyé-dyé bēò mú. Pídè cǵe jáà-po-nyò bēò gbo, ké ɔ dǵ, “Bē me dyà bē miòun bíǵíí” bó zǵè, bé “Gèdèpòò ké bē dyíí dǵ ti ɔ mu ti dyèin nyee.”³⁹² Gǵ-dyé-dyé mò de fèin xwa dé à Kédèi-dèin-nà-fèèò mú, kee dé gǵ-dyé-dyéò mánáin nyee, à mu díin-díin bédéin. Nyénéin-dǵin-dè nià ke nyue ké kpé kpá ma Kédèi-dèin-nà-nyò bē nì zǵò kíin nyee dyí bó Gèdèpòò biè jè, ké ɔ bédé bé ɔ ké Kédèi-dèin-nà-nyò bē nià zǵè kee mòun kpéi po dèkè.

Cèè-dè bē nià ke dǵ-dǵ po à náún bé à ké cí kà Kédèi-dèin-nà-nyò bē bédé bé wa ké cíe nyue. Kebi ɔ me mò wuqu bé Pídè cǵà, kà bé à me nì nyo séin bē bé wa bédé kpée xwiǵíie, mǵ 1 Jǵsè cuò-wùdù bá à díí bē mú dèbè jè dyie, mǵ 2 Jǵsè náún-po-wùdù bá jáàò dyi kpǵ jè dyie, mǵ de bé 3 Jǵs cǵà kà bé à me

³⁸⁷ Máfiò 13:55; Mǵà 6:3; Jǵs 7:3-5; 1 Kòdèintǵò 15:7.

³⁸⁸ Júdè 1:1.

³⁸⁹ Júdè 1:1.

³⁹⁰ Júdè 1:3.

³⁹¹ Jude 1:24.

³⁹² 1 Pídè 5:6.

kpõ à mǔè Kédéi-ḡeín-nà-nyò bě jè dyie, mɔɔ Júḡèè náún-po-wùḡù bá se-ḡè tèmèin-nyò běò jè dyíe, céè-ḡè běè séin cēe kà bé ḡe mò jǎà kee nyu-nyu kpa ḡe ké ɔ zi fòñò-hwòḡò séin bé nyo cē nyo ḡò gboe dyi ke. Kédéi ḡá à, bé à ké cí ḡé jǎàò mú, ḡé à fèè-wè séin mú, kà Báḡòò nyuà cēe ke.

CĚĚ-ḡÈÒ DÚÍ-JAḡA-JAḡA

ḡé zǔ hǔḡèḡè kíín-kíín niìnò múe, Kédéi-ḡeín-nà-nyò báún-báún (kè àpósò běò pàḡá) mé ma bó waà hwiḡíí-tabá-ḡèò jè. ḡé zǔ hǔḡèḡè sǔ niìnò múe, wa kpõ ma Póḡéka, ké wa ḡábá ma ɔ, sepóeḡé ɔ nóò bé ɔ ké ma nyóún-nòmò-ḡé fǔ bó Kǎáò bìi. ḡé zǔ hǔḡèḡè hīnye niìnò múe, wa cē ma màa ḡò mò Kíátiniìn, bé ɔ sò ma ḡé Èḡizánà-hwòḡò múe dúi ti bé ɔ cē ma kǎáò jǎà gbo ke.

ḡé zǔ hǔḡèḡè baḡa-bùè sè hīnye niìnò múe, wa ḡábá ma Jǔó Wákèḡè, ké wa fǔ ma ɔ xwèò, sepóeḡé ɔ po ma Báḡòò xwí-wùḡù mú jè. ḡé zǔ hǔḡèḡè baḡa-bùè sè hmñ niìnò múe, wa fǔ ma Jǔó Hósi, sepóeḡé ɔ nóò bé ɔ ké ma Wóḡóún-nyò běò Kíáḡè-còciò niìn tèmèin-ḡé běò dyi kpõ jè. ḡé zǔ hǔḡèḡè baḡa-bùè sè mènèin-ḡò niìnò múe, wa kòin ma Kédéi-ḡeín-nà-nyò kpáḡá-nyo sè mènèin-ḡò kóḡósi kòin ḡé Nágásáki-hwòḡò mú, ḡé Jèpèè-bòḡòò kǔ, ti wa nià còci-nyò běò ḡǎ dyéèn nye, ké ɔ nyue ké còci-nyò běò se ma kò-gbò ḡò kǔ ḡe fɔɔ.

Zǔ hǔḡèḡè kpáḡá-nyo niìnò múe, wa beè ma Kédéi-ḡeín-nà-nyò táázíin báún-báún ḡé Cánà-bòḡòò kǔ kè ḡé Sóviè Nyúnyò-bòḡòò kǔ ɔ kè ḡé bóḡó kpa ḡe tǔò bě kǔ. Ké zǔ hǔḡèḡè kpáḡá-nyo sè dyúáḡò niìn nià ke múe, Kédéi-ḡeín-nà-nyò bě bé wa cí ḡé Mèin-bòḡò bě kǔe, wa ni wa ḡǎ dyéèn, ké wa ni wa ḡábauñ ke bó zēè.

ḡé xwéḡé-dù séin ko bó dyie hwiè kee, Kédéi-ḡeín-nà-nyò bě ḡǎ mé bó waà hwiḡíí-tabá-ḡèò jè. Kee bó còci-nyò běò bìie, ḡe nià ke see nyue béin bé à hwòḡò ké ḡé ḡei kpá. Píḡè dyàà Kédéi-ḡeín-nà-nyò bě bé wa ni ḡǎ dyéèn nye hwiḡíi, ké ɔ ḡá, “Gèḡèpóò mò nyo kǔà kpeḡe-dyíin-nòmò-nòmò séin, bé ɔ ḡáà bě, bé bě kèò kè kéà ɔ sè-ná-sèè díin-díinò mú peḡeín ḡé Kédéi múe, ɔ miòún mue nyuún bé bě ké gbo hwè. ɔ mu bě dyi kùin, ké ɔ mu bě kpé nyíin, ké ɔ mu bě hiḡi-kpà nòmò dyíin kǔ pouñ.”³⁹³ Còci-nyò běò ḡǎ toò ḡu! Nyééin-ḡáin-ḡé nià ke ḡéè Gbo-tò-cèè-ḡé běè nyí à niìn.

Taún-kùà bě sòin ḡé CĚĚ-ḡÈÒ mú ke

Nyu taún-kùà bě nià ke, bé ɔ kée nyoñ dyí tèmèin kà bé m wǔ cĚĚ-ḡÈÒ múin nye:

1) Po Gèḡèpóò-wùḡù ḡò mɔɔ tèmèin-ḡé ḡò sòin ḡé Báḡòò múe páún bá kòin-wùḡùin-ḡé bě nià dà bíḡíie dyúáḡò jè dyí. Gèḡèpóò-wùḡù mɔɔ Báḡòò tèmèin-ḡé bé m muà céèin nye me ḡú pépà-miè wáká 5-6 dyí, mɔɔ m béin wuḡuò kpõɔ.

n. “ḡǎ-dyé-dyé ni ḡé Kédéi-ḡeín-nà-fèèò mú ke.” Cē jǎà-ḡé bě bé 1 Píḡè-cèè-ḡèò tèmèin kà kee jè, bé m ké wa jè kòin zain, bé m ké ḡe bě ḡǎ Kédéi-ḡeín-nà-nyò běò gbo kpá ḡòe hwòin-ḡé bě jii tò, hwè m po níin, còci-nyò bě nià ḡé ni bíḡí-bòḡòò kǔ ke.

k. “Gbo-kpõin-kpõin ni bó à kè Gèḡèpóò púa ke.” Céè ḡe bě à kǔ à ké nyu, hwè bé gbo-kpõin-

³⁹³ 1 Píḡè 5:10.

kpõin ké bó à kè Gèdèpòò púa nì ke, kà 1 Jǒó-cèè-dèè nyuà cēe ke.

2) M̄ me dū sǒ-kǒún-dyi-po-po dò dyí sòin dé cǎé-dè nìà ke mú. Nì hwiqĩi-péin-vòsi bǎò mu sǒ-kǒún-dyi-po-poò dò jũn dèkè.

Cèè-dè tòò bǎ bǎin m̄ gbo kpáa ke

M̄ dyi dè pàdǎ cǎé mó dè bá Múa-bǎ-cèè-dè bǎ seà nyo jéé dò gbo muεε jè dyí ní, nìí, m̄ me zà cǎé-dè bǎ nìà dà bíqĩie wuquún dèkè.

Cèè-dè bǎ wa dǎ píe po ke

Bédéè, Jéwàdà. *Kédèi-dèin-nà-nyò bǎè tèmèin-dè sùà sòin dé Bábòò mú ke: Jĩin-Júde*. Íntòvásètè Cèè-dè-nyùin-naín, 2000.

Bánaà, A. Féqò, II. *Gèdèpòò Mú-dèbè-dèbè: Dè kra dè bǎ bá Kédèi-dèin-nà-fèèò jè dyie*. Wìqĩváfèdè Cèè-dè-nyùin-naín, 2005.

Médyò, Pǒò L. (Cèè-dè wuqu kà kò dò mú-po-nyò). *Dyúsibíò: Kpáa-dè sùà bá cócìò dyie*. Kédégò Cèè-dè-nyùin-naín, 2007. (O po cǎé-dè sùà nìà ke xwí-wùdù se wuquún zàũn kàmà keε mú.)

Másià, I. Háwò. *1 Píqè*. Íntòvásètè Cèè-dè-nyùin-naín, 1991.

Másià, I. Háwò. *Jǒóè Gbo-tò-cèè-dèè (Bábò-cǎé-cèè-dè bá Dèè-wùdù Dìèò dyí, sòin dé Niù Íntónásínà-Bábòò mú ke)*. Íémà, 1978.

Wésébè, Wówènè. *Bǎ me nì bédé kǒ: 2 Píqè, 2 & 3 Jǒó, Júde*. Dèbé C. Cókè, 2010.

Cèè-dè bǎ nì Íntónéè kǒ ke

“Jǒó Wésèdè kè Kíqĩsǐò Ótòtòsi” o nì

<http://www.seedbed.com/seven-minute-seminary/>

Wésèdè, Jǒó, *Wésèdèè Dèè-wùdù Dìèò jè Kǒin-zain-zain*.

<http://www.biblestudytools.com/commentaries/wesleys-explanatory-notes/>

Céé-dé 11 Dyi-diè-dé bě ò ké gǎ jǔ dé nì sǎ-kǎún-dyi-po-poò mú ké

1. M̀ poèn hwíqííe, dé mò nyéné mòà “Bábèdǎún” wěe xwíníín dé Pídèè nyíúún-zà-zàò mú ké?
2. Dé mò de gbà jéé bé cóci-nyò běò dyé ma dyí dé 1 Pídè-cèè-dèò mú ké?
3. Dé mò de gbà jéé bé cóci-nyò běò dyé ma dyí dé 1 Pídè-cèè-dèò mú ké?
4. Wuqu mòà “màa bé Gèdèpòò dǎà gǎa kè ɔ dyú běò”, bé ɔ céèà dé 2 Jǎó-cèè-dèò múe, dé mò wuquò xwíníín sǎ běò ké?
5. Dé 1 Jǎó-cèè-dèò nàmàũn jè tèmèìn-tèmèìn múe, dé mò jǎà-dè kpa de sǎ bé à dyé dé ké?
6. Kà 1 Jǎó-cèè-dèò nyuà cēe kee, nyo bé ɔ mò Gèdèpòò dyú kee, dé mò cíí-kpèdè tā bě bé nyoũn kǎ bé wa ké dyé dé ɔ fèè mú ké?
7. Xwíníín jéèò nyé kǎ jè Jǎó céè ma kà ɔ céè-dèò tā nìin ké?
8. Nyé Júdè jǔ ma dé Jízè gbo ké?

Cĕĕ-dĕ 12
Wĕdĕbĕdĕsĭà: Jízĕ mò Bounboò

Cĕĕ-dĕò Hwòdĕ-kpàin-dĕ bĕ

Dĕ cĕĕ-dĕ nià ke mánáin nyee, dĕ-cĕ-nyòò me bĕin kpé:

(1) Bĕ ɔ ké nyo cĕĕ Wĕdĕbĕdĕsĭò-cĕĕ-dĕò ke kĕ ti ɔ cĕĕ cĕĕ-dĕò ke ɔ kĕ dĕ ɔ ni bĕ ɔ dyie cĕĕ kee dyí dyuò.

(2) Bĕ ɔ ké hĭdĭ-kpà kra dĕ bĕ ni dé Wĕdĕbĕdĕsĭò-cĕĕ-dĕò múee dyí dyuò.

(3) Bĕ ɔ ké wuɖu jĕĕ bĕ bĕ wa dĕ Wĕdĕbĕdĕsĭò-cĕĕ-dĕò me kee gboi kpàin.

(4) Bĕ ɔ ké wuɖu bĕ cĕĕà dé Wĕdĕbĕdĕsĭò-cĕĕ-dĕò múe kĕ bóqò-kpàà nyo bĕò mós-dĕ bĕ nià zĕĕ kee dyí pòin.

Cĕĕ-dĕò

Zà Wĕdĕbĕdĕsĭò-cĕĕ-dĕò Wuɖuún.

Pĕin Wĕdĕbĕdĕsĭò 3:20-21 hwiɖĭi bĕ m kĕe wĭin dyi nyu.

Kĕdĕi-dĕin-nà-nyò bĕ cí zĕò dé zĕ hĕdĕdĕ kíin-kíinò múee ni ma bó hwiɖĭi-tabá-dĕ sĕ púa. ɔ kíin-kíin niinò mò, wa dyuò ma dyí kà bĕ “Jízĕ mò Bounboò” ke.”³⁹⁴ Kĕdĕi-dĕin-nà-nyò qò-qò séin dyuò dyí kà bĕ Jízĕ bĕdĕ kpé, ké ɔ mò ɔ Bounbo ke. ɔ sĕ niinò mò, Wódòun-gòmànàò cĕe ma kà bĕ nyo séin cí dé bóqò múee me wĭin mú kà bĕ Síizĕ mò *Dòmínósi déúnásòqò*, kĕ xwíinín mòà (à bounbo kĕ à gèdĕpòò) ke.

Wódòun-nyò bĕò gbĕdĕin ma nyo báún-báún bĕ bĕ wa bĕdĕ ma hwiɖĭi-tabá-dĕ kò-kò bĕ, ké wa dĕin ma Wódòun-kǎǎò kpé-séin-bĕdĕ-nyò kee hwòdĕ. Kpáá-dĕ-sùà-dyuò-nyò pàqǎ cĕe kà bĕ Wódòun-nyò bĕò se ma Kĕdĕi-dĕin-nà-nyò bĕ gǎ dyĕin *sepòedĕ wa mò ma Kĕdĕi-dĕin-nà-nyò bĕ jĕe*. ɔ jŭ ké Kĕdĕi-dĕin-nà-nyò bĕò dyie ma mú wĭin kà bĕ Wódòun-kǎǎò bĕdĕ kpé séin nyee, nií, wa bĕáin ma dyúa mu bĕ wa ké Jízĕ biè. Kĕe wĕĕ kee, nyo bĕ ɔ mò Kĕdĕi-dĕin-nà-nyò jĕĕ kee se Wódòun-kǎǎò dyĕdĕin gmòò bĕin bĕ ɔ ké ɔ kpé-séin-bĕdĕ-nyò dĕin.

Nyo qò, bĕ ɔ gǎ ma bó dyi ti wa nià Pódékà dǎbáún wĕe dǎ, tia baɖaa, gǎmànàò tò ma wuɖu bĕ ɔ jŭ ké Pódékà dyie ma mú wĭin kà bĕ Síizĕ mò mú-hwĕ-nyòò kee ní, nií, bĕ wa ké ma ɔ buè. Kíáò diè ma Pódékà dyi, ké ɔ dǎ, “ɔ jŭ ké m dyie cĕ kà bĕ Síizĕ mò bounbo ke, ké m dyi nyóún-nòmò-dĕ fĕ bó ɔ dyúa ní, nií, dé mò dĕ gbà qò mu m gbo kpàun wĕ?”³⁹⁵ Kĕe Pódékà dyuò ma dyí kà bĕ Kĕdĕi-dĕin-nà-nyò bĕò bĕdĕ Bounbo dyúáqò nyĕnĕ ke. Kĕdĕi-dĕin-nà-nyò bĕò se nyoŭn-dyù qò kpé-séin-bĕdĕ-nyò dĕin bĕin.

Dĕ nià ke po ma zǎun-zǎun dyi bó Wódòun-nyò bĕò kĕ còci-nyò bĕ ni zĕò kíin nyee púa. Zǎun-zǎun nià ke jĕ nyue ké Wĕdĕbĕdĕsĭò-cĕĕ-dĕò cĕe Kĕdĕi-dĕin-nà-nyò bĕ ni zĕò kíin nyee gbo, ké ɔ dǎ “Jízĕ mò Bounboò.” Hwĕ m po níin, bóqò séin kĕ kĕ bĕ wa see gbo wĭin kà bĕ Jízĕ mò Bounboò kee, ɔ mò dé Bounbo kánáá pū. Wĕdĕbĕdĕsĭò-cĕĕ-dĕò tò Pódĕ wuɖu bĕò jĭi, ké ɔ dǎ:

ɔ jĕee, Gèdĕpòò dǎ ɔ dyii dŭ, ké ɔ dǎ ɔ déé dé dyii kpa. Ké ɔ dĕ ma ɔ nyĕné, ké nyĕnéò búá dyí ké ɔ zi nyĕné séin dyí, bĕ nyo séin bĕ ni dé dyóun kĕ nō bóqò-kpàà kō ɔ kĕ dé bóqò-kpàà hwuɖuee, wa dyi Jízĕ

³⁹⁴ Fèdópĭò 2:11.

³⁹⁵ *Mé-mé bĕ Pódékà nyuà bó ɔ jǎà-po-dĕò jĕee*, J.B. Đátifò cĕĕĕ jĕ.

nyénéò wó ní, wa ké kó-dù hwuḡu taba. Ké nyoŋn séín múe mú wóin wáqáá kà bé Jízè Kédéi mò Bounboò ke, bé Gèdèpòò màà Bǎò kee ké bǎin-bǎin bédé.³⁹⁶

Jízè mò Bounboò.

Wèdèbèdésìò-cèè-dèò jè kǎin-zàin-zàin

Nyo céè céè-dèò ke kè ti ɔ céèè ke ɔ kè dè ɔ nì bé ɔ dyie céè ke

Nyo céèà Wèdèbèdésìò-cèè-dèò kee dá ɔ nyéné mò Jǎó, “bé dé Jízè múee, bǎ kèò kè peḡeìn kà gǎ-dyé-dyé mú ke.”³⁹⁷ Cócì-nyò bǎ nì zǎò kíín nyee dáin ma Jǎó “ḡeín-nà-nyò bé Jízè ḡèbèà múe”. Jǎó céè Múà-bò-cèè-dèò màà Jǎó ke kè Gbo-tò-cèè-dèò tā, hwè ké ɔ céè kà Wèdèbèdésìò-cèè-dèò kè.

ɔ kàmà mú bé nyo ké ti Jǎó céè céè-dèò nìà ke jéé cáa múin wó. À nì ti sǎ dya gmòŋn dé Jǎó niin tiò mú, ti bé wa dyéin zǎò kà cócì-nyò bǎò gǎ ke. Jǎó béin dyè céè-dèò céèè bó Níwòḡò niin bóḡó-wuḡuí-kǎ-tiò baḡa, ti bé wa dyéàin cócì-nyò bǎò gǎ mǎo ke. Ké tiò sǎ niinò béin dyè ti bé Dòmítìè nìà Wóḡòun-bòḡòò nǎin dé zǎ màà (A.D. 81-96) ke múee jǎe. Éé zǎ hǎdèḡè sǎ niinò múee, gàa ḡò mò Àwídínà kee cǎe ma kà bé Jǎó céè Wèdèbèdésìò-cèè-dèò dé Dòmítìè niin bóḡó-wuḡuí-kǎ-tiò mánáin nyee.³⁹⁸ Jǎà-po-nyò báún-báún kpò ti nìà ke dyi, bé ɔ ké ti Jǎó cè Wèdèbèdésìò-cèè-dèò kee jǎ.

Jǎó nì ma dé Tóó-kpò ḡò mò Pámò, bé ɔ nì ma dé Èjìèin-dòunbiǎò wíin nyee kǎ, ké ɔ céè ma Wèdèbèdésìò-cèè-dèò.³⁹⁹ Jǎó nì ma víè-xwàḡàun dé páò mú bó ɔ jǎà-po-dèò jè. Jǎó béin ma dyè víè-xwàḡàun mue dyiin dé bóḡòò nàin-nyòò kpé mú dyeo, kee wéé kee, ɔ cǎe ma wáqáá kà bé “Jízè mò Bounboò,” mǎ seé kǎ kebi mǎ me nì fǎà-fúá-dè bǎ nì kàà mú mùèñ nyee. ɔ nì ma dé Pámò-tòò-kpòò kǎ, “sepóedé ɔ cǎe ma Gèdèpòò-wùḡùò kè zàse bé Jízè nyu ma bá Gèdèpòò-wùḡùò dyíee jè.”⁴⁰⁰ Gèdèpòò nì ma bó Jǎó gbo, hwè mǎ po níin, dé Pámò-tòò-kpòò kǎ.

Xwíin kǎ jè Jǎó céèà céè-dèò ke

Wèdèbèdésìò-cèè-dèò jǎ dyi-diè-dèò màà “Nyé mò Bounbo ké?” kee ḡǎ. Gǎ-jǎ-wùḡù nìà ke céè dé céè-dèò da-zà-zàò mú. ɔ dá, “Mana kè ḡìḡì sòin dé Jízè Kédéi màà hwòḡò-kǎ-dè-zàseò ke gboee me nì bǎ kǎ. ɔ mò nyo bǎ muà ḡíò wóḡòun wée kíín-kíínò. ɔ mò bóḡó-kpàà nàin-nyò bǎò wuḡuí-kǎ-nyò.”⁴⁰¹ Éé cócì-nyò bǎ bé wa nì gǎ dyééñ nyee gboee, Jǎó céèè, ké ɔ dá, “Jízè mò kǎá séín nì bóḡó-kpàà kǎee wuḡuí-kǎ-nyò.” Kebi bóḡó-kpàà nyo bǎò me dyéin à gǎ kee, Gèdèpòò nì bó à gbo kánáá pū.

Jǎó cǎe jǎà-dèò nìà ke jè dé hwíè tā mú:

- Bǎ mu dé cócì-dù mènèin-sǎ bǎò gboe (Wèdèbèdésìò 2-3). Jízè mò Bounbo bó ɔ cócì-nyò bǎò bìi.

³⁹⁶ Fèḡòpìò 2:9-11.

³⁹⁷ Wèdèbèdésìò 1:9.

³⁹⁸ Àwídínà, *Nyé tèmèin-dè se jǎà kee mú* 5.30.3.

³⁹⁹ Bóḡó-da-zàin-dè sòin dé www.openbible.info ke. Diè nyo bǎ nyuà kee dyi hwè bé mǎ kée kùà mú nyùin.

⁴⁰⁰ Wèdèbèdésìò 1:9.

⁴⁰¹ Wèdèbèdésìò 1:5

- Jǔó dyé ma dyí-tèmèìn-dè dò, ké dée múee, ɔ dyé ma Gèdèpòò ké ɔ dèdǔ ma dya bó ɔ zèèò kǔ, hwè ké ɔ dyé ma kà bé Jízè mò Bádáá-dyù bé ɔ dǎ to du ke. (Wèdèbèdésìò 4-5). Jízè mò Bounbo dé dyóùn.
- Jǔó dyé ma dè séín bǐ bé wa nì ma dé dyóùn kpáúh wē (Wèdèbèdésìò 6-22). Jízè mò káá-bòdò séín nì bóqó-kpàà kǔee wuquí-kǔ-nyò.

Wèdèbèdésìò-cèè-dèò wuquún-zà-zà

Ɖe mu kpáùn wēe cē-cèè-dè

Wèdèbèdésìò-cèè-dèò mò céè-dè bé ɔ cē dè bǐ mu kpáùn dé dyúá ke. ɔ jèee, ɔ zi dè kpáúh mìò dé Dèè-wùdù Ɖìèò céè-dè bǐò hwìè. Céè-dè bé ɔ kèò kè hwòìn dé Dèè-wùdù Sùàò céè-dè bǐò hwìè kee mò Dànyá-cèè-dèò. Ɖe mu kpáùn wēe cē-cèè-dè mò céè-dè bé ɔ “zà jǎà-dè bǐ bé wa vǐè ma kíín nyee da” mɔɔ “ɔ zà vǐè-dè bǐ fedè kǔìn” nyee. Ɖe mu kpáùn wēe cē-cèè-dè tèmèìn dè bǐ mò Gèdèpòò mós-dè kee nyóùn dyí.

Ɖe mu kpáùn wēe cē-cèè-dè mò céè-dè bé ɔ dè hwòìn-dè bǐ me, bé m̀ ké dè ɔ nǎ cǐín nyee múin wǔ jèe. Wèdèbèdésìò-cèè-dèò cē dɔ-sè jè, ké ɔ cē bóqó-kpàà xwííín wáqáìn jè, hwè ké ɔ cē dǐì vènè bǐ jè mìò. Ɖe nyue bé dè mu kpáùn wēe cē-cèè-dè bǐ dyíà wuquún zǎùn kàmà kee mò, hwòìn-dè bǐ nǎ déee, wa xwííín bǐò bédé kòǎn, sepóedé nyo bǐò zà hwòìn-dè bǐò xwííín mú dyíìn dé wa nììn kpèdè mɔɔ dè wa po jǎà kee mú. ɔ hwòìn kà, nyo bǐ nǎ dé bóqó-kpàà zǐìn-wákáò kǔee dú dɔ-sèò dyí bé ɔ ké dè gbà mɔɔ nǎdǐ-dèè hwòìn-dè jǔ, ké nyo bǐ nǎ dé xwíá kee mòùn dú dɔ-sèò dyí bé ɔ ké kpé kè mú-zain-zàìnè hwòìn-dè jǔ. Hwòìn-dè bǐè xwííín kò-kò bǐò bǐìn nyue bé Wèdèbèdésìò-cèè-dèò ké mú kàmà bó nyo nǎ ɔ wuquún zǎùn wēe bìì.

Ɖe dyúáqò m̀ me dyuò dyí, ɔ jǔ ké m̀ dyi hwòìn-dè bǐ nǎ dé Wèdèbèdésìò-cèè-dèò múe xwííín mú zàà mó wáqà níee mò, m̀ me dyuòè dyí kà bé hwòìn-dè bǐ kǔ jè céèà dé céè-dèò múee pǎqǎ sò dé Dèè-wùdù Sùàò mú ke. Céè-dè bǐò hwòìn kà Ɖséqò kè Wédé kè Dànyá kè Ízíkìò kè Àzédya ɔ kè Zékòwáqádyà. Vósi bǐ nǎ dé Wèdèbèdésìò-cèè-dèò múee pǎqǎ tò dè kpa dè dò mɔɔ hwòìn-dè dò jìì dé Dèè-wùdù Sùàò mú. Nyo dò dyi mó bé ɔ ké Wèdèbèdésìò-cèè-dèò wuquún, zà bé ɔ kée múin wǔ ní, nǐí, ɔ me gmò dé Dèè-wùdù sùàò mú kíín, ɔ jǔ ké ɔ dyi hwòìn-dè dò jè wuquún zàà mó ní.

Ɖe mu kpáùn wēe cē-cèè-dè mò céè-dè bé ɔ dè dè bǐ ké kpá dé dyúá ke, mɔɔ dyí-tèmèìn-dè bǐ me jéé cá ke. Wèdèbèdésìò-cèè-dèò cē dyí-tèmèìn-dè bǐ bé wa zi kpáqá-nyo tā kǔee jè. Kee dyí-tèmèìn-dè bǐ nǎ ke kpá-kpá deìn dèín dyi mìò jèee, ɔ kàmà mú bé wa ké ma wa dǐìn mú po gáná cá. Tì dòè baqáìn, kpáá-dè dyúáqò bǐìn dyè dyí-tèmèìn-dè báún-báún bédéee, bé ɔ kée nyu bé nyóùn kée jè múin wǔ nòmò dyíìn.

ɔ mu dyíìn nòmòùn bé nyo bé ɔ nì dè mu kpáùn wēe cē-cèè-dèò cǐín nyee ké hǐqì-kpà kpa dè bǐ nǎ dé céè-dèò múee dya gmò, ké ɔ zi bé ɔ ké dè séín bǐ bé céè-dèò cǐá kee dyí dyuòè mó wǐé kee dyí. Ɖè Wèdèbèdésìò-cèè-dèò múee, hǐqì-kpà vènè bǐ nì déee mò kà bé Jízè mò Bounboò ke kè kà bé Gèdèpòò bédé kpé séín nyee ɔ kè kà bé cǔcǐò dǎ to du ke. Hǐqì-kpà bǐ nǎ ke mò dè kúqúú bǐ bé céè-dèò cǐá kee dú-hwìè-cù.

Ɖe bá cée-dèdò xwíńńń mú zà jè dýíe

Kà wa nyuà Wèdèbèdésíṣò-cèè-dèdò céeè kee kò bó Gèdèpòdò-cèè-dè tòdò bẹ gbo jèee, kà nyo bẹ nyue xwíńńń mú zàà kee bédé kòèn. Kà nyoũn bẹ nyu cée-dèdò xwíńńń mú zàà kee bédé hwiè kpa de hĩnye. Ké hwiè hĩnye bẹdò séín wuqu se bí dyúádò mú sí. Kee dé Wèdèbèdésíṣò-cèè-dèdò da-zà-zà múee, à kpò fòndò-hwòdò hĩnye bẹdò séín dyí pũ. M̄ dyi de báún-báún céeé mó de bá Wèdèbèdésíṣò-cèè-dèdò jè dyí ní, níí, m̄ bèín cée-dè tòdò bẹ bẹ wa poà dõĩn mú dé céeé-dèdò mánáín nyee wuquún zàà dekè.

➔ Nyo díe bẹ gmò cée-dèdò dya kà bẹ de bẹ ɔ cèà kee dǎ kpá ke

Gèdèpòdò-cèè-dè-dyuò-nyò díe bẹ poe jáà kà bẹ de bẹ céeà dé Wèdèbèdésíṣò-cèè-dèdò múee mò de bẹ bẹ wa dǎ zṣò kpá see dé zṣò hōdèdè kíń-kíńnò mánáín-hwèin-naín, ké wa jè dǎ dyi zie. Nyo bẹ nìà ke poe jáà kà bẹ de dò-dò bẹ kṣò jè Wèdèbèdésíṣò-cèè-dèdò cèà kee kpá zṣò dé Jṣó nìin tiín, moɔ ti bẹ Jṣó nìin tiò hwèà bó dyi nyènèè ke. Wa dá Wèdèbèdésíṣò-cèè-dèdò bá zàũn-zàũn kpáà cóci-nyò bẹdò kè Wóqòun-nyò bẹdò púa kee jè dyí. Wa dá zàũn-zàũn nìà bóe dúí-jèdèin-naín déé Kédéi quà Káá-bòdòdò tóun, ké ɔ nyue ké cóciò beàin dyi dé bóqó-kpàà dà séín nyè. ɔ xwíńńń mò kpáá-dè bẹ bẹ Jṣó dyèà dé Wèdèbèdésíṣò-cèè-dèdò múee dǎ zṣò kpá see dé zṣò hōdèdè kíń-kíńnò mú.

➔ Nyo díe bẹ gmò cée-dèdò dya kà bẹ de bẹ ɔ cèà kee díe bẹ dǎ kpá ké díe bẹ sèè kpá kee

Nyo bẹ nìà ke poe jáà kà bẹ Wèdèbèdésíṣò-cèè-dèdò bá cóciò jè dyí, sòin dé cóci-nyò kíń-kíńnò bẹdò gbo ké ti bẹ dycún-dìèdò kè bóqó-kpà dìèdò muà dyiin dé Kédéi dyi-dyi sṣò nìinò múee gbo nyinie. Xwíńńń nìà ke jèee, Wèdèbèdésíṣò 1-3 cè cóci bẹdò jè dé Jṣó nìin tiò mú. Wèdèbèdésíṣò 4-19 tò kà cóciò nyu nìè ke kà, kà ɔ mu nìè nyuun kánáá pũee jì. Wèdèbèdésíṣò 20-22 dè kà Kédéi de dyi-dyìdò mu nìè nyuun wèe me. Kà ɔ nìà náa, níí, dyí-tèmèin-dè bẹ bẹ wa céeà dé Wèdèbèdésíṣò 20-22 múee mò de dòn sèà bó bẹ wa ké kpá sòin dé cée-dèdò mú ke.

➔ Nyo bẹ gmò cée-dèdò dya dé wa m̄cún nìin fòndò-hwòdò mú ke

Nyo bẹ nìà ke poèn hwiqĩ kà bẹ Wèdèbèdésíṣò-cèè-dèdò zàin à nìin se wuquún dyi wóin nìà bó déin-dè (Kédéi kè cóciò) kè de gbà (Nóó-nàmaũn kè ɔ kíqĩ-sí-nyò bẹdò) púa kee da ke. Kee wéé kee, nyo bẹ nìà ke poe jáà kà bẹ waà hwiqĩ-poin-dèdò mò de hwoin-dèdò mò de dò déi poin-poin pũ ke. ɔ jũ ké waà hwiqĩ-poin-dèdò dyiò páun nì jéé ní, níí, de bẹ céeà dé Wèdèbèdésíṣò 4-19 múee se dye ti jéé dò jì tò. Ɖèdò mò, zàũn-zàũn nìà bó Kédéi kè de-gbà-nyu-nyòdò púa, bẹ ɔ muà mánáín hwèin ti bẹ Kédéi muà de dyiin, bẹ ɔ kéà bóqó-kpà dìèdò kè dycò dìèdò dyi dè, kà Wèdèbèdésíṣò 20-22 nyuà cèe ke. Nyo bẹ nìà ke poe jáà kà bẹ Wèdèbèdésíṣò-cèè-dèdò se de jéé kà kò dò ké kpáa mu dé dyúa kee jè cè, ɔ sèin Kédéi de-dyi-dyìdò jè dòn wè.

➔ Kà nyo bẹ po déé dyúa hwòdòee nyu cée-dèdò dya gmòdò ke

Nyo bẹ nìà ke dú Wèdèbèdésíṣò-cèè-dèdò dyí kpáá-dè jéé bèè cè-cèè-dè jũ pũ. Wa gmò Wèdèbèdésíṣò 1-3 kà bẹ ɔ mò cóci bẹ nì zṣò kà dé Jṣó nìin tiò múe. Bó nyo bẹ cèà kà bẹ cée-dèdò wuqu bẹdò díe bẹ dǎ kpá, ké díe bẹ sèè kpá kee wáun wèe, nyo bẹ nìà ke m̄cún dáin de bẹ céeà dé Wèdèbèdésíṣò 4-22

múεε pàqǎ mu kpáún dé dyúa κε. Δé nyo bĕĕ niin qe dya-gmò-gmò múεε, Wèdĕbèdésìò-cèè-dĕò cĕ qe kpa qe hīnyε bĕ bé wa mu kpáún dé dyúa κεε jè. Δε bĕò mò,

- Δε kpa qe bĕ mu kpáún hwè bé zǒ táázììnnò ké dyi κε (o jè céè dé zǒ hǒdĕdĕ sǒ niinò mú). Nyoŭn bĕ dĕĕ hwòdĕ kǒ kà bé cóciò mu gǎ dyéēñ dyi gǎŭn tee bé qe séin ké mánáin hwè κε. Gǎ bé wa muà dyéin nyεε mu mánáin hwèin bó nyoŭn “gǎ-dyéin-dyéin vènĕò” tiin, ké o se hwèdĕēñ mu ké Kédĕi mu qe dyiin. Ti bé Kédĕi mu qe dyiin nyεε, nyo bĕ bé wa dǎ ma dé Kédĕi mú méin nyεε mu gǐo wódóŭn. O dǎ ná niin, níí, zǒ táázììnnò kǒ mú bé Kédĕi muà bóqó-kpàà wuquí kǒŭn wĕε mu bó dyi kòŭn.⁴⁰² Zǒ táázììnnò dǎ ziiin, wa mu nyo bĕ seà jǎà poεε zaa wǒ pouin bó “zèè púú vènĕò” dyúa.⁴⁰³ O dǎ ná niin, Gèdĕpòò mu dycún dĕĕ dò kè bóqó-kpà dĕĕ dò nyuŭn, dĕ bé nyo bĕ kǒ nyéne céèà dé Bádǎá-dyùò fĕĕ-cèè-dĕò múεε muà cíin kánáá pūε.
- Δε tòò bĕ mu kpáún hwè bé zǒ táázììnnò ké dyi κε: Tĕmĕin-dĕ nià κε taba qe kpa qe bĕ mu kpáún hwè bé zǒ táázììnnò ké dyiεε bá bo qeín. Tĕmĕin-dĕ nià κε hwòdĕ-kpàin-dĕ mò, kà bé Gèdĕpòò mu cóciò dà bóqó-kpàà kǒ zàŭn dé múà mú, ti bé “gǎ-dyéin-dyéin vènĕò” dǎ dyi zi κε. Δε nyiniin dyiin kúqúú kǒ jè Wèdĕbèdésìò 4-19 cĕà κεε tò gǎ-dyé-dyé bé Éézùdĕ-dyù bĕò muà nyuŭn dà bóqó-kpàà kǒ bó zǒ mĕnĕin-sǒ kǒ xwíniin bé cóciò muà dé dycún niin dé Jízè gboεε jii. O dǎ ná niin, níí, Kédĕi mu qe dyiin, bé o ké nyoŭn wuquí kǒ dà bóqó-kpàà kǒ bó zǒ táázììnnò xwíniin. Nii, Gèdĕpòò mu nyoŭn zaa wǒ pouin, bé o ké dycún-dĕĕ kè bóqó-kpà dĕĕ dyi dĕ.
- Zǒ táázììnnò dé-hwè-hwè (wa céè zǒ hǒdĕdĕ baqa-bùè sè mĕnĕin-tǎ niinò kè zǒ hǒdĕdĕ baqa-bùè sè mĕnĕin-hīnyε niinò mú). Nyo bĕ nià κε poε jǎà kà bé múà-bǒò mu bóqó-kpàà dà séin muŭn, bé o kée nyu bé bóqó-kpàà nyo bĕò ké dyi sédĕin kè bé wa ké gidĕi bédĕ. O xwíniin mò zǒ táázììnnò mò ti bé múà-bǒò mu to quŭn dé bóqó-kpàà dà séin dyiin dé cóciò mú κε. Zǒ táázììnnò dǎ dyi ziiin, Kédĕi mu qe dyiin bé o ké Nǒó-nàmàŭn toŭn qu gáná cá, bé o ké dycún dĕĕ kè bóqó-kpà dĕĕ xwáqáŭn zà.
- Zǒ táázììnnò dò se niĕ mu qe (wa béin dyè céè dé zǒ hǒdĕdĕ sǒ niinò mú). Nyo bĕ nià κε taba zǒ táázììnnò dé-hwè-hwèò bá po qeín. Wa poε jǎà kà bé zǒ táázììnnò dǎ ziiin, Kédĕi mu qe dyiin, kà Wèdĕbèdésìò 20:1-6 nyuà cĕε κε. Δε bé nyo bĕ poε jǎà kà bé à dǎ zǒ táázììnnò mú ni nòò κε se gbo wǒin nyεε mò, wa se zǒ táázììnnò ti jéé dò qáin fɔɔ. Kεε wa poε jǎà kà bé zǒ táázììnnò mò cóciò dyi-dyùòin-bĕ pū κε. Δε bé Gèdĕpòò qáin nyoŭn nyéneín dé zǒ táázììnnò múεε dǎ ni dé zùŭn dyiin dé kǔà bé cóciò ni nyuēñ nyεε mú. Wèdĕbèdésìò-cèè-dĕò dĕ mana bĕ bé cóciò dyéε kè fǔà-fǔá-dĕ bĕ dyi bó cóciò hwiiεε mε. Δε séin bĕĕ mánáin-hwèin-naín qĕĕ Kédĕi muà qe dyiin, bé o kĕà nyoŭn zaa wǒ po, bé o kĕà dycún dĕĕ kè bóqó-kpà dĕĕ xwáqáŭn zà bó jǎà-po-nyò bĕò bìi kè.

Δé jǎà múεε, à kpòin gbo.
 Kebi wa mε se à jǎà gbo
 nyuεε, À bédĕ buĕ-buĕ.
 Δé qe séin múεε, à kǒ dé
 nyoŭn séin jè gbo.
 Wùdùpétò Médinìò, 1627

Nyo bĕ béin Wèdĕbèdésìò-cèè-dĕò wuquúŭn zàà bé wa kée xwíniin mú zà dyiin dé kà wa niin tĕmĕin-dĕ bĕ nyu niĕ κεε mú. Kεε o jǔ ké à dyi kà à mu Wèdĕbèdésìò-cèè-dĕò xwíniin mú zàà nyuŭn wĕε Bábòò miòŭn dyi dĕ jéé ní, níí, à mε ma mú bé hwòdĕ ní kǒ qà à kòin kpèin. Nyo sǒ bĕ bé wa po Bábòò wuquò

⁴⁰² “Wuqu mòà Mèdĕqĕdĕŭn wĕε” xwíniin mò zǒ táázììnnò.
⁴⁰³ Wèdĕbèdésìò 20:11-15.

jää jéé kee béin céè-dè nà ke xwíníín mú zàà dé hwìè kò-kò bĕ mú. M̄ dyi Wèdèbèdésìò-cèè-dèò cĕín niìn, (m̄ me) dyé de bĕ m̄o ni mu de bĕ ké m̄ bá bo deín taba bé m̄ kée xwíníín mú zàà béin kà m̄ nyue múin wóo kee dyéin. Kee m̄ me ma mú, mòun k̄ò dà jää-po-nyò tòò bĕ bé wa muè múin wóun dé hwìè kà kò dò múee niìn fònò-hwòdòò bó. De bĕ nà ke mò Bábòò xwíníín-mú-zà-zà kò-kò bĕ, kee wa se kò bó de bé Bábòò cĕe gbo.

De tíín-tíín bĕ k̄ò jè Wèdèbèdésìò-cèè-dèò cĕ ke

➔ Jízè mò Bounboò

De mu kpáun wĕe cĕ-cèè-dèò zà de bé ɔ viè ma kíín nyee fede k̄oin. Wèdèbèdésìò-cèè-dèò tèmèin nyo bé Jízè jŭe kè ɔ díín-dīin gánáò nyoŭn dyí. Ti ɔ ni ma dà bódó-kpàà k̄ò kee, nyoŭn se ma ɔ díín-dīinò dyé gáná cá. Póò dāin à nyénéin kà ti dò mu dyiin bé “nyo séin bĕ ni dé dycún kè n̄ bódó-kpàà k̄ò ɔ kè dé bódó-kpàà hwuquee, wa dyi Jízè nyénéò w̄ó ní, wa ké kó-du hwuqu taba.”⁴⁰⁴ Wèdèbèdésìò-cèè-dèò zàin à niìn díín-dīin bé ɔ muà niìn bó wéa baqaa da.

Kpáá-dè kúqúú bĕe dyí-dyùòin-bĕ bĕ k̄ò jè Wèdèbèdésìò-cèè-dèò cĕa kee, wa ni dé Dèè-wùdù Sùàò mú dekè. Kee wĕé kee, dyí-dyùòin-bĕ bĕ nià ke xwíníín kpa kòè dé Kédèi-déin-nà-nyò bĕe de-cĕ-cĕ mú. Kédèi-déin-nà-nyò bĕe céè-dèò nyo nià ke néin Gèdèpóò nyuu-dè dò-dò séin jii k̄ò dé nyoŭn-dyùè cí-cí mú. À dyi J̄sòè dyí-tèmèin-dè bá Nyoŭn-dyùè Dyú-gààò jè dyíe kè ɔ dyí-tèmèin-dè bá Bádáá-dyù bé ɔ kpaà de jè dyíe dya gmò ní, níí, à dyéè kà bé de kpa de miò dé Wèdèbèdésìò-cèè-dèò múee mò kà Jízè Kédèi mò Bounboò ke.⁴⁰⁵ Jízè mò káá séin bĕò niìn Káá kè nyo-wuquí-k̄ò-nyò séin bĕò niìn Wuquí-k̄ò-nyò.⁴⁰⁶

➔ Gèdèpóò k̄ò de séin wuqún

Dé cóci-nyò bĕ ni ma kà gā dyéén nyee gboee, b̄ bá Gèdèpóò nyo-wuquí-k̄ò-k̄òò jè dyíe mò ma b̄ bé ɔ dyà de-hwòdò-k̄ò-dè-dè dé wa múe. J̄sò zà ma Gèdèpóò da, ké ɔ dá “ɔ mò nyo nià, ké ɔ ni ma, ké ɔ mò nyo kèà dyie.”⁴⁰⁷ Dyí-tèmèin-dè bá Gèdèpóò zèèò k̄ò dya dèdè jè dyí bé Wèdèbèdésìò 4-5 cĕa jèee mò de céèà dé Àzédya-wuqu-kpà 6 múee jää-kpá-kpá. J̄sò kè Àzédya dyéè kà bé Gèdèpóò hwè mú, ké ɔ bédé dya-dè-dè vènè, hwè ké ɔ bédé kpé séin nyee. Cóci-nyò bĕ bé Wódòùn-gòmànàò ni ma kà gā dyéén nyee, ti bé wa zàà ma wuquún dé Wèdèbèdésìò-cèè-dèò mú kà ti dò ni dyièñ bé “mee-dè séén ni dé dycún wĕ kè n̄ bódó-kpàà k̄òe kè dé bódó-kpàà hwuquee kè dé dyóòò múe ɔ kè mee-dè séén ni dà séin nyee” mu Gèdèpóò kè Bádáá-dyùò bàin nyee, ɔ po ma waà zùùò kpéi miò.⁴⁰⁸

➔ Gèdèpóò nyo bĕò to-du-qu

Wèdèbèdésìò-cèè-dèò tèmèin de bĕ bé Gèdèpóò dā gbo po bá nyoŭn-dyù jè dyíe nyoŭn dyí kà, de mu kpáun wĕe cĕ-cèè-dèò pàdā nyuà cĕe ke. Wèdèbèdésìò-cèè-dèò bédé de bĕe hwòin-dè pàdā dée mú, ké ɔ kàmà mú bé céè-dè-wuquún-zà-nyò dĕ bĕ ké de bĕò múin w̄ó dyeo, kee wĕé kee, b̄ bá Wèdèbèdésìò-cèè-dèò dyíe ni pùdúé cá: Gèdèpóò nyo bĕò dèè hwòdò k̄ò kà bé wa mu to duùn, sepóedé Jízè mò

⁴⁰⁴ Fèdópìò 2:10.
⁴⁰⁵ Wèdèbèdésìò 1:9-20 kè 5:6-14.
⁴⁰⁶ Wèdèbèdésìò 19:16.
⁴⁰⁷ Wèdèbèdésìò 1:4.
⁴⁰⁸ Wèdèbèdésìò 5:13.

Bounbo jèe. Wèdèbèdésìò-cèè-dèò cē à dyóún jè gbo kpé-kpé, bé ɔ kée à hwiǵii dyà kà bé ɔ bé à dyéà kee se ɔ bé kèà kpáa séin nye.⁴⁰⁹ Ðe bé bé à seà dyééh nìe mò Gèdèpòò hwòdǵò gbo-po-dè bé bá bóqó-kpàà jè dyí, bé Gèdèpòò nì ti dyééh nye. À mòà Gèdèpòò nyo bēe, à deè hwòdǵò kō kà bé à mò nyo mu to hwèin gbòò dūn wē. Bǵ mu dé Ðèòdùsìà-còcìò gboe jàdàin nyo-kpéi-po-wùdù nìà ke mánáin. Wuquò dá, “Nyo bé mò nyo du toee, ní mu wa kpé nyíin, bé wa ké dé rí gbo dyi kò dé ní zèèò kō.”⁴¹⁰

Ðe Wèdèbèdésìò-cèè-dèò nì còci-nyò bēò bìi nyueh bó zǵè ke

Ðé Wèdèbèdésìò-cèè-dèò wuquún-zà-zà múe, fàà-dè sǵ nì dé, ké nyo kǵ bé nyo ké wa dyi bàdàin. Céè-dè-wuquún-zà-nyò díé bé dá Wèdèbèdésìò-cèè-dèò kàmà múin wǵuñ, ké ɔ cēà kee kpèin wa hwiǵii mìò jèe, wa ní tinìin céè-dèò dyi fòò. Sepóedé wa ní wǵ ɔ céè-dèò cēà ke múin jèe, wa nǵò bé wa kée cǵ fòò cá.

Fàà-dèò sǵ nìin mò, nyo díé bé dyi céè-dèò wuquún zà ní, kà wa mòun nyue xwíinín mú zàà kee dǵun dé wa kpǵ kǵin, ké wa se kà nyo dǵ mòun nyue xwíinín mú zàà kee dyi kpǵò mó fòò. Nyo bé nì náa gmò céè-dèò bó kǵin pū, ké wa se ɔ díé-tíin-tíin bé céè-dèò bá dyíe bídíi. ɔ ná nì jèe, ti díé bé ní, cuò-wùdù vèné bé ɔ nìà dé Wèdèbèdésìò-cèè-dèò múe víe wa dyí, sepóedé wa dǵ-dǵ gbiqǵ kà ɔ mòun nyu céè-dèò múin wǵò kee dèin dǵun. Wuquò bé céèà dé Wèdèbèdésìò-cèè-dèò múe zi ɔ kpauñ mìò bó còci-nyò bēò bìi, bó zǵè.

Kebi Kédéi-déin-nà-nyò táázìin me kpá dyi bó zǵ dyúáqòò xwíinín nyee, bǵ bá Jízè nyo wuquí kǵ jè dyíe mu Kédéi-déin-nà-nyò bé hwòdǵuñ kùin, bé ɔ ké wa hwòdǵò-po-naín nyí kánáá pū. Mí seé kǵ kà nyo dǵ mòun me nyu Wèdèbèdésìò-cèè-dèò xwíinín mú zàà ke, wǵé kee, céè-dèò po còci-nyò bēò kpéi, ké wa de nyénéin-dáin-dè zi ɔ kpauñ mòà to-du-quee hwòdǵò kō kánáá pū.

Wèdèbèdésìò-cèè-dèò dyàà à hwiǵii kà jàà-po-nyò ké cíe nyu bó zǵè, bé wa ké to dūe béin dé wé hwèin gbo bēò múe. Cǵé-dè bá wé hwèin gbo bēò (kpáà-dè hwèin gbo bēò) jè dyíe se ɔ bé mu kpáun dé dyúà kee cē jè dyí bá tíin-tíin cá. Ðe mò ɔ kpa ɔ bá kpáà-dè hwèin gbo bēò jè dyíe mò kà à ké cíe nyu bó zǵè, bé à ké Gèdèpòò nyénéin-dáin-dè bēò hwòdǵò kō de ke. À díé bé mòà Gèdèpòò-wùdù-wáqá-nyò bēe, à me wáqá Gèdèpòò-wùdù béin à còci-nyò bēò kpéi poe bé wa ké hwiǵii-tabá-tabá bédé sǵin dé Wèdèbèdésìò-cèè-dèò mú ke. À me bó Wèdèbèdésìò-cèè-dèò wuquún zàà pū kà nyo zàà kodíko-cèè-dè wuquún bá ɔ bé nì dé dyúà kee jè dyíe, kee à me zà Wèdèbèdésìò-cèè-dèò wuquún kà bé ɔ mòò kà Gèdèpòò Wuquò bó ɔ nyo bēò bìi bó zǵè ke.

CǵÉ-ÐÈÒ DÚÍ-JAÐA-JAÐA

Jǵò kè Beté Sànáà mò ma Gèdèpòò-wùdù-kpa-nyò bé dé Cánà-bòdǵò kō, ti bé Kómúnè-sǵjà bēò poà wa bídí-hwòdǵò to kō, zǵ mòà 1934 kee múe. Wa kpǵ ma gaaò kè ɔ gmàà, bé wa mò ma nyo gmò sǵ bēe. Wa mó bé nyo bēò ké ma wa wídí dǵ nyí jèe, wa kpǵ ma wa, ké wa kpa ma dé Miàósìò-hwòdǵò mú. Nyo dǵ diè ma wa dyi dé hwièò kō, ké ɔ dá, “Ðé bé nì muéh nyé?” Ké Jǵò Sànáà jǵ ma ɔ gǵ, ké ɔ dá, “À se de nyo bēé mòun ké mué nìe dyuòò, kee ɔ dyi à mòun jè jǵin, à nì dyóún muéh.”

⁴⁰⁹ ɔ hwòin kà: 6:1-7:8 cē bóqó-kpàà jè; 7:9-8:6 cē ɔ bé nì dé dyóún wēe jè. 8:7-11:14 cē bóqó-kpàà jè; 11:15-19 cē dyóún jè.

⁴¹⁰ Wèdèbèdésìò 3:21.

Wèò nyo ko ma bó dyíεε, Kómónè-sòjà bɛ̀ò cɛ̀ ma Jǒ́ kè Beté Sànáà dúí. Jǒ́ tò ma ɔ̀ gbo-tò-cèè-dɛ̀ hwèìn gbòò dé nyo bɛ̀ kpá ma ɔ̀ gbo dé ɔ̀ kùàò múεε gbo, ké wa pádàìn ma céè-dɛ̀ò waà dyú-màà-dyú gbóò dɔ̀è mú-po-dɔ̀. Dé céè-dɛ̀ò dúí-jɛ̀dɛ̀ìn-naín nyεε, wuɖu bɛ̀ nià ke céè ma dé, “Ɔ̀ dyi à jè jǔ̀ìn, kebì à me mé mɔ̀ɔ̀ à me cíέ, bàìn-bàìn me ni Gèdɛ̀póò kɔ̀.” Jǒ́ kè Beté Sànáà nyuò ma jáà-dɛ̀ bá Wèdɛ̀bèdɛ̀sǐ̀ò-cèè-dɛ̀ò jè dyíεε dyí nòmò dyíìn cá. Ɔ̀ mò: Jízè mò Bounboò, ké ɔ̀ mò nyo mu to hwèìn gbòò duùn. Kebì à me mé mɔ̀ɔ̀ à me ni cíέ nyεε, Gèdɛ̀póò kɔ̀ dɛ̀ séín wuɖuí, ké ɔ̀ hwìè bɛ̀ò sédɛ̀ìn dyí.

Taún-kùà bɛ̀ sòìn dé Cɛ̀é-dɛ̀ò mú ke

Nyu taún-kùà bɛ̀ nià ke, bɛ̀ ɔ̀ kée nyoũn dyí tɛ̀mèìn kà bɛ̀ m̀ wɔ̀ cɛ̀é-dɛ̀ò múìn nyε:

1) Zà bó taún-kùà bɛ̀ nià dà bídííεε dyúádò, bɛ̀ m̀ kée nyu:

n. Po Gèdɛ̀póò-wùɖù dò mɔ̀ɔ̀ tɛ̀mèìn-dɛ̀ dò sòìn dé Bábòò múεε páún, bɛ̀ ɔ̀ kè cuò-wùɖù bɛ̀ muà cóci mènɛ̀ìn-sǐ̀ bɛ̀ò gboεε dò ké gbo muìn. Ɔ̀ me mò Gèdɛ̀póò-wùɖù bɛ̀ ɔ̀ béìn ni cóci-nyò bɛ̀ò gbo kpáa ke. Gèdɛ̀póò-wùɖù mɔ̀ɔ̀ Bábòò tɛ̀mèìn-dɛ̀ bɛ̀ m̀ muà céèìn nyεε me dú pépà-miè wáká 5-6 dyí, mɔ̀ɔ̀ m̀ béìn wuɖuò kpɔ̀.

k. M̀ dyi Wèdɛ̀bèdɛ̀sǐ̀ò-cèè-dɛ̀ò wuɖuún zà ní, ɔ̀ wuɖu-kpà bɛ̀ò nyé cɛ̀ dɛ̀ bɛ̀ ni dà bóqó-kpàà kɔ̀ kpáun wɛ̀ε jè, ké ɔ̀ wuɖu-kpà bɛ̀ò nyé cɛ̀ dɛ̀ bɛ̀ ni dé dycún wɛ̀ε jè ké. Céè nóó-gm̀nù dò, bɛ̀ déε múεε, m̀ ké dɛ̀ Wèdɛ̀bèdɛ̀sǐ̀ò-cèè-dɛ̀ò cɛ̀ bá kà dycún nyu niè ke kè dɛ̀ bɛ̀ ni dà bóqó-kpàà kɔ̀ kpáun wɛ̀ε dyí pòìn. Xwɛ̀ dɛ̀ bɛ̀ nià dé dycún wɛ̀ε nyu kòè bó à dɛ̀ se dɛ̀ kpa bɛ̀ nià dà bóqó-kpàà kɔ̀εε gbo ké?

2) Dú sɔ̀-kɔ̀ún-dyi-po-po dò dyí sòìn dé cɛ̀é-dɛ̀ nià ke mú. Ni hwiɖíi-péìn-vòsìò mu sɔ̀-kɔ̀ún-dyi-po-poò dò jǔ̀ìn.

Céè-dɛ̀ tòò bɛ̀ béìn m̀ gbo kpáa ke

M̀ me dú sɔ̀-kɔ̀ún-dyi-po-po dò dyí sòìn dé cɛ̀é-dɛ̀ nià ke mú. Ni hwiɖíi-péìn-vòsì bɛ̀ò mu sɔ̀-kɔ̀ún-dyi-po-poò dò jǔ̀ìn dɛ̀kè.

Céè-dɛ̀ bɛ̀ wa dǎ píé po ke

Góúndèdɛ̀, Sɛ̀nédɛ̀ N. Kénè L. Jétèdɛ̀, Sǎà Hásàqà, Jr., C. Máávììn Pétè, kè Waqabó L. Tòmósi. *Wèdɛ̀bèdɛ̀sǐ̀ò-cèè-dɛ̀ò dya-gm̀ò-gm̀ò dé hwìè hĩĩnyε mú. Zǔ̀ndɔ̀vǎà, 1998.*

Góúndèdɛ̀, Sɛ̀nédɛ̀ N., Dáwèdɛ̀ L. Bókò, Kénè L. Jétèdɛ̀, Waqabó B. Sínípò, kè Kédégì A Bédésììn. *Zò Táázììnò dya-gm̀ò-gm̀ò dé hwìè tǎ mú, ɔ̀ ke dɛ̀ bɛ̀ mu déε dɛ̀ín kpáun wɛ̀. Zǔ̀ndɔ̀vǎà, 1999.*

Góúndèdɛ̀, Sɛ̀nédɛ̀ N., Áqììn Hóòbógò, Kédégì A. Bédésììn, kè Dókàqà J. Móò. *Dyí-tɛ̀mèìn-dɛ̀ tǎ bá Kédéi cóciò dà bóqó-kpàà kɔ̀ zà jè dyíε: Kédéi mu dà ɔ̀ nyo bɛ̀ò zàùn hwè bɛ̀ nyoũn gǎ-dyé-zò mènɛ̀ìn sǔ̀ò ké dyi mɔ̀ɔ̀ Hwè bɛ̀ Gèdɛ̀póò dyoqòò ké dyi mɔ̀ɔ̀ Nyoũn gǎ-dyé-dyéò mu dyi ziin hwè. Zǔ̀ndɔ̀vǎà 2010.*

Ósíbòè, Gánáìn. *Wèdèbèdésìò*. Békò, 2002.

Wódòzì, Káwòdò. *Békò Bábò-cé-cèè-dè Dìè: Wèdèbèdésìò*. Békò Héè Céè-dè-nyùn-naín, 2012.

Céè-dè bě ni Íntónéè kō ke

“Wèdèbèdésìò-cèè-dèè cē dε bě mu kpàùn wēε jè” ɔ̀ nì dε <http://www.seedbed.com/seven-minute-seminary/>

Wésèdè, J́ó. Wésèdèè Céè-dè bá Dèè-wùdù Dìèò jè kōin zain jè dyé.
<http://www.biblestudytools.com/commentaries/wesleys-explanatory-notes/>

Céé-dè 12 Dyi-diè-dè bĕ ò ké gǔ jǔ dé ò sǎ-kǔún-dyi-po-poò mú ke

1. Dé mò wuqu mà “Sízè mò *Dòmínósi déúnásòqò*” bĕ wa céèà dé zǎ hǒdèdè kíín-kíínò múeε xwíníín nyé?
2. Dĕ tóó-kpò mà Pámò keε bèdèìn dyí ké?
3. Tiò nyé Jǒó bĕìn ma dyè Wèdèbèdésǐò-cèè-dèò céèè ké?
4. Zεdε hwìè tā bĕ kǒ mú Jǒó cĕε kà bĕ Jízè mò Bounboò ke.
5. Zεdε dε sǒ bĕ bĕ dε mu kpáùn wĕε cĕ-cèè-dè nyu ke..
6. Zà hwìè hīinye bĕ kǒ mú nyoŭn bĕ gmò Wèdèbèdésǐò-cèè-dèò dya keε xwíníín mú dé wuqu gbĕĩ-gbĕĩ mú.
7. Zεdε dε kra dε hīinye bĕ bĕ Wèdèbèdésǐò-cèè-dèò dá wa mu kpáùn dé dyúa ke.
8. Zεdε dε tíín-tíín tā bĕ kǒ jè Wèdèbèdésǐò-cèè-dèò cĕ ke.

CÉ-dè 1 Dyi-diè-dè bĕò gǔ-jǔ-wùdù bĕ

1. Sòin dĕ dyódó-dyi-páin-naínò ké dĕe xwáqáún-wódóin-naínò muĕe, zedĕ gbĕĕ tā bĕ bĕ nyo zi mú hwĕ nyo dyi dĕ Fédésìà-bòdòò kǒ nyini ke
Dyòòò wíin Tođo-bòdò bĕ Júdà gbàùn-fúqúáà
2. Xwĕ Sèméqìà-bòdòò nyo dĕ kpaà dĕ Jízèè kǔàà mú ké?
O ni bó Júdà-bòdòò kè Gáqàqíi-bòdòò púa. Júù-nyò pàqđà ní mu ma dĕ. Jízè mu ma dĕ bĕ o ké ma màa nì ma kà bó ní-bìò wíin nyĕe Gèdĕpòò-wùdù gbo wáqđà.
3. Zedĕ dĕ tā bĕ bĕ Gídíi-wùdù nyo ma bó cóci-nyò bĕ nì zǒò kíin nyĕe bìi ke.
Gídíi-wùdù dĕè wa po ma, ké wa bein ma múà-bòò dyi.
O mò wuđu jéé kǒ mú wa bein ma Gèdĕpòò-wùdù cĕe miò ke.
Wa po ma Dèè-wùdù Sùàò Gídíi-wùdù mú.
4. Dè gidíi bĕ Wódóùn-bòdòò nyĕe ké bóqó-dù bĕ bédĕ ma kee me.
Gidíi nà ke nyĕe ké nyoŭn séin bein ma Wódóùn-bòdòò gánáò dà séin muĕ, bĕ nyo dò ké se wa dyi diè.
5. Zedĕ dĕ híinye bĕ bĕ Júù-nyò bĕò nyo ma dĕ waà cóci-gbò bĕò mú ke.
Wa bièin ma dĕ Gèdĕpòò. Wa tĕmèin ma dĕ dyú bĕ dĕ.
Wa cĕin ma dĕ zaa bĕ bá Gèdĕpòò dyíe kè bóqó-zàà bĕ. Wa dèin ma dĕ dósò tòò bĕ.
6. Tĕmèin-dĕ bĕò nyĕ Fáqòsìi-nyò bĕò kè Kédéi-dĕin-nà-nyò bĕò peqĕin ma mú ké?
Gĩo-wódó-wódó, ínjà bĕ, baà-baà, Mèsadyàò dyi jè, o kè Dèè-wùdù Sùàò kpéin-dyé-dyé.
7. Đé mò zain gbo jéé nì ma bó Fáqòsìi-nyò bĕò kè Sáyùsìi-nyò bĕò púa bá waà tĕmèin-dĕ bĕò jè dyí ké?
Sáyùsìi-nyò bĕò se ma kpáá-dĕ-cĕ-nyò bĕò céè-dĕ bĕò jè dyi kpò. Wa se ma Júù-nyò bĕò tĕmèin-dĕ bĕ bá ínjà bĕ kè zùù bĕ o kè gĩo-wódó-wódó dyíe dyi kpò.
8. Zedĕ xwíníin sǒ bĕ kǒ jè wa poà Dèè-wùdù Đìèò céè-dĕ bĕò páún wĕ.
Tĕmèin-dĕ se jǎà kee jè
Cócì-nyò bĕò gǎ-dyéin-dyéinò jè
9. Zedĕ bo-bĕ tā bĕ nyo bĕò nyùin kǔà mú bĕ wa dyaà céè-dĕ bĕ nà dĕ Dèè-dùdù Đìèò múe gǎ dĕ céè-dĕ tòò bĕò hwĕ ke.
Céè-dĕò céè-nyòò me mò àpòsò mɔɔ o kè àpòsò dò me nyo kǔà hwĕ.
Cuò-wùdù nà dĕ céè-dĕò múe kè dĕ bĕ céèà dĕ Dèè-wùdù Sùàò múe me muin gbo. O me mò bǒ bá Jízè jè dyí jéé ke. O me bein nyoŭn zùù kpéi poe.
Cócì gánáò bédĕ bĕ wa ké céè-dĕò dyi kpò hwĕ.
10. Wuđu mòà “céè-dĕ bĕò dyí-sédéin-sédéin” nyĕe, dĕ o zain kōin bá Dèè-wùdù Đìèò jè dyí ké?
O mò kà bĕ céè-dĕò nyo à bédĕà kǎun wĕe kè céè-dĕò nyo jéé bĕ nyo bĕò céèin zǒò kà sǒ kee muin gbo ke.

CĚ-dĚ 2 Dyi-diè-dĚ bĚò gǔ-jǔ-wùdù bĚ

1. Đé kǔ jè à dǎin múà-bǔ-cèè-dĚ kíin-kíin tǎ bĚò cèè-dĚ bĚ kǔ wuqu muin gboεε ké?
Sepóεε wa tǎo cĚ kpáá-dĚ bĚ jè dĚ hwìè dyúáqòò mú.

2. Céè dĚ tǎ bĚ nyue zàse kà bé Máfiò céè ma ɔ céè-dĚò Júù-nyò bĚò gbo ke.
Po bó tǎ bĚ kǔ: ɔ se Júù-nyò bĚò kpede jè kǔin zain

ɔ céè vósi bĚ sò dĚ Dèè-wùdù Sùàò múεε miò

ɔ néin dĚ bĚ bé Dèè-wùdù Sùàò cĚà bá Jízè jè dyíεε jáà kpá jè jì kǔ miò

ɔ céèè, ké ɔ dǎ, “Kǎá-bòqò nìà dĚ Dyóún wĚ”, keε ɔ se níin, “Gèdèpòò Kǎá-bòqòò.”

3. ZedĚ hiqì-kpà kpa dĚ tǎ bĚ nì dĚ Máfiò-cèè-dĚò mú ke.

Jízè mòà Kǎáò kè

Jízè mò nyo kǔ jè Dèè-wùdù Sùàò cĚ zǔò kà ke

Jízèè Gèdèpòò-wùdù bĚò

4. ZedĚ hiqì-kpà kpa dĚ tǎ bĚ nì dĚ Máà-cèè-dĚò mú ke.

Jízè mòà Gbo-ni-nyòò ke

Jízè mòà Gèdèpòò Dyú-gààò ke Vìè-dĚ bá Mèsádyàò jè dyíε

5. ZedĚ vìè-dĚ tǎ bĚ kǔ jè Máà cĚà bá Mèsádyàò jè dyíε, bé m kè wa dò-dò jè kǔin zain.

Zùù gbà bĚ: Jízè se mó bé ɔ kè wa ké ma búin xwĚin fɔɔ

Nyo bĚ ɔ kánáin ma dyi ke: Jízè se mó bé nyo kúqúú bĚ nì ma dyi-káná-káná móúh wĚε ké ma ɔ fùà-fúá nyùin miò.

Đéin-nà-nyò bĚò: Wa séè ma Jízè mòà Mèsádyàò keε nyuu-dĚ bĚò múin wǔ ke.

6. Đé à dyuò dyí bá TíófèdĚ jè dyí ké? Ké dĚ à dyuò dyí bá Đúù jè dyí ké?

TíófèdĚ mò ma Wódóún-gòmànàò nyo dò; ké ɔ béin ma dyè jáà-po-nyò dĚ jūε

Đúù mò ma xwì-hwǐò, ké ɔ mò ma Bódó-dù kà kò dòè nyo, bé ɔ kè Póò nain ma mú ke.

7. Đé Cásedónià-nyò bĚè Jáà-po-dĚò tèmèin bá nyo bé Jízè jūεε jè dyí ké?

Jǎà jéé ɔ mò Gèdèpòò, hwè ké ɔ mò nyoŭn-dyù

8. ZedĚ hiqì-kpà kpa dĚ híinye nì dĚ Đúù-cèè-dĚò mú ke.

Jízè mò Nyoŭn-dyùè Dyú-gààò. Jízè mò bódó-kpàà nyo bĚò Póin-nyòò.

Baà-baà dĚ-kpa-kpa Zùù Hwèin-hwèinò dĚ-kpa-kpa

9. Tòè dyí-tèmèin-dĚ tǎ jì sòin dĚ Đúù-cèè-dĚò mú kà bé Jízè kpá ma gǎ-dyé-nyò bĚ gbo ke.

Po bó tǎ bĚ kǔ: Bádǎá-dyí-gmò-nyò bĚò

Màa bĚ kè Jízè nyu ma kǔà ke

Zákìò

Sèméqlà-nyò bĚò

Đε-gbà-nyu-nyò nì ma kà bó kóqósiò kǔ ke

10. Tò kǔà bé Zùù Hwèin-hwèinò nyu ma ti bé Jízè nìà dà bódó-kpàà kǔεε dyí-tèmèin-dĚ tǎ jì.

Po bó tǎ bĚ kǔ: Jǔò Nyo-níɔ-po-nyòò, Ìqésébé kè Zékòwáqádyà Kà Jízè dĚ nyuà zùù kǔ niè bó ɔ jè ke

Símìò

Jízèè níɔ-kpá-kpáò

Jízè mú-dǔ-dǔò

Kǔà bé Jízè nyuà dĚ Gádǎqfi-bòqòò kǔ ke

CÉ-dè 3 Dyi-diè-dè bĕò gǔ-jǔ-wùdù bĕ

1. Xwíníínò nyé kǔ jè dɛ Pódékà cĕà bá Jǒó-cèè-dèò céè jè dyíεε kpaá dɛ ké?
Pódékà mò ma Jǒóè dɛín-nà-nyò.
2. Xwíníínò nyé kǔ jè Jǒó céè ma kà ɔ múà-bǔ-cèè-dèò ké?
“Bé bĕ kée jáà po kà bé Jízè mò Kédéì mòà Gèdèpòò Dyú-gààò ke, bé hwiqǐi-tabá-tabá nià ke kée nyu bé bĕ ké fĕè bédé dɛ ɔ nyénéò mú.”
3. Xwĕ ñ nyu xwíníín kǔ jè Jǒó céè kà keε dyéè dɛ ɔ múà-bǔ-cèè-dèò mú ké?
ɔ cĕ dɛ “dàbàin-dè” mènĕin sǒ, bé wa nyue zàse kà bé Jízè mò Kédéìò keε jè.
ɔ céèè dɛkè kà bé Jízè miòùn cĕε kà ɔ mò Gèdèpòò ke.
4. Dè Jǒóè céè-dèò da-zà-zàò tèmĕin nyo dyí bá Jízèè bǎ niin bǎ bĕò jè dyí ké?
ɔ mò “zùñ-gbò-xwíníín” bĕ ɔ tèmĕin Jízè nyoñ dyí kà bé ɔ mò Gèdèpòò Wuqu muà niin kánáá pūε.
5. Zedɛ “dàbàin-dè” mènĕin-sǒ bĕ kǔ jè céèà dɛ Jǒó-cèè-dèò mú ke.
ɔ zĕin ní-pèè wáin mú dɛ Kénà-hwòdòò mú ɔ kánáin gǔmàná-nyò dòè dyú dyi dɛ Kòpánìà-hwòdòò mú
ɔ kánáin gàa bo mé-mé dò dyi dɛ Bèzátà dòunbiǎò wíin ɔ nyí nyo-kpò táázǐin hmĕñ dji-dè
ɔ nà ní kǒin ɔ kánáin dyédéin-dyi-kpè-gàà dò dyi
ɔ zà Dázèdè gǐo
6. Jízè dá ɔ mò Gèdèpòò. Tò dɛ tā bĕ bé wa nyue zàse keε jìì.
Dɛ Jízè cĕà Nìkòdíma gbo ke
Dɛ Jízè cĕà Sèmédjìà-mààò gbo ke
Dɛ Jízè cĕà ti ɔ kánáin kà gààò dyi dɛ Bèzátà dòunbiǎò wíin nyo
Dɛ Jízè cĕà ti ɔ dǎà nyo táázǐin hmĕñ dji-dè nyí ke
Dɛ Jízè cĕà dɛ Beè-dyù-hwòò kǒ ke
Dɛ Jízè cĕà, bé ɔ dyi níin, “Hwè bé Éébòdòhĕè ké ma niεε, ñ ni ma” ke
7. Dè Júù-nyò bĕò nàin-nyò bĕò cĕ ma, ti bé Jízè cĕà kà bé ɔ sò dɛ dycún wĕε ké?
Wa mó bé wa ké ma ɔ dábá.
8. Dè Jízèè baà-wùdù bó ɔ “Sáa-zà-nyò Vĕnĕ” jǔ jè dyíε múεε, dɛ mò dɛ tā bĕ kǔ jè ɔ baà ma kà ké?
ɔ baà ma ɔ miòùn bìi: bé ɔ ké ma díin-dĕin bédé dylin dɛ Bǎò mú
ɔ baà ma bó ɔ dɛín-nà-nyò bĕò jè: bé Gèdèpòò ké wa dyí gmò kè bé ɔ ké wa mú hwo
ɔ baà ma jáà-po-nyò séin bìi: bé waà gbo-kpōin-kpōinò ké wa zàse nyu dɛ bódó-kpàà nyo bĕò gbo

CÉ-dè 4 Dyi-diè-dè bèò gǔ-jǔ-wùdù bè

1. Đé kǔ jè Ēfésà-hwòdòò jè kpa ma kà dè dè Póò gbo dè ɔ bǔ-nòmò-dyíin-kpa-kǔàò mú ké?
Ɔ mò ma Wódóùn-bòdòò wáká mǎà Ésià kee dibà-hwòdò.
2. Đé kǔ jè Wódóùn-hwòdòò jè kpa ma kà dè dè Póò gbo dè ɔ bǔ-nòmò-dyíin-kpa-kǔàò mú ké?
Ɔ mò ma Wódóùn-bòdòò gánáò dibà-hwòdò.
3. Wódóùn-bòdòò nàin-nyò bèò nyé dyéin ma kà cóci-nyò bè ni zǔò kíin nyee gǎ ké?
Níwòdò kè Dòmítìè
4. Đé kǔ jè zǔ mǎà 50 kee gbo-dè-dè kè zǔ mǎà 60 kee dè mánáin béàin dyè ti wa cée Àpósò-cèè-dèè kee jǔe ké?
Đé Àpósò-cèè-dèè dúí-jèdèin-naín nyee, wa po Póò kpòdò dèin. Wa sée ɔ dábá jè gbo po ke.
5. Zedè dè tā bè bá *kéwédémà*, mǎà bǔ jéé bè bé àpósò bèò cè ma kà kee jè dyie.
Kà bé Jízè mò Bounboò ke
Jǎà-dè bè bá múà-bòò jè dyie
Pó-pó bé Gèdèpòò Jíájèò nyue ké nyo bédèà dyiin dè hwidǔi-taba-taba mú ke
6. Nyé mò Kédèi-dèin-nà-nyò kíin-kíin bé wa dábá ma bó jǎàò jè ké?
Ɔ mò Síqíbiin
7. Đé gǎ-dyéin-dyéin bé wa nyu ma kà Kédèi-dèin-nà-nyò kíin-kíin bèò búee nyu ma ké?
Ɔ nyue ké Kédèi-dèin-nà-nyò bèò sò ma Jùdúsèdèin-hwòdò mú, ké wa mu ma bódo tòò bè kǔ.
8. Hwòdòò nyé kǔ mú nyo-dù kò-kò bè ni zǔò, ké bǔ-nòmò-dyíin-kpa-nyò pàdǎ ni ma cóci ni ma déee mú ké?
Átià-hwòdòò
9. Zedè dè híinye bè bé tòò-biò bè ni ma dè Jùdúsèdèin-hwòdòò múee dá Bódò-dù kà kò dò bèè nyo bè kpò ma Kédèi dyiee me nyu ma ke.
Wa me bó dij-dè bé wa dǎ kùun-kpò gbo sáa zàin nyee dje
Wa me bó suaqè kǔ bunu bé wa paqà dyi, ké ɔ mé kee dje
Wa me bó suaqè-nyòmòò dje
Wa me táa gbàdàun-po-po dyi
10. Đé mò dè nòmò dyíin kpá ma dè Póò kè Bànábàà gbo-zain-zainò mú ké?
Sáqè béin ma kpé bó cóci-kǔàò nyu jè.
Kpé kpá ma Póò kè Bànábà dyi bó kǔà nyu jè, sepóedé wa sǔò dǎ ma gbo zain jè.

CÉ-ḡÈ 5 Dyi-diè-ḡÈ bĕò ḡĕ-jŭ-wùḡù bĕ

1. Zedĕ xwíníín bĕ kĕ jè Pòò cĕè kà Wóḡómà-cĕè-ḡÈò kĕ tã.
Xwíníín jĕéò mò: bĕ ɔ kĕ ma gbo-kpõin-kpõin bó Júù-nyò bĕò kè Bódó-dù kà kò ḡò bĕĕ nyo bĕò púa dyà.
Xwíníín bá ɔ miòùn jè dyíe: bĕ ɔ kĕ ma gbo-kpá-kpá dyé bĕ ɔ kĕ Gèḡèpòò-wùḡùò ḡé Sèpèin-bòḡòò kĕ kpa.
Xwíníín hwèin gbòò: bĕ ɔ kĕ tèmèin kà bĕ à ḡă dyí sĕḡĕin bó Gèḡèpòò gbo kĕ
2. Zedĕ jãà-ḡÈ tã bĕ bá múà-bĕò jè dyí, bĕ wa nì ḡé Wóḡómà-cĕè-ḡÈò da-zà-zàò mú kĕ.
Kpáá-ḡÈ-cĕ-nyò bĕò cĕ ma ɔ jè ḡé Dèè-wùḡù Sùàò mú.
ɔ tèmèin kà bĕ Jízè mò Mèsádyàò jãà, hwè kĕ ɔ mò Gèḡèpòò Dyú-gàà kĕ.
ɔ mò kpé bĕ ɔ póin kà nyoŭn séin bĕ wa bĕḡé hwiḡĭi-taba-taba kĕ.
ɔ zàin Gèḡèpòò mú-hwè-hwèò nyoŭn séin bĕ wa bĕḡé hwiḡĭi-taba-taba kĕ da.
3. Zedĕ nyo-dù tã bĕ bĕ zaa muà kpõùn ḡé Wóḡómà 1-3 mú kĕ.
Bódó-dù kà kò ḡò bĕĕ nyo bĕò, hwè m po níin nyo bĕ seà Gèḡèpòò dyí dyuò kĕ
Nyo bĕ mò kpeḡe gbà nyu-nyò kĕ Júù-nyò bĕò
4. Ḋé Wóḡómà 6 múe, nyo ḡò diè ḡei, kĕ ɔ ḡá, “À me nì nà nàmàŭn nyuĕn tee, bĕ Gèḡèpòò kpeḡe-dyíin-nòmò-nòmòò kĕ dyí vòĕn zil”? Pòò jŭ ɔ ḡĕ, kĕ ɔ ḡá,
Ti à kpá ma níò ḡé Kĕḡĕi múe, à mé ma bó nàmàŭn gbo. Kĕ à se nàmàŭn mú cíe béin ḡe.
5. Ḋé mò ḡĕ-jŭ-wùḡù tã bĕ Pòò tò bá Wóḡómà 7:7-25 jè dyí kĕ?
Pòò nì à Kĕḡĕi-ḡéin-nà-fĕè jĕéò jè cĕiín.
Pòò nì jãà-po-nyò bĕ ɔ se mú hwè kĕ jè cĕiín.
Pòò nì jãà-po-nyò bĕ ɔ ḡă ti dyé bĕ ɔ kĕ Kĕḡĕi bìl kùà nyuĕe jè cĕiín.
6. Pòò cĕ Éázùḡùè-nyò bĕò ḡe tã gbo bá waà se jãà poò jè dyí. Zedĕ ḡe tã bĕò.
Gèḡèpòò nyéneín-ḡáin-ḡÈ bĕò mò bó nyo bĕ bĕḡé hwiḡĭi-taba-taba kĕ ḡòùn bìl.
Gèḡèpòò ḡă Éézùḡùè-dyù bĕò sepóḡé wa se hwiḡĭi-taba-taba bĕḡé jè.
Éézùḡùè-nyò bĕò bó-bòò mò bó ti wè xwíníín, ɔ se sè-ná-sèè tiín.
7. Sòin Wóḡómà 12-15 múe, zedĕ hwìè tã bĕ kĕ mú à muĕ dyí dyuòùn kà bĕ à nì cíĕn ḡé Gèḡèpòò hwiḡĭi-taba-taba mú kĕ.
Zà bó tã:
À mu à zùŭn-nyíi-ḡÈ bĕò kùà mú nyùin bĕ à kĕ nyo tòò bĕ gbo kpá.
Kà à mu nyo tòò bĕ kpõo nyuùn wĕe muĕ mú zàùn kà bĕ à mò Kĕḡĕi-ḡéin-nà-nyò bĕ jãà kĕ.
À mu nyo bĕ bĕḡé à kpé kōin nyĕe wuḡu nyuùn.
À mu ḡe gmaò cĕe nyuùn dyìin ḡé ḡĕbĕin-ḡĕbĕin mú.
À mu ḡiḡĭ jè cĕin, kĕ à se à ḡí ḡò zaa wō poé mu.
À mu ḡĕbĕin-ḡĕbĕin jè cĕin, kĕ à se ḡe kĕe nyu bĕ à ḡí ḡò kĕ buḡuĕe ɔ hwìèò dyí poé mu.
À mu Kĕḡĕi bo-bĕ kĕḡí sĭin.

CÉ-dè 6 Dyi-diè-dè bĕò gǔ-jǔ-wùdù bĕ

1. Đé kǔ jè Kódèin-hwòdòò jè kpa ma kà dè dè Póò gbo dè ɔ Bǔ-nòmò-dyĩin-kpa-kũàò mú kĕ?
Dè hwòdòò nì ma kà kee mò ma mée qua-pòin naín bó bóqó gánàò bìì.
2. Nyé kè Póò nì ma mú naín ti wa dèà còcìò dyi dè Kódèin-hwòdòò múee kĕ?
Àkúdà kè Pìqìsìqà
3. Fũà-fúá-dè bĕò nyé nì ma dè Kódèin-hwòdòò mú kǔ jè Póò dyi ma kà wa gbo céè kĕ?
Nyo bĕò zàin ma gbo; kĕ wa nì ma nàmàũn nyueñ bó nyoũn séin dyédé waí; wa se ma Póò kpéò dè dá
4. Dyi-diè-dè bĕ bĕ Póò jǔà gǔ dè 1 Kòdèíntǐò-cèè-dèò múee, wuquò nyé ɔ dèin wa dò-dò gbo kĕ?
“Bá...jè dyíee”
5. Zedè hìqì-kpà tǎ bĕ bĕ Póò wùdùin kōin dè 2 Kòdèíntǐò-cèè-dèò mú ke.
Póò taba ɔ àpósò jǔ jèò bá bo dèin
Póò taba ɔ dyí-sédéin-nyò jǔ jèò bá bo dèin
Póò sóo dyí bĕ ɔ kĕ wa gboi té dè kpa tǎ niinò
6. Xwíníínò nyé kǔ jè Póò céè ma kà Gàdézìà-nyò bĕò gbo kĕ?
Bĕ ɔ kĕ ma wa Júù-nyò bĕò tèmèin-dè se jǎà bĕò gbo zà, bĕ ɔ kĕ wa gma bá dèbèin-dèbèin dyíee da zàin
7. Đé mò tèmèin-dè se jǎà bĕ Júù-nyò bĕò nì ma kà tèmèin nyé?
“hwìqĩi-taba-tabà kè Gmaò mò nyo bĕin nyo pòen”
8. Đé Gàdézìà-cèè-dèò múee, hwìèò nyé Póò dǎ à me kpa kĕ?
À me nì dè Kédéi mú bĕ à kĕ buè-buè bédé moɔ à me nì dè bóqó-kpàà dè bĕò mú bĕ à kĕ gĩ jǔ
9. Dè nyo mò gma-dyi-kpō-nyò kee me.
Nyo bĕ ɔ kpō Gèdèpóò gma bĕò dyi, bĕ dyiin dĕe múee ɔ kĕ pó ke.
10. Đé Póò tèmèin-dè bá gmaò dyi kpō jè dyíe múee, ɔ tò dè hĩinye jìì. Wa mò dè bĕ kĕ?
Đe dǎ Póò miòun gbo kpá ke
Đe dǎ Gàdézìà-nyò bĕò gbo kpá ke
Đe dǎ Éébòdòhĕè gbo kpá ke
Gmaò miòun

CÉ-dè 7 Dyi-diè-dè běò gǎ-jǔ-wùdù bě

1. Tiò nyé Póò cèè ma ɔ kpɔɔ-ɔfɛn-ni-cèè-dè běò ké, ké dè ɔ ni ma bé ɔ dyi ma wa cèè ké?
Zǎ màà 60 kee gbo-dè-dè, ké ɔ ni ma dé Wóqòun-hwòdòò mú
2. Xwíníínò nyé kǎ jè Póò seà Ìfísìò-cèè-dèò nyo jéé dò gbo tò ké?
Sepóedé cèè-dè dyúádòò bédé bé ɔ ké ma dé Kòqòsi-nyò běò m̀ùn gbo mu dekè.
3. Zedé hwiè vèhè sǎ bě kǎ mú bé Ìfísìò-cèè-dèò ge mú ke.
Tèmèin-dè: Dè Gèdèpòò dǎ còci-nyò běò bìi nyu ke
Gbo-kpá-kpá: Dè Gèdèpòò ni nyueh dé còci-nyò běò hwiè ke
4. Sòin Ìfísìò 1 gboee, zedé de mò Gèdèpòò Dú tǎ běò dò-dòè nyuu-dè dé à à pò-pò mú ke.
Bǎò: Nyo-gǎ-gǎ
Dyú-gààò: Gbǎà-gbǎà
Zùùò: Nyo dyí-gmò-gmò
5. Kà Ìfísìò 3 nyuà cèe kee, dé mò “de viè ma kà kíin bá múà-bǎò dyíe ké”?
Júù-nyò běò kè Bódó-dù kà kò dò běè nyo běò pòin dyí ké wa màà kpódó-dyùà dyúádòò màà còciò kè.
6. Zedé fùà-fúá-dè sǎ bě ni ma dé Fédópà-còciò mú ke.
Júù-nyò bě sò dé píe kee ni ma wa fùà-fúá nyùen
Gbo-zain-zain ni ma dé wa miòun hwiè
7. Dé Fèdópìò 2 múee, dé mò wudu màà Kédéi “dya ma ɔ miòun bíqii” kee xwíníín nyé?
O nyu ma ɔ miòun nyòun-dyù mú. O see ma mú doin kà bé ɔ sò dé dycún wè.
8. Dé mò tèmèin-dè se jǎà tǎ bě ni ma kà dé Kòqòsi-còciò mú ké?
Júù-nyò běò Gèdèpòò-cèè-dè bě se jǎà ke
Júù-nyò běò kpede bě
Nyo bě se Gèdèpòò dyí dyuòee xwai-nyu-dè bě
9. Dé mò wudu màà jǎà-po-dè kò-kò běee xwíníín nyé.
Bé m̀ ké biè-dè sǎ m̀o tǎ biè ke
10. Zedé de tǎ bě bé Kpɔɔ-ɔfɛn-ni-cèè-dè běò ni còci-nyò běò bìi nyueh bó zèè ke.
Tèmèin-dè bá Kédéi dyíe me ni dé à fèè mú wé séin
À ni zùù gbà bě gbo v̀uuh dyeo, kee Kédéi dǎ to hwèin gboò du nòò.
À me cí kà múà-bǎò bá nyo m̀è dò kòin zǎin jè dyíe nyuà cèe ke, dé bóqò-kpá jééò kǎ.

CÉ-dè 8 Dyi-diè-dè běò gǔ-jǔ-wùdù bě

1. Dè fǔà-fúá-dè bě kǒ hwiè Póò dè ma kà cócìò dé Tèsàdònákà-hwòdò mú dyíεε mε.
Júù-nyò běò nì ma cócì-nyò běò gbo vǔuń mío.
2. Zεdè hwiè tǎ kǒ mú bε Póò kùùn cócì-nyò bě nià dé Tèsàdònákà-hwòdò múεε hwòdǒǔn bε wa ké waà gbo-vǔ-nyò běò kpeđε hwòdǒ kùin nyε.
Póò dǎ ɔ mu ma wa biì baàùn.
Póò dyà ma kà ɔ mòùn nyu ma gǎ dyéε keε jè wa hwiđǐ.
Póò po ma Gèdèpóò zùo sepóεdε wa nì ma waà hwiđǐ-taba-tabaò dyúa kpaurí jè.
3. Đé Póò cǐ Tèsàdònákà-nyò běò gbo bá wé bě kè ti bě kǒ xwíníín Kédéi muà đe dyiin nyεε jè dyí ké?
ɔ se bédé bε ɔ ké ma wa gbo céè bá wéò kè tiò jè dyí.
4. Póò cǐ Kédéi-đeín-nà-nyò bě nià ke nyo-kpéi-po-wùdù jéé bě bá mú hwè jè dyíεε gbo. Đé ɔ cǐ ma kà wa gbo ké?
Gèdèpóò bε ɔ dǎà wa bε wa kéà mú hwèε, ɔ mu wa mú hwòùn.
5. ɔ jǔ ké cuò-wùdù tíín-tíín bá 1 Tèsàdónià-cèè-dèò dyíεε dyi kà “Kédéi mu đe dyiin,” nyεε jǔ ní, níí, dé mò 2 Tèsàdónià-cèè-dèò niin cuò-wùdù tíín-tíínò ké?
Kédéi sée đe dyi ke.
6. ɔ jǔ ké à dyi Póò bo-bě kídíí síín, níí, dé jéé à mu jì kǒ néin, ɔ jǔ ké à dyi Kédéi dyi-dyi sǒ niinò jè zio poéń niin nyé?
Kà à ké cǐε nyu bó zǐè, bε à ké ti dyé bó Kédéi dyi-dyi sǒ niinò jè ke.

CÉ-ḡÈ 9 Dyi-diè-ḡÈ bĕò ḡĵ-jŭ-wùḡù bĕ

1. Ti jĕéò nyĕ Pòò cĕè ma Pásòḡò Gbo-tò-cĕè-ḡÈ bĕò ké?

Pòò cĕè ma wa sòin A.D. 64 gbo muà A.D. 67 gboe.

2. Tò hwiè dyúáḡò kĵ mú ḡÈ bĕ cĕèà ḡÈ 2 Tímétè-cĕè-ḡÈò kĕ Tátò-cĕè-ḡÈò múεε tĕmĕin nyoŭn dyí kà bĕ Pòò mò nyo cĕè cĕè-ḡÈ bĕò keε jĵi.

M bĕin bó dyúáḡò zàà:

○ cĕ ○ mũè kŭà-nyu-nyò bĕò jĕ ḡÈ cĕè-ḡÈ bĕò mú

○ cĕ ḡÈ ḡÈ ○ ké nyu ḡÈ dyúá keε jĕ

Cĕè-ḡÈ bĕò tòè jĵi kà Pòò mu ma mĕin nyo

3. Xwíníinò nyĕ kĵ jĕ Pòò cĕè ma kà 1 Tímétè-cĕè-ḡÈò ké?

○ cĕè ma cĕè-ḡÈò bĕ ○ ké ḡÈ Tímétè ké ma nyueε ○ gbo cĕ kĕ bĕ ○ ké ma Tímétè kpéi po.

4. Xwĕ Pòò zàse-bĵò nyu ma Tímétè kpéi poε bĕ ○ ké kà ○ ké ma se-ḡÈ-tĕmĕin-nyò bĕò kpĵò nyueε dyí dyuò ké?

Pòò mò ma múà-bĵò gbo-vĵ-nyò ḡò kíin, keε Gèḡèpòḡ dyé ma ○ wiin. Ḃε nià ke tĕmĕin Kéḡéiè kpéò nyoŭn dyí, kà bĕ ○ bĕin nyo séin ḡòè fĕè gbo zĵàin nyo.

5. Zεḡε kŭà sĵ bĕ bĕ wa bĕḡé zĵò ḡÈ cóciò mú kíin nyo, bĕ ñ ké wa xwíníin mú zà.

Bísìò bĕò tĕmĕin ma ḡÈ, ké wa wáḡá ma Gèḡèpòḡ-wùḡù. Wa kĵ ma ḡÈ báḡáá bĕò jĕ gbo, hwĕ ñ po níin, ḡÈ zŭŭn-ḡÈ bĕ mú.

Díkĵ bĕò bĕḡé kpé bĕ wa ké ma kŭà tòò bĕ bĕ cóciò mó nyue dyieε dyúá ñi.

6. Nyĕ Tátò jŭ ma ḡÈ Pòò gbo ké?

Tátò mò ma Bòḡò-dù kà kò ḡòè nyo. ○ bĕin ma dyĕ Kéḡéi gbo dyie ti bĕ ○ tò ma Pòò wuḡu bĕò ḡŭŭ gbo ke, ké ○ kĕ Pòò ḡŭ ma mú nain kpāi.

7. Xwíníinò nyĕ kĵ jĕ Pòò cĕè ma kà Tátò gbo ké?

Bĕ ○ kĕε Tátò tĕmĕin ḡÈ ○ ké nyu bĕ cóci-nyò bĕò ké kĵ kpá ke

8. Nyo-kpéi-po-wùḡù sĵò nyĕ Pòò cĕ ma ḡÈ Tátò-cĕè-ḡÈò mú ké?

Bĕ nyo ḡò ní kĵ ḡà Gèḡèpòḡ-wùḡù wuḡu gbà kĵŭn cĕ.

Bĕ nyoŭn ké tĕmĕin-ḡÈ ñòmò dyiin bá Gèḡèpòḡ dyieε cĕ.

9. Xwĕ Pòò wuḡu bá hwìḡĵi taba jĕ dyí, bĕ ○ cĕèà ḡÈ 2 Tímétè múεε nyu Jĵó Máà jĵi tòè ké.

Jĵó Máà sò ma Pòò kĕ Bànábà kíḡí kíin, ké ○ kóin ma ○ bíḡí ḡÈ. Ti zĵ baḡa-bùè sĕ hĕmĕ ḡà ma zieε, púεε ○ tĕmĕin ma nyoŭn dyí kà bĕ ○ kpĵ ma bó kŭàò jĕ gboi, ké ○ bĕḡé ma hwìḡĵi-taba-taba ke.

10. Zεḡε hwiè hĵinye bĕ kĵ mú Pásòḡò Gbo-tò-cĕè-ḡÈ bĕò ñi cóci-nyò bĕò ḡÈ tĕmĕin bó zĕĕ ke.

Tĕmĕin-ḡÈ ñòmò dyiin ḡÈ-kpa-kpa

Cóci-nàin-nyò bĕ ḡÈ-kpa-kpa

Kŭà ñòmò dyiin bĕ ḡÈ-kpa-kpa, bĕ ○ tĕmĕin nyoŭn dyí kà bĕ múà-bĵò ñi dyúá muεĵ nyo

À kĵ bĕ à ké hwìḡĵi-taba-taba bĕḡé kánáá pŭ

Cĕ-dĕ 10 Dyi-diĕ-dĕ bĕò gĕ-jŭ-wùdù bĕ

1. Đé kĕ jĕ wa dĀin kà cĕĕ-dĕ bĕ sòin Hĭibùdù-gbo muà Júdĕ gboεε “Gbo-tò-cĕĕ-dĕ bĕ se nyo jĕĕ dò gbo muε” kĕ?”

Sepóεđĕ nyo bĕ cĕĕà cĕĕ-dĕ bĕò keε se wa nyo-dù jĕĕ dò mɔɔ nyo dò kĕ jĕ à dyúò dyĭ đe wĕεε gbo tò.

2. Zεđĕ xwĭnĭin bĕ kĕ jĕ nyoŭn bĕ dĀ Póò mò nyo cĕĕà Hĭibùdù-cĕĕ-dĕò keε sĕ.

Po bó sĕ bĕ kĕ:

Cĕĕ-dĕò nĕin nyo bĕ Kĕđĕi jŭ ke kĕ kŭà bĕ ɔ nyuεε jĭi ke

Nyo cĕĕà cĕĕ-dĕò keε kĕ Tĭmĕtĕ nyu ma kŭà

Baà-wùdù nià đĕ cĕĕ-dĕò dúi-jĕđĕin-naĭn nye

3. Zεđĕ xwĭnĭin bĕ kĕ jĕ nyoŭn bĕ dĀ Póò mò nyo se Hĭibùdù-cĕĕ-dĕò cĕĕ keε sĕ.

Nyoò se wuđu mòà Kĕđĕi Jízĕ keε cĕĕ đĕ cĕĕ-dĕò mú.

Nyoò se nyíúún-zà-zà dò nyu đĕ cĕĕ-dĕò mú kà Póò nyuà nyuε đĕ ɔ gbo-tò-cĕĕ-dĕ tòò bĕò mú ke.

4. Zεđĕ xwĭnĭin bĕ kĕ jĕ nyo cĕĕà Hĭibùdù-cĕĕ-dĕò keε dyĕà Dĕĕ-wùdù Sùàò kpĕin mìò keε sĕ.

Nyo kpa đĕ bĕ kĕ jĕ Hĭibùdù-cĕĕ-dĕò cĕĕ keε jĕ sòin đĕ Dĕĕ-wùdù Sùàò mú.

Tĕmĕin-dĕ bĕ nià đĕ Hĭibùdù-cĕĕ-dĕò múεε, sòin đĕ cĕĕ-dĕ bĕ nià đĕ Dĕĕ-wùdù Sùàò múεε mú.

5. Xwĕ dĕĕ-wùdù đĭĕò nyuà đĕ kraa bĕ ɔ dyià dĕĕ-wùdù sùàò dyĭ zi kĕ?

Dĕĕ-wùdù đĭĕò mú đĕĕ dĕĕ-wùdù sùàò nyĕnĕin-dĀin-dĕ bĕò kpá jĕà.

6. Đé mò zain gbo ni bó hwĭi-sòin-sòin kĕ đĕ-kòin-kòin pŭa kĕ?

Nyo dò bĕin hwĭi sòin ɔ jŭ kĕ ɔ dyi dyĕ nàmàŭn nyu mɔɔ ɔ hwĭđĭi-taba-tabaò dyĭ kpĕi hwĕ ní. Kĕ đĕ-kòin-kòin mò bĕ m kĕ Kĕđĕi-dĕin-nà-nyò bĕĕ hwĭđĭi-taba-dĕ, bĕ ɔ mòà jĕàò keε bó gáná cá ke.

7. Tiò nyĕ Jĭin mòà Jízĕ đĭi-gààò keε po Jízĕ jĕ jĕà kà bĕ ɔ mò Mĕsádyàò keĕ?

Ti Jízĕ đĀ ma gĭo wódó ke.

8. Kà Jĭin nyuà ɔ nyíúún-zà-wùdùò nyuε đĕ ɔ cĕĕ-dĕò múεε, m poĕn hwĭđĭiεε, nyĕ ɔ tò ma kà cĕĕ-dĕò gbo kĕ?

ɔ tò ma cĕĕ-dĕò Júú-nyò bĕò nyo bĕ mò ma Kĕđĕi-dĕin-nà-nyò bĕ, bĕ wa se ma đĕ Júđĭà-bòdòò kĕ cí, mɔɔ kĕ wa se ma đĕ Júđúsĕđĕin-hwòdòò mú cíεε gbo.

9. Jĭin 2:24 cĕĕ kĕ ɔ dĀ, (Đĕ nyo dò nyuεε nyuε kĕ ɔ sĕđĕin dyĭ bó Gĕđĕpóò gbo. ɔ hwĭđĭi-taba-tabaò dòun see nyu), kĕ Wódómà 3:28 mòun dĀ, (Hwĭđĭi-taba-taba mò nyo nyuε kĕ nyoŭn sĕđĕin dyĭ. Gmaò nyuu-dĕ bĕò se đĕ kpá) Zain kà vósi sĕ bĕĕ nyu gbo muĕn nyεε kòin đĕ wĕ.

Nyo bĕ bĕ Jĭin tòà ɔ cĕĕ-dĕò gboεε poĕn hwĭđĭi kà bĕ hwĭđĭi-taba-taba mò đĕ bĕ nyo dò mòun poĭn hwĭđĭi pŭ, kĕ ɔ se jĕàò dyĭ bá ke. Kĕ nyo bĕ bĕ Póò tòà Wódómà-cĕĕ-dĕò gboεε poĕn hwĭđĭi kà bĕ gmaò dyi-kpō-kpō bĕin nyo poĕn nye. Jĭin tĕmĕin nyo dyĭ kà bĕ hwĭđĭi-taba-taba jĕĕ, bĕ ɔ poĭn kà nyuεε bĕin nyuε bĕ nyo fĕĕ kĕ gbo zĭin nye.

CĚ-dĚ 12 Dyi-diè-dĚ bĚò gǔ-jǔ-wùdù bĚ

1. Đé mò wuđù màà “Sízè mò *Dòmínòsì déùnásòdò*” bĚ wa cĚèà dĚ zǒ hǒdĚdĚ kíín-kíínò múεε xwíníín nyé?

Sízè mò à bounbo kĚ à gĚdĚpòò.

2. DĚ tóó-kpò màà Pámò κεε bĚdĚìn dyí kĚ?

○ mò tóó-kpò wĚ dò bĚ ○ nì ma dĚ Èjġèìn-dòunbiǎò wíín nyε

3. Tiò nyé Jǒó bĚìn ma dyĚ WĚdĚbĚdĚsǐò-cĚè-dĚò cĚèè kĚ?

Đé Dòmítǐǎ nììn bódó-wuđuí-kǒ-tiò mánáín (A.D. 81-96)

4. ZεdĚ hwìè tā bĚ kǒ mú Jǒó cĚε kà bĚ Jízè mò Bounboò κε.

Cuò-wùdù bĚ bĚ ○ tòà còci-dù mĚnġìn-sǒ bĚò gbo κε

Đé ○ dyí-tĚmĚìn-dĚò múεε, ti ○ dyĚà GĚdĚpòò dya dĚdĚε bó ○ zĚèò kōε kĚ ti ○ dyĚà Jízè kà bĚ ○ mò Bádǎá-dyù bĚ ○ dǎà to dū κε.

Đε bĚ bĚ Jízè cĚà bá dyóún jĚ dyí, kĚ Jǒó miòùn dyĚà wa dĚ ○ dyí-tĚmĚìn-dĚò mú κε

5. ZεdĚ dĚ sǒ bĚ bĚ dĚ mu kpáùn wĚε cĚ-cĚè-dĚ nyu κε.

○ nyùìn hwòìn-dĚ bĚ kǔà mú

○ cĚ dyí-tĚmĚìn-dĚ bĚ jĚ

6. Zà hwìè hġĩnyε bĚ kǒ mú nyóún bĚ gmò WĚdĚbĚdĚsǐò-cĚè-dĚò dya κεε xwíníín mú dĚ wuđù gbĚǐ-gbĚǐ mú.

Nyo dġé bĚ gmò cĚè-dĚò dya kà bĚ dĚ bĚ ○ cĚà κεε dǎ kpá κε

Nyo dġé bĚ gmò cĚè-dĚò dya kà bĚ dĚ bĚ ○ cĚà κεε dġé bĚ dǎ kpá kĚ dġé bĚ sĚè kpá κεε

Nyo bĚ gmò cĚè-dĚò dya dĚ wa miòùn nììn fǐnò-hwòdǒ mú κε

Kà nyo bĚ po dĚé dyúa hwòdǒεε nyu cĚè-dĚò dya gmòò κε: WĚdĚbĚdĚsǐò 4-22 ○ mò dĚ bĚ mu kpáùn dĚ dyúa κε

7. ZεdĚ dĚ kra dĚ hġĩnyε bĚ bĚ WĚdĚbĚdĚsǐò-cĚè-dĚò dǎ wa mu kpáùn dĚ dyúa κε.

Đε kra dĚ bĚ mu kpáùn hwĚ bĚ zǒ táázǐìnò kĚ dyi κε

Đε tòò bĚ mu kpáùn hwĚ bĚ zǒ táázǐìnò kĚ dyi κε

Zǒ táázǐìnò dĚ-hwĚ-hwĚ

Zǒ táázǐìn dò se nġε mu dĚ

8. ZεdĚ dĚ tíín-tíín tā bĚ kǒ jĚ WĚdĚbĚdĚsǐò-cĚè-dĚò cĚ κε.

Jízè mò Bounboò

GĚdĚpòò kǒ dĚ séín wuđuí

GĚdĚpòò nyo bĚò to-du-du

CĚ-dĚ 13 Dyi-diè-dĚ bĚò gǔ-jǔ-wùdù bĚ

1. Đé mò wuqu màà “kánà” kee xwíníín bá Dèè-wùdù Đìèò jè dyí ké?
O mò gma mɔɔ bo-bĚ bé nyo bĚò dè ma dyi bé wa ké cĚè-dĚ bĚò múin gmɔin, bé wa ké o nyo bĚ mò GèdĚpòò Wuqu jĚéò kee dyí dyuò ke.
2. ZedĚ xwíníín sǔ kǔ jè nyo bĚò gmɔin ma kà Dèè-wùdù Đìèò cĚè-dĚ bĚò múin nyee me.
Se-dĚ tĚmĚin-tĚmĚin
Cócì-nyò bĚò gǎ-dyéin-dyéin
3. ZedĚ hwiè tā bĚ kǔ mú nyo bĚò gmɔin ma Dèè-wùdù Đìèò cĚè-dĚ bĚò múin nyee.
Nyo cĚèà cĚè-dĚò kee bĚqé bé o ké ma àpòsò jǔ, mɔɔ o bĚqé bé o kè àpòsò qò ké ma búin xwĚin mìò hwĚ.
Bǔ bé nyoò cĚèà qé o cĚè-dĚò múee me bó kòè bó qe bĚ cĚèà qé Dèè-wùdù Sùàò múee gbo, ké cĚè-dĚò me cĚ múà-bǔ bá Jízè KédĚi jè dyíe jĚé cá, ké o me mò cĚè-dĚ kǔ wuqu béin nyo zùò kpéi poe ke
Cócì-nyò séin bĚò me wǔin cĚè-dĚò jè gbo hwĚ
4. Zà wuqu màà ÀpòkédĚfà kee xwíníín mú.
O mò cĚè-dĚ bĚ bé nyo qíe bĚ dǎin ma mú-hwĚ-cĚè-dĚ, kee cócì-nyò bĚ nì zǔò kíin nyee se ma wa dyi kpò ke.
5. ZedĚ KédĚi-dĚin-nà-cĚè-dĚ cĚè-nyò sǔ bĚ bé wa po zǔò tĚmĚin-dĚ bĚ se jǎà kee sóqó ke.
Tètúqjà
Àwídínà
6. Wuqu màà “cĚè-dĚ bĚò dyí-sédĚin-sédĚin” nyee, qé o zain kōin bá Dèè-wùdù Đìèò jè dyí ké?
O mò kà bé cĚè-dĚò nyo à bĚqéà kǎun wĚe kè cĚè-dĚò nyo jĚé bé nyo bĚò cĚèin zǔò kà sǔ kee muin gbo ke.
7. Kpaìn jǎà-dĚ bĚ bá Dèè-wùdù Đìèò nìin cĚè-dĚ bĚò dyíe kè jǎà-dĚ bĚ bé Húmò nìin cĚè-dĚ bĚò dyíee gboi.
Wa kpa Dèè-wùdù qìèò nìin cĚè-dĚ bĚ zìà táázǔin hǔm kōee Húmò nìin cĚè-dĚ hǔdĚdĚ mĚnĚin-qò kè kpáqà-nyo sǔ sè tā bĚò gboi
Ti wa hwo Dèè-wùdù Đìèò cĚè-dĚ bĚò cĚèè kee, o sĚè zǔ hǔdĚdĚ qò nyu ke, ké cĚè-dĚ bĚ bé wa cĚè zǔò kíin nyee, ti wa hwo wa cĚèè kee qǎ zǔ hǔdĚdĚ hǔm nyu